

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Bc. Tereza Matoušová

**Komentovaná edice rukopisné povídky Černej Honza
aneb v starym zbořenym zámku Radině nad Plzencem
zaklený kolomazník**

Commented Edition of the Manuscript Tale Black Johnny or
Axle Grease Seller Enchanted in the Old Ruined Castle Radině
above Plzenec

Vedoucí práce: Mgr. Alena Andrlová Fidlerová, Ph.D.

Mariánské Lázně 2021

Konzultant: Mgr. Dmitrij Timofejev, Ph.D

Poděkování

Na prvním místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce, Mgr. Aleně Andrlové Fidlerové, Ph.D. za poskytnutí tématu, upřímné varování, že příprava kritické edice není vůbec snadná, za mnohé rady i za všechny nesmírně zajímavé hodiny v konzultacích, které mi zvláště ke konci věnovala. Dále děkuji svému konzultantovi, Mgr. Dmitriji Timofejevovi, Ph.D, který mi poskytl cenné rady a čas, i když jsem nepřišla v nejvhodnější dobu. Můj dík patří také Mgr. Tomáši Bernhardtovi, kurátorovi sbírek Národopisného oddělení Západočeského muzea v Plzni, za ochotné odpovídání na dotazy ohledně Radyně a za možnost prohlédnout si jednoho předvánočního odpoledne v klidu a v příjemném prostředí rukopis. Děkuji také PhDr. Robertu Dittmannovi, Ph.D. za bleskové a detailní odpovědi na otázky týkající se nářečí a hláskosloví. V neposlední řadě děkuji své rodině a přátelům za to, že o mně nikdy nepochybovali a po celou dobu studia mě podporovali.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Mariánských Lázních dne 10. května 2021

Tereza Matoušová

Abstrakt

Diplomová práce se z lingvistického hlediska zabývá rukopisem z přelomu 18. a 19. století *Cžerneg Honza a neb. w Starim zbořenim Zámku Rad'iňie. Nad Plzencem Zaklený Kolomaznjik*, který povídkovou formou zpracovává pověst o hradu Radyně na Plzeňsku. V první části je představena transliterovaná edice textu, zachovávající původní pravopis. Z ní vychází výklad v druhé části práce, popisující pravopis památky. Pozornost je věnována členění textu, užívání interpunkce, dále zápisu konsonantů a vokálů a stručně jsou zmíněny zvláštnosti v zápisu proprií a částečně i užívání velkých písmen. Rozbor zasazuje pravopis památky do dobového kontextu a nakonec hodnotí, zda pravopis náleží k tiskařskému, či písařskému pravopisu, případně zda se v něm projevuje tendence k přibližování písařského pravopisného úzu tiskařskému. Ve třetí části práce je představena transkribovaná edice, zpřístupňující text v dnešním pravopisu širšímu okruhu čtenářů. Ediční poznámka kromě zásad transkripce a seznamu emendací obsahuje slovníček se slovy, která mohou být dnešnímu čtenáři nesrozumitelná.

Klíčová slova

edice, transkripce, transliterace, ortografická analýza, kurent, čeština střední doby, Radyně, Plzeňsko, západočeské nářečí, dějiny češtiny, dějiny pravopisu, tiskařský pravopis, písařský pravopis

Abstract

This thesis deals with a handwritten manuscript from the turn of the 18th century called *Cžerneg Honza a neb. w Starim zbořenim Zámku Radšiňie. Nad Plzencem Zaklený Kolomaznjc* and which elaborates a myth about the Radyně castle from the Pilsen region in the short-story-form. The first part presents a transliterated edition of the text by preserving the original orthography. The second part of the thesis analyses the orthography of the manuscript by building upon the preceding section. It focuses on the structure of the text, punctuation, spelling of consonants and vowels and briefly mentions rare ways of writing proper nouns and the use of capital letters. The analysis situates the orthography of the manuscript into a certain time period and, in the end, it establishes whether the manuscript belongs to the printers' or the scribal orthography. Alternatively, it evaluates whether the written orthography tends to resemble the printers' orthography. In the third section, the transcribed edition of the manuscript is introduced, using the current orthography. This edition makes the text accessible to a broader circle of contemporary readers. Apart from the transcription rules and the list of emendations, the editorial apparatus also incorporates a vocabulary with words, which could possibly be difficult to understand for contemporary readers.

Key words

edition, transcription, transliteration, orthography analysis, Kurrent, Old Czech language of the middle ages, Radyně, Pilsen region, dialects of the West Bohemia, history of the Czech language, history of orthography, printers' orthography, scribal orthography

Obsah

Úvod.....	9
1 Transliterovaná edice.....	11
2 Ediční poznámka k transliterované edici.....	64
2.1 Problematická místa a jejich řešení.....	64
3 Metodologická poznámka.....	70
4 Literárněhistorická poznámka.....	71
4.1 Stav a místo uložení památky.....	71
4.2 Obsah rukopisu.....	71
4.3 Původ látky a otázka autorství.....	72
5 Grafika a interpunkce.....	75
5.1 Členitost textu.....	75
5.1.1 Horizontální členění – kapitoly a odstavce.....	75
5.1.2 Vertikální členění – druhy písma a podtržení.....	76
5.2 Další grafické prvky – horní index a viněta.....	78
5.3 Interpunkce.....	79
6 Zápis konsonantů a hláskových skupin.....	81
6.1 Zápis /c/ a /č/.....	82
6.1.1 Ke skupinám grafů <dž> a <dc>.....	82
6.2 Zápis /j/.....	83
6.3 Zápis /g/ a /k/ ve slovech cizího původu.....	85
6.4 Zápis /s/ a /š/.....	86
6.5 Zápis /bje/, /pje/, /vje/, /mňe/.....	86
6.6 Značení měkkosti /ť/, /ď/, /ň/.....	87
6.7 Neutralizace znělosti.....	88
6.7.1 Předložky s/z a předpony s-/z-/vz-.....	89
6.8 Asimilace místa artikulace.....	90
7 Zápis vokálů.....	91
7.1 Značení vokalickej kvantity v morfoložickém systému.....	91
7.1.1 Označování dlouhého /á/.....	92
7.1.2 Označování dlouhého /é/.....	93
7.1.3 Označování dlouhého /í/.....	95
7.2 Značení kvantity v kořenech a slovotvorných afixech.....	99
7.2.1 Označování dlouhého /á/ a krátkého /a/.....	99
7.2.2 Označování dlouhého /é/ a krátkého /e/.....	102
7.2.3 Označování dlouhého /í/ a krátkého /i/.....	103
7.2.4 Označování dlouhého /ó/.....	105
7.3 Zápis /u/, /ú/, /ou/, /au/.....	105
7.4 Distribuce grafémů pro /i/ a /í/.....	107
7.4.1 Po «h», «ch», «k», «r».....	107

7.4.2 Po «g».....	108
7.4.3 Po sykavkách a «ř».....	108
7.4.4 Po <ť>, <d'>, <ň> a «t», «d», «n»	109
7.4.5 Po obojetných souhláskách	112
7.4.6 Na počátku slova	112
7.4.7 Graf <ÿ>	113
7.4.8 Shrnutí	113
8 Poznámka k propriím a majuskulím.....	114
8.1 Propria	114
8.1.1 Jméno hradu	115
8.2 Psaní majuskulí.....	116
9 Celková charakteristika pravopisu památky.....	119
10 Transkribovaná edice.....	122
11 Ediční poznámka k transkribované edici.....	157
11.1 Transkripční zásady	157
11.2 Soupis emendací	160
11.3 Slovníček.....	161
Závěr	165
Zdroje.....	167
Primární zdroje	167
Studie o pověsti a její vydání.....	167
Jazykové studie a monografie	167
Dialektologické práce	167
Pravopis.....	168
Ostatní jazykové studie.....	170
Mluvnice	171
Ediční poznámky a ediční zásady.....	172
Slovníky, lístkové kartotéky, korpusy, encyklopedie a slovníková hesla..	173
Reálie.....	175

Seznam zkratk

A	akuzativ, 4. pád
ČJA	Český jazykový atlas
ČŘJ	Čeština – řeč a jazyk
D	dativ, 3. pád
f.	femininum, rod ženský
G	genitiv, 2. pád
HMC	Historická mluvnice češtiny
I	instrumentál, 7. pád
L	lokál, 6. pád
m. a.	masculinum animatum, rod mužský životný
m. i.	masculinum inanimatum, rod mužský neživotný
N	nominativ, 1. pád
n.	neutrum, rod střední
např.	například
NESČ	Nový encyklopedický slovník češtiny
pl.	plurál, množné číslo
poč.	počátek
popř.	popřípadě
př.	(na)příklad
PSJČ	Příruční slovník jazyka českého
rkp.	rukopis
sg.	singulár, číslo jednotné
stol.	století
tj.	to jest
V	vokativ, 5. pád
vč.	včetně
vs.	versus

Úvod

Obsah diplomové práce tvoří dvě kritické edice a pravopisný rozbor rukopisné památky *Cžerneg Honza a neb. w Starim zbořenim Zámku Rad'iňie. Nad Plzencem Zaklený Kolomaznjik*, transkribovaně *Černej Honza aneb v starým zbořeným zámku Radině nad Plzencem zaklený kolomazník*. Rukopis je dnes uložen v Západočeském muzeu v Plzni pod č. NMP 42 167. Pochází od neznámého autora, má 60 folií, je datován na přelom 18. a 19. století a povídkovou formou zpracovává místní pověst o hradu Radyně nedaleko Plzně.

V první části diplomové práce je představena transliterovaná edice textu, jež zachovává původní pravopis, a k ní je připojena ediční poznámka. Edice je určena především čtenářům z řad odborné veřejnosti, kteří se zajímají o ortografii.

Druhá část práce obsahuje pravopisný rozbor památky. V pravopisném rozboru je nejprve představeno uložení a obsah památky, pozornost je věnována i otázce autorství. Následně se čtenář může seznámit s grafickou podobou památky a užíváním interpunkce. V další, obsáhlejší kapitole, je popsán systém zápisu konsonantů a hláskových skupin, včetně neutralizace znělosti. Následující kapitola věnující se označování vokálů, především z hlediska zápisu jejich kvantity, tvoří svým rozsahem těžiště pravopisného rozboru a zároveň se v ní nejvíce prolíná problematika pravopisná s hláskoslovnou. Další kapitola stručně charakterizuje psaní proprií a dotýká se psaní velkých písmen. Rozbor nakonec uzavírá kapitola, která představuje celkovou charakteristiku pravopisu památky a na základě zjištěných skutečností zasazuje památku do kontextu písařského a tiskařského pravopisu.

Popis ortografie naší památky představuje poznatky o jedné z možných podob tehdejšího pravopisu, neboť ortografie každého rukopisu se od sebe v minulosti v různé míře lišily a jednotný pravopis tak, jak jej známe dnes, neexistoval. Přesto v rozboru usiluji o zasazení popisovaných jevů do dobového kontextu, tj. často je porovnávám s dobovými jazykovými příručkami, s poznatkami o raně novověké či obrozenské češtině nebo o jazyce jiných památek. K tomu využívám bohatou literaturu, již uvádím závěru práce.

Pravopisný rozbor se věnuje především jevům, jejichž poznání je zásadní pro poučenou přípravu transkribované edice, jež tvoří **třetí část** diplomové práce. V ní je text zapsán dnešním pravopisem, ovšem s výjimkami, jež se snaží odrážet zvláštní jazykové a v menší míře i pravopisné jevy památky. Edice zároveň vychází čtenáři vstříc a usnadňuje mu porozumění – proto je součástí ediční poznámky slovníček, vysvětlující některá dnes již nesrozumitelná slova. Edice má posloužit

nejen bohemistům se zájmem o diachronní, popř. nářeční tematiku, nýbrž také odborníkům z řad historiků a literárních vědců a rovněž náročnějším laickým čtenářům, kteří se zajímají o pověsti a kulturu na Plzeňsku.

Edice

1 Transliterovaná edice

[1r] CZERNEG HONZA

A NEB.

W STARIM ZBOŘENIM ZÁMKU

RAĐIŇIE. *Nad Plzencem*¹

ZAKLENÝ KOLOMAZŇJK.

[1v] PŘEDMLUWA.

²Když za cafu Pragſkeho Krále Frydrycha, zem Če-
fká Armáda^u geho tak řikage přikrytá a³ celých 7.
let s Wognau obtížena byla. Ku koncy tehož ſedmeho
Roku od obogy Strany Armád, množſtwý *Deserteru*
ſem a tam ſe protulugic, Cechum welke Nebezpecen-
ſtwý činilo. Po wytáhnuťj z Cech Pragſke Armády,
nalezl ſe w oným Zbořeným Zamku Raďine, geden
mrtwý Pragſký *Deserter*. Po wyſſacowáňj Sſatu geho,
byla w Kapſe geho Kabátu gedna welmy ſtará, w
Gaziku flowanſkem ſilknutá Knižka nalezená:
kterážto Knižka od Cafu toho až dofawáde ſkrytá,
niňj wſſak od flowa k flowu, w tento Spis
uwedená geſt.

[2r] CEſKÝ KNĚŽE BOŘIWOG. Mněl při ſwem dwoře
gednoho drabanta Gmenem Wilim, a ten ſamý
byl Němec, rodič z Litomněřic, okterimž Knižka
neb Hiſtorye tato gineho nic nepřednáſſý, nežli
to že ſkrze Oneho Wilima, tento Přejběch Kolomaz-
zňjka zakleného nagewo wyſſel, ato fyce.
Knjže Bořiwog kdiž wyděl Drabanta ſwého Wi-
lima, dobré chowáňj, ſſikownoſt, a ke wſſemu ſchopnoſt,
Vcynil geg Heytmanem nad dworſkau Strážj neb
Drabanty, on Wilim bil poſtawy wyfoke, ſpanilého
Oblycege, Řjmſký nos a oſtrého zhlednuťj. Poňě

¹ Do textu je <*Nad Plzencem*> dopsáno dodatečně zřejmě stejnou rukou.

² Na začátku řádku je napsána klíčka, zřejmě nedokončené <K>.

³ Do textu jsou doplněny pozdější vpisky, a to takto: <řikagee přikrytáaa>. Někdo si slova obtahoval a zkoušel podle toho psát.

wadž těch cafu řec Německá býwala w zemy Cefke něco neobycegneho, azjrdka k fliffenj, procež na žádoft Knjžete, mušel on Hegtman Wilim celau [2v] Kňžecý Familii řec Německau Ucit. Bila tehdaž při dwoře Kňžecim gedna Vherfká Princezna s krwe Krále Vherfkeho, gmenem *Diroljna*, tato Princezna bila wšim práwem Koruna a ozdoba gegjho pohlawý. Ona ginau řecj nemluwyla, než gegj Wlaštenfkau totiž Vherfkau, a Latinfkau. Procez porucyl Knjže Bořiwog, aby Wilim tu Vherku každý den dvě hodiny ucil řec Německau. Wilim gakožto ctnoŧný a zdwořilý Oficjr, winakládál wšfemožně peci fwau, aby ta Králowfká Pryncezna řec německau brzo pochopit mohla, a skutečně ona giž w pulletě welmi biŧře a dobře Německy mluwila, tak gako by němkyňě rozená byla! cemuž se dwur celý nemálo obdiwowal; to ale se wšfecko ftalo ŧkrze Wilima prácy, a welike wynafnaženj, nebo on ne dvě hodini njbrž kdiž gehu powolánj, a služba připauŧftěla, on 5 y 6 hodin u *Diroljni* zuftal a gj ftále w Řecy Německé- [3r] cwicyl. Toto caŧte nawšftiwowánj, a přiňj zuftáwánj, brzo giný Aucynek zpuŧobilo. Wilim byl tehdaž ŧtarý 20 Let a *Diroljna* 16. Oba mněli dar kráfného těla od Matky natyry, a dobře ŧpořádaný *Temperament!* ŧlowem, *Diroljna* po wigitj Roku ŧtěžowala ŧobě Wylymowy, že užitek gegich látky giž dwa Mněŧýce pod Srdcem noŧý, cehož se Wiljm nemálo Vlekl. On ŧobě niňj kdiž se mu ocy otewřely, předŧawowal přewelikau nemiloŧt Knjžete Bořiwoge, a geŧŧtě wěŧŧŧý nebezpecenŧtwý fwé, w kterem niňj poŧtawen geŧt. Procež uŧtanowil u ŧebe odedwora prchnauti w tagnoŧŧi, by pomŧti a treŧtu uŧŧel. On *Diroljně* předŧewzetj ŧwe zcela zamlcel, neb ta Aufkoŧt a Nebezpecenŧtwý d[o] ktereho se on ŧám wvrhl, odňalo mu nagednau látku od te Uherky, on gj w duchu proklýnal. Wilim znal dobře Bořiwoge zprawedlnoŧt, a náhlau prchliwoŧt, on take znal ŧwug treŧt který na něg ocekáw[á] [3v] poněwadž bil tehdegŧŧjch cafu podle uŧtanoweňj Práw

Knjžat celkých na přestupnjky gich, kdokoliw by ze
stawu ňjzlkého Králowfkau neb Kňžecj krew zpr[z]
nil, takowemu přestupňjku bil, předně geho tagny
aud odnat, a on za žiwa zazděn. To take Wilimowy
fmrtdlný pot po celem těle wirázelo, on tehdy
bez dallfýho rozmegffleňj opatrřil sobě sfati Mi-
liwecke, a w temž Oděwu z Mňěfta Prahy sftiaft-
ně wyffel, gak brzo Bránu Strahowfkau za sebau
widěl, gakoby na křidlech neffen byl odtuď pofpj-
chal, genom by té tak hrozne pokutě a treftu
uffel. Wilim tehdáš neffel geftě pul Hodini od
Prahi, a giž byl w lefých, on nabył lepffýho Srdce,
w těch tak hlubokých Lefých blaudil, celých 15te d[ňj]
přiwelikém Hladu, neb mu ta auzkoft aňi tolik cafu
nepřipuftila, aby sobě bil w Mněftě negaký Chleb
na ceftu kaupil, on přicházal wzdy do wěttfjch a
[4r] a hlubffých lefu, fkrze wffelike marafti břed⁴
nauři mufel, wffak ale wzdy wefelegffýho ducha na[-]
býwal, že se od Mňěfta Prahy wzdaluge, kdyby geg
był gen hlad přehrozně netrápil. On mufel zatim
přiigmat za wděk s Bukwycema a Žaludy a giným[i]
bylynamy. Patnáctý den kweceru giž wffecek od ch[u-]
ze a hladu umdlený, wiffel nagednau z welikých hu-
fftin, a proti němu ftály wyfoký ftarý zdě,⁵ podo-
ba negakeho rozbořeneho Zámku ftareho. Wi-
ljm se zarazil, a zwelikim podiweňim na ti zdě
patřil, on sobě netraufal wylezti fte hufftiny,
millic geftly že w tomto rozbořenim ftarém Sta-
weňj, předc negaký lide zuftáwagj, že by geg
fnadno zradit, a Bořiwogowy zaře dodat mohly, zkrá[t-]
ka, on sobě vmiňil tu noc w tom hauftj přenocowa[tj]
a fkaumat, geftly se tu lidé wydět neb flyffet ne-
nechagj. On sobě nanofil mechu a listj, zpufoobil
sobě
[4v] gak neylépe mohl lužko, položil se oblice gem

⁴ Původně zde stálo <bředna>, avšak slabika <na> se rozpila do kaňky a písař ji pak zřejmě přeškrtal.

⁵ Před <zdě> napsán nejasný znak ve tvaru vlnky, zřejmě nedokončené <d>.

naproťy těm Zděm, fwogj zbraň wedle sebe, tjffe a bedliwě pozorowal, mýmo wffelike zwěře genž okolo něg fem a tam se potulowala, žádné lidi neznamenal. Okolo 11.te Hodini zagal Mněfýc wicházet a ti ftrafliwe ftare zdě ofwětcowat, Wilim⁶ znich Ocy nelpaufstěl, afy po pul hodiňě kdiž bil Mněfýcek weyš wyftaupil, ato⁷ zbořenifstě docela ofwýtil, Wiljma obklýcyli dřjmoty, když nagednau mezy těma zd'y wykřjkl filný lidfký hlas _ *Kolomast*, *Kolomast*, Wilim z dřjmoti nagednau wytržen zchopil se a posadil se, poslouchal dlouho a bilo tjšcho, on ponegake chwýly pomilil sobě. Milý Bože kdiž Clowěka fwědomý fšjhá; každý fen mu ftrafliwý gest, on fpokogen na tom zuftal, že se mu to gen zdálo, wffak fotwaže tak militi přeftal, a na ti zdě ftále hleděl, když nagednau fliffel

[5r] [prázdná strana]

[5v] Hřmot na těch zděch, a onpři gafnem Mněfýcku, fpatřil gednu Cernau Figuru, s trakařem gedaucý, kolem okolo nahoře po zd'y ftále wolagjce. *Kolomast Kolomast* Wiljm se dlaho nato s Užafnutim diwal, nikterak toho pochopiti nemohá, aby w tom tak neobycegnim pulnocnim cafe, wtom tak puftim mjstě takowá Komédie hrána byla. On před ftraffidli žádného ftrachu nemněl, njbrž tomu filně wiěřil, že se w tom Zbořenim zámku negaký lide zdržowat muftegj, protož geg nowá Auzkoft napadla, aby od nich wyzrazen nebyl, on teď na fwem mjstě wewšfý tichofiti gako bez ducha ležel, a pozorowal co se dále dšjt bude. Když tu černá Figura ftim Trakařem několikrat po těch zděch dokola obgela, wykřikla za se filnim hlafem *Kolomast* Kupte, a wtom flowě fpuftila se ftim trakařem po těch wyfokých zděch dolu, a wýce se wydět ani flyffet nedala, apak až do rána wffecho ticho zuftalo.

[6r] Wiljm giž niňj wiěřil, že to žádný fen negňj,

⁶ Následuje přeškrtané <znich>.

⁷ Následuje přeškrtaný text, asi <cele>.

njbrž všebe zawřel, gak zacne swytat, toto mjfto,
tak nebezpečné y hned opuřtít, a dále blaudít, až
by zafe řřěřřťj geho přjtelem bylo. On se tehdy gak
málo swytat zacalo, řtoho mjfta rychle hnul, a wřfe[m]
přjhodam se odewzdal, dral se řpátky řkrze hauffťj,
on se řkrze cele tři hodiny řkrze něg řřkrabal, po-
řledně wyřfel ke koncy tehož, a tu s podiwenim
řpatřil že opět natom mjftě wedle řweho lože řtogj,
ktere před třema hodinama opuřtil. On se řpě-
řřně před sebe podřwal a tu před nim řtál onen roz-
bořený Zámek, wřřak ale Vleknutřj geho bylo da-
leko wěřřřý než podřwiweňj, když nagednau wyděl od-
těch tak řtrařřliwých Zdřý, gednoho nadmýru wel-
keho Obra, k fobě krácet, on mně ořlowfke Uřřy,
w prawe ruce řeleznau hul a pořtraňě luk a řřřpy,
Wilim chtěł utect a nemohl, on řtál trpěliwě, celý
řtrápený, až se ten Obr k němu přřblřžil a takto
[6v] Wyljma pozdrawyl, *Kdo řy Lotře, a co tady pohledáwářř.*
Wylim ale nic nemluwyl, a třřál se po celem tě-
le, on Obr, ti mně neodpowýdářř, co ze mně tak we-
liký řtrach mářř, nebog se nic a deg mně odpowěď.
geřtly že řem tebe negaký neřřřěřřťý zahnalo tobě-
nevblřřim, pakli řy řem znegake wřřetecnořti přř-
gjt se opowážil, tak treřtu neugdeřř. Wylým křo-
bě přřřfel, a prawil! Pane, mně welike neřřěřřťj
pronářředuge, a kdybych zde zahinauti muřel bude
mně wyňřřowane, nežly abych mněł vpadnaut do
rukauch Kňřžete Bořiwoge. Obr. Wcom řy se u něg
řtratil, že takowý řtrach mářř. Wilim giž niňj fobě
docela přřtomný gřá, zacal cele řwe řiwobitj
wyprawowat tomu Obrowy, až do teto hodiny, kte-
rýž geg welmy pozorně pořřauchal, bez gednoho
řlowa promluweňj, genom když Wilim na ten punkt
přřřfel, coře mezy nim a *Diroljnau* přřřhodilo, Obr
ten dořtal nagednau welmy zuřřiwý oblicege, zu-
[7r] [prázdná strana]
[7v] zubamy řtrařřliwě řkrřpal a ocy w Hlawě krautil, wřřak
ale přředc nic nemluwyl, dokud' Wilim řec neřřkonecył,

kdiž Wilim zkoncyl fwe wyprawowanj onen Obr popa[-]
dl geg za ramena fnim za třáfl diw že se nerozfy-
pal, a pak kněmu takto prawyl, *Diroľjna* gest s krwe
mogý, aty zrátze fy se tak daleko ofmnělyl, tu ne-
wynau Kráľowfkau Krew, w takowau ohawnoft a lechkoft
vwedft, domnjwáš se že fy wywázl z rukauch Bořiwoge,
niňj fy wpadl do mých, gestťe se tobě zde huř powe-
de, než abys od Bořiwoge treftán byl. Gestly se
wřřak předemnau negak ofprawedlnit mužeš, tehdy
tobě gestťe cas zanechám, pakly ale k ofprawedlněňj
twemu! nic předneft nemužeš, tak gfem twim hro-
znim mřtitelem. Gá řtebe na loty Mafo odtěla ře-
zat budu, až puftjš duffy. Nu tehdy mluw, a febe
řteto neprawořři wywedř.

Wilim. Pane gá kmemu ofprawedlněňj gineho
nic přednefti nemohu než toľiko to, když gfem
Princeznu Diroľjnu řecy Německe cwycyl, ona
[8r] mně tak přiwykla, že gj nelze bylo být bezem[ě]
abych z krátka řekl, byl gfem od gegý kráfy a
gegjho řemnau gednáňj gako řeka opogený, neb láf-
ka řádneho rozdilu neciňj, a ktomu wřřfemu ona mň[e]
řama deň přjeřitofti dáwala, powaž to řám Pane, že
když Plamen na Sýru řřlehá, ona ře chiřit muřý, a
přes to wřřfeko gá gfem gj řádne nářlyj nevcyni[l,]
to gest me vpřimne, a opravdřiwé wyznáňj, gestly že
ono kměmu ofprawedlněňj, neřtacuge, tehdy řudř
mně podle wule twe. **Obr** ten řtogie chwylku w pře-
myřřlowánj, pak cerřtwě vřhopil *Wilima* za [r]uku,
až mu krew za nechty řřřjkala, řka kněmu, twoge
přewelyke řřřřřťj gest, že fy mně pauhau prawdu –
předneřř, a wřřádne ľži gfem tebe nepořřihl, řyce
bych byl na tobě wyřnil to co řem předpowěděľ,
neb giž owřřfem wřm, dřjwe nežly gfy řem při-
řřel. Niňj bud bez řtarořři gá tobě nevbľřim,
[8v] aňi ubľřžit nedám, gfy hladowý?. Wilim krcil ra-
meni a wzdechł řobě. Ten Obr porucyl cekat zde Wi-
limowu, pak se odňěg do řech řtarých zdj řtratil, a
w male chwilce wyřřel opěť wen, a podal Wilimo-

wy Koffjcek naplněný ftěmy neylepřými Fýkamy
aby gedl. Wilim wolně upoflechl, kdiž Hlad a žj-
žeň fpokogil, prawil onen Obr kňěmu. Poňěwadž gfy
mně tak wěrně s prawdau předefsel, a mně gfy k
lobě docela naklonil, wygewim tobě tagnofti, které
pofawáde před každym smrtdlnim Clowěkem fkryte
gfau, a pak budaucně fe otebe ftarat chcy, onen Obr
fednul lobě wedle Wilima na zem, a takto mluwyti
fe gal. **Obr.** Gá gfem giž před 600. Lety tělo moge
zemy odewzdal gak mně teď wiđiš gfem Duch.
Gmenowal fem fe za mého žiwobitj **Radauss.**
Bil gfem rodič z **Dalmácie.** Mau wlaft gfem opu-
ftil fkrze mé oflowfké Uffy, které až dofawáde na
znameňj nofit muřim, toho byla moge wlaftnj Ma-
[9r] tka přjčina, ona gednim flowem prohřeffila když fe-
mnau obtjžná chodila, moge giž tehďáž w žiwotě gegi[m]
welikoft, wčiniła gj netrpěliwau, když gfemfe gednau
w žiwotě gegjm filně pohnul tak že do mdloby upa-
dla. Když lobě zaře přítomná byla řekla s Hňěwem,
gá fnađ tenkrát negakeho Ofla porodim, a fkutecně[,]
když⁸ mně porodila, wyděla wžitek gegj netrpě-
liwofti, za kterauž potupu gfem gá nic nemohl, mo-
ge Uffy byly teěž w málo dnech gegj Smrt. Gá byl
ftiaftně wychowaný, mug Otec byl možný Knjže
Dalmátfký, a protož mně nikdy dowoleno nebilo
z mého pokoge wen wygiti, gá byl wzdy pod Strážj až
do 18^{teho} Leta, owřfem gfem fe tomu diwjwal, proc giný
lidé nemagj takowe Uffy gako gá, otom gfem ale
nic newěđěl, že Otec mug fkrze me Oflowfke Uffy
mně zawřeneho necháwá. Pořledně gfem fe ale
wřfecko dozweđěl fkrze gednu ftarau Paňj, která mně
kogila, gá byl od Nature welmy zuřiwý a náhlý
[9v] čekal fem na přjležiťořt. Když ke mně Otec mug Knj-
že⁹ gednoho dne přifšel, rozhorřil gfem fe proty
němu naneyweyř, odhodil gfem na ftranu dětinřkau
ceřt, a welmy nezdworřile přeđhazky gfem mu cynil,

⁸ Následuje přeřkrťané <lobě>.

⁹ Následuje přeřkrťané <gedoho>.

což Otec mug sprwku odemně trpěliwe snefl, neb on
fám mněl nademnau Autrpnofl. Když ale mau nad-
obycegnau wýtržnofl pozorowal, a wyděl že mně rozum
mug opuflil, zawolal některe ftrážne, porucyl by
mně fwázaly, a do gedný komori hodily a zamkly. Gá
gfem sebau nechal wfsechno dělat. Když oni čtiřj ftráž-
ný dowlékly mně doté Komory, nagednau fempro-
wazy přerhl fkocyl zhuru atěm Čtirem Chlapum kr-
ky za krautil, gednoho Meč wzal gfem do ruky, a
ffel fem zmého ofumnáci letého wězeňj a zmogj
wlaflři, do dalekého a fširokého Swěta, gegž gfem ge-
flři nikdy předtim newyděl. Otec mug owšsem po-
flal za mnau lidu mnoho, aby mně chitily a na-
zpátek přiwedli, wfšak ale žádný z nich netrau-
fal fobě na bljzko ke mně, neb gfem fe genom
[10r] naň obrátil wfšecko nazpátek utjkalo, a gá pořád
wyhráwal. Gá tehdy flfel pořád anewěděl fem kam
zacházim, wzdy do hlubšých lefu, druhý den fe umně
hlad ohláflil, z mim mecem reypal gfem ze zemně
kořjny, a takowe fem hrýzl, ať zkrátka mluwim,
ot[a]kowe fšrawě gfem celých Třidceti dňj chodil, tak
že fem giž na tiřýkrát litowal že fem neoflal we
wlaflři mé. Třidcátj den wyflfel gfem ztěch Hufštin
do řjdkého Stromowý, ga flfel fkrze takowé až k ged-
né Lauce, přiřktere potok tekl, mezy tau Laukau
a potokem ležel na Cerném Pláflři gedem welmy
fšarý Muž, magiz dlauhe flšediwe Faušy a hlawu ho-
lau, když fem geg bedliwě pozorowal, wyděl gfemže
twrdě špy, wedle gehu hlawy ležela gedna welká
cerná Kňjha, dlauho fem fe nerozmešfllel takowau
zlechka zwedl dal pod páždě, a odtud' přiř popjchal.
Gá fem opět celých 10 dňj Blaudil, aniž fem fe
do te knihy podjwal, a kdybych fe byl nikdy do
ňj nepodjwal, nebil bych zbawen Božške Twáře
[10v] špatřeňj tak dlauhá Leta. Deřátý den přiřflfel gfem pod-
gedem wyfoký Wrch, porofšlý huštim fšromowym gá¹⁰

¹⁰ Následuje škrtnuté <f>.

gšem naň z welikau prácý wylezl, celý unawený
 azemdený pofadil fe do te Tráwy, Knjhu odhodil
 řka lám sobě, co fem fe tebe giž nanofil přec mně
 platná nic negfy, aniž ťtebau hlad mug ťpokogiti
 mohu, gá fem vřnul, ařpal až mňělo zacházet-
 Slunce. Hlad mně opět probudil gegž fem zas kte-
 rak možné bylo krotil. Stál zde gedem wyfoký
 řtarý Dub, pod němž leželo mnoho řpadlich Žaludu,
 řtěmy fem hlad mug poňěkud' řpokogil, wrátjc fe
 opět na to mjřto kde gšem prw řpal. Nageden¹¹
 krát mně řřipadlo, co to as za kňjhu geřt, zwedl
 gšem gj opět ze zemně a pocal fem wňý Dal¹²
 mářfkau Řecý cýřři, wak ale welmy nefrozumi-
 tedlně, a zatmňěle bilo to pjřmo, zamnau fe
 hlas ozyřwal, gaké geřt twoge poruceňj, řpěřně
 gšem fe ohlidl, a zamnau řtál Muž řřeredne po-
 řtawy, řřipadlo mně hned kdo on bude pro-
 [11ř] cež zawřel fem Knihu, ptagjc fe geg proc by fem
 byl řřiřřel, **ten Muž**. Ty mňě fem cytjrugeř
 tehdy mně poruč co mám dělat, gá mu odpowěděř;
 tehdy mňě pořlechneř když tobě poraucet budu?
ten Muž. Gá muřim činit co roz kážeř. Gá gšem teh-
 dy kňěmu prawyl, mužeř mně pomoct s nega-
 kim Gjdlem a Piřjm? **On**. Muřýř poraucet. **Gá**.
 kdiž mám poraucet;. Opatř mňě tehdy gjdlo a
 Piřj, potom řlowě zmizel fe gako Střela, a w ma-
 le chwýly řřineřl Stul y s Gjdlem a Nápogem, po
 řtawil geg řředemňě, a ořtal řtát. Cekáge opět
 na moge porucenj. Pomyřlit sobě mužeř Wylj-
 me, kterak mně we 40^{ti} dnech wařene a peče-
 ne gjdla chutnaly, na tom neylepřřým Wjňě
 teř nic nefcházelo. Když fem byl dokonále
 nařycen, řtal fem fe oněho muže geřtly že bu-
 daucně to wzdycy mjt mužu? on prawil wzdycy, ale
 tenkrát když porucjř. Na poruceňj nebude řchá-
 Zet pomilřil gšem. Noc tu byla a Wýno mně

¹¹ Původně psáno <Nagedenkrát>, <krát> je přeřkrtnuto.

¹² Původně psáno <Dalm>, <m> je přeřkrtnuto.

Vcyňilo ofpaleho, tázal fem fe geg, gefli by
[11v] o žádné poftely newěděl?. Poruč, byla geho od-
powěd. Dlauho gfem necekal řka, tehdy mně do-
brau Pofitel opatři, on vkázal prftem na ftranu a
řekl zde gefť, a skutečně hned podle mně w hau-
ffťj, ftála Pofitel wyftlaná, pod Baldachinem. Wzcho-
pjc fe a bez dálffýho rozmyffleňj do té fem fe polo-
žil, fpal fem sladce až do drugeho dne fkoru do polodne,
když gfem fe probudil ten muž ftál pořád na tom
mjftě kde wcera, abych gednim Slowem řekl, on
mně tak ftegně flaužil cele Ctiry dñi. Pátj den
wzal gfem opět tu Kñihu do ruky a pocál čjft, na-
gednau wolal zašegc hlas co nám budeš porau-
cet, gá na to nepozorowal poněwadž fem miſſil že
onen muž fe ozejwá, četl gfem dále. Když fem
ale mnoho giných fliffel Hlafu, ohlidl gfem fe a
přenáramně Vlekl, neb tu potom celym Wr-
chu ftálo mnoho ſet Takowých Mužu, wſſickňj ſtey-
ne podoby, genž neuftále wolaly co budu
[12r] poraucet. Kmemu welykemu Stěffťj napadla
mně dobrá wěc, gá doftal nagednau ſmněle
Srdce, knihu fem zawřel a před ně fem fe pofta-
wyl, a takto řekl. Poněwadž gá wam poraucet
mužu, a wy kmogim ſlužbam ſte hotowy, tehdy na-
řizugu a poraucym, by gfte mně na tomto Wrchu
geden pewný a doſťi proftraný Hrad fe wſſemy
přináležegicýmy wěcmi a Přjležitoſťj poſtawyly,
a to tak dukladně a opatrně, by geg nikdy žádná
ruka lidfká dobýt neb zkazit nemohla.
Po tomto poruceňj hned fe ty mužowé rozdělly,
gedny dělaly rowynu, gedny zas Grunty kopaly,
někteřj Kameňj giný zaſe Wápno, a giný ktomu
wſſecky přináležegicý Matriale a potreby w ged-
neg hodiňě opatřily a ſnefly, než minuly Cti-
ry Hoďiny, ftál giž pewný přeweliký Hrad
[12v] na wrchu tom tak že mně ſtoho tak welkého
ſtaweňj hruza poſſla, a gá nato gako bez ducha
patřil, když ten Zámek ftál giž wyhotowen, y

hned zafe w pul hodiňě bylo wſſecko vklizeno, a
wrch ten Ciftj ſtál gako předſtawenim, ty mužo-
we ſtály zafe předemnau, ocekáwagjce mého
rozkazu, Gá když ſem k ſobě opět přiffel,
prawyl ſem, gá bych rád přitom hradu negakau-
Zahradu mněl. Procež mně takowau wyhotow-
te, a wyfokau zdj ohražte, y hned w tom okamže¹³
ňj popadaly Stromy ze zemj ge wytrhowaly přič
odněly, a w gedneg Hodiňě byl zaſegc plac pro we-
likau zahradu, oni ten plac rychle ſkopaly a z¹⁴
zrichtowaly wyfokau zdj w několika Minutách
obehnaly, tak že giž tu na ſycemž neſcházelo, gá-
byl tehdy Pánem na gednom pewnem Hradu do
něhož wegdá, wſſecko k pohodlý mému gſem¹⁵ na-
lezl. Když ſem ſobě ſpomenul gakau moc
Kniha ta w ſobě obſahuge wzal ſem gi a na-
dobre Mjſto položil, tak abych gj wzdy při-
[13r] ruce mněl, pohleď. Wilime na horu na tito
zdy a puſtini. Toto byl tak pewný a přewe-
liký Zamek, o kterym tobě niňj wyprawugj,
nebo žádná lidſká ruka nebyla w ſtawu tak
geg poſtawit, aňi zbořit. Ale mocy Neywiſſýho
nic neugde, abys wſſecko lepſj pochopit mohl,
w krátkoſti tobě powýdám, gá gſem zdet wtomto
Hradu 70 Let Králowké žiwobiťj wedl, wſſe-
cko ſe mi po wuly wedlo, gá gſem wſſecky ti
leta žádného Clowěka nikdy newyděl, ani
ſem požádnim zěňſkim pohlawý netaužil-
neb gſem gak žiw k tomu pokoleňj welikau od-
wrácenoſt cjtíl, gá beſ toho mňěl ſem genom
co Hrdlo rácylo, neb ti duchowe na moge
pokinuťj wſſelike kratochwýle muſely mňě
provozowati, Leňj Honby, Komédie Muziku agi-
né těm podobne rozkoſſe, bylo dňj moge obýrá[-]
ňj až do Ofumdefáti Ofmy¹⁶ Let, poſlednj ztěchto

¹³ Původně psáno <okamženj>, <nj> je přeškrtnuto.

¹⁴ Následuje přeškrtané <rych>.

¹⁵ Následuje přeškrtnuté, chybně napsané <na>.

rok zacalo mně být aulko okolo Srdce, a wffe-
cky rozkoffe ktere fem milowal nagednau
[13v] mně tak omrzely, že mně za offklywoft byly.
Swědomý fe mně otwýralo a bez přeftánj treftalo,
mogj flůžebnjcy giž mně na ocy nefmňěly, a
když fe který vkázal hned fem geg zahnal, že
geftě nic nepotřebugu. Do knihy gfem fe giž wý-
ce nepodjwal, njbrž fem gj do ohně hodil, wffak
ale kmemu zármutku ona nefchořela, gá fem
gj tehdy wýce do ruky newzal, duffy mau a
Srdce k Bohu obrátil, a za s milowánj žádal, zlý
Duchowe to dobře pozorowaly, wffak ale žádné
překážky mně delat nefmněly, poněwadž gim
nademnau Moc celá dána nebyla, gá gfem
tehdy we dne wnocy wolal k Milofrdenftwý Bo-
žjmu, celých 14te dnj femfe poftil a Hřjchy moge
Srdecně oplakáwal, Ctrnáctý den w nocy klecel
gfem na zemy placjc nad mjma Hřjchamy, na
gednau¹⁷ byla Komora ta kde fem
byl celá ofwýcena, a na gednau ftál Kňěz w
býlem rauffe předemnau, držic w Ruce kalich
[14r] kemně promluwil, wyzneg předemnau Hřjchy fwe
abys bil hoden přigmut tělo Páně. Ga gfem fe
vpřimně ze wffech Hřjchuw wyznal, a znowu nad
ňimy Dokonalau litoft zbudil, Kněz ten mně vdě-
lil rozhřeffeňj a s Welebnau Swátoftj mně zaopatřil,
w tom Okamženj bylo dobře Duffy mé, onen Duchowňj
když wyděl mogý opravdowau fkrauffenoft, přjgem-
nau twářj ke mně promluwyl. Trweg na Mo-
dlitbach, we třech Hodinách k faudu powolán budeš a
fe ftratil, gá gfem sobě wywolil gedno mjfto pod
Zemý w gednom Kwelbu do něho gfem wffel aby
tělo mé po Smrti ochráněno bylo, w tom Kwelbu fem
fe chyftal a k Smrty připrawowal, po třech Hodinác[h]
na mně smrtedlne Mdloby padly, a duffe moge w
tu Chwýly od těla fe oddělyla, a od newyďytedlne

¹⁶ Písař přepsal původní <Sedumdefáti Let> či <Sedmdefáti Let> na nynější <Ofumdefáti Of>.

¹⁷ Následuje přeškrtané <ftál Kňěz>.

mocy k Božlkému Saudu wedena byla. Zgedne welke gaŋnofti tento Hlas proti mně wyffel. [Tw]o-ge vpřimná litoft nad Hřjchy, a prawé Pokáňj od-[14v] odwrátily od tebe zahynuťj wěcne, na Božlkau twář tak dlauho patřiti nemužeš dokudž zrodu tweho na ftolocy Papežlkau nedofedne ten, genž fe Liworyus druhý gmenowat bude, až do toho Cafu budeš pozuftáwat w twogim neprawym Hradu *Radině*. Který tobě fkrze 70 Let kmar-nofti flaužil niňj tobě za Ocyftec bude.

Wtom fe ta gaŋnoft ftraťyla, gá gfem od newy-ditedlne Ruky opět zpátky weden byl, až fem do tohoto Hradu neb *Rad'iný* meho Ocyftece, kdež-to giž 615. Let na moge wyfwobožeňj oceká-wám. Co fe teyce tohoto zbořeňj Hradu neb Zámku, wflickňj gednoftegně smeyfflegý že by byl od Raubýře Žiřky zbořen a fplundro-wán, ale wtom fe meylegý, neb žádná Lidlká Ruka moc geg nemněla zbořit. Po mé Smrti když wyděly zlj duchowe že darmo pra-cowaly, rozhněwaly fe a tento Hrad až na tito Zdě opět rozbořily, neb gich pro wěcnau [15r] Památku ftat nechat mufely, a baurat dále mocy nemněly.

Wydjž tehdy milj Přjtely Wiljme. Papež Li-woryus gefftě nebyl a fnađ ani za 100 Let nebu-de, za mně zádny Clowěk, žádné dobre skutky ne-koná, ackoliw w tomto ocyftecy gineho mně nic ne-trápý genom zbaweňj Božlke Twáře. Ta ale ge-diná Náđege na Boha někdy patřit mně fýlý a potěffeňj uděluge amně mug Ocyftec cinj fnefytedlnj.

Wilim. Pane Radauš přjhody twoge gđau mně welmy k Srdcy, a welkeho podiweňj hodne gfau-wřřak ale o gednu wěc profym bys mně wyfwě-tlil totiž co fem dneřřňj noc wyděl, neb to niikte-rak pochopit nemohu, by někdo w neobycegnau to-tiž w Pulnocňj Hodinu po těchto wyřokých Zděch s Trakařem gezd'yl, a wolal Kolomaft. Neb kdo-

by zdet w těch puffinách Kolomaft potřebowal.
Radauss. Otom bych byl tobě bez toho zpráwu dal.
Poňewadž mně sám s prozbau předcházýš
[15v] tehdy tobě wfsecko wygewim a wyfwětlym, pozorug
tehdy pilně na moge wyprawowáňj, tak aby budaucně
Přjběch tento. Zakleneho Kolomaznjka. Vwšffech lidj
w známoft přiffel. Geden Polfký Knjže, neb Wýwoda,
gmenem Podolinfký poľlal fweho gedineho Syna gmenem
Staniľlaw do Wýchodnjch Kragin Swěta na fkuľfienau,
by fe cyzým řecem na vcyl; on fe po 6^{ti} Letech Sftiaftně
nawrátil; febau s Afryky přiwezł gednoho Mauřenjna,
onen Mauřenjn byl Clowěk mladý a welmy ffikowný,
tak že Staniľlawowa gako prawá ruka byl. Ten afrikán mluwil
mnohe řecy. Wkrátkym cafe Vmřel ftarý Knjže,
Staniľlaw byl Pánem několyka Statku, po roce fweho
Panowáňj oženil fe, a pogal fobě za Manželku dceru
Podolinfkeho Hofpodára, gegi gmeno bylo **Albýna**,
ona byla wyfoké a filne poľtawy, přitom ale welmy
ľljcná a Fregowná, 6 Let giž ufflo gegich w Manželftwu
obýwaňj, a [16r] a žádná Familie nenafledowala,
nad cymž ten dobrý Manžel welmy fe rmautil. Po Ctirech
opět giných letech byla Kněžna w Náděgi. Niňj na
celem dwoře radoftj wfsecko plefalo, a Knjže Staniľlaw
welmy mnoho peňěz mezy Chude rozdald, flowem,
když Kněžna **Albýna** porodyla, wfsecko Knjžete
plefáňj a celeho Dworu radoft, w gakaufy zatmněloft
a Trpkoft bylo obrácene. Kněžna tehdy porodyla
wfak ale co? gednoho nad mjru cerneho chlapce,
tato byla fmutná Hiftorye pro Staniľlawu,
wflickňj s Kabynetu Vtekly, gediný Staniľlaw
oftal při Kněžně, neb on gj welice milowal,
každý miljc že Kněžna Praľfiwce porodila.
Zkrátka ať řeknu Staniľlaw byl gako bes febe,
Kněžnu pak z gegich mdlob probudyl, to djetě
filně křicelo, ona ale gak fwug plod a Stani-

flawa špatřila bes wfěho zármutku a zma-
teňj, k fwemu Manžely takto prawyla.

[16v] **Albýna**. Wydjš milj Stanyflawe gak nebezpe-
cno geft w domně takowe cerne lidři neb Mau-
řeňjny přechowáwat, gá gfem to dobře hned pomi-
flila, co fem w náděgi byla, a fe naneywegš wy-
fřřhala abych fe na tom Mauřeňjnu nezhljdlá,
ale niňj giž wyďřim fe gfem toho přec nevflla, to-
to djřě nafte wlařtňj geft, ale že gfem fe na
tom Sfkaredim Afrikánu zhlidla dořtalo teěž gehu
podobu. Staniflaw byl docela gak s Kněžnau tak
y zgeho Familji řpokogen. On co neyrychlegj
řwolal ženy ku Kňěžně, a wezmauc toho Mauře-
ňjnka na ruce ge řám přefwědcowal, že fe Kňěž-
na gen zhljdlá na tom Mauřenjnowy. Ženy fe
hned ku Kňěžně chápany a gj naneyweyř gak pa-
třřj opatrowaly, tak že w málo dnech zas docela-
zdráwa byla, djřě to dle dobrého platu gedne kog-
ne chuwě odewzdáno bylo, ten mladj domnělý
Knjže dořtal Gmeno při Křtu Swatem **Iohann**,
on byl cerřtwý a zdrawý, rořtl dokonale, tak
[17r] že w Roce giž chodit za čřnal. Hned brzo po porodu
gehu, zawolal Staniflaw řwěho Mauřenjna řka kně[-]
mu milý **Waron**. Gá gfem řy tebe wywolil w Af-
ryce za Služebnjka, a febau až fem do Polřka přiwe[-]
zl, gá tebe teěž do twe Smřřy na mem dwoře gakož-
to wěrneho meho chowat chcý, daufám že mně ni-
gak za zle pokládat nebudeř co tobě niňj řeknu,
geft řř powgedomo, že Kňěžna nedáwno porodyla
gedno cerne pacholátko gako ty gfeř, poněwadž fe
na tobě zhljdlá, pro vwarowáňj budaucně takowe
přřhody, by Kňěžna na tebe hledět nemufela,
a opět kdiby w Náděgj byla fe nezhljdlá na twe
ořobě, řřtanowyl gfem protebe geden dořti prořtra-
ný Dum, wedle meho **Paláce**. Když tebe potřebo-
wat budu bys mně wzdy při ruce byl, gá tobě
w nicem řcházet nenechám, a twogj řlužbu zlep-
řřim, gen to gedine, by řy fe budaucně wzdy

kněžně wyhnul a gj před ocy nechodil. *Waron* se wšim za wděk přigmul, a Kněžeti přiljbil we wšsem tak se zachowati, po roce zwěštowala

[17v] *Albýna* Kněžeti žebi opět těhotná byla, niňj Staňyflaw wšfemožně vfilowal, a *Waronowi* přjfně zapowýdal, by nikde Kněžně před ocy nechodil, by se na něm zas nezhljda, a sám Staniflaw na to neyweyš pozorowal. Wšfak ale gak říkáme, že nic negni tagného, by nebylo zgeweno.

Knjže Staniflaw mňěl obyčeg, každého dne po gjdle 2 Hodyni w swe Paradžnj Zahradě se procházet. On se tám po každe zamkl, a pokaď dvě Hodini neminuly žádný k němu přjftupu nemněl.

Gednoho dne, když dle obycege w Zahradě chodil, a wšfelike kwětini rukamy přebjral, w gednom gahodowem listj nalezl nad obyčeg welikau gahodu, gakauž gak žiw žádný newiděl, on takowau opatrně vtrhl na Lupen položil a popjchal řňj k **Albjně**. by gj ten newýdaný dar obětowal a negake zaljbeňj gj zpuřobil.

Když přiffel ke d[w]ěřym gegjho Pokoge zaslechl že se tam z tjcha mluwý, on Cerftwě wytáh

[18r] nul s kapcy hlavňj Kljc, který wzdy při sobě nořyl, otewřel a do pokoge wessel. On oftal gako Hromem omrácený když wyděl **Warona**, an u Kněžny w pořtely w takowem zanepráždňěňj ktere nesluffý oznámit. **Staniflaw** až podawád něwěděl geřtly geřt weřnách neb bďj, posledně když wyděl že **Waron**. zpořtele od Kněžny se wbýrá, řkocyl řpěřně do řwego pokoge pro piřtoly, když se ale nawrátíl **Waron** byl giž řkrze řkryte dweře prchnul. Staniflaw když wjce Mauřenjna nenatrefil, wte zlořti zpuřtil piřtoly na Kněžnu w pořtely a gj zařřelil. Pak pošlal hledař **Warona**, řlužebnjcy po dlauhem hledáňj nalezly geg w gednom záchodu vkriteho, a k řwemu Pánu přiwedly. Staniflaw když wyděl **Warona**, takto k němu řekl. Kněžna se zhljda na tobě aty se zhljdneš na řfybenicy, odewzdal

geg hned k Saudu a w několika dnech geg nechal oběfit. **Iohan.** byl ftarý 1 Rok a 12 Neděl. Staniflaw niňj wyděl Patrňě že to djtě gefť [18v] Panchart od Warona, procež fobě za potupu pokládá s Cizim Pankchartem dum fwug nechat Sfípinit, od fobě rozmeýfflel co fnim dělat, brzo byl ale rozmifflen pofadil fe anapfal Cedulku temito flowy. Gefť gedno Mauřenjnške djtě w giftim domu 1 Rok a 12 Neděl Staré, kdoby geg za fwe wlaftňj wzyti chtěl obdržj na gehu wychowánj a opatřenj, 30.000. fl. wffak ale, by geg wychowal w Bázni Božj a Křeftianškemu žiwotu wedl gehu gmeno gefť **Iohann.** Služebnjcy tuto Cedulku w Radnjm domně přibyly, a **Iohann** byl gefťťe tu hodinu z Palácu wyneffen do vzdáleniho giftého domu a odewzdán k opatrowánj gedne ftare Paňj. Giftý kupec Brňěnký, wedl obchod do Mněfta Krakowa s Wjnem. On přigel náhodau druhý den po Poctě z Krakowa fe wracugjc do toho Mjfta kde **Iohan** přebýwal, gdá k weceru okolo domu Radnjho, tu ceduly cetl, hned fe ohláfil u Mjfta předftaweného chtjce to djtě wydět, on byl weden do toho domu kde byl Iohann, to djtě fe mu hned zaljbilo. Když fe wrátil zpátky žádal toho [19r] Pána, by mu djtě to odewzdane bylo. Pán ten řekl k němu. Oni mu fegj mjt ftrpeňj až od Knjžete přig[-]du, neb fe ta wěc bez gehu wědomofti ftát nemuže, on tehdy odffel ke Knjžeti a gemu žádoft tu přednefl, w male chwýly pollal Knjže pro toho Kupce, tážjc fe geg co by ftim djtětem zacjt minil.

Kupec: Gegich Ofwýcenoft, žádným lepffym Rukam to djtě fwěřit nemuzau. Mug Aumiľgeft předně geg nechat cwycyt w Literňim Vměňj a pak na Studiá neb bych geg učil Kupectwý. takowý gefť mug Aumiľ, byť by to djtě žádných Peňes nedoftalo gá bych zňěg Radoft mňěl. **Knjže.** Gá gfem tehdy fpokogenj, wffak ale toto gim oznamugu, oni gfau cyzozemec a když to djtě w fwe mocy mjti budau žádam gich fnažně, by fnim Otcowfky nakládaly ať gefť gim

známo, že toto dítě z Kňžetcy Matky narozene
geft. Zdet wezmau **Třidcet třífyc** zlatjch na gehu
wychowáňj, ato fame dítě gim spolu odewzdáwam.
Služebnjcy přinelly **Iohana**. Když na něg Knjže
pohljdl Slzel, wzal geg za rucycku a podal tomu
[19v] Kupcy s těmito flowy. **Přigmau tehdi z ruki mé
tohoto Sirotku**. gako gegich wlaftňj plod, a dagj mně
caftěg o něm zpráwu, neb gá tež nepřestanu být ge-
ho dobrodincem, a ftěmy flowy od Kupce odeffel.
Kupec ten wzal Iohana a Penjeze, pak druhý den od-
gel, a pátj den Sftiaftně se do Brna nawrátíl. Manžel-
ka Kupcowa kdiž wyrozumněla, gake toto cerne dj-
tě gefť, přigala geg tež za fwe wlaftňj a se wfřim
řpokogená byla. Pomyřlit sobě muže geden každý,
že to cerne dítě mnohý žádořtiw wyděti byl.
Když tato nowyna k Uřřym mjřta držicímu přifřla
odebral se ofobně toho kupce nawřřtiwitj by to Cerne
dítě take řpatřil, widá že to dítě welmy Cjperne
geft, k tomu Kupcy řekl, na gaký zpuřob oni ktomu
dítěti neobycegnemu přifřly, Kupec ten wyprawo-
wal celj ten Přeběch a kterak geg dořtal, ten Pán so-
bě welmy hluboce wzdechł a prawyl, dítě toto a ge-
ho roďyce muřy gednaweliká tagnořt být, gá gich
tehdy řnažně žádam, dopřegau mně dítě toto, a
ty penjeze genž na něg obdržely sobě zanechagj mjmo
toho gim gefřtě 4000 fl. zaplatim, nahotowořti, toto đj-
[20r] [prázdná strana]¹⁸
[20v] dítě, gefřly by ofřtalo při řiwobiřř. Bude Pánem mjch
Statku, poněwadř žádnego dědice nemám.
Gřau řřim řpokogený, a tu radořř gefřly mně přřat bu-
dau. Kupec Pánu takowemu odepřřti nefřmněl, nj-
brž na wfřem za wděk přřgal. Pán ten neb Mjřřto-
držicí s radořř Mladeho Mauřenjnka do řweho domu od-
wedł a řnažně cwycyt nechal, by někdý zřněho¹⁹

¹⁸ Později si na tuto stranu jiný pisatel zkoušel opsat název spisu. Stojí zde:
<Cerney honza
a neb
W Starim zbořenim zamku>

ťfkykowný a umnělý muž bjti mohl, z krátka. Kdiž
 Iohann let dospělegffých do fáhl, a dobrodinec geho
 mnoho dobreho a radoft sobě zněho předpowjdal, dal
 geg do Trnawy w Uherfke Zemy, by se tám we
 wyfokých Sškolách w Vmněňj Cwicyl. Iohann fot-
 wa negaký cas w Trnawě Sftudýrowal, giž wřipem
 a popluffnofťj u fwých předftawených sobě welikau lá-
 ťku a wážnoft zpufoobil. Ta k že w Celem Mněťtě
 ogeho w řipu a fchopnofti se mluwilo. Což bylo take
 přjcyнау welike nenáwifťi u řpolu Žáku, neb
 když některý z nich sobě uložene powynofti
 zanedbal a newykonal, giž mu byl Iohann
 [21r] za Přjklad předftawen. Stoho powřtalo že geg ze
 zářfti obycegně **Cerný Honza** nazýwaly.
 neb se ofmnělili geg tim gmenem před celim
 řchromážděnim nazwat, kdiž gedenkráte opět
 geg Iohanna Předftawenj několika Uherfkým
 Sřtudentum za přjklad předneřly. Tito zahan-
 bený a zlořtj rozhořcenj takto řwým předřtawe-
 ným neb Profeforum odpowěděly. Cerneg Hon-
 za ať se Cerným Krawám za přjklad řtawý,
 ale né Sřtudentum. Iohann to řneř trpěliwě řkr-
 ze Ceřt pro geho předřtawené, wřřak ale rozřil
 se ged w Srdcy geho, prořty těm nezdworřlým
 Sřtudentum, a on od te Hodiny cekal na přj-
 ležitofť, pomřřit se nad řjmy, taře wřřak na-
 to w krátkem caře wyřkitla, on znal dobre
 ty, a wěděł ktery geho Nepřřátele gřau, a těch
 bylo 6. Iohan sobě wdělal známofť hned prwřjho
 Roku do Trnawy řweho přřigitj, z gednim Ceřkim
 Sřtudentem, gmenem Slawik. Onen Sřtudent
 [21v] byl Chudých Rodřicu, a zmiľofť Sřtudýrowal,
 když Iohann dořtal z Brna penjze a²⁰ pomoc
 on se řtim Ceřchem děľjwal, poňěwadž Slawik byl
 welmi přjwěřřiwý, a wefelj Clowěk, a protož Io-

¹⁹ Následuje přeřkrtané <řfkyk->.

²⁰ Na <a> navazuje nepřřliř řitelné, zřejmě přeřkrtnuté písmeno, přřčemž samotné <a> není přřliř řitelné, jako by jej přřař přřepisoval. Přředkládaná inteřpretace se řevř jako nejpravděpodobněřři.

hann fy geg welmi oblýbil. Slawik ale Iohannowy wzdy k službam byl, a gemu wšfelikau Vctiwost a poslušnost prokazowal, atak byl Slawyk Iohannowy neywěrněgfý Přjtel, 5^{ti} den potom nezdworiljm nástupu ftěmi Vherškýmy Sftudenty porucyl Iohann Slawikowy, geho wšfecky wěcy špakowat, a poctu opatřit, prawyc k němu ti zde nemáš bez toho co ftratit, gá fem od mých Rodicu domu powolaný, proceš gefly femnau chceš gect do Brna, rozmišly fe, gá fe tám chcy otebe ftarat, a Budaucně o twoge šftěšť. Slawik ochotně šwolil, a febau gjt připowěděl, nu tehdy gđi na poctu opatři gizdecký Koňě, dnes w nocy w 10^{ti} Hodinách, aby ftály připraweny, Slawyk tak vcynil.²¹

[22r] Iohann k weceru když s ginegma Sftudenty ze Školy fe ubýral, welmi přjwětiwě obzwlášftně s těma 6^{ti} geho Nepřátely, gednal, řkauc knim, dnes fem z Brna zašegc obdržel pěkný Tuzér, genž w 20^{ti} Dukátech pozuštáwá, Páňj Bratřj gá dnes w Aumišlu gfem polowic na regracy ššpendjrowat, giž fem muzikanty opatřil, zamněšto do Hofpody na Oftrow, a pak na ginim nám scházet nic nebude, procež wás zuwy w Ofmy Hodinách fe u mně šegdete. Vhrowe s radoštj neopatrně na tom šwolyly. Poněwadž gich genom těch 6 bylo pozwáno, w Urcytau hodinu, daly fe wšlickňj nagit u Iohana w *Quartiru*, on fe šchwalně wšfeligak okloumal a zdržowal, až odbylo 9 Hodin, Iohan wzal Penjze připgal okolo febe Kord řkaniňj máme Cas Pášt Cerne Kráwy. Oni nati flowa nepozorugjce, ššli wesele až za Mněšto,

[22v] když přiššly mezy Oftrowy, a Iohann wyděl Mjšto přjležite, zuftal ftát a řekl. Zde toto mjšto rozšaudit mušy, z gakých přjcyne onehdegšfýho dne wy Šfurkowe před celym šchromážđenim, mně šte ke krawám přjrownaly. Sftudentj fe djwaly geden nadru-

²¹ Následuje zápis vyplňující roh stránky, dopsaný jinou rukou: <špatký fe wobratj 2 lyfty>.

heho, newědauce hnedco nato odpovědjt magj, neb
gim ta náhlá promněna, welmy diwná přicházela,
Iohann. deyte odpověď, a ftoho fe wy wed'te, nebo fem
Vftanowyl nad wámy fe pomftjti, na mjfto odpovědi
y hned [ti] Náhlý Uhrowe Kordy fwe wen wytrhly²²
Chtjce dáti pollednj Reft Iohannowy, on ge ale pře-
dessel, a než oni pomillili, on giž 2 znich probodnute
na zem položil, oftatnj Ctiřj když tento kwalt wy-
děly, teprwa febraly fýlu a zuřiwost dohromady a
na Iohana dorážely, milljce že geg tu na kufy
rozsekát muřegj, wřřak ale Iohanowo Biftre oko,
řilne rameno celeho řěla řřikownost a obratnost
[23r] gim na překážce byla, on zafe w tom okamžeňj
řřetjho probodl, a Ctwrtjmu do polowic rozřřal
řřk. Ořřatnj dwa kdiž to wyděly daly fe na Autěk,
Iohann fe zařřimy řřpuřřil a ge brzo dohonil on po-
pad oba za wřřafy a ge do řřeky řřchodil kdež oba utu-
naut muřřely. Iohann wyřřál, a treřřtal fwe pro-
tiwňjky, on nemeřřkal, ato mjfto hned opuřřil.
Na Poctu pořřpjchal, kdežto Slawýk giž s geho Paká-
žj geg ocekáwal, oňy tehdy řřichle řřednauce na
Pořřtowfke Koňě, w Male Chwýly Mňěřřto Trnawu
opuřřily, a zafebau daleko zanechaly, we dne wno-
cy bez uřřtaňj od řřřřacý k řřřřacý, na Cerřřwých Ko-
njch Kalupjřřugjce. Ctwřřtj den k weceru giž Iohan
geřřt řřkrze Bránu do Mňěřřta Brna, s welikim po-
diwenim přřřgal geg Mjfto drzicý, tážjce fe co má
tento přřřchod twug po poctě znamenat. Iohann kdiž
řřobě drobet oddechnul, celj řřwug přřřběch w prawdě
[23v] a upřřimně Pánu řřwemu předneřřl, a dolořřil, gá bych ra-
děg řřobě řřiwot odňřřal, než bych takowau potupu bez
pomřřřty zanechal. Miřřto drzicý napřřed giž wyděl
že geho Iohann geřřřřě newyřřál, a že ta wěc zly
nářřledek za řřebau táhne, w gednom Mňěřřfycy přřř-
řřřlo poruceňj od **Cýřřaře Rudolfa**, aby Mjfto dr-
zicý Mauřřeňjna řřweho, pod Strážj do Wjdně ode-

²² Následuje přeřřkrtnuté <Ch>.

lál. Mýfto držicý sedl lám do Wozu Podfftow-
 fkeho, a Iohanna febau do Wjdňě odwezl. Když
 Iohann ftál před Cýfařem on řekl kněmu:
 Afrykáne, ty fy w Trnawě neflechetných skut-
 ku fe dopuřtil, kdo tobě to práwo dal zamordo-
 wat Sfeft Sftudentu. Iohann Vcynil před tim
 Monarchem geho Sftudentfkau Rewerencý, a w ře-
 cy Latinke tuto dal Odpowěď: Welikomocný
 Cýfaři a Pane mug. Ga gfem owffem zamordo-
 wal w Trnawě oných 6 Sftudentu, wffak né z
 mého a fnad nepraweho Umyflu. Předně. Oňy²³
 [24r] Oňy mně nřikdy na mug ftaw rowný nebyly, gá
 wffak fem gim nřikdy nedal k tomu přjcyntu, aby
 fe mně fnad Kořit mufely, a přec byly Nepřá-
 tele mogj. Za druhe. celá Trnawřká Wyfoká Sřkola
 o mně wyfwědceňj dát muže, že fem mnoho *Examenu*
 přeřtál, a při wffech bez negmenřřjho pochibeňj obřtál.
 kdežto předřtawený mogj mně wřřem Sftudentum za
 přjklad předřtawyly, oný ale 6 odemně zamordowa-
 ných Sftudentu, mně weřegně předcelym řchromáž-
 deňim k Černym Krawam přřrownaly. Což gfem
 welmy Boleřtě nefl. Za třetřj. Ga gfem řádneho
 zřádně nezabyl, nýbrž fem gim předneřl předneřl.
 že řkrze to potupeňj, ktere mně ucynili, nadňjma
 fe pomřtit a ge potreřtat chcy. Procež oni mňěly kto-
 mu Čafu dořt, febe předemnau dořtatecně fe bráňit,
 neňjly pro celau Uherřkau Zem Hanba, že Geden, ge-
 gich 6 ztak flawneho Národu přřemohl. Slawný Cý-
 faři a Pane mug toto geřt mogle předtebau ořprawe-
 [24v] dlňěňj, a gine předneřř nemohu.

Cýfař. Topořledňj tebe předemnau ořprawedlňuge,
 řice w takowých a těm podobných Rozepřech, nepla-
 řřj vmně řádny Rozdřl Stawu. Otwym byřtrem uce-
 řňj a welykem wřřipu, giž z Trnawy zprawen gfem.
 Niňj mně wyfwěřlit muřýř, pro gakau přřjcyntu tobě
 oný Sftudentř rowný nebyly, neb gá přec newydřjm

²³ Následuje <4.>, totěž stojí na začátku první řádky na následující straně; nepatří do vlastního textu, týká se návaznosti složek.

nic gineho než že geden Afrikán gfy.

Tohoto flowa Vgal fe mýfto držicý lám, poňewadž giž byl z Polka zprawen o gehu Rodu, a přjběch Albýni a Waróna fe giž byl dozvěděl, wyprawo-
wal wfcecko Cýfaři, a doložil. Gá gfem geg Vcy-
ňil po me a Manželky me Smrti, tohoto Afrykána
d'edícem Statku mých, když toho hoden bude.

Cýfař na proti tomu nebyl, nýbrž odpověděl, two-
ge uftanoweňj fchwalugj, wfšak ale tento twug
Cerný Schowanec bez treftu nebude. Abys wě-
[25r] wědel, že giž fy fe welmy mnoho dopuřtil. A kdyby
tě byly Uhrowe do fwe Mocy dořtaly, byly by tobě
tauž mňěrau odmňěřily, náhrada fe gim řtát mu-
fý, ato takowá. Gak dlauho Žiw budeš žádný Kord
aňi gine zbraňě užjwati nefmjš pod pokutau řtra-
ceňj Hrdla. A řtim ge od febe propuřtil.

Když fe byl Mýfto držicý fe fwim fchowancem do-
mu nawrátíl, giž geg do Trnawy nepořlal. Nýbr[ž]
geg na geden řwug Statek, k Hofpodářřkemu Auřed-
njkowy dal, by fe wěcem Hofpodářřkim wyucowal,
tak aby řchopný byl, někdy těch Statku držite-
lem být. Cele 2 Leta cwycyl fe Iohann
wěcem Hofpodářřkým a řjzeňj, když na geden-
krát Mjfto držicý řiwot řwug dokonal, a Iohanna
Plnomocnym d'edícem a držitelem Swých Statku
w Teřtamentu Vcynil, we Ctwrt Leřě um[ř]ela tež
Paňj. Iohann byl niňj Pánem na Habrowanec[h] a
[25v] a Racycých, on byl giž řtarý 26 Let wfšak ale
žeňit fe aumiřlu nemňěl řádneho. řřtudent
řlawik byl gehu prawá ruka, Iohann zacal do-
bře řjdit Statky fwe, až do Let 30^u po 30^u Letech
pocaly gehu Mrawy a Ctnořtnj řiwot hafnaut, on
wěděl že nemá nad řebau řádneho Řeđřitele.
Proceř ta Afrykánřká Naruřiwofř zacala fe w
něm zahřjwat, gehu omřzelo Hofpodářřřke zpra-
wowáňj a zanepráždňěňj, zawrhl wfřecku řta-
rořř a pecowáňj. Pocal k řobě Hofři zwát cořř-
předřim gemu řul w ocých bylo. On řwým Hofřum

wymegfflel rozlicne kratochwile, Komédie, Bály, Honby Turnáge a gine mnohe Radowánky tak že gim nřkdý na řnicem nefcházelo. Slawik mněl wyhledáwat a wyffetřowat neb wyfftaurat hezke džwky. Cemuž Iohann tak w [26r] krátkym cafe přiwiki, že na fwých Statkách mnoho Kuběn chowal, k fwemu wyraženj. Slaužický- když wyděly gaký žiwot Pán gegich wede, každý do fweho pitljka řcháněl, a na wflecky řtrany geg Miftr[-] ně okrádaly, a gemu dofti pochlebowaly. Tu Iohann Samýmy Schmagchlyři a Pochlebnjky obklýcen byl. Domňjwal fe být za žiwa w Nebelkim Rági. Wffak ale zkuffenofť nás vcj, že na Swětě nic řtáleho negni, ato bylo pro nafseho Afrykána ney- wětřfj Nefťěftj, že byl cafně Pánem pro febe, nebon ani gednoho opravdoweho Přjtele nemněl, nýbrž řamý Podwodňjky a řřmagchljře, on padl z gedne hlu- byny do druhe. Když Ředitelowe Statku geho řád- ných peněz wjc odwáděť nemohly, poňěwadž fe s Iohannem vpřimně dělyly, on wyděl že po- mocy řádne něni, a Penjze být muřely po- [26v] poradil fe oto fe řwim Slawjkem. Onen ale byl s dobrau radau hned hotow, řka milj Pane? k cemu fe s dwaumy Statky a s Tuplowanau řtaroftj obtě- řowat máte, když wy gedem prodáte ofťanete přec na druhem Pánem, a tak řobě lechce k Peněžum po- mužete. Kut Slawýku hledeg Kupce, a Slawýk geg we dwauch dnech poctiwě přiwedl, Statek Habro- wany byl w Gedne Minutě za polowičňj Peňjze prodán, a Peňjze ti bili na Kapitál řložene w Kurew, wjna Prodawacu, a Muzikantu. Wffe hodowalo opět na mňěřfec Iohanowo, w krátkim cafe wffak bylo w Studňicy dno wyděť. Iohann do ňj džjw nenahjdl až když nemněl co wážit. Hola! Slawjku, kde wzjt Penjze? Slawjk byl s odpowě- dj hned hotow. Pane na wáš Bohatý Statek každý pucj Peněz co genom chcete. Iohann radoftj wyřko- cyl a řekl, ti mně wjš hned gak pomocti, opa-

tři genom peňjze, wyftaw Obligacj gaku chceš,
 [27r] gen by uš tu byly. Slawýk to zcerftwa opatřil,
 přinefl Pánu fwemu od gednoho Brněnškeho Zemana
 proti obligacý, a Termýnu 15.000 fl. Wihraná; wfse-
 cko opět s Iohanem obžiwlo. Ti penjze we Ctirech
 Nedělech²⁴ wzaly fkonceňj, a Slawik opět z gine-
 ftrany Swěta mufl fe 15.000 fl. na Statek wydlu-
 žit, oni fe těchdy Ctirykráte na Statek Racyce
 po Patnácti Tifýcech wypugcyly. Prwňj Wěřitel
 doftal o tom zpráwu, a žádal u Saudu budto gehu Sum-
 mu s Interefy a neb ugmaut Statek Racyce, o
 te rozepři zwěděly druzj Třj Wěřitelowe, ato
 fame žádalj. Iohann byl k Zemfkemu Saudu powo-
 lán, a poněwadž s Kapitálem ani s Interefem
 wzhuru přigjt nemohl, byl gehu Statek Racyce
 prodán, a každý Wěřitel gehu s negakau Cáftkau
 fpokogen býť mufl. Iohann byl dán do Wězeňj
 až by oftatňj dluch ofdeděl, Slawik když wyděl
 [27v] že Pán gehu giž w Klecy geft, w Cerftwofti Chapnul
 co lepšfjho bylo, a poradiw fe s Waňkem vtekl.
 Iohann niňj po weselem Mafo puftě odbegwá dlau-
 hý Puft. Mi geg tám nechme po gehu Marnoftech
 odpocjwat, a poďjwáme fe kam ten Liřka Slawýk
 wandruge. Geho tehdy neywěťšfj ftarofť byla, by fe
 mu gako Pánu gehu nepřihodilo, on bez odpocinutj ce-
 lé 4 dňi a nocy po Leřých blaudil aniž wěděł kde
 by byl, celý ftrápený a Vnawený hodil febau pod
 geden ftarý weliký dub, a tu geg teprw Hlad za-
 cal vpomýnat, by geg s něcym fpokogil, ale tu
 nebylo s cim, fen fe kňěmu přilaudal a geg pře-
 mohl, fpaňim po někud' obcerftwen po několika ho-
 d'ínách opět fe probudjc, welmy fe vlekl když před
 febau Ctiry Muže ozbrogené ftogicý fpatřil.
Geden znich. Nu giž fy gfe wyřpal Slawýku!
 Slawýk to nikterak pochopit nemohl, že geg gmenem
 [28r] gmenuge, a kterak geg znát muže. **Druhý.** Ti fe

²⁴ Následuje přeškrtnuté <zz>.

tomu snad diwýš kterak tebe známe? ale Slawýk wzdy mlcel. **Třetj.** Nu proc pak gfy tak němý a nagednau fe ftebe vcynil Bázliwý Zagjc.

Slawýk. Mně nemuže nikterak do Hlawy přigit, kterak wy mně zde w těch puftinach znát mužete.

Ctwrtj. Oto ti žadne ftarofti nemněg, genom řekni gfily hladowý. **Slawýk.** Gá giž w těchto Lefých 4^{ri} dñi Blaudim tež i Nocy, bezewšfeho pokrmu, tak sobě mužete pomiflit že bych nezahodil. Máš dobře prawiwi oñi. Tehdy wftaň a pugdeš s námi. Slawýk upoflechl a gich nafledowal. Oñi ffly dobrau Hodinu fkrze wfelike okliky křowý a Skály, až konečně fkrze welikau Hufftinu prodraly fe k gedne dñře fkrze kterau proffly pod Geden Zbořený Zámek, do welykeho podzemňjho Sklepu. Zde, prawyly oni sobě odpocynaut a fe pofilñit mužeš. Oni mezy febau nezrozumitedlnau řecj mluwily, geden [28v] z nich odeffel, a přinefl Slawýkowsy Pokrm a Nápag. on sobě fšmakowat nechal, přitom hleděl z gednoho na druhého nevfále, poňěwadž ti Ctirj lide mněly twáře rozlyčně zmalowane, a protož znich žádného poznati nemohl. Kdiž fe byl Slawýk giž na gedl a napil, děkowal Vctiwě fwým Dobrodñincum, mezy třemi Ctirmy Muži padl předc geden Slawýkowsy do Oka. Gehož ñjká Autlá poftawa, welmy přjgemný temný hlas, welmi gemu známe přichazely, on ñic neřjkal, ale w tagnofti toho Muže wzdi pozorowal, a wfšelygak přitom rozmegfflel, oñi když widely, žeby fe byl Slawýk giž obcerftwil a k sobě přiffel, geden znich takto promluwil. Bratře Slawýku, řekñi nám která Přjhoda tě fem do těchto puftých Lefu přiwedla. **Slawýk.** Agá mužu sobě dñiweñjm wfšecku Hlawu rozlámat kterak wy mně znáte i gmenugete, a walfim Bra- [29r] trem nazýwáte. **Ten Muž.** Otom owšsem máš wědět, genom hled' napřed nás fpokogit. Neb nám tak řka nadpřirozene přicházý, že fe mezy náma wynacházýš. **Slawýk.** Gá muřim s Barwau wen, genom

bych brzo wěděl take od wás to ceho tež žádofiw fem,
 a tu gim pocal wfšecko Obšřně wyprawowat, co fe
 fnim a s gehu Pánem Afrykánem, w těch Cafech přihoďilo.
 Mezy gehu powýdáňim, Mužj ti caſto gedem na drugeho s
 giftim znameňj dáwáňim zhlédaly. Když Slawýk²⁵
 wyprawowaňj fwe dokonal, wfšecko za dlauhau chwý-
 ly ťjcho bylo, wfšak ale ten gedem z nich, který Sla-
 wýkowy hned z prwu do Oka padl, plakal welmy
 hořce w faukromnoſti, což Slawýk dobře pozorowal a
 tu s nemalim podiweňim as po dobrý Ctwrt ho-
 diňě, wywřtal gedem ſtoho ſpolecenſtwý, přiřtaupil
 k Slawýkowy uchopjc geg za prfa, takto řekl. Ó ti
 přebjdný Padauchu, zdaly nezařluhugeš Skřipec
 [29v] a Šfibeňicy neb Kolo. Wiďjš, wlařtňj twoge wyz-
 náňj ciňj tebe treſtu hodneho; a Zřádce Afryká-
 na zbugnoſt a Howadřke chowaňj, bylo přjcyňa gak twe-
 ho, tak i wjce lidu Neřřtěřtj. On fe obratil keřwym
 třem Kamarádum řka. Bratřj, my giž wýme
 komu máme odpuřtit, aneb neodpuřtjte mu, wfšichňj
 řj, odpuřtjme. Nu dobře prawyl onen, gá mu tež od-
 puřtim. Tehdy Slawýku, gak prawýřš, byl gfy w Uher-
 lke Trnawě na Wyřokých Školách, za těch Cafu nez-
 nal gfy tám Tři Ceřký Šřtudenty z nichž fe gedem
 gmenowal **Fraňěk**, drugej **Wiktorin** a třetj **Wič-
 tál?** Slawik ſobě hluboce wzdechł a prawil Ach!
 ti ž dobré duřfe a gá, byly ſme gedno přřateľřtwo
 oni řj mně mnohokráte welke dobrodiňj proká-
 zaly, a gako chudemu Šřtudentu řádnau nauzy tr-
 pět nenechaly. Tu Slawik welmi hořce zplakal.
 Onen, a hled' zato wfšechno fy ge Neřřřiařtne vcynil,
 [30r] gakkoliw bez tweho wědomý, njbrž winau Pána twé-
 ho Afrykána. Slawýk toto přredneřfeňj nikterak
 pochopiti nemohl. Abył gako bez ducha, onen Muž
 prawil dále, takeli gfy znal Zpřáwce nad Areřti
 gehu Krářnau Dceru Kryřtýnu. **Slawýk**. Dobřý mu-
 ži ti mně cynjřš přrediwne vpamatowaňj. Kryřtýn[a]

²⁵ Následuje přeřkrtnuté pířmeno, zřejmě <w>.

byla welmy Drahá Srdcy mému, ona mně Milowa-
la bez falše pro mou poštawu. Mně wšak stála chu-
doba w Cestě že sme fwogj byt nemohly.

Předobry Přjtely a Muži, profim tebe wyfwětly
mně tito podane Pohádky. Oni budau brzo wyfwět-
lené řekl onen. Pozorug tehdy a přestaneš fe
diwit. Po zamordowánj oných 6^{ti} Sftudentu w Trna-
wě, byly hned od Práwa ti Třj Cefký Sftudentj totiž
Fraňek Wiktorj a Wičtal do Wezeňj wzati,
Poněwadž giftj Swědkowe fe wynafly, že ge ne-
dlauho před gich Zamordowáním s onými Cefkjmi
[30v] Sftudenty u Welke Rozepři špatřili, tehdy bylyu
welikem Podezřeňj, a hned do Wězeňj uwedeni.
Hned prwnj Noc přiffla Kryftýna k nim do wězenj s
tau Nowynau, že wflichňj třj na ráno budau k muce-
nj odsauzený, pro wyznánj toho špáchaneho Mordu trj-
zňěňim nucený. Wflichňj třj fe te nowyny náram-
ně Vlekly, a kryftýnu snážně žádaly zdalyby ona
gim negak pomocty nemohla. Kryftýna řekla,
pomociti wám mohu wšak ale fe štrátou meho neb
mého Otce Žiwota. Sftudetj fe nad tim welmy zar-
mautily a w radu wefly s Kryftýnau, ona kňim
posledně řekla, když wám odat' budu chtit pomoct
tehdy i gá fwámy prchnaut muřim, abych škrze
ten auřek take žiwot mug zachowala, gá gfem
giž Šfaty mužške šebau přineřla, ktere obljet mu-
řym, neb gináce odat' newygdeme, ona to take
bez prodleňj Ucinila, Šfaty Mužške Obleknauc onjm
[31r] třem by gj w Tichořti našledowaly welela, wedauc
ge škrze tagne podzemňj pruchody ktere gj do-
bře powědome byly až k gedněm Železným dwe-
řjm, zde wytáhla škapfy welký kljč, by oni šnim
dwěře ti otewřely. Když wen wyřfly řekla kňim
Niňj sme na šwobodě, procež toto **prwnj** geřt k cemu
wás zawazugu a od wás Žádam, by gřte Cest a Pan-
nenřtwý mé, gak šamy tak y před ginými wzdycky
šfanowaly a zařtawaly, pamatugte řtále na to, že
gfem wám z welikeho Nebezpecenřtwý pomohla moge

a onen nahoru lezl, Kryftýna mezi Sftudenti Om-
dléwala, tak že gj Sftudentj držet mufely, by hned
předc wyzrazený nebyli, tak nagednau

[32v] [prázdna strana]

[33r] oftatnj pfy nedaleko od nich Sftěkat Zacaly žoldne-
řj odtuď gako ftřela za pfim hlafeťm běžely, a onen
genž na Buk lezl, né tak fkocyl gako fpadl, a
druhe nafledowal, w male chwýli pocaly pfy ná-
ramně Křiceti, gfauce prařkaný, nepochibně mu-
fely ge teř na negaký zpuřob ofřidit, pfy umlkly a
ta celá Rota odtuď fe nagednau zmizela oni ge-
řtě plný řtrachu, až do wecera na tom Stromně Zu-
řtaly, kdyř giř wýce zádne nebezpečenřtwý nepozoro-
waly, dolu řlezly, a do hlubokých lefu dále řřli, řlo-²⁶

wem, aby řme gegich těřřkořti a nedořřatky geř w těch pu-
řtinách wýřtát mufely. Dwadcátj Ofřmý den k weceru kdřiř
řlunce zacházelo, wýřřly nagednau k přewelikemu zbo-
řenemu Hradu, tak že wřřecky Hruza pogala, oni na
to dlauho hledjce pak kdyř nic od řiďj newyřděly, ani
neřřiřřely, pořředně na tom ofřtaly to zbořenifřřě pro-
hljdnaut, což take hned řkutečně wýřřlili. Oni ale

[33v] tu gineho nic newyřděli gen řamý Rum kamenj a Stare
zři, wřřecko obefřřli a prořřli, wřřak ale nic tu pro gegich
pohodlý, a ř chránku nenalezly, proceř tu noc w huffři-
nách přeřřeřit mufely. Na ráno welmy cařně pocali
oni 3 Sftudentj mezy těma zři Kameňj a rum od-
walowaři, chttjce tady negake obidlj neb řchránku
přiřrawiti, neb gim Kryftýna neyřwýce na řrdcy le-
řžela, poňewadž ona řkrze ně do teto býdy ře uwrh-
la. řotwa ře pracowati zacaly, probořily ře do ged-
dnoho podzemnjho Kwelbu. Gegich Vleknuřj ře roz-
mnořřilo, kdřiř tu wýřděly na zemy gedneho nad mý-
ru welkeho řrtweho Obra leřiteti, kdyř od tehoř²⁷
leknuřj něco řpamatowaly na kolena padly, a za-
toho řrtweho řodlitbu wýřřikaly, oni ře radily co
niňj zacit magj, pořředně ře natom řneřly aby geg

²⁶ Divis zároveň přeřřrtává pířmeno <w>.

²⁷ Následuje přeřřrtané <lek->.

odtud na gine mjfto pochowaly, wewffj cerftwofti
gak mohly, w těch rumech Hrob pro toho Obra
[34r] wyhrabaly, a geg fwelikau telknoftj do něho přípra
wyly a zahrabaly, pak za něg Modlitbu fpolecně wy-
konagice Uctiwě pohřbyly. Ninj wfsechni pracowali,
aby to mjfto wycyftili, a pro gegich budaucý obydlý nega[k]
připrawily. Ten Kwelb byl dofti proftraný, oni tehdy
fy w něm přjležitau fchránku zřjdili, až by fe Sftěftj gegich
Přjtelem zafe Vkázalo. Tak dlauho na tom mjftě před lid-
fkým Okem ukrite přebjwat sobě Vfmyflili.

Tu přeftal onen Mluwyt, a Slawýk s plácem takto
řekl, Ó kdybych gá tak fftiaftnim být, a ti dobre ubo-
he Duffe nagiti mohl. Chtěl bych fe fkrze Moře za-
ňima puftit, a gegich Otrokem oftat. Onen odpowěděl.

Tak welke práce ktomu potřebowat nebudeš. On
wymul cerftwě ze fwogj kapfy haubu přífkocyl k o-
nýmu genž w gednom kautě placiej feděl, a twář
geho utřel, prawýc: Nu Slawyku podjweg fe fem na
tohoto gefty tobě známý geft. Slawýk w ftal a-
[34v] a fotwa že na něg pohledl fkřikl Ach! moge drahá
Kryftýna! Chtic gi padnauti Okolo krku, ale oftatnj
geg odtrhnauce prawili, nikdý fe to ftát nemá, a přj-
cynu toho take máš wědět, onen sobě utřel oblicege a
tu ftál ofobně Sftudent Fraňek, an utřel tež druheho
a třetjho Twář ti byly, Wyktorýn a Wiczta. Sla-
wýk zde ftál gako bez duffe, on žádné flowo promlu-
wyt nemohl, ale hleděl z gednoho na druheho gakoby
wytržen byl. Fraňek geg s pamatowal, a řekl.

Bratře Slawýku, nás wfsecky tři mužeš obegmout,
ale Kryftýnu ffanowat mufýš, neboť gfme gi při-
naffem utecenj wfsecku poctiwofť s přjfhau ftwrditi
mufely, pročež iti to fame vcyniti mufýš neb
tato dobrá Srdecná Pana toho hodna geft.

Slawýk fe k noham Kriftýni uwrhl žádagje za
odpuftěňj, a gehu flib fplnil. Niňj přeftal **Radauš**
mluwyt a pozorowal na **Wiljma** cekage na
[35r] otázku gehu. **Wilim**. Pane **Radauff**: owffem gfau
přjběhi tito podiweňj hodne, ale profim tebe, řekni

mně předce kterak těchto 5 lidí v těch tak puftých
 lefých živi byly gfauce odewffeho fpolecenftwý lidfkeh[o]
 oddělený. **Radauff**. Kryftýna před gegich
 vtecej opatřila se owffem s negakými Peňezy,
 ale nikdy nic za ně kaupit nemohla. Poněwadž oni
 wzdy lidem se vyhýbat mufely, oni sebau žádnau ftře[l-]
 nau zbraň nemněly by sobě negakau zwěř zaftřelit
 mohly, s prwku oňi 3 Sftudentj lezly poftromech a wy-
 býraly mladý Ptáky, Wewerky, oni sobě k ohňi předce
 pomohly, takowe wařili a pekly k gegich pokrmu, oni
 w Potocých chitaly Riby a Raky, zbjrali plane Gabl-
 ka a Hruřky polese, tež i Bukwice, a tak gak mohly
 Hlad bjdně zahnalý aspokogili, po pul Letě padla
 Kriftjna do welke nemocy, nad cimž se onj welmy
 zarmautili, prawýce mezy sebau, my gíme
 Kryftýně nalfý krew i žiwot dlužni a tomu
 [35v] nikterak připuřtiti nemužem, aby tu mezy náma
 tak býdně zahinaut mněla. Fraňek byl mezinimi
 neyftarřfý, a Maudrý Clowěk, on k druhjm takto řekl
 geden oftane u Kriftjni a dwá se pudemřtarat oňj.
 Wiktorýn oftal doma Fraňek a Wicztal řli gako
 řlepý gegich Sftěřtj naproti. Oni řli ten celj den w
 Lefých mňely sebau několik pecených Ribyceck pro
 zachowaňj gegichžiwota, a znamenaly sobě na ftro-
 mech aby zaře řpátky trefit mohly. Druhý den od-
 poledne wypadli na welký Hauf Cykánu oni wřfeli-
 gake mařa pekly řtogjce okolo ohně. Cykáni se
 diwily co to za lidi knim přicházý gich se ptagjce?
Sftudentj: Gíme Blaudicý lide w těchto Lefých, a po-
 něwadž se znás geden rozřtonal, nemužem dále
 gjti. Stoho haufu powřtala řtará Cykanka, ptagic
 se, gak dlauho by ten w Nemocy byl. Třetj den od-
 powěděř Fraňek, Ona w male Chwýly přineřla ge-
 [36r] geden welký Kořen, a řekla! až wáš nemocný ten-
 to Kořen řňj na třikrát, tak muže mjt nemoc gaka[u]
 chce, opět zdráw gak gindy Bude. Starý Cykán we-
 lel se gim pořaditi, a řnima Zwěřinu gjti, oni sobě
 řřmakowat nechaly, pak geřřtě sebau takowe, co unef[t]

mohly obdržely, a zas když odtud' odcházely knim
 wzdy, kdy se gim Ljbý pozwaný bili, kdežto ge wzdy s
 pokrmem ti Cykáňj za opatřit fljbily. Nacež po
 děkugýc Sftudentj, odtud' pošpýchaly. Skutecně po Užj-
 wáňj kořenu toho, Kryftýna fwe předeffle zdrawý
 nabyła, oni tehdy celý pul Leta, od těch dobrých
 Cykánu dobrodiňj požjwaly, oni daly Sftudentum
 dwa Luky aby sobě zwěř ftrjleti mohly. Po pul-
 Letě Cykáňj se nagednau odtad' ftratily, gedne
 Baudy po sobě zanechagýce wktere přebýwaly.
 Sftudentj a Kriftina gich welmy litowaly, oni
 fyce niňj Lechcegi žiwi býti mohly, než před
 tim, poňewadž sobě famy mohly zwěř ftrjlet
 [36v] wffak ale po chlebě se gim ney wjce ftegfalko,
 atak Celých 7 Let oni 4 Ofoby, we wffý Přáatel-
 fke fwornofći na těch puftinách žiwy byly. Než se knim
 Slawýk přitowaryffil, niňj tehdy gegich fpolecnoft w
 5^{ti} ofobách pozuftáwala, procež uftanowily na nega-
 keg zpufob Chleba hledat. Kriftýna mňěła z do-
 mu gefftě 8 Dukátu, oni wzaly Penjze, nechaly
 opět Wiktorýna u Kriftjny a oftatnj 3 ffly hle-
 dat Chleb. Když giž dwa dni chodili w Lefých na-
 gednau zaflechly gakýfy hřmot, a hlafy lidfke
 bylo flyffet. Sftudentj se ktomu bljžili a naged-
 nau fpatřjce one Cykáni, kterjžto magjce me-
 zy sebau negakeho Cerneho Muže, na ktereho fta-
 rý Cykán fpurně dorážel, wffak ale 3 Mladý
 Cykáňj gehu Meč zdržowaly, atoho Starce za něg
 profyly. Sftudentj když ten kwald wyděly na-
 gednau wyftaupily, a ktomu fstarému řkauce.
 [37r] Dobrý Otce: Twug Hňěw gak se nám zdá bude fprawe-
 dliwý, wffak ale co ten Clowěk zawynil že má
 žiwot ftratit. Starý Cykán zhledl na ně zuřiwě
 a wtom ge poznal, on puftil Mec na zem a ged-
 dnomu gak²⁸ druhému padl okolo Krku ge wýtál
 a řekl ke fwým fynum. Tohoto Lotra držte až

²⁸ Následuje škrtnuté <dl>.

gá mogj mftu na něm wylegu, on se pořadil ftě-
 my Sftudenti, a předložil gim pokrm a nápoj, řka
 mněgte male strpeňj, až se pořilňjte agá odme-
 zuřiwofiti sobě oddechnu, tohoto Wraha zkázu máte
 zwěděti. Afy po pul hodiňě Gal se Starecek ten
 takto mluwiti. Gá giž 86 Let Starý Muž co sem
 dockal: Tento chlap geft gedem Kolomaznik gá
 sem geg před 5^{ti} Leti wytrhl Smeyma Synamy
 z rukauch Třech Sedláku kteřj ho (Poňěwadž gedne
 džwce Náfyly vcynil) Oběfyt chtěly, on když wy-
 [37v] wyděł, že sme geg od Smrti wyřwobodily, na kole-
 na padl a děkowal tež profyl by sme geg pod
 ochranu přigaly, řkauc moge gmeno geft Iohann
 wfřak wtomto Okřřku mňě wfřude Černeg Honza
 nazýwagj. Otec mug býwal za těmyto Lefy 12te
 Let Kolomaznjkem, a giž Vmrdlj geft, gá žádně-
 ho nemám tak sem se s Kolomařtj býdně doft ob-
 žiwowal. Gá sem geg přigal do nalfj řpolecno-
 řti, a Honza bil docela řpokogený, on celých 5 Let
 řwogj powinoft bedliwě zařtáwal a řnámy se frowná-
 wal. Patřte ale Mládency na one Tři děwcata
 genž moge dcery gřau, oni od toho zřádce wfřechny
 obtěžkane, před ofmi dnima wfřecky tři flehly a
 každá geg chce za Muže, on ale žádnau nechce;
 Mužely na řwětě wěřřfý ohawnoft býti. Gá se tehdy
 nad nim pomřtim a gemu Smřtj odřlatim.
 [38r] Nato Fraňek řekl: Předobřý Otce owřřsem ten Padauch
 Smřti hoden geft, že tobě a twým dcerám tak wel-
 ký zřarmutek Vcynil, wfřak ale Bjdný Staw geho
 Duřfe která tež zamordowaná bude, poňěwadž on
 Bez Litořti nad řwema Hřjchy řtohoto řwěta řegde,
 protož radim tobě gako přřitel odřpuřt mu geho prowy-
 ňňňj, Buch take tobě i twým odřpuřtj a onenř polep-
 řřit muže. Cikán na gednau gako ze řna procy⁻²⁹
 tnauce prawyl. Odřpař tobě Buch Synu dobre Matky,
 ti řy moge ocy otewřel, at se tak řtane gakož

²⁹ Následuje nečitelné přeřkrtnutí.

prawýš. Předwolal Honzu řkauce, polliš zrádce,
tito dobřj lide ťi miloft wyprofily, tehdy odegdy
kam chceš, by ťě mé Oko wjce nespatriło.

Fraňěk. Wjřly co Honzo, my fme tobě žiwot wy-
profily přocež wezmy twug trakař a pogedeš
fnáma. Starý Cykán porucyl Chleba a zwěřiny
[38v] gim na trakař naložiti pak gich od febe propuřtil.
Když přifly domu, Kryřtýna a Wiktorýn diwyly
fe, kde tu Cernau potworu wzaly.

Fraňěk gim wřfecko w Řecy Uherřke wyprawowal,
Kryřtýna prawýc, mně geřt ten Chlap welmi powě-
dom, a zdá fe mně že fem geg někde wyděla.

Když gfau něco pagedly fraňěk fe geg tázal řka.

Honzo odkud' gfy rodem. **Honza.** Gá fem fe narodil
mezy Kolomazňjky w Lefych.

Fraňěk A což kdyby fe tobě dokázalo že prawdu
nemluwjš. **Honza.** Hm geřtly že prawdu nemlu-
wym tak lžu, a wy máte řtoho řtegný Vžitek.

Fraňěk. A kdybych tobě řekl že z Polřka pocházýš.

Honza. Kterak gá to wěděřt mužu kde mně Rodice
mogj nořili kdiž gfem malý byl.

Fraňěk. A což kdybych tebe přefwědcyl že Afry-
[39r] kán gfy, že fy giř welkim Pánem byl a dwoge
Panřtwý promřhal.

Honza. Anebo řobě chcete ze mně pořmněch děřat
neb fe o gineho Meylýřte?

Fraňěk. Acoby fy nato odpowěděřl, kdyby fe tobě
řeklo, že fy w Uherřke zemy. Trnawě Mněřřě, 6 řřtu-
dentu, zamordowal? Na toto předneřřeňj Honzagako
Lew zařwal. Řka: Wy žádne Lidi negřte wy
řte řamý zly duchowe, genž femnau waffj Hru
chcete držet.

Fraňěk. My gřme Lide dobrý, přece máš wě-
děřt řes nás wřfeckny neřřtiařtne Vcynil.

Honza. Gá wás wřfecky zaklýnám řkrze Moře a
Swět, by řte zemně dřle rozum netahaly a wygewy-
ly w gakých ruřkauch fe wynacházim.

Fraňěk. Ó býdný Afrykáne! tebe giř muřý

treftat Samo Swědomý twoge, a ti cýtít mu-
[39v] fýš Slowa me gako Ohniwe Sfýpy. On Fraňek ne-
meškal, wezmá haubu otřel Oblyceg Slawýkowy,
řka Kňžetcý Kololomaznjku, kdo geft Tento?
Honza chtěl zdjry wen, neb gak špatřil Slawýka
welice fe Vlekl, družý mu Celtu zaftaupily a on³⁰
Vtect nemohl. Slawýk šfel kněmu s Rukau a pra-
wil Bratře Iohanne niňj mně řekňi kterak fy
fe ztweho Brňěnskeho areftu doftal.

Honza kdiž fe wyděl byt docela přefwědcen, špa-
matowal fe gak z hlubokeho šna probuzen, ljbáge
wšfechni kterýž oftatňj twáře šwe tež Vtřely, a tu
když oni wšfechno co fe gim přihodilo gemu wyprawo-
waly, tež on takto mluwiti pocal?

Gá šem byl od Práwa na 10 Let k wěžeňj ofdau-
zen, a giž šem celý Rok šeděl, a špatne pohodlj
mňěl. Pak po Swobodě welmy taužil která fe
[40r] mně potom předc wyškitla. Kemně chodil 3^{krát} za
den Žoldniř genž mně Chleb a wodu přinášfel,
gednau wecer prawyl šem kňěmu. Přjtely mi
by šime fe obá dobře mjt mohly. Na tuto řec ma[u]
Šfpcatil Ušfy a ptal fe co bych ftim miňil řekl šem
widjž gá Penjze mám, a šám šobě k nim pomoct nem[u-]
Žu, ale škrze tebe ge doftat mužeme.

Žoldniř. Wen Z Barwau, a gá tobě chcy wewššem pošlou[žit]

Honza. Gá w tomto Mněště mám u gednoho Pána
4 000 fl. geště kdiž šem mých štatku pánem byl,
gá šem při Práwu Tento Kapitál zamlcel, bych fo-
bě někdy w Nauzy s tim pomoctý mohl. Opatři
mně Péro papjr a Ingauft, gá tomu Pánu pošflu
cedulku škrze tebe, budu za wšfecko žádat gen
[40v] dwa Tifýce zlatjch a druhe dwa gemu odpuftim geftly
k tomu nefwolý tak bude přinucen Kapital is
Interesem Wěřitelum odewzdat. Poněwadž ob-
ligacý škowanau mám, tak on to rád vcyňj že fe
šemnau na polowic zdělý, a gá dám tobě geden

³⁰ Následuje přeškrtnuté <Vte>.

třífyc a druheg třífyc pro sebe podržim, a tak nám
 bude obaum polehceno. Žoldniř ten se staral
 a přines co sem žádal, gá mu řekl by mně
 prawau Ruku železa zbawil bych pát mo-
 hl. Poňewadž sem při kowán byl, neopatrnj ftráž-
 nj wezmá Kljcu to Vcynil. Gá popadná geg
 za krk na tom mjště vřřkřtil, pak želez se
 zproftjc a gehu Sfati oblekná Areft sem zamkl.
 Pak držjc Sfátek na Uftech z Mněfta wen wyřfel
 pak druhý den ráno ty řfaty s gednim Chudim
 [41r] Clowěkem femprohandlowal wezmá gefftě 10 fl. s ka-
 bátu Žoldneřowo. Gá gsem neuftále pořpýchal dru-
 hj den k weceru sem přřřfel giř do huřtých lefu, až 15^{tj}
 den wipadná na Lidi, který tu Kolomařt pářily,
 gich sem se tázal gefftly řádne Cykány newyděly,
 ktere gá giř pul leta hledám. Oný Kolomaznjcy
 diwili se memu pohledu a cernořti, weřfly w radu,
 pak prawyl ten řtarý inu: Chceřfly pracowat a
 pořlauchat zuřtaň unás, každý den twug Chleb dořtaneř,
 Gá gim děkugic, s Radofřtj fem oftal, oni mně necha-
 ly ten den odpocynaut, druhý den mně ale zapřáh-
 ly, a gá muřel na trakaři parezy k Pecy wozit
 Kolomaznj Sudy Cyřtit, a Kolomařt po Wřech roz-
 wářet. Ato o fuchým Chlebě, kdiř sme se na noc do-
 mu wrátili, wařili sme řobě Hauby neb z chleba
 [41v] Poljwku, w málo cařech sem byl známý u Sedláku
 poňewadž se se mezy ně přřřřikowat vmněl a
 řádne nauze sem wýce netřpěl gá dořtal wýce
 za moge řřpářy než mnohý za peňjze. Gá sem
 flořil pjeř o kolomazňjcých w Tomto řmyřlu.

1. Kolomaznjcy řy ředli,

A wolaly gak poředlý:

Kolomařt! Kolomařt!

Sedláce řy Kola mařř.

2. Hned radofřř plne Ocy

Kdyř se kola pěkně točj

Koňjcky hned leche gdau

Kdyř tak Kola Tancugau

3. Kola když gfau nemazane. Děwce od wfšech obljazane to fau dvě roboty, ať ležj za ploty.

[42r] Celých 5 Let semftěmu Kolomaznjky ftrawil a fni-
ma dobře byl, Cera Ljda 16^{ti} lete děwce Cj-
perne, mně Ráda wyděla, gá gj taky, gednoho dne
Žádal gfem toho ftarce, aby mně fwau Ljdu za Man-
zelku dal, že dobře hospodařit Budeme. Starecz
ten otewřel na mně hubu do kořán, a welmy
zloftně zařwal řkauce, nežly bych dal dceru
gednomu Cykánu, raděg bych přál by se fkurwyla[.]
Na teto odpowědy mňěl fem giž doft, a gemu wjce
o Ljdu neřjkal, nýbrž fem u febe uftanowil nad
ňjm se pomftjti, k cemuz se mně přjležitofst we-
Ctirech dnech wyfkitla, gá naložil faudek s Kolo-
maftj na mug trakař a gel fem do Wfy. Kdiž
fem zagel do Lefa cekal fem na Ljdu kdež ona
na Tráwu chodila. Kdiž přiffla na plac kde
[42v] chtěla Tráwu trhať, wilez gfem z haufftj, a
kňj přjwětiwě řekl Milá Ljdo widjš kterak ge-
ten twug Otec Bežbožnj, když fem geg žádal o
tebe, odpowědel, že by přál bys se Skurwyla
než abys byla mogj ženau, mufýme mu tehdy
wykonat co chce, popadl fem Ljdu wegpulky za
nes do haufftj ona s prwku vleknutá wykřjkla
Wffak potom vmlkla gá newým proc a wtu-
chwýly se prorocwý Otcowu wyplnilo.

Bratřj gegj ffly za ňj do Lefa kopat pařezi ato pr-
wňj fkřjknutj zaflechly hned po hlafu známem pofpjcha-
ly, a na mně gefftě w leže připadly hned fwázaly
pak k onemu dřewu wedly kde mně oběfit chtě-
ly, kdež dwá Cykáni, přigdauce náhodau, tito
milili, že³¹ k onim patřim vtekly a

[43r] mně, gak wám giž powědomo, tito Cykáni přigaly,
a cofe dale ftalo giž odstareho Cykána fprawenygfte, gá
fem nikdý gmeno moge nezapřel a protož každý
mně Cerneg Honza Gmenowal, wy fte mezi febau

³¹ Následuje přeškrtané <konim>.

Uherfky mluwily než fte mně poznaly, poněwadž fte fe domnjwaly kdeby fe Ceský Kolomaznjk Uherfke řecy naučyl, gá fem owšsem rozumněl wšfecko, protož fem to nepochopil a wás za zlý duchy držel. Ninj bylo mezi wšfemy welike podiweňj kterak fe oni wšfichňj w gednom tak zdaleném mjftě podiwně s chledaly.

Fraňěk. Poněwadž fpolecenftwý naffe w 6. Ofo- bách pozuftáwá a mně fte sobě gedno ftegňě za waffeho Ředitele zwolyly, tak tehdy gá to prá- wo mám naffe Budaucý Hofpodářftwý³² w- [43v] w dobrý pořádek Vwedfti, gá tehdy Wičtál, a Io- hann Budeme obftaráwat wenkowlke žiwobitj. Kryftjna a Wiktorýn Budau fe o domácý wěcy fšarat. Tehdy gftely ftim fpokogený, wšfichni byli fpokogeni, až na Iohana, který by byl ráděg s kry- ftjnau doma oštal, wššak kterak Fraňěk porucyl tak fe štát mušelo, a Iohann byl odfauzen ktra- kaři, aby na něm zwěř a dřjwý wozil, Wiktorýn byl welmy Ctnoftný a zdwořilý Mládenec, a pro- tož geg Ucynil Fraňěk za ochrance Kryftýny což Iohann Boleftně nešl. Celý geden Rok giž pro- šfel, a Iohann bil Bedliw, gegich wšfecko Hofpodářftwj dobře špořádaný bylo. Gedno ráno chiftaly fe na Low, Fraňěk welel Iohanowy, gehu trakař- [44r] připrawit a šnima gjt, Iohan byl nagednau ne- mocen, Fraňěk geg nechal doma ležet a šám- wezmauc trakař, a luk, zdruhjma na low fe odebral! Sotwa že oni 3 Bili odešfly Iohann žádal Kryftjnu by mu negake dobre kořeňj Vwařila, by geg vžjwat mohl, což Kryftýna s ochotnoftj Vcynila, ššla do haušftj hledat negaké. Když Iohann giž merkowal že ona takowe hledá, a Wiktorýn z ginau Prácý zanepráždňěnj geft, wy- laudal fe wen, a hledal Kryftýnu, on gj brzo nalezl. Když geg tu šamotneho špatřila Vlekla

³² Následuje škrť, asi <nd>.

fe a chtěla utect domu, ale giž bylo pozdě, on fe
gj hned chopil a chtěl zas ogednoho w spolecen-
ftwý rozmnožit, tak gakož s Ljdau Kolomaz-
njka rozmnožil.

Wteto přjpadnofti Kryftýna křicela filně na
Wiktorýna, opomoc, Iohanowy tenkrát chi-
[44v] bilo, mjfto Wiktorýna ftál tu Fraňek, strakařem,
neb oni hned přjegich wygitj Srnce položili a Fra-
ňek genž z nich neyfilněgffý byl, hned geg sám
w tu chwýly zas domu wezl. On nagednau fliffel
hlas Kryftýni, wolat na wyktorýna spěšně potom
Hlafu pošpjchal a w Minutě, ty dwa w Hauftj na-
trefil, genž spolu zápařily, Fraňek nagednau wy-
fkřjkl. Iohann co cynjš!

Po tomto Slowě ohljdl fe Iohann a wyděl zde franka
ftát. Fraňek, oti Lotře, takowá geft twoge ne-
moc, Iohan Leknutim ani mluwit nemohl.

Kryftýna fe Franka chitila třefauc fe po celem
Těle ani fe geg špuftit nechtěla Franěk niňj po-
rucyl Iohanowy by toho Srnce domu wezl wfšak
ale Iohanowy nic wýce neřekl, njbrž cerftwě
poslal Wiktorýna do Lefa pro druhe, oni w-
male chwjly přifšly, Fraňek gim hned tento
přjběch oznámil a fnima fe radil kterak to-
[45r] ho přeftupnjka potreftat magj. Onife brzo Vradili,
a Fraňek zawolal Iohana by fe před ně pošta-
wyl. Iohan pošlechl, a Fraňek tuto řec Vcynil.

Ty Wlku w Owčy kuži fliš ortel Twug. Předně
přeftaupil fy přjšahu. za druhe Chtěl fy být raubýř
newinofti. Za třetj znás wfšech fy Blázni Vcynil kdiž
fy fe nemocnim Vcynil, ty fy celemu Swětu nebezpe-
cňj Chlap, za twoge cini Treftu neugdeš.

Oni geg wišjkly přiřwázaly ke ftromu, a Metlamy
fešlehalý až do Krwe. Fraňek naložil na geho Tra-
kař něčo Mařa a chleba Iohann muřel gect, a oni fnim
ššly několik Hodin cefti až geg daleko zawedly
a do cela od febe zahnalý.

Iohann gezdil³³ dlauho s trakařem po lefých,
 a byl opět Pánem lám profebe, on po dlauhem cafe
 na trefil zas gine Kolomazňjky, a tak gako u těch
 prwňjch zas byl zgednán a po Wfých Kolomaft
 wozil. Poňewadž on Tomuto obchodu, giž byl
 [45v] tak řjkáge neylépe přiwiki. Wfak pomfta
 w Srdcy toho zhowadileho Afrykána, hořela proti
 Frankowy a oftatnim, y Kryftjňě a on přemey-
 fllel wedne wnocy nad nima takowau Wywedfti.
 Giž byl opět Celý Rok uffel a Iohann gefstě
 fwau pomftu nikterak wykonat nemohl.
 Mezy ně sobě netraufal gjti, neb ktomu žádné
 přjcynty nalezti nemohl, a napřed giž wěděl že
 by s celau kužj neodeffel. Procež bez wftáňj
 přemeyfllel gak by fwogj Mftu wyljti mohl.
 Až poľledně po cem taužil fe fwogj nenahra-
 žitedlnau flkodau dořáhl ato na zpuřob tento.
 Geden Leňj parný den, Fraňěk a oftatňj, y Kri-
 ftjna wyřly z gegich podzemnjho Obydlj, a po lefých
 mlade Ptáky hledaly Chtjce Kryftjňě negake
 obwefeľej Veynit, oňi lezly fe Stromu na Strom,
 a mnoho ptáku wybýraly, až poľledně gak hor-
 kem tak tim lefnim Vnaweňj fedly wfřichnj do-
 [46r] Chládku, a co sebau zdomowa wzaly zde pagedly.
 Wtom tak přjgemnem Chladku obklýcyl ge řen, a oni
 wfřichňj položjce fe ufnuly mjmo Wiktorýna on
 wessel do Hauřřj a hledal Křiftjňě Gahody.
 Poněwadž otdať nedaleko geden malý Stežňjk wed[1],
 a práwě w tu Chwýly, wracowal fe Iohann ze řweho
 obchodu se fwym Trakařem, wyděl ti řpicý řkrze-
 řjďke Stromowý zdaleka. On nechal Stát fwug tra-
 kař, a laudalfe knim bljže, a ge ihned poznal,
 on necekal ale přiřřel tjřfe k Frankowy geho mec
 z lechka wytáhl a gednoho po druhem w gedneg
 Minutě zamordowal, Kryftjna tim hřmotem pr[o-]
 buzena wydauc to tak náhle krwe prolitj doweli-

³³ Následuje přeřkrtané <dlau>.

ke mdloby Vpadla. Iohann ale kdiž tito pomordowal, popadl w Mdlobách ležicý Kryftjnu, při wázal gj na fwug Trakař a pospjchal fnj k Zámku Rađině, a neb k obidlj Kriftjni. Miřljc Aup[l-] ně řpokogit fwe řádofti Howadřke.

[46v] Niňj **Wilýme**. řekl **Radauff**. twoge trpěliwoft pořlauchaňj Konec brát bude, pozorug co ře řtalo

Když ten Zhouadilý Afrykánřký wrař s Kryftjnau ře k těmto zdim přiřljžil, gj s trařkaře polomrtwau odwázal, řtjř gj weřti dolu do gegiřo obidlj. Nagednau řem proti němu řtěřto zďý wyřfel. On když mně zřljdl řtěl utřkat a nemohl on řtát zuřtal, a gá kňěmu takto promluwil.

Radauff. Oty Prachzlořecený zlořinu nenafitil gřy ře gěřtě na Pomřtu wolagicý krwe, že ani newinořt neřřanugeř, abys wěđěl, že mřřto toto pořwátne gěřt an od Lidj gěřtě takowau ohawnořtj řprzňěno nebilo, na gakau ti ninj miřljř. Mřra twých neřřleřetnořtj až do Wrřchu napřňěná gěřt. Gá prawim toto mřřto třiřkráte pořwecene gěřt. Prwňě když gřem zde [47r] Ciňil řwate pokáňj, po druhe, když oňi 4 dnes od twjřř đábělřkých rukauch zmordowanj při gegiř řem přiřřchodu Tělo moge zde ležicý vřtiwě pohřřbyly. po Třěřj když zde wýře nežly 10 Let we wřřly pořel[t-]nořti, a Cyřtotě w Bázni Božj řiwořt řwug wedly, a ře Křěřřianřky řrownáwaly, a protož Mřřto toto pořwěřeno gěřt, a gak dľauho gá zde na Rozkaz Božj, mug Ocyřřec odbegwat budu, nikďý Mřřto toto řáđnau takowau ohawnořřj, na kterau řy miřřil z przňěno nebude. Uřfel řy oku Swěta a řoudu. Niňj řy do Rukauh mřřch Vpadl, gá řem od Neywiř řřýřo moc nad tebau dořtal. Za twoge Bohapřáđne řiwořitj a wylěwáňj newinne krwe řliř tehdy Ořud twug.

Ty řy zpľozen od gednoho Čřy zbwaneřo Afry-

kána, gfy narozen z Matky neprawe Podolinfký
Kněžni Albýny, a fám Zlořecenj Pankhart-
[47v] fy Guž 10 Lidj newážně gfy zamordowal. Odtwe-
ho dobroďince, Mjfto držicjho, 2 Statky marně a
newděčně gfy promrhal, a Howadfký žiwot wedl,
ti fy Poceftnemu Děwcety Náfylý Ucynil, a ona fkr-
ze tebe fauc nefftiaftná, od fweho Otce we welke ne-
náfylfi a teyráňj chowaná, fobě zaufala, a těhot-
ná do Studnice Skocýc fe utopoila.

Ty fy ňikdy w twem oplzem Žiwobyťj na Boha
nefpomněl, posledně fy Twemu dobrodincy Cykánowy
Staremu, geho dni posledňj welmy hořke Vcynil.

Když fy geho 3 dcery o gegich polledňj Klenot, Pa-
nenftwý připrawil, On tobě od puftil ale wfsemo-
haucý Pomftu tobě zachowal. ti 3 Seftry po gegich
wyležeňj 6 Neděl bili od Gegich Bratru zahnane
y ftěma Cernýma Pankharty, dvě z nich w Le-
fých hladem y s dětma zahinuly, Třetj doftala
fe mezy lefňj Lotry, a zlj žiwot wede. Otec

[48r] Gegich gfa welikau Žaloftj přemožen, Mecem
fobě Žiwot od ňal. Tehdy těch wfſech fkrze tebe
nefftiaftnjch Lidj Hřjchy Buch ſprawedliwý, přeneft[1]
na tebe, a gich Mjra giž do Wrchu naplňěná
geft Dnes Dnes na Hlawu twogj wyfypane bu-
dau, fiš tehdy wyřknutj moge nad tebau.

Trakař tento, gegž fy dnes k tomu tak neffle-
chetnemu ſkutku minil potřebowat. Když
tuto Owcycku twýma Wlcjma pazaury fy
Chytil a gj opanowat chtěl, ten Tobě Vftanowen
geft za náftrog pomfti twoge, a gak dlauho Swět
budeftát bez odpocynutj budeš fnim po těchto
ftarých zděch do kola gezditi newyditedlně. Wpo-
ledňj a w Pulnocňj hodinu wffak widitedlně. Treft
tento twug a Pomfta trwat bude až do dne Saud-
neho, procež tobě žádné ani Cyrkewňj ani
Lidſke pomocy neb ſkutky dobre platne ne-

[48v] nebudau, neb ti fám za febe odbýwat muſýš,
po dnu Saudnem budeš hoden wgiti do Sláwy Ne-

beske. Přitom wffom ale moc tato zanechaná
geft tobě, kdyby se někdo ofmnělil, a při-
šfel na toto mjfto, chtjce se tobě wšfetečně pof-
mýwat, mužěš geg treftat takowau pokutau
gakou fám nefeš.

Kryftjna Ten celj cas seděla na zemy djwa-
gjc se mezy Bázňj a Nádegj na wšfecko a placjc.
Wiktorýn gahody trhagicý, když³⁴ toto Mordowá-
ňj fwých Kamarádu špatřil zalezl hlaubě-
gi do haufftj, neb by byl Iohann ani gemu neodpu-
štil. Kdiž ten zrádce Kryftýnu na trakař na-
ložil a gi wezl, Wiktorýn škrze Haufftj pozda-
leku se bral až sem, kdiž mně špatřil oštal
w tom haufftj Ukritý, gá sem geg dobře pozoz-
[49r] rowal a řekl gsem: Twogjho Treftu, a Pomfti dwá-
Swědkowe budau. Wiktorýne wygdi sem na tento
plac, a oštaň wedle Kryftjni, wy dwa Ctnoštj lide, ne-
mate se tu niceho zleho co obáwati, wám se nic
protiwneho štáti nemá. Wiktorýn kdiž widěl Kry-
ftjnu nabył Srdce a wylezl wen, Kryftjna mišlila
že on tež zamordowaný geft, kdiž geg tu na gedna[u]
špatřila padla mu okolo krku, a geg na šweřdce ti-
škla. Zhlubokim wzdechnutim prawila, o mug dra-
hý Wiktorýne gá sem giž wěřila, že tebe ten
Wrach take s druhýma na Wěčnošt odeflal, gá gfe[m]
gim (**řekl Radauř.**) Radošt negakau chwýly popřál,
pak sem gim znameňj dal, aby na mně pozorowaly
a k Iohanowy sem řekl, předewšlim gešftě wezmy
tento Trakař, a geđ pro ty ktere gfy zrádně za-
[49v] mordowal, neb gsem gim mezy těmato zďy při-
prawil Hroby, aby každý, obzwláštne pochow-
wán Bjtí mohl.

Iohann tehdy prokaždeho obzwláštne gecti mušel,
každeho na Wětswana Vřtlaný Trakař uctiwě položil,
k Hrobu přiwezl a Vctiwě pochowal, kdežto Wikto-
rýn a Kryftýna při nich Modlitbu šplácem wy-

³⁴ Následuje přeškrtnuté <tt>.

konaly, když one we wšlý počestnosti pochovaný by-
 ly prawil gšem. Tak gako nagdauce zde Tělo
 me wewšlj vážnosti geg Pohřbily! Tak take mno-
 ho náobnau Pomftu nadtebau fe wšlim práwem zaflu-
 hugj. Niňj Iohanne od tebe geft Lidlká cyte-
 dlnost odnatá. Moc má nad tebau Panuge učič
 zacátek Pomfti twe. Iohann popadl Trakař a
 w tom okamžeňj gezdil fnim po zdich nahoře a kdiž
 nekolikrát dokola obgel, porucyl gšem mu za
 [50r] zafe dolu fgečťj, a takto sem kňěmu řekl. Poňěwadž
 Wiktorin a Kristýna, twého až do dne Saudneho tre-
 ftu a Pomfti ocytý Swědkowe gfau, a škrze tebe –
 dwakráte neštiaftnj byly, gešťe nežly do toho
 Trakaře na wždicky za pražen budeš, pošledňj Služ-
 bu gim prokázat mu fýš. Předně, gegich neylep-
 šlj wěcy Bez kterých bjti nemohau na twug Trakař
 naložjš. Druhe pogedeš s Trakařem před nymy, až
 Hodinu Cefti od Nepomuku, kdež bydlj onen
 Pauftewnj k nábožný, Pawel gmenem, a kňěz, tam
 gegich wěcy fložjš, a sem fe bez mešškánj nawrátjš.
 Iohan prawil sem zwedni tento kámen, pak sem pra-
 wil k Wiktorýnowy co koliw pod Timto kame-
 nem nagdeš to sobě wezmi za odplatu twe štále
 wěrofti, a Ctnořtneho Žiwota. Wiktorýn³⁵
 wytáhl wen kožený Mňěšfec naplněný s dukáti.
 [50v] Nu tehdy prawil gšem, odegděte od fud' we gmenu
 Neywyšljho w pokogj, onen Bohabogný Pau[ftew]-
 ňjk špogý wás do Swazku Swateho Manželštwu.
 Spomeňte namně tež někdy s Modlitbau, by
 fe moge wyfwobozeňj přibljžilo.
 Iohann gel napřed a oni dwá mnoho Slzý
 mně obětugje, w Neuštálem děkowánj a Srdec-
 nem Lauceňj odemně fe vzdalili. Oni we třech
 Hodinách giž štály vgeškiňě onoho Pauftewňjka
 Pawla. Iohann tu fložil wěcy gegich a w rychlofti
 zas umně Byl, gá geg hned zafe s Trakařem

³⁵ Následuje nečitelné přeškrtnutí.

poslal na tito zdě na kterýchžto on do dnešňj-
ho dne kolem okolo gezdj.

Pauftewnj k ten když tito dwa spatřil, ptagic se gich
odkudby přicházely, a coby gegich žádost byla?

[51r] **Wiktorjn.** Předobry Otce mi sme až od Salkých hranic,
naši Otcowe gfau welmi možný Kupcy wšak ale
špolu Auhlawňj Nepřátele, a my dwa se zas frde-
čně milugeme, a Náděj sme doma žádnau nemněly
by sme šwogj být mohly, pročež sme se natom snefly
odegit w tagnošti do Cizini, a ráděg na Paušti w Láfce
Manželske Žiwot náš dokonat, gá sem Otcy memu a
tato Pana take šwemu, naše šprawedliwé Podjly se-
bau odnesly, my tehdy tebe nábožný Otce škrze na-
šeho Wikupitele, Žádáme by fy nás w Staw Man-
želský špogil! Neb wěrný Katolici gfme.

Pauftewnj k Pawel, na toto přednesněj zuřtal w
přemířlowáňj negakau Chwly, pak se knim obrá-
tjč řekl. Wy mužete být kdo chcete, a mně praw-
du řjct neb né, wšj žádosti protenkrát zadořt ucy
nit nemohu, a šice ze dwauch přjcyň. Předně, gá
[51v] gá Žádný řádně Pofwěcený Kněz negsem, tak take
wám Swátořt Manželřtwa, na žádný zpuřob wdělit
nemohu. Za druhe, wy gřte se šwých Rodicu zbawily,
gak fami prawjte, a gim řte se newěrný a nepošluffný
prokázaly. Nápodobně tež Požehnaňj gegich zbawenj
a Zlořecenj hodný gřte, a kdibych i take škutečně
Kněž byl nikdý bich wás na takowý zpuřob špo-
git nemohl. Tehdi se oto štaregte kde chcete a-
mně zde w te Samotnořti žádný nepokog a překážky
neciňte. Wiktorjn na tuto neocekáwanau Odpo-
wěd, nemohl řlowa řjct, nřbrž welkau Chwly ge-
den na druheho zhljdagjice promluwiti nemohly.
Radau wám nápomocen byt mohu řekl Pauřtewnj k,
geřtli že gj přjgmaut chcete. Wiktorjn a Křiřtjn[a]
s radořtj šljbili dle rady geho wšfečno Vcynit, nu
dobře wece on. Geřt za těmito Leřy gedno newe[l]
ke Mněřto gmenem Pomuk: Tam bydlý gede[n]
[52r] Nábožný děkan, wemte k němu Vřocyřřtě gđěte tam,

zgewte ale Vpřimněgc prawdu a Přjhody waffe než
fte mně fwěřili, doufám že obdržíte to co fte ode-
mně žádaly. Wiktorin a Kriřtina žádaly Pauřtew-
njka horliwě, bi gim u febe gegich wěcy vchranil,
až by fe opět nawrátily cemuž ten dobrý Pauřtewnj-
k přiwolil a gim mjfto k fchráňěnj popřál. On ge
až z Lefa wywedl, vkázal gim to Mňěftecko, [a] oni-
fe fnim rozžehnagic odeřli.

Děkan ten gegich žádofť vyplnil, ge w Staw Manželký
řpogil a s wěřicym liřtem od febe pro puřtil. Při ge-
gich fe nawráceňj k tomu dobremu Pauřtewnjkowy, na-
treřili geg welmi hořce placycýho, oni geg negak
těřit Chtěly, ale on nedbáge mnoho na gegich
řec až po dobré Hodiňě řpokogil fe a řekl. Děři
ně kterak fe wám wedlo U Děkana. Wiktorin
[52v] podal mu Liřť Wěřicj a řekl, on nařřj Žádofť wpl-
nil. Pauřtewnjk po přeřteňj Liřtu polořic Křjžem
ruce na Hlawy gegich řekl: Přigmňěte pořlednj ot-
cowké Požehnáňj. Wy mňě dnes waffý pořledňj řluž-
bu take prokážete. Hodina moge wyprřřela, agá
po dwauch hodinách k Saudu Neywiřřýho powolán
budu. Tělo moge do zemně Páňě po Křřřtiansku
připrawte a s Modlitbau, na mně pamatugte, ty
Pano kdiž moge ocy zawřeř, řáhňi do teto me kapřy,
nagdeř papir, ten Tobě od kazugj gako děřictwý za
twau mně pořledně prokázanau řlužbu.

Niňj mně giž malo cařu k připraweňj na wěcnořť
pozuřřawá, wigděte wen, nachwilku, a kdiž cas
přigde gá wás zawolám. Oni wyřřly wen a wpre-
welikem podiweňj gfauce, neb řecy Pauřtewňjka
nikterak pochopit nemohly.

[53r] Po pul Hodiňě řliřřely Hlas. Kriřřjno! Oni riřhle
weřřly k Pauřtewňjkowy, ale on kleřic přeř Krucyřix[em]
na zemi magic křjžem ruce na Prřech a byl giž Mrt[wý.]
Kriřřtina placjc řřdecně a prawila, Miřj Wiktorýn[e]
odkuď on wěděł gmeno moge, poňěwadř řme gemu
nařře gmena neořřámili. Wiktorýn to take rozřhod-
nauti nemohl. Oni geg tehdi Wezmauc Vctiwě ze

Zemně na Lože položili, po negake chwyli prawil Wiktorýn! Kriftýno! on tobě wkapce papjr nega[ký] odewzdal, Kriftýna wiňala z Kapcy Hábjtu gehu fto-cený papir, oni geg hned rozwinuly a bylo pľáno w Uherfkem Gaziku takto.

Pawel Kothar – bil w Uherfke Trnawě Spráwцем nad Arefti. Geho dcera Kriftjna utekla fe 3ma Studenti genž bili we wězeňj. Kdiž otec gegj Kothar otom byl zprawen, z welikeho Vleknutj chtěl fobě [53v] žiwot odegmaut, z wnuknutj Božfkeho bylale ochrá-ňěn. By wšfak welikemu odpowýdáňj uffel, nocnim cafem, wezmá Manželku fwogj a Penjze, opuřtil to nebezpecne Mjřto a zem. Bral fe fe fwau Chotj bez uřtáňj dále newědá kam. Pátj den Umřela gehu Manželka Hořem a nepohodlim w gednom Lefe a tam od fweho Manžela pohřbená geřt. On Kothar tehdy řám blaudil, pořledně obljbil fobě w Zemy Celke, nedaleko Mňěřtecka Pomuk, gedno Leřňj mjřto, a tam 9 Let a 5 Mňěřjcu Pauřtewňjcký Žiwot wedl, před gehu Smřtj Příklad náhodau dcera gehu Kriftýna, k němu a řňj Sřtu-đent Wiktorin, on gich na prwňj z hlednutj poznal, agim wřfecko rozumněl co řpolu Tagneho w řrecy Uherfke mluwili, on ale od nich poznán nebil, poňě-wađž bil welmy zarofřlý, kdyby oni bili prawdu wyznaly, a geg tak ofřemetně nepřelhalý byl by [54r] fe Kryřtýne Otec gegj znát nechal. Protož on gj za to potřeřtal atu radořt odepřel, by geg žiweho nepoznala, k Lepřřjmu toho pot wrzeňj ona w te-to Modlicý Knjžce nagde obrázek Matky gegj Weroniki Winřfuge wám řpolu Sřřěřtj, zdrawý, a Božfke Požehnáňj. Pawel Kothar.

Po preceňj tomtu, puřtila Kriftina papjr na zem a mluwit nemohla, Wiktoryn kdiž zřiftu wyrozu-mněl že onen Mřřwý Pauřtewňjk řkutecně Otec Kriftjni geřt, přřřtaupil s pláćem k Mřřwemu, a gehu ruku Vćtiwě Ljbal. Kriftina gako z neyhľub-řřjho Snu probuzená, Vwřhľafe na Tělo Otce gegiho, a gako w zaufáňj fobě pocjnala. Wiktoryn pln gľa

aufkofti se obával by mu zde hořem nezahinula.
 Po dobre Chwjly bilo prwňj gegj flowo! Ach me pře-
 drahe Rodice, ga sem wás tehdy oba až do Smrti
 [54v] nešťiaftne Vcynila ó proc take gá zahinauti ne-
 mám. Wyktorýn wezmá do narucý Kryftynu
 připrawil gj od Mrtweho Otce řka, ani tomu do-
 brému otcy pospati nepřegeš, on nás žádal by-
 chom na chwýly poodešly. Než ufnul žádal mně
 bych mu opatřil fklenicy Wýna že giž dáwno
 žádného neokufil. Kryftýna gako we wytržeňj
 patřila na Wyktorýna, řka, ti zrádce co fy powj-
 dal, že náš dobrý Otec řpý prawil on a gámu niňj
 do onoho Mňštecka pro wýno pugdu, nechťela bys
 fe mnau git. Bi fe tobě zde neftegfkaló, Kry-
 ftjna gako Střela byla z huru prawjc poběhňěme
 polefme, by fe mug drahj Otec posfilnil až fe pro-
 řpý. Wiktorýn zamkl Paušft wzal Křiftjnu
 za Ruku a pospjchaly k Mňštecku Pomuku nate
 Cešťe gj wfšechno radošne a wefele wiprawowal
 [55r] a gj Cašto k řmýchu přiwedl. On řňj zrownaffel
 k tomu Staremu děkanowy, a w nepřjtomnošti Kry-
 ftýny gemu ten celý Přjběch s Pauštwěňjkem wypra-
 wowal, a snažně žádal toho Otce, by fe Kryftýni vgal
 w gegim tak zaufanliwem řtawu. Ten dobreho Srdce
 Duchowňj wzal Kryftýnu do řpolecnošti, agj zafe k
 zdrawemu rozumu a na dobrau Ceštu přiwedl. On děkan
 byl Vmiřlu aby Otec gegj w Pomuku mezy ginýma
 Křeřtiani pochowán byl, wfšak ale na nevřtalau
 prozbu Kryftýni, řly duchowňj do te Paušftě to mj-
 řto poswětili a Kothara pochowali we wfřý vctiwofiti.
 Poňěwadž Radauš Kryftýnu a Wiktorýna při
 gegich odchodu zlatem obdarowal, po pohřbu otce ge-
 gjho, tito dwá Manžele, na tom fe fneřly, anate Pau-
 řfti řobě prořtraný Dum a pěknau Kaply wyřtawěly
 w kterežto otec gegich vprořřřed pochowán byl.
 [55v] a každého dne podle Fundacý tu mřře Swatá slau-
 žená byla. Kryftýna nazwala to Mýřto po-
 dle gmena Otce Sweho: Kotharow. Niňj geg Ce-

chowe Prádlo nazýwagj, kdežto až poławád pjfmo
 Cechum nepowédome fe nacházý. Rod neb Familie³⁶
 Wiktorýna, a Kryftýni Stkwěl fe wjce než
 dvě ftě Let w Zemy Celke, z nichžto některý wel-
 mi Vdatně po Cafech proti Cefkým Nepřátelum
 Bogowaly a wlaft fwogj hágily.
 Radauš niňj dokonal fwe wyprawowáňj a celj
 Přjběch, řka k Wylymowoy, ti giž niňj wflechno
 wýš, a gefťtě mnohemwýce nežly fy odemně žádal
 Mňěg ťrpeňj, gáfe ktobě opět Brzo nawrátim.
 Niňj Radauš odffel mezy ti zdě a wmale Chwýli
 opět přiffel a přinefl zafe Wilimowoy Koffjcek
 s fjkami řkauce. **Wilime.** pofilň fe neb-
 [56r] odtuď dále gjti muřýš nebo wěděti máš, že diro-
 ljna tebe hledá, ona w Tagnofti z Prahi odeffla a
 tebe nagjti žádoftiwá gefť. Po tomto flowě wyfkocy[1]
 Wilim z Huru, Ruce roztáhl a co Hrdlamňěl
 zkřjkl, Drahý Pane Okažte mně **Diroljnu.** a gá
 opět obžiwnu! Radauš fe zafmál aprawil, zde
 gj widět nemužeš. Ale dřjwe pogež, a gá tobě po-
 tom řeknu kde gj nagdeš. Wilým poslechl ale s
 Gjdlem welmi brzo hotow byl, pak prawyl. Pane
 Gá gfem fe giž dofti nagedl, odplát Tobě Wffemo-
 haucý Buch za wflecko mňě prokázane dobrodiňj.
 A profim Tě Pane o **Diroljnu.**
Radauř. Tu nalezneš odtuď 23 Mil w Kragi
 Cáflawfkim, k hranicum, gá tobě dám wudce kterýž-
 tě tám dobře dowede. **Diroljna** tebe hned na-
 [56v] druhý den pohřeřfila, a 4^{tj} den kdiž zaflechla
 že gfy prchl, a Knjže tebe hledat nechal,
 ona fe welmy Chitře wilaudila w Sfatech Muž-
 ťkých z Hradu a z Mňěfta wen kdež Reitknech[t]
 gegj s dwaumy ofedlanýmy koňmy na ňj oceká-
 wal. Ona fedla na gednoho a Uher gegj na drugeho
 a do Lefa zageľj, oni febau na několik dřj wzaly
 Potrawy, na Peňěžých tež gim nic nefcházelo oňi

³⁶ Původně <Falmilie>, první <l> přeškrtnuto.

Blauděj od Mjfta k Mjftu, z Lefa do Lefa, a po to-
 bě fe wffude ptagj, za 4^{ti} Dni přigde **Dioljna**
 na to mjfto o kterem gfem tobě powěděl, ono fe
 gmenuge Hágkowice, ftogj na něm 5 Chalup a
 Mlegn, od dneffka 4^{ti} den kweceru tam být muřýš
 aby ona dále nevflla, a ti gj nezmeffkal.
 Iohann! Wyfkřjkl **Radauff**. Iohan fe tu gako
 Cerný Duch poftawyl gehoř fe Wilim náramně
 [57r] lekl. Radauš. nebog fe Wilime, on tobě nic nev-
 bljžj, njbrž bude twug wudce až na to mýfto
 kam sem giž powěděl. Poňewadž Wiktorýn a Kryftj
 na proti Wuli me Přjběch tento zakleneho Koloma[z-]
 ňjka za mlcely, Chcy tehdy aby fkrze tebe v-
 wffech Lidj w známoft přiffel Tak gak gfem geg tobě
 oznámil. Iohann! wywal tento Sfyroký, Kamen
 Což kdiž feftalo Radauš prawyl, Wiljme, wte[to]
 djře ležj zlato, wezmi geg sobě k twemu budaucý[mu]
 pohodlj a geg s *Dioljnau* potřebug. **Wilim** wyhr[-]
 nul množftwý dukátu wen, on ge napakowal do
 fweho Sfnobfoku, s Radauffem fe rozžehnagic od-
 tud' s Iohanem poſpjchal, Iohan ten Sfnobfok na
 poruceňj Radauffe neři muřel. Wffak ale tu Celau
 Ceftu ani gedno flowo nemluwil. Ctwrtý den od-
 poledne we 3 hodini giž řtál Wilim w Hágkowicých.
 [57v] ale **Dioljnu** geřřtě tu newyděl. Iohann ucy-
 nil hlawau poklonu, neb pokinutj, a od
 Wiljma odřfel. Wilim Chodil tadi ſmutně,
 od Chalupj kchalupě, ptagicfe na takowe lidj,
 ale žádný geg s winřfowanau odpowědj, řpokogit
 nemohl. Po Ceftě Vnawen, položil fe Vkráge Le-
 fa pod geden Strom, a uřnul. Zatim fe *Dioljna*
 přibljžila, a gela až ktem chalupam, anoclech
 tadi obdržela. Ona fe po Chwýly tázala w Řecy
 Slowanřke, takely tu negakeho Němce newyděly
 žena gedna, Vkářic prřtem tamto pod řtromem Ležj
 Miřliwec Němec prawila. **Dioljna** bez meřř-
 kaňj řřla k Tomu Stromu, gegj vleknutj a radořt
 byla weliká, když wtom Miřliwecy gegjho Wilj-

ma poznala, ona geg z lechka zbudila, a Onen [58r] byl gefťte wýce Vleknutj, kdiž tu na gednau ſpa-
třil ***Diroljnu***. Tuho radoft pro zatim zane-
chám miljm Ctenářum k rozhodnutj, a gá ſkrátk[a]
gen prednefu, že Wilim, a *Diroljna* w málo dnec[h]
ſwogj bili, ana tom Mjftě kdefe tak ſftiaftně ſeffly,
kdiž gegfobě za wlaftňj kaupily nechali pro ſebe
k obidlj wiſtawěti Zámek a Koſtel. *Diroljna*
Mjfto to gmenem Manžela ſweho nazwala Wili-
mow. A gefť niň Mňěſtecko dofti proſtrané w Kragj
Cáflawfkem. ***Diroljna*** po prwnim porodu opuſtila
ten bjdný Swět, powolagic Nemluwňátka tež za-
ſebau. Wilim po 60^{ti} Nábožně Strawených letech
odebral ſe tež zafwau milowanau Manželkau
bez děďice tež na wěcnoft.

Konec Hyftorye.

[58v] ***Přjklad.***

Cernemu Honzowy, neb Zaklenemu Kolomaznjko-
wy byla moc zanechaná, pomſtit ſwoje Poſmněwace, co
ſe take w Skutku vyplňilo timto Zpuſobem.

Roku 1652. dne 20^{teho} Mňěſjce dubna, přiwandrowaly
dwa Mlinářký Chafňjcy do Mlegna w Starem Plzency
w 9 Hodin před Polednem, oni 2 Bili wefelj Ptácy. Mle-
cowe mezyſebau rozmlauwaly práwě o zaklenim ko-
lomaznjkowy. Tito dwa přeſpolňj wſſecko wyfmály,
atu celau wěc ſ potupau wywracely. Domácý
Towariſ byl Clowěk horliwý treftal gefťtoho
řka! wy obá z lechke wáhi být muſýte. Kdibich gá
widěl že toho hodni gfte chtěl bych wám dokazat, že
ten tak neſftiaftný zaklenj Kolomaznjk, w tomto
ftarem Zámku, giž mnohokráte ſkrotil wſſelike
Opowážliwce, genž ſe mu poſmjwaly, ale gá ráděg
[59r] pomlcim. Poňewadž bych metal Hrách na Stěnu. Tito
dwa Wandrowňj z řecy toho dobreho Towariſſe doftaly
gefťte wěťſſý podňět kfmichu, až až poſledně
prawil geden k domácýmu Towariſſi: Bratře!
Co wſſadiſ! gá ſem toho Cerneho Honzu přiведу y-
ftim Trakařem, poňewadž on tak dobře gezdil vmj, a

wy bez toho, we Mlegně takowe lidi potřebugete.
Tak on wám zde na Sfkodu nebude. Ztoho Rauhá-
ňj wflichňj geg we Mlegně Treftaly, on ale s
neywěťfím pořmňěchem řekl gá gfem giž umi-
ňil a Slowo we take držet budu, pod' Kamaráde
prawil k druhemu, abi fme dokázali že žádné Babi
negfme. Wřickňj ge od toho zrazowaly aby tam ne-
chodili, že sobě něco vtržit mohau. Sfařky Frařky,
prawili oni, a řmjchem odtud' odeřly oni pořpjchaly by
nezmeřkaly poledňj hodinu. Po gedenácte hodiňě
[59v] přibljžili fe k zámku Radiňě, řotwa že řtát ořtali
giž ten pořmňěwadž křicel na Horu. Cerneg Honzo
nech fe wydět kterak umjš Strakařem gezdil,
řotwa že to pořledňj wyřkl giž mňěli Honzu
za Zádami is trakařem, on popad toho wřfetecku
wegpulky, Mrřřtil řnim na tra kař, a w Okamžeňj
byl s nim³⁷ nazděch na hoře a okolo gezdil;
Druhý kdiž to řpatřil přenáramňě uleknutý,
kdiž křobě přifřel wjce po Hlawě než na nohách
od Zámku k Plzency vtjkal. Oho! co geřt to
řekl Mlinář? Dwá řřly k Radiňě, a gedenře
wracý. Onen řotwa ducha popadal a wyprawowal
gegich přiwýtáňj. Y Seřřlo fe hned mnoho Sed[lá-]
ku a gineho Lidu. Haufem řřlo wřfečno ktomu
Zbořenifřti, kdiby tomu Vbohemu wřřetjckowy
[60r] předce negak pomocti mohly. Bilo wřřak giž pozdě,
neb kdiž tam přifřly, giž onen ležel vmrdlý
na tom Mjřtě kde geg Honza Cerneg na Trakař
naložil, on mňěl Kořti wřřecky přetlucene, a
Cerně Křwý zalitj Tělo. Take mnoho giných
přjkladu před rukama geřt. Kterak wřřfeteckowe
od Honzy Cerneho Treřtaný byly.
Cerneg Honza řwé Rauhace
Vmý tegrat
Pořmňewace.³⁸
[60v] [prázdná strana]

³⁷ Původně psáno <nima>, <a> je přeřkrtnuto.

³⁸ Rukopis uzavřřa perokresebná winěta pod zřvěřečňm řlovem.

2 Ediční poznámka k transliterované edici

Transliterací se zde míní přepis původního textu do dnešního písma při zachování všech charakteristik původního pravopisu, tzn. náhrada znaku za znak. Cílem transliterované edice je zpřístupnit především ortografickou stránku původního textu. V případě našeho rukopisu je kvůli jeho jistým vlastnostem možno se deklarovanému cíli pouze přiblížit, k tomu viz níže.

Transliterovaná edice zachovává délku řádek výchozího textu. Začátek nového folia je vyznačen na první řádce v hranatých závorkách tímto způsobem: [1r], [1v], kde číslice značí číslo folia, písmeno pak přední (recto), resp. zadní (verso) stranu listu. Pokud se na dané straně nenachází žádný text, je uveden popis [prázdná strana]. Hranaté závorky také vyznačují emendaci poškozeného místa (tj. natržené, zašpiněné, odříznuté strany).

Edice zprostředkovává konečnou verzi textu pocházející od původního písaře. Do poznámek pod čarou jsou zaneseny písařovy škrty a pozdější vpisky jiných písařů, ovlivňují-li čtení rukopisu (tzn. vpisky na okrajích stránky nejsou zaznamenány). Zaznamenání těchto textových úprav má svoji důležitost pro poznání geneze a recepce textu. Edice nekomentuje případy, v nichž písař přepsal původní graf na jiný, případy jasného přepsání³⁹ ani neobvyklou podobu grafu – ve všech případech je zapsán zamýšlený graf. Jiné chyby písaře, např. vynechání grafu, jsou v textu ponechány; jejich nápravou se zabývá transkribovaná edice.

Edice zachycuje různé druhy písma: kurent běžným písmem, KRESLENÉ NOVOGOTICKÉ PÍSMO kapitálkami, *humanistické kurzívni / smíšené polokurzívni písmo* kurzívou. Pokud v jednom lexému dochází k mísení druhů písem, je lexém zapsán podle převažujícího druhu písma. Dále je zaznamenán **podtržený text** tučně a ^{horní index} a ^{horní index s podtržením} horním indexem. Způsob přepisu jednotlivých grafů kurentu podává přehledně Tabulka č. 1 na konci kapitoly **Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.**⁴⁰

2.1 Problematická místa a jejich řešení

V rukopisu jsou často nejednoznačně vyznačeny hranice slov, resp. je často obtížné určit, zda písař na daném místě mýlně napsal mezeru, či nikoli. Protože se jedná o rukopis, kde je velikost grafů proměnlivá, nebylo možné dojít k závěru na základě změřeného odstupů mezi grafy. Ve snaze dojít k jednotnému postupu

³⁹ Míní se tím očividná chyba, kde písař místo háčku napsal tečku a naopak, což od sebe odlišuje <i> a <c>, např. fyce (36r), kaupil (3v). Počet důlků odlišující <m> od <n> neopravuji.

⁴⁰ Tabulka je sestavena pro potřeby transliterace, nejsou zde uvedeny digrafy ani se nic nevypovídá o vztahu fonetické a psané podoby textu.

při řešení *sporných* míst jsem na základě znalosti rukopisu dospěla k následujícím zásadám:

- před interpunkčním znaménkem a po něm zapisuji mezery podle dnešních zvyklostí;
- není-li důvod pro psaní zvlášť, zapisuji dohromady (např. *H egtman);
- není-li důvod pro psaní dohromady, zapisuji zvlášť;
- před majuskulí píši mezeru;
- po kulatém <s> píši mezeru;⁴¹
- za číslicemi, nereprezentují-li řadovou číslovku s indexem a nenásleduje-li interpunkční znaménko, píši mezeru;
- zohledňuji skutečnost, že na konci řádku mohou být grafy zapsány blíže k sobě.

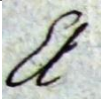

U problematických výskytů, které nebyly uvedenými zásadami eliminovány (jedná se nejčastěji o místa, kde chybí navazovací linka, ale mezera není jednoznačná), jsem uplatnila „kombinatorický“ postup – daný souvýskyt dvou grafů jsem porovnávala s jiným souvýskytem, kde je zapsána jednoznačná mezera či jasné napojení; přitom jsem zohledňovala směr vedení linky předchozího a následujícího grafu, blízkost grafů a ne/přítomnost navazovací linky.

Problematickým se ukázalo rovněž rozlišení některých majuskulí a minuskulí.⁴² Výsledky interpretace sporných grafů opět vycházejí ze znalosti rukopisu.

Ani zápis interpunkce není vždy jednoznačný, konkrétně znaky pro otazník, vykřičník a dvojtečku někdy splývají či jsou zaměňovány.⁴³ Při transkripci zapisuji nejpravděpodobnější podobu bez ohledu na funkci interpunkčního znaménka.

I přes uvedené zásady a snahu postup maximálně objektivizovat by jistě bylo možné o mnoha místech diskutovat a podporu by našla i opačná řešení.

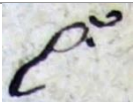

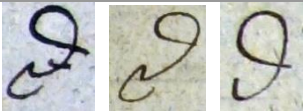

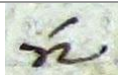

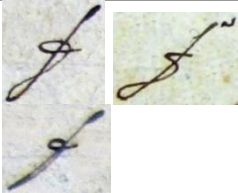

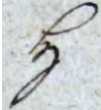

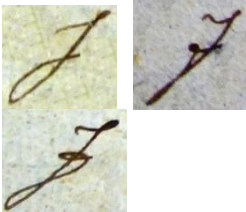

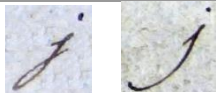
Tabulka č. 1 – Kurentní grafy a jejich přepis

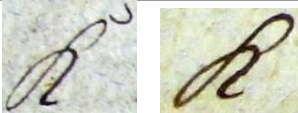

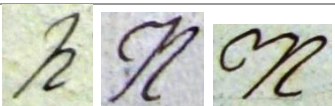

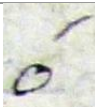

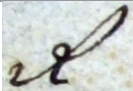

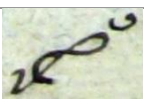

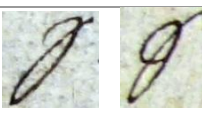
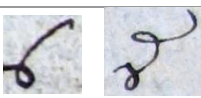
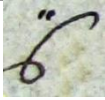

Kurentní majuskule	Trans-literace	Kurentní minuskule	Trans-literace
	A		a

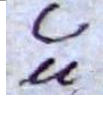

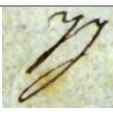
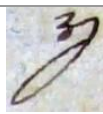
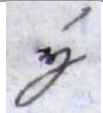

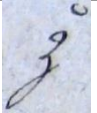

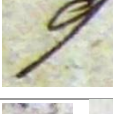

⁴¹ Je to kvůli jeho distribuci – na počátku slova se příliš často nepíše, viz podkapitolu 6.4. Zápis /s/ a /š/ – a zároveň kvůli jeho zdobnému zakončení a chybějící navazovací lince, díky čemuž působí tak, že není součástí následujícího slova či jeho části (v případě předpony).

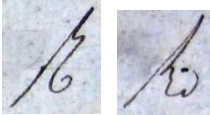
⁴² Viz podkapitolu 8.2 Psaní majuskulí.

⁴³ Viz také podkapitolu 5.3 Interpunkce.

			á
	B		b
	C		c
	Č		č
	D		d
			ď
			e
			é
			ě
	F		f
	G		g
	H		h
	I		i
			j

	K		k
	L		l
	M		m
	N		n
			ň
	O		o
	Ó		ó
	P		p
	R		r
	Ř		ř
	S		s
			š
			f
	T		t
			ť

	U		u
	V		v
	W		w
			x
	Y		y
			ý
			ÿ
	Z		z
	Ž		ž
	1		2
	3		4
	5		6
	7		8
	9		0
	.		:

	!		?
	- (divis)		$\bar{\quad}$ (podtržit- ko)
	- (pomlč- ka)		()
	,		;
	fl.		

Pravopisný rozbor památky

3 Metodologická poznámka

V pravopisném rozboru často uvádím příklady z transliterované edice. Tyto příklady jsou vždy vyznačeny <špičatými závorkami> po obou stranách citovaného textu a řídí se edičními zásadami transliterované edice (viz předchozí kapitole). Přesahuje-li citovaný text v památce z jedné řádky na další, je tento předěl mezi řádkami vyznačen v citaci lomítkem, př. <pro-/tož>. Ve výkladu nebo v kulatých závorkách uvádím, z jakého folia příklad pochází, a to těmito způsoby: f. 26r, nebo (26r). Jedná-li se o příklad lexému, jenž se v památce vyskytuje vícekrát, místa výskytu neuvádím. Pokud v lomítkách není uvedena přesná citace, je to vždy v dané podkapitole řečeno.

Mluvím-li dále o grafech, mám tím na mysli konkrétní nejmenší prvek textu, jenž reprezentuje hlásku, a uvádím jej ve <špičatých závorkách>. Digraf jsou spojené dva grafy, které společně mají jinou funkci než jejich prosté spojení, např. <ch>. Abstrakcí grafu je grafém, reprezentuje majuskulní i minuskulní graf a značí se v «dvojitých špičatých závorkách». Grafém «h» tak reprezentuje jak minuskulní graf <h>, tak majuskulní graf <H>. Toto pojetí vychází z hesel Graf a Grafém v NESČ, sepsaných Ondřejem Ševčíkem.⁴⁴ Z důvodu systematickosti zavádím i pojem digrafém jakožto souhrnné označení pro majuskulní i minuskulní digraf.

Fonémy (popř. alofony či jejich skupiny) značím /lomítky/. Fonémy píši zjednodušeně podle jejich reprezentace v současné ortografii, př. /č/, pouze /x/ slouží pro označení *ch*.

Ve výkladu píši *kurzívou* transkribovanou podobu morfému, lexému apod. Většinou se nejedná o přesnou citaci z transkribované edice a v případě sklonných slovních druhů je kurzívou uváděn základní tvar slova. Kurzívou také odlišuji slovníkovou definici lexému. Považuji-li to za vhodné, pro snazší orientaci v textu někdy užívám **tučné** písmo.

Dále používám označení „měkké *i*“ a „tvrdé *y*“ pro zápis majuskulní i minuskulní varianty vokálů /i/ a /í/; souhrnně je označuji jako „měkké a tvrdé *i*“, popř. jenom „*i*“.

Pro popis morfologického systému užívám často k označení hodnot mluvnických kategorií zkratky, jež jsou vypsány v Seznamu zkratk za obsahem.

⁴⁴ ŠEFČÍK, 2017a; ŠEFČÍK, 2017b.

4 Literárněhistorická poznámka

Před samotným rozbořem pravopisu popíše místo uložení a stav památky, pak látku, již zpracovává, a nakonec věnuje pozornost otázce autorství rukopisu.

4.1 Stav a místo uložení památky

Předkládané edice zpřístupňují text česky psaného rukopisu, jenž je uložen v Národopisném oddělení Západočeského muzea v Plzni pod inventárním číslem NMP 42 167 a jenž v Repertoriu rukopisů 17. a 18. století z muzejních sbírek v Čechách⁴⁵ nese číslo 4032. Rukopis pochází od neznámého písaře z přelomu 18. a 19. století. Má rozměry 21,7 : 17,9 cm, je zapsán na papíře na 60 foliích svázaných v poškozené a pošpiněné lepenkové vazbě potažené růžovým papírem s černožlutým geometrickým vzorem. Papír rukopisu je poněkud zašpiněn a občas natržen, okraje stránek jsou občas seříznuty tak, že chybí text na koncích řádek, na několika místech je rukopis poznamenan hmyzem. Text je i přes popsane nedostatky dobře čitelný. Písař píše úhledně a pravidelně, jsou patrné předkreslené linky pro zanesení textu. Folia 5r, 7r a 60v jsou (původně) prázdná. V nízké míře jsou patrné zásahy jiných písařů do rukopisu.

4.2 Obsah rukopisu

Obsah rukopisu tvoří povídka, jež rozpracovává pověst či více pověstí poutající se ke zřícenině hradu Radyně, která se nachází u Starého Plzence v Plzeňském kraji. V povídce je představeno několik dějových linií, jež se vždy sbíhají na Radyni.

Pověst je uvedena předmluvou, která tvrdí, že sepsání příběhu bylo objeveno přímo ve zřícenině v kapse mrtvého dezertéra během sedmileté války.

Samotné vyprávění začíná příběhem Vilíma, který uprchl ze dvora knížete Bořivoje do lesů, aby unikl trestu za svedení uherské princezny Dirolíny. V lese došel k Radyni,⁴⁶ kde potkal obra Radouše, který mu začal vyprávět svůj vlastní příběh.

Radouš pocházel z Dalmácie. Kvůli matce, která si během nesnadného těhotenství postěžovala, že porodí asi osla, se narodil s oslíma ušima. Když se po letech dozvěděl pravdu, uprchl. V lese si za pomoci duchů z kouzelné knihy, kterou našel u starce spícího na louce, vystavěl hrad Radyni, kde žil v radovánkách. Těsně před svojí smrtí činil pokání, čímž zlým duchům unikl, a ti

⁴⁵ FIDLEROVÁ, ANDRLE, BERNHARDT, TĚŠÍNSKÁ LOMIČKOVÁ, TIMOFEJEV, v tisku.

⁴⁶ K pojmenování hradu v památce viz kapitulu 8.1.1 Jméno hradu.

ze zlosti hrad pobořili. Na odčinění svých hříchů musí obr na hradě žít jako duch, dokud se nestane papežem Livorius II. z jeho rodu.

Následuje další Radoušovo vyprávění, tentokrát o kolomazníkovi, Černém Honzovi, který na zřícenině straší a běhá po ní s trakařem. Jeho příběh je velice spletitý. Černej Honza alias Johann pocházel z nemanželského vztahu polské kněžny a Afričana, byl několikrát adoptován, při studiích v Trnavě z pomsty zabil několik studentů, ale z města uprchl a císař Rudolf mu dal za trest pouze podmínku. Po smrti svých adoptivních rodičů Honza se svým kamarádem ze studií Slavíkem promrhal veškerý majetek. Za své dluhy byl vsazen do vězení.

Slavík uprchl do lesů k Radyni, kde se setkal s třemi studenty a dívkou – s Fraňkem, Viktorínem, Vičtálem a Kristýnou. Ukázalo se, že jej znají. Studenti mu vyličili, že měli být popraveni za Johannův zločin v Trnavě. Kristýna, dcera strážce věznice, jim pomohla z vězení a od té doby zde spolu žijí. Vzali Slavíka mezi sebe.

Jednoho dne přátelé zachránili Johanna před trestem za svedení tří dcer starého cikána. Přátelé poznali, o koho se jedná, a vyslechli si jeho vyprávění, kterak se po útěku z vězení při pobytu s kolomazníky (od nichž měl svůj trakař) a cikány choval nečestně k ženám; přesto jej nechali mezi sebou. Když se Honza pokusil znásilnit Kristýnu, vyhnali jej. Honza se však vrátil a zabil mladíky až na Viktorína. Kristýnu před Honzou ochránil Radoušův duch, daroval Viktorínovi a Kristýně poklad a poslal je pryč.

Honza od té doby musí strašit na hradbách, aby odčinil své hřichy.

Kristýna s Viktorínem potkali poustevníka Pavla Kothara, ve skutečnosti Kristýnina otce. Tuto skutečnost však poustevník vyjevil Kristýně až v dopise, který si přečetla po jeho smrti, čímž ji chtěl potrestat za její útěk z Trnavy. Kristýna s Viktorínem pak na místě jeho poustevny postavili Kotharov (dle pověsti dnes Prádlo).

Po skončení Radoušova vyprávění se Vilím vydal za Dirolínou. Když se shledali, založili v Čáslavském kraji Vilímov.

Za pověst je připojen dodatek o tom, jak jeden z mlynářských chasníků zaplatil životem za to, že se Černému Honzovi posmíval.

4.3 Původ látky a otázka autorství

Milada Krausová⁴⁷ píše, že pověst o Radoušovi na Radyni se poprvé objevuje v Hájkově Kronice české. Jedná se o krátkou zmínku o založení hradu a Starého Plzeňce. Krausová předpokládá, že si ji Hájek vymyslel, aby pokryl bílá místa historie. Pověst se pak objevuje u Beckovského a u plzeňského kronikáře Jana

⁴⁷ KRAUSOVÁ, 2011, s. 124–125.

B. Tannera v 17. století, který uvádí i jiné plzeňské pověsti. Během 19. století získala místní pověst mezi plzeňskými vlastenci na oblibě, „sběratelé doby romantismu zacházeli s lidovou předlohou však velmi volně, bylo běžné upravovat ústní podání do podoby romanticky působících povídek.“⁴⁸ Této charakteristice odpovídá i náš rukopis.

Písař rukopisu i autor textu⁴⁹ jsou neznámí; lze uvést pouze několik domněnek, které by bylo potřeba blíže prozkoumat a ověřit.

Z výše řečeného vyplývá, že autora povídky můžeme řadit k plzeňským patriotům.

K písaři rukopisu toho nelze uvést příliš mnoho. Jaroslav Schiebl⁵⁰ ve své sbírce pověstí o Radyni tiskne i pověst podobnou naší povídce, kterou přeložil z němčiny od Franze Alexandra Hebera.⁵¹ Heber ji předtím naopak přeložil z češtiny do němčiny z rukopisu, jež měl k dispozici od šňáhlavského hostinského A. Pokorného. Schiebl v poznámce k pověsti zmiňuje jiný rukopis s názvem „Czerneg Honza, aneb w Starim zbořeniu Zámku Radinie Nad Plzencem Zaklený kolomaznj“, který je podle něho opisem téže pověsti. Tento „opis“ vlastnil řídící učitel Hoffmann z Líní. Dalo by se uvažovat nad tím, zda tím není míněn náš rukopis – odchylky v transliteraci názvu by bylo možno vysvětlit jako Schieblovu nepřesnost – z muzejních záznamů navíc víme, že náš rukopis darovala muzeu r. 1949 Marie Hofmanová pocházející z Litic, které leží nedaleko Líní; mohl by se zde předpokládat příbuzenský vztah. Stále by nám to však nic neřeklo o písaři rukopisu. Navíc proti tomu, že by Schiebl mýnil náš rukopis, hovoří fakt, že jím zmiňovaný rukopis má pouze 49 listů. Dále jeho domněnka, že se jedná o „méně obratný přepis rukopisu, ze kterého čerpal také Heber“,⁵² není nijak podložena – nevíme, zda měl vůbec Heberův rukopis k dispozici.⁵³ Můžeme tedy pouze konstatovat, že genetická závislost mezi Heberovým a naším rukopisem, popř. rukopisem, jež zmiňuje Jaroslav Schiebl, je možná, její povahu však neznáme.

Vycházíme-li přímo z textu památky, v jedné věci se nám Schieblovo tvrzení potvrdí – jedná se s největší pravděpodobností o opis.

Svědčí o tom už jenom úhledné písmo a minimum škrťů.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Může se jednat o jednu a tutéž osobu, ale i o dvě různé.

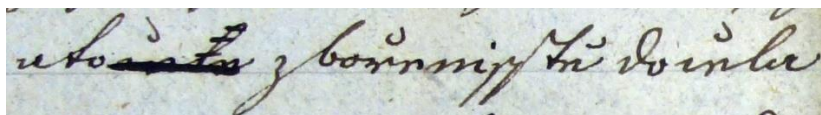
⁵⁰ SCHIEBL, 1931, s. 93.

⁵¹ HEBER, 1844, s. 127–148.

⁵² SCHIEBL, 1931, s. 93.

⁵³ Nehledě na to, že Schiebl nebyl historik a k pramenům nepřistupoval nutně kriticky. Za tento postřeh děkuji Mgr. Tomáši Bernhardtovi.

Michal Kosák a Jiří Flaišman⁵⁴ uvádějí, že při opisu mohou vyvstat chyby různého typu. Jedna z nich je tzv. haplogogie, tj. přeskočení ke stejnému slovu na jiném místě dále v textu, čímž dochází k vynechání části textu. Tuto – napravenou – chybu můžeme v našem rukopisu pozorovat díky škrtnutím, k nimž došlo, když si písař svoji chybu uvědomil. Na f. 13v po <gednau> následuje přeškrtnuté <ftál Kňěz>, což se pak správně vyskytuje o řádku níže rovněž po výrazu <gednau>. Stejně vzniklo pravděpodobně přeškrtnutí na f. 4v slova <cele> ve spojení <ato cele>, neboť na konci řádku je správně zapsáno <docela> (dlouhý dřík u <d> i <t> a po nich následující <o> mohlo lehce vést k přehlédnutí, viz Obrázek č. 1). Na základě toho zde lze vyslovit domněnku, že písař pořizoval opis z rukopisu, nikoli z tisku, neboť grafy <d> a <t> si v tisku nejsou tolik podobné jako v rukopisném písmu.

Obrázek č. 1 – Haplogogie. <ato eele zboženijftě docela>

K vynechání části textu, jež nebylo napraveno, došlo zřejmě na dvou místech. Na f. 31v mne k této domněnce vede význam slovesa *uznat*, které by zasluhovalo nějaké doplnění, např. *za vhodné*: <uznaly na / něm vkryte pozuftati>. Na f. 33r ve větě uvozené pomocí *abysme* chybí sloveso, pravděpodobně však schází větší část textu (čekali bychom nějaké shrnutí oněch těžkostí): <flo-/wem, aby fme gegich těšfkosti a nedoftatky gež w těch pu-/ftinách wyftát mufely.>.

Podobnou chybou jako haplogogie je dittografie, kdy písař naopak zdvojí úsek předchozího záznamu. Děje se tak na f. 9r, kde je po <když> škrtnuto <fobě>, přičemž o dvě řádky nad tím čteme <když fobě>. Další výskyt tohoto typu chyby je na f. 13r, kde stálo původně <Sedmdefáti Let> nebo <Sedumdefáti Let> místo nynějšího <Ofumdefáti Ofmy Let> – o deset řádků nad tím je zápis <70 Let>.

Posledním ukazatelem indikujícím, že se zřejmě jedná o opis, je zápis <lefnim> ve větě <až popledně gak hor-/kem tak tim lefnim Vnaweňj fedly wffichnj do- / Chládku,> (45v–46r) namísto správného *lezenim* – viz řádku nad tím: <oňi lezly>. Jedná se zřejmě o záměnu podobných znaků a zároveň doplnění chybného slova podle souvislostí – děj se odehrává v lese.

⁵⁴ Následující popis chyb vychází z KOSÁK, FLAIŠMAN, 2018, s. 42–45.

5 Grafika a interpunkce

Kapitola přiblíží grafické náležitosti textu, tedy formální členění do odstavců, dále užitě druhy písma, podtržení, horní index a vinětu. Následně kapitola shrne, jak jsou v památce užitá interpunkční znaménka.

5.1 Členitost textu

Obsahová výstavba textu, již výše popisuje podkapitola 4.2, je v památce oproti dnešním zvyklostem zachycena formálními prostředky v poměrně malé míře. Jinými slovy: vizuální stránka textu orientaci v něm příliš neusnadňuje.

Pro další výklad použiji teorii uvedenou v mluvnici ČŘJ,⁵⁵ která dělí členitost textu na horizontální a vertikální členění.

5.1.1 Horizontální členění – kapitoly a odstavce

Text naší památky je horizontálně členěn na kapitoly a odstavce.

Je nutno vysvětlit, co zde nazývám kapitolami. Mám tím na mysli tři nestejně velké úseky textu: První zabírá pouze f. 1v a je nadepsán jako *Předmluva*; jak jsem již uvedla, popisuje údajné nalezení knížky, z níž má být následný text opsán. Druhý úsek na ff. 2r–58r obsahuje vlastní vyprávění. Poslední úsek tvoří ff. 58v–60r, je nadepsán jako *Příklad*, a jak již bylo řečeno, jedná se o jakési dodatečné varovné vyprávění o tom, co se stane, když se někdo bude Johannovi posmívat; tento úsek tvoří obsahově samostatný celek, který s předcházejícím příběhem spojuje postava Johanna, a čas vyprávění je položen až do doby pozdější. Nedomnívám se, že by první a poslední úsek byly metatextem, tedy předmluvou a doslovem v dnešním slova smyslu – tzv. předmluva je jasnou mystifikací a stejně jako „příklad“ tvoří součást vyprávění. Druhý úsek, tedy většina textu, není členěn na kapitoly, které by od sebe oddělovaly větší významové celky a vyznačovaly je (číslovanými) nadpisy, čímž je orientace v naší památce výrazně znesnadněna.

Odstavec je „jednotka obsahová a kompoziční“ a má být graficky jasně vyznačena. Pro naši památku platí, že se v ní členění na odstavce objevuje spíše sporadicky a text zpravidla zaplňuje celou řádku. Je možné, že písař byl veden snahou o využití psacího materiálu v co nejvyšší míře, a tak grafické náležitosti ustoupily stranou. V této souvislosti je zvláštní, že ff. 5r a 7r jsou zanechána prázdná.⁵⁶ Domnívám se, že jedním z možných vysvětlení je, že si písař nechával

⁵⁵ ČECHOVÁ, 2011, s. 399–403.

⁵⁶ U rovněž prázdného f. 60v to lze snadno vysvětlit tím, že písař už napsal vše, co chtěl.

místo na ilustrace – možná v rukopisu, z něhož opisoval, byly ilustrace obsaženy – avšak k jejich realizaci nakonec nedošlo.

Pokud je odstavec vyznačen, pak se jedná o prázdné místo na konci poslední řádky odstavce. Nejčastěji začíná nový odstavec na přechodu od ukončeného vyprávění podaného postavou (typicky obrem Radoušem) k oslovení jejího posluchače, jako např. na ff. 46r–46v. Nejvíce odstavců lze pozorovat na ff. 38v–39r, kde je zapsán jeden z nemnoha dialogů složených z krátkých replik a kde každá promluva začíná v novém odstavci, viz: <**Fraňěk**. A kdybych tobě řekl že z Polka pocházýš. / **Honza**. Kterak gá to wědět mužů kde mně Rodice / mogj nofili kdiž gšem malý byl. / **Fraňěk**. A což kdybych tebe přefwědcyl že Afry->.

Běžné jsou však situace jako např. na f. 34v, kde obr Radouš končí vyprávění a do pásma vypravěče se přechází bez vyznačení odstavce: <a gehō flib fplnil. Niň přeftal **Radauš** / mluwyt>. Stejně tak v dialogích slouží k optické orientaci v textu spíše než odstavce jiné druhy písem či podtržení, viz níže.

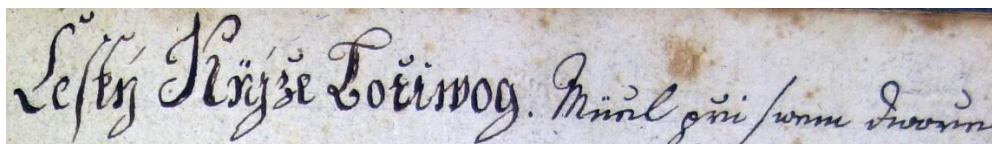
V celé památce je jednou, na f. 41v, zapsána píseň o třech slokách. Jednotlivé sloky jsou očíslovány a v prvních dvou slokách jednomu verši odpovídá jedna řádka, takže z grafické podoby je na první pohled patrné, že se jedná o rýmovaný text. Písař se zřejmě snažil zapsat celou písničku na jeden list, a proto ve třetí sloce, na niž mu nezbývalo tolik místa, psal na jednu řádku dva verše místo jednoho. Také jediné další dva verše v závěru textu na f. 60r jsou zapsány na zvláštních řádkách.

5.1.2 Vertikální členění – druhy písma a podtržení

Vertikální členění slouží k vyzdvižení některých prvků v textu a celkově k jeho hierarchizaci, která opět čtenáři usnadňuje recepci. Zjevů, jež se v naší památce vyskytují, patří mezi vertikální grafické prostředky různé druhy písem a podtržení.

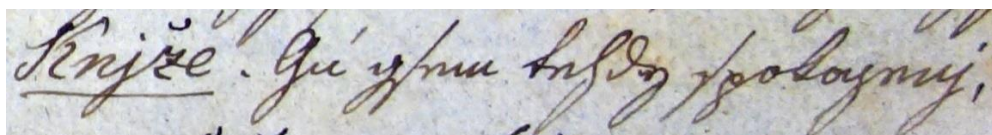
Většina textu je psána německým novogotickým kurzívním písmem, tzv. kurentem. V památce je užita také humanistická kurzíva a kreslené novogotické písmo, tzv. fraktura.

Fraktura se v památce objevuje v nemnoha případech: jednou ve funkci titulu, jemuž je vyhrazena celá první strana (1r), nadpisu (1v), a jednou je jí zapsán počátek vlastního vyprávění (2r), což písař zřejmě považuje za dostatečně zvýrazňující a nepotřebuje dodávat nadpis na zvláštní řádce, viz Obrázek č. 2.

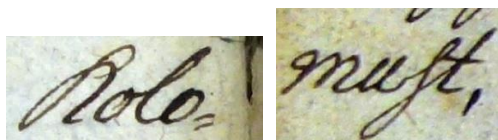
Obrázek č. 2 – První řádka ze začátku vypravování. <CEKÝ KNĚZE BOŘIWOG. Mněl při lwem dwoře>

Humanistická kurzíva je užita k záznamu slov cizího původu, přičemž tam, kde by to bylo teoreticky možné, není počestěn pravopis, což jsou případy zápisu lexémů <Deserter> (1v) a <Qvartiru> (22r). Dále se tímto druhem písma píše antroponyma či toponyma. Často je humanistickou kurzívou zapsáno vlastní jméno osobní či obecné označení mluvčího, tj. jedná se o jakési uvedení přímé řeči, a to buď s užitím následující dvojtečky, nebo častěji s pouhou tečkou – viz např. Obrázek č. 3. Důležité je zdůraznit, že ani v jednom jmenovaném případě nelze hovořit o pravidlu, spíše o tendenci tyto prvky vyznačovat. Humanistická kurzíva je také jednou užita pro vyznačení přímé řeči (19v) a jednou pro nadpis (58v).

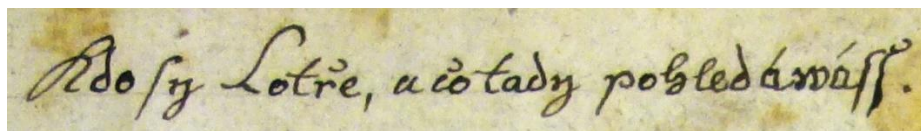
Obrázek č. 3 – Podtržené humanistické písmo uvozující přímou řeč. <Knjze. Gá gľem tehdy [pokogenj],>

Jaroslav Kašpar uvádí, že po reformě rakouského školství r. 1774 se na českých školách vyučovala německá novogotická kurzíva, již pak byla psána většina rukopisných dokumentů. Nicméně „[v] soukromých písemnostech se setkáváme také se smíšeným písmem humanisticko-novogotickým“.⁵⁷ V našem rukopisu dochází k mísení druhů písem v rámci jednoho slova také, avšak nepříliš často, viz např. Obrázek č. 4 (4v), kde je první část slova psána kurentem (resp. majuskule je zapsána kurentem a zbytek řádku lze považovat jak za kurent, tak za humanistickou kurzívu) a na další řádce pokračuje zápis humanistickou kurzívou. Jednou můžeme v rukopisu nalézt smíšenou novogoticko-humanistickou polokurzívu, jež je použita pro zápis přímé řeči (6v), viz Obrázek č. 5.

Obrázek č. 4 – Mísení druhů písem. <Kolo-/maft,>

⁵⁷ KAŠPAR, 1975, s. 83.

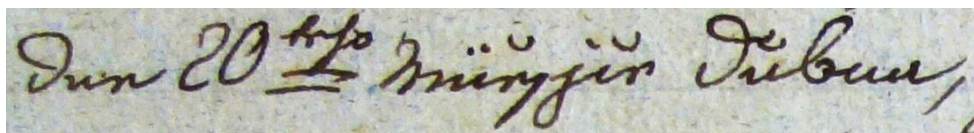

Obrázek č. 5 – Novogoticko-humanistická polokurzíva. <Kdo sy Lotře, a co tady pohledávášff.>

Na obrázku č. 3 nahoře je patrné podtržení. V památce se podtržení jednoduchou, zřídka dvojitou linkou používá relativně často, nejvíce pak – mnohdy v kombinaci s humanistickou kurzívou – k vyznačení antroponym nebo uvedení přímé řeči. Již bylo naznačeno, že orientaci v textu usnadňují různé druhy písem či právě podtržení, což je nejlépe patrné v dialozích složených z krátkých replik, viz př. na ff. 27v–28r nebo v předchozí podkapitole uvedený příklad z ff. 38v–39r, kde jsou mluvčí zapsáni s podtržením. Jednou je podtržena důležitá informace, a sice peněžní částka na f. 19r.

5.2 Další grafické prvky – horní index a viněta

Výrazným prvkem rukopisu jsou číslice, k nimž se často připisuje pádová koncovka, přesněji řečeno poslední jedna či dvě slabiky číslovky pádovou koncovku obsahující, ve formě horního indexu. Ten je podtržen nebo bez podtržení, viz např. Obrázek č. 6. Horním indexem je jednou zaznamenán komponent *-krát* a 3× *-te*, př. <15te> (*patnácte*) (3v). Připojování posledních hlásek číslovky obsahující pádovou koncovku, avšak bez použití horního indexu, zaznamenala např. Stanislava Spinková⁵⁸ v tisku z konce 18. století. Martin Janečka⁵⁹ ukázal, že připojování písmenných koncovek k číslici se vyskytuje nejen ve starých textech, ale i dnes v elektronické komunikaci.

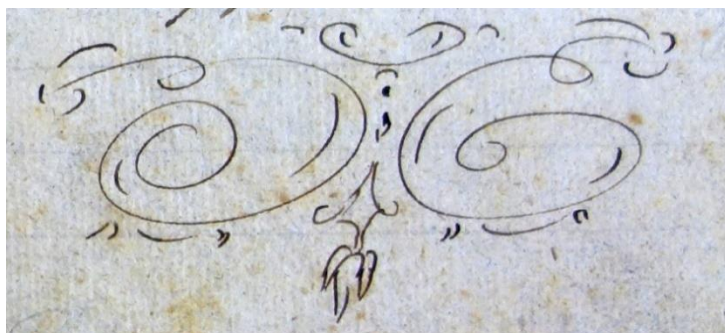
Obrázek č. 6 – Zápis číslovky pomocí číslice a horního indexu. <dne 20^{teho} Mřějje dubna,>

Celá památka je prosta jakýchkoli ornamentů či kreseb, až na úplný závěr, kde je zakreslena koncová viněta, viz Obrázek č. 7, dekor od 16. stol. běžný pro tištěné knihy,⁶⁰ ale také pro rukopisy.

⁵⁸ SPINKOVÁ, 2010, s. 380.

⁵⁹ JANEČKA, 2019.

⁶⁰ Encyklopedie knihy, heslo *viněta*.

Obrázek č. 7 – Perokresebná viněta.

5.3 Interpunkce

Správnému porozumění a lepší orientaci v textu pomáhá vedle výše popsaných prvků také interpunkce. Jak píše ČŘJ, interpunkční znaménka „se týkají spíš větných celků než izolovaného slova“.⁶¹ Tím, že v naší památce často není formálně vyznačen předěl mezi většími významovými celky, se zde interpunkce netýká pouze syntaxe, ale také textu. V památce se vyskytují čárka, tečka, dvojtečka, otazník, vykřičník, divis, podtržítko, pomlčka, šikmice ve funkci závorek a středník.⁶²

Čárka je v památce nejpoužívanějším interpunkčním znaménkem. Odděluje od sebe části vět a souvětí, a sice víceméně podle syntaktického principu.⁶³ Používá se často i na konci intonačního či větného celku, tj. tam, kde bychom dnes napsali tečku, př. <Ga glem se / vřimně ze wfŕech Hřjchuw wyznal, a znowu nad / ňimy Dokonalau litoft zbudil, Kněz ten mně vdě-/lil rozhřeffeňj a s Welebnau Swátoftj mně zaopatřil, / w tom Okamženj bylo dobře Duffy mé, onen Duchowňj / když wyděl mogý oprawdowau ſkrauffenoft, přjgem-/nau twářj ke mně promluwyl.> (14r).

Dále používá písař tečku, a sice na konci promluvy, po řadových, ale někdy i po základních číslovkách zapsaných číslicí, např. <615. Let> (14v), také pro uvození přímé řeči (viz Obrázek č. 3 nahoře). Tečka je zapsána vždy na konci titulu (1r) nebo nadpisu (1v, 58v).

Dvojtečka se užívá ponejvíce k uvedení přímé řeči, méně pak po vokativu a jednou po interjekci (41r). Jednou po ní následuje nepravá věta vedlejší: <Po wyſſacowáňj Sfatu geho, / byla w Kapſe geho Kabátu gedna welmy ftará, w / Gaziku ſlowanfkem tŕfknutá Kniška nalezená: / kterážto Kniška od Caſu toho až dofawáde ſkrytá, / niňj wfſak od ſlowa k ſlowu, w tento Spis / uwedená geft.> (1v).

⁶¹ ČECHOVÁ, 2011, s. 50.

⁶² Pro jejich podobu viz Tabulka č. 1 v kapitole 2.

⁶³ Jelikož se nezaměřuji na syntaktickou analýzu textu, toto tvrzení by bylo dalším výzkumem potřeba důkladněji prozkoumat.

Otazník se píše k vyznačení otázky, přímé i nepřímé, př. <ptagic se gich / odkudby přicházely, a coby gegich žádost byla?> (50v).

Vykřičník se používá jako dnes k vyznačení rozkazu, zvolání, oslovení, důrazné či citově zabarvené výpovědi.

Znaky pro otazník, vykřičník a dvojtečku někdy písař píše velice podobně, nebo je dokonce zaměňuje. Interpretace proto není vždy jednoznačná – tak se může čtenáři zdát, že v několika případech se znak užívaný jindy ve funkci vykřičníku nebo otazníku píše ve funkci uvozovací dvojtečky, např. <tež on takto mluwiti pocal?> (39v), je však možné, že intencí písaře bylo zapsat dvojtečku.

Divis je používán pro dělení slov na konci řádku – avšak ne vždy, když slovo pokračuje na další řádce, a naopak je občas napsán nadbytečně, když k dělení slova nedochází. V několika případech je divis zároveň přeškrtnutím části slova.

Podtržítka je použito jen jednou, a to pro uvození přímé řeči (4v).

V památce se 3× nachází pomlčka. Na f. 53r jí předchází vlastní jméno osobní v nominativu a po ní následuje životní příběh postavy: <Pawel Kothar – bil w Uherlke Trnawě Spráwcem>. Znaménko zde tak funguje jako oddělení východiska a jádra výpovědi. Zbývající dvě pomlčky (8r, 50r) se nacházejí na konci řádky a jejich role není příliš jasná, viz př. <a lkrze tebe – / dwakráté nefstiaftnj byly>. Buď fungují podobně jako výše komentovaná pomlčka, tedy slouží jakémusi zdůraznění, nebo mají pouze vyplnit konce řádků a nejedná se tedy o interpunkční znaménko (což je ve srovnání se zbytkem památky neobvyklé, vzhledem k tomu, že písař většinou slova rozděluje, dostane-li se na konec řádky).

Závorky se vyskytují dvakrát a rámuji dodatečnou informaci, která je pro správnou interpretaci nutná – jednou se jedná o vysvětlení, proč chtěli sedláci oběsit Johanna (37r), jednou o upřesnění, kdo zrovna příběh vypráví: <gá gfe[m] / gim (**řekl Radauff**.) Radoft negakau chwyły popřál,> (49r).

Středník se v památce vyskytuje 10× a užívá se nejčastěji tam, kde se na jiných místech rukopisu píše tečka či čárka, př. <by se cyzým řecem na vcył; on se po 6^{ti} / Letech Sftiaftně nawrátłł; sebau s Afryky přiwe-/zl gednoho Mauřenjna, onen Mauřenjn byl Clo-/wěk mladý> (15v). Jednou je užito namísto dvojtečky pro uvození přímé řeči, viz <gá mu odpowěděl; / tehdy mñě pollechnes když tobě poraucet budu?> (11r).

6 Zápis konsonantů a hláskových skupin

V této kapitole nejprve krátce představím tabulku s přehledem všech konsonantických grafů, jež jsou v památce užity. Následně se věnuji podrobnějšímu popisu užívání některých z nich. Protože v některých případech je zápis konsonantických grafémů ovlivněn svým okolím, zahrnuji do této kapitoly také výklad o psaní hláskových skupin (kromě skupin s měkkým a tvrdým *i*, jimž se věnuje v další kapitole podkapitola 7.4), včetně výkladu o neutralizaci znělosti a asimilaci místa artikulace. Výklad směřuje od fonému ke grafému, ale pokud se to zdá užitečné, věnuje se nejprve pravopisnému záznamu.

Tabulka č. 2 představuje konsonantické grafy, vč. di- a trigrafů.

Tabulka č. 2 – Grafy pro zápis konsonantů

Konsonant	Minuskulní graf	Majuskulní graf
/b/	b	B
/c/	c, tc, tz, z	C
/č/	c, č, cz	C, Č, Cž
/d/	d	D
/ď/	ď, d	D
/f/	f	F
/g/	g	G
/h/	h	H
/x/	ch	Ch
/j/	g, y, ŷ, i	G, I
/k/	k	K
/l/	l	L
/m/	m	M
/n/	n	N
/ň/	ň, n	N
/p/	p	P
/r/	r	R
/ř/	ř	Ř
/s/	s, f	S
/š/	ff, š, ss	Sf, Sch
/t/	t	T
/ť/	ť, t, ti, ti	T
/v/	w	W
/z/	z	Z

/ž/	ž	Ž
-----	---	---

6.1 Zápis /c/ a /č/

V povídce je většinou užit jeden grafém k označení jak /c/, tak /č/. Háček zde neoznačuje měkkost, má pouze odlišovací funkci.

Foném /c/ je v několika málo případech zapsán třemi dalšími způsoby. Jednou jako <z> ve slově <majiz> (10r), což můžeme považovat za vliv německého pravopisu. Třikrát jako <tc>: <ofwęcować> (4v), <Kñjżetcy> (19r, 39v). V sekundární literatuře⁶⁴ se uvádí, že <tc> označovalo dlouhý konsonant. Lexém *knížecí* je v naší památce třikrát zapsaný samotným grafém <c>, což by mluvilo pro to, že se jedná o pravopisný, nikoli hláskoslovný jev. A jednou je /c/ zapsáno jako <tz>: <zrátze> (7v), což by představovalo zjednodušenou výslovnost slova. Porák⁶⁵ uvádí, že se tato spřežka vyskytuje v tiscích od poč. 16. stol. pod vlivem němčiny. Dalším možným vysvětlením tohoto zápisu je, že se jedná o neutralizaci znělosti v souhláskové skupině /tc/, pokud by graf <z> představoval /c/. Vzhledem k tomu, že v této skupině ve zbytku památky k neutralizaci znělosti nedochází (viz podkapitulu níže), to pokládám za méně pravděpodobné. V památce je daný lexém 4× zapsán dnešní ortografickou podobou, tj. <zrádce>.

Ve 34 případech je foném /č/ zapsán zvláštním grafémem, kdy se ke grafému «c» připisuje tečka umístěná pod háčkem. Tento grafém je roztroušen po celé památce. Jedná se zřejmě o zvláštní manýru písaře.

Foném /č/ je 4× zapsán digrafem – 1× v nadpisu v kresleném písmu majuskulí <Cž>, 3× minuskulí <cz>: <Starecz> (42r) a 2× <Wicztał>.

6.1.1 Ke skupinám grafů <dž> a <dc>

V památce je skupina grafů <dž> zapsána 36× v lexému *poněvadž*, a ačkoli zastupuje znělý i neznělý alofon fonému /č/, tj. alofony /dž/ a /č/, nejedná se o digraf. Zápis lexému je založen na pravopisné zásadě platné i v dnešní ortografii, již Miloslav Sedláček⁶⁶ nazývá morfematickou, což znamená, že „z psané podoby slova je patrné, z kterých částí se slovo skládá, i když se vyslovovaná podoba s psanou neshoduje“.⁶⁷ Ve spojení se uchovává grafická podoba komponentu-*vad*-.⁶⁸ – Zápis slova <pořmňewadž> (59v) lze hodnotit jako chybu ovlivněnou pravopisem popsané spojky.

⁶⁴ Např. ŠLOSAR, 2008, s. 565; KOSEK, 2004, s. 102; PORÁK, 1983, s. 94–95.

⁶⁵ PORÁK, 1983, s. 21.

⁶⁶ SEDLÁČEK, 1993, s. 58.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ REJZEK, 2001, heslo *poněvadž*.

Tam, kde památka píše <dc>, se většinou shoduje s dnešní ortografií, př. <Srdce>, <dcera>, pouze jednou dochází k zjednodušení skupiny, viz <Cera> (42r). Na rozdíl od novočeského stavu se v památce vyskytuje vždy <předce>/<předc> a <dcet> ve slovtvorném typu *třidcet*. Gebauer⁶⁹ uvádí oba lexémy jako příklady pro změnu *ds, ts* v *dc, tc* a píše, že ještě novočeský „usus starší“ měl *dvadcet* a *předce*. Zachovávání (zápisu) této souhláskové skupiny souvisí s etymologií uvedených lexémů a lze hovořit opět o morfematické pravopisné zásadě – *předce* pochází ze spojení *před sě* (*před sebe*),⁷⁰ komponent *-dcet* má původ v číslovce *deset*.⁷¹

6.2 Zápis /j/

Foném /j/ se převážně zapisuje grafémem «g».

Dále se užívá majuskule <I>, a to pouze ve jméně <Iohan>/<Iohann>.

Foném /j/ se píše i minuskulí <y>, jež má speciální distribuci – zapisuje se v tautosylabickém *ej*, přičemž se ve 40 případech jedná o původní *aj* nebo *ý*, např. <naneyweyš>, <reypal>, <Smeyma> (*s mejma*). Jednou je užitá varianta s <ÿ>: <ozeÿwá> (11v).⁷² Jednou se zapisuje ve slově cizího původu: <Heytmanem> (2r). Totéž slovo má o pět řádek níže zápis <Hegtman>. Jednou se <y> píše v imperativu: <deyte> (22v), což je oproti zbytku památky ojedinělé, viz <deg> (6v), <hledeg> (26v), <ftaregte> (51v). V tautosylabickém *ej* z původního *aj, ý* se <g> zapisuje ve 23 případech, např. <nerozmegfflel>, <Mlegn>, <negmenffjho>. V jednom slově mohou být užity oba způsoby zápisu: <naneywegš>. V jednom případě se tautosylabické *aj* píše <ei>; jedná se o převzetí z německého pravopisu: <Reitknech[t]> (56v) (*čeledín od koní*). Zajímavé je, že totéž *aj* je jinde zapsáno českým pravopisem: <Schmagchlyři> (26r) z německého *Schmeichler, pochlebník*. Kolísání je dáno mírou počestování pravopisu, k němuž dochází nerovnoměrně,⁷³ dobové kodifikace přitom připouštějí pro původem cizí slova psaní jak počestěným, tak původním pravopisem.⁷⁴

J. Porák uvádí,⁷⁵ že se od 2. pol. 16. stol. pro zápis /j/ víceméně ustálilo užití grafému «g», pouze v tautosylabickém *ej*, vzniklém především z *ý*, se psalo <y>. Fonetický podklad pro odlišování zápisu v této slabice se v 17. století setřel,⁷⁶ což

⁶⁹ GEBAUER, 1963, s. 481.

⁷⁰ ŠIMEK, 1947, heslo *předce*.

⁷¹ GEBAUER, 1963, s. 151.

⁷² K uvedenému grafu viz také podkapitulu 7.4.7 Graf <ÿ>.

⁷³ Uvádí pro 16. století PORÁK, 1983, s. 43.

⁷⁴ PORÁK, 1983, s. 47; TIMOFEEV, 2018, s. 97.

⁷⁵ PORÁK, 1983, s. 85

⁷⁶ Přesnější by snad bylo říci, že se rozdíl zmenšil. Foneticky je i dnes rozdíl ve výslovnosti /j/ podle jeho pozice, např. nachází-li se na počátku, nebo na konci slabiky, viz FIDLEROVÁ, 2018, s. 220.

se pak odrazilo i v odlišných doporučeních a rozporech dobových gramatik,⁷⁷ kterýžto rozpor trval až do počátku 19. století.⁷⁸ Alena A. Fidlerová⁷⁹ rovněž uvádí, že ačkoli foném /j/ na konci slabiky po samohlásce se čím dál častěji zapisoval jako <g>, čímž se jeho zápis sjednocoval se zápisem /j/ v ostatních pozicích, ještě v některých biblích 19. století se tisklo <y>, např. <dey>, <neyprwé>.

Z popsaného vyplývá, že v naší památce tradiční zápis pomalu ustupuje všeobecné tendenci zapisovat vše bez ohledu na pozici jedním grafémem. (Jediný grafém «j» pro /j/ ve všech pozicích se nakonec kodifikoval roku 1842.)⁸⁰

V památce dochází i k vynechání grafu pro /j/, reflektujícímu vynechání v mluvě, a sice ve dvou tvarech: <pučj> (*pučí*, tj. *půjčí*) (f. 26v) a <pod'> (59r). Ve tvarech slovesa *být* pak pozorujeme kolísání. Gebauer uvádí, že „[d]uplikáty kladné *js-* a *s-* měly stejnou platnost a užíváno jich bez rozdílu“⁸¹ a že někteří pisatelé nebo gramatiky se snažili vyhradit tvary na *s-* pro pomocné sloveso stojící v préteritu s *l*-participiem, popříp. ještě v opisném pasivu, a pro zbylé funkce a samostatné sloveso *být* tvary na *js-*. Ani v 19. století nepanovala teoretická shoda⁸² a úzus mezi písaři se lišil – až v průběhu 19. století se ustálil dnešní způsob psaní.⁸³ V naší památce se vyskytují oba způsoby zápisu a zápis na *s-* převažuje. V záporu je vždy zápis *sj-*. U plnovýznamového a sponového *být* je mírná tendence ve prospěch *js-* oproti *s-* v poměru 32 : 11, v préteritu je poměr 85 : 141, v opisném pasivu 4 : 2, resp. 5 : 5, započítáme-li i opisné pasivum v minulém čase.

Případ <giž fy gfe wyfpal> (27v) by bylo lze interpretovat dvěma způsoby – buď se jedná o hyperkorektní zapsání zvratného zájmena *se*,⁸⁴ nebo písař „přehodil“ graf <g> před nesprávné <f>. Druhé vysvětlení považuji za správné, protože písař v ostatních případech zájmeno píše vždy jako <fe>.

Psaní s počátečním *js-* se dostává i do zápisu podmiňovacího způsobu; poměr <by gfte> oproti <by fy>, <by fme>, <abi fme> a <by fte> je 3 : 8 (podmiňovací způsob se zapisuje také <bys>, <abys>, <bi>).

Jak je vidět, distribuce *js-* a *s-* ve slovese *být* byla u písaře spíše náhodná.

⁷⁷ PORÁK, 1983, s. 86–87.

⁷⁸ TIMOFEEV, 2018, s. 95; FIDLEROVÁ, 2018.

⁷⁹ FIDLEROVÁ, 2018, s. 223.

⁸⁰ SEDLÁČEK, 1993, s. 62.

⁸¹ GEBAUER, 1958, s. 412–413.

⁸² Např. Hanka r. 1849 funkčně varianty odlišuje, Hattala r. 1857 umožňuje psaní *s-* všude. ADAM, 2010, s. 390.

⁸³ GEBAUER, 1963, s. 413.

⁸⁴ Viz PORÁK, 1983, s. 17.

V lexémech *jmeno*, potažmo *jmenovat*, je počáteční *j-* zapisováno důsledně, ačkoli podle ČJA lze předpokládat zjednodušenou výslovnost: „Nářeční obměny jsou na téměř celém území českého jazyka zaznamenány bez počátečního *j-*.“⁸⁵

6.3 Zápís /g/ a /k/ ve slovech cizího původu

Grafém «g» je v památce užíván také pro zápis fonému /g/, a to vždy ve slovech cizího původu, viz <Gruntý> (12r), <Figuru> (5v), <regracy> (22r), <Obligacj> (27r), <Ingauft> (40r).

Na f. 26v se namísto <G> nachází <K>. Jedná se o zápis <Kut>, tj. německy *gut, dobře*.

Voráč píše, že „[n]ebývalo pak v těchto [tj. jihozápadočeských] nářečích *g* vůbec a v cizích slovech bylo za ně *k*, např. *krunt (...), ten měl fikúru*“,⁸⁶ což jsou příklady slov, která se v naší památce píší s «g». Písemná podoba však ne vždy odráží mluvený stav.⁸⁷

Pro slova přejatá z němčiny platí, že písaři někdy znali pravopisnou podobu německého slova a bez ohledu na výslovnost tuto podobu užívali i pro češtinu.⁸⁸ Nelze zároveň opomenout, že vztah pravopisné a fonetické podoby znělých a neznělých konsonantů ve slovech německého původu není jednoznačný – mezi oběma jazykovými systémy existují výslovnostní rozdíly a „německá napjatost může být Čechy vnímána jako neznělost“,⁸⁹ roli hraje i různorodost německých nářečí.⁹⁰

Jak jsme viděli v předchozí podkapitole o psaní fonému /j/, náš písař je s německým pravopisem bezpochyby obeznámen, ale jelikož v lexému <Kut> německého pravopisu neužil, je pravděpodobné, že zachycuje nářeční výslovnost.

Nakonec poznamenám, že se u ostatních slov německého původu se zapisovaným <k> namísto <g> jedná o lexémy nářečně nevyhraněné:⁹¹ <Paká-/žj> (23r) přes němčinu z francouzského *Bagage* – zde zřejmě došlo ke kontaminaci s německým *Pack*, slovník bratří Grimmů uvádí podobu *Pakasche* s dokladem z poč. 15. stol.;⁹² <kwalt> (22v) z německého *Gewalt*;⁹³ <Kwelb> z německého *Gewölbe*.⁹⁴

⁸⁵ ČJA 5, 2016, s. 240.

⁸⁶ VORÁČ, 1992, s. 76.

⁸⁷ PORÁK, 1983, s. 88.

⁸⁸ RYSOVÁ, 2010, s. 221.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Při dalším zkoumání této otázky by bylo třeba zabývat se i němčinou na Plzeňsku. Němčinou západních Čech se zabývá např. KŘEPELOVÁ, 1992, s. 255–268.

⁹¹ To znamená, že jejich podoba může, ale nemusí být ovlivněna místním nářečím; ostatně ani u výše uvedeného *grunt/krunt*, jímž Voráč ilustruje nářeční jev, slovníky neuvádějí, že by podoba s *k* byla typická pro naši nářeční oblast.

⁹² REJZEK, 2001, heslo *pakáz*; GRIMM, GRIMM, heslo *packasche*.

6.4 Zápís /s/ a /š/

Ostrá sykavka /s/ je v památce zapsána tzv. dlouhým s, tj. <f>, a grafémem «s». Graf <f> ve shodě s dobovými jazykovými příručkami⁹⁵ nikdy nestojí na konci slova, ale v rozporu s nimi zastupuje také předložku. Grafém «s» nikdy nestojí vprostřed slova kromě lexémů <Deserter> a <Kolomast>, jež jsou zapsány humanistickým písmem. Na počátku slova se píše jak graf <f>, př. <flawneho> (24r), tak graf <S>, př. <Stawu> (24v), a zřídka minuskule <s>, př. <s chránku> (33v).

K distribuci předložky a předpony s/s- a její konkurenci se z/z- viz níže podkapitolu 6.7.1.

Tupá sykavka /š/ se zapisuje nejčastěji (555×) spřežkou <ff>, přibližně pětkrát méně často minuskulí <š>, v níž měkkost je dle dobových zvyklostí⁹⁶ vyznačena tremmatem. Minuskule <š> stojí pouze na konci slova, až na jedinou výjimku <Vwšffech> (15v), kde je nadbytečná. Dále se /š/ 72× zapisuje majuskulí <Sf> a ve dvou případech digrafem <ss>, pokaždé ve jméně <Radauss> zapsaném humanistickým písmem. Jednou se zapisuje trigrafem <Sch> ve slově cizího původu – jedná se o převzetí německého pravopisu: <Schmaghlýři> (26r).⁹⁷ Ve svém výzkumu českého pravopisu 18. století tutéž spřežku popisuje D. Timofeev,⁹⁸ přičemž podotýká, že se jedná o marginální jev. Jindy je /š/ ve slovech německého původu zapsáno českým pravopisem, př. o několik řádek níže napsané <šmagchljře>, <Sfur-/kowe> (22v) z německého *Schurke*, *darebák*, <šnobfok> (57r) z německého *Schnappsack*, *tlumok*.

6.5 Zápís /bje/, /pje/, /vje/, /mňe/

Podívejme se na psaní slabik, v nichž dnešní pravopis píše po retnicích <ě>. V památce se píše vždy <bě>, <pě>, např. <tobě>, <běžely>, <opět>, <trpěliwě>, a téměř vždy «wě», např. <zwěděly>, <Wěřitel>. Pouze ve třech případech pozorujeme psaní jiné, zaznamenávající všechny vyslovované hlásky: <wieřil> (6r), <wiěřil> (5v) a <powgedomo> (17r). Druhý příklad mísí oba dva způsoby zápisu.

⁹³ NEWERKLA, 2011, heslo *kvalt*.

⁹⁴ NEWERKLA, 2011, heslo *kvelb*.

⁹⁵ TIMOFEEV, 2018, s. 93.

⁹⁶ TIMOFEEV, 2018, s. 93.

⁹⁷ V lexému se mísí původní pravopis <Sch> a počestěný pravopis <ag>, jak bylo zmíněno v podkapitole 6.2.

⁹⁸ TIMOFEEV, 2018, s. 111–112.

Zápis /mňe/ pouze s <ě> se v památce nachází 4×, např. <Vmňěj>, což ukazuje na písarovo povědomí o této možnosti.⁹⁹ Písař však většinou zaznamenává i vyslovované /ň/ (proto si můžeme být jisti, že se tu nevyslovovalo /mje/), a to třemi způsoby: nejčastěji (141×) se jedná o zápis «mně», např. <Mněfyc>, <mněl> (*měl*), <mně>; cca o polovinu méně případů (72) zapisuje jako «mňě», např. <Mňěfta>, <mňě>, <ná-/ramňě> – nápadná je vysoká koncentrace tohoto způsobu na ff. 51v–54r; jednou je zapsáno <mňe>: <vpřimňe> (14r).

Zápis <mně> se také jako nejčastější varianta nachází v tzv. pohádkách chrudimského vzdělance Ceregettiho z 2. pol. 18. stol.,¹⁰⁰ nejedná se tedy v této době o ojedinělý případ.

Z uvedeného vyplývá téměř stoprocentně dodržované pravidlo, že po retnicích u vyslovovaného /je/ písar užívá graf <ě> a že slabiku /mňě/ rozkládá na /m/ a /ňe/, kde pak uplatňuje postup pro zápis samostatné slabiky /ňe/ (viz následující podkapitulu).

6.6 Značení měkkosti /ť/, /ď/, /ň/

Fonémy /ť/, /ď/, /ň/ mají své vlastní minuskulní grafy, u prvních dvou je měkkost značena háčkem, u <ň> tremmatem, např. <ať>, <ďábelkých>, <ofprawedlňuje>.

Tyto grafy se velmi často píší ve slabikách /ťi/, /ďi/, /ňi/, /ťí/, /ďí/, /ňí/, /ťe/, /ďe/, /ňe/, tj. tam, kde pro měkkou souhlásku dnes píšeme <t>, <d>, <n>. Psáním slabik s *i* se zabývá podkapitola 7.4.4, zde věnuji pozornost slabikám s /e/. Památka vokál píše dvěma způsoby: jako <e>, např. <auťek>, <ďeďicem>, <vpřimňe>; jako <ě>, např. <Sfťěkat>, <zďě>, <poňěwadž>. Jednou je v kresleném písmu zapsána skupina /ňe/ jako <ňie>: <RAĐIŇIE> (1r).¹⁰¹

Tatáž slabika se píše i s grafémy «t», «d», «n» a následující graf je stejně jako v dnešní ortografii vždy <ě>, např. <těch>, <Děkan>, <něco>. Na tomto místě je vhodné poznamenat, že se v památce 33× vyskytuje lexém *nejak/nejaký*, v němž má dnešní spisovná čeština *ně-*. Jedná se o doloženou variantu této předpony –

⁹⁹ Kterou ostatně doporučovaly dobové gramatiky, viz TIMOFEEV, 2018, s. 92.

¹⁰⁰ Regionální muzeum Chrudim, přír. č. 24 228. Viz LINDA, STICH, FIDLEROVÁ, ŠULCKOVÁ a kol., 2003, s. 682. V repertoriu je chybně uvedeno, že se jedná o české pohádky vycházející z knížek lidového čtení – T. Berger zjistil, že čtyři texty jsou překladem z pohádek tisíce a jedné noci, zbylé dva texty mají nejasný původ a možná pocházejí od samotného autora. BERGER, 2018.

¹⁰¹ Domnívám se, že nelze jednoznačně interpretovat, zda se zde nachází spojení digrafu <ňi> a grafu <e>, nebo grafu <ň> a digrafu <ie>, a hodnotila bych tento výskyt spíše jako řadu grafů označujících slabiku /ňe/.

podle ČJA¹⁰² jde o depalatalizovanou formu, jež se vyskytuje mj. v jihočeském nářečí, Jaromír Bělič¹⁰³ ji oproti tomu hodnotí jako starou předponu *ne-*.

Foném /ť/ se před <a> zapisuje ve všech 18 případech digrafem, a sice jako <ti>, např. <Sftiaftně>, a jednou jako <ti> ve slově <rozťial> (23r). Jedná se o pozůstatek dřívějšího tiskařského i písařského úzu psaní spřežek <ti>, <di>, <ni> pro uvažované fonémy před zadními vokály.¹⁰⁴

6.7 Neutralizace znělosti

Neutralizaci znělosti vč. asimilace znělosti¹⁰⁵ jsem zaznamenala ve 43 případech (nepočítajíc psaní *s/z*, *jemuž* se věnuji zvlášť).

V lexému *prosba* je vždy zapsán výsledek regresivní neutralizace znělosti, tj. foném /s/ je realizován alofonem /z/, viz <prozbau> (15r) a <prozbu> (55r).

Foném /h/ vyslovovaný jako alofon /x/ zapisuje písař bez výjimky digrafem <ch>, a sice na konci slova – např. píše vždy <Přjběch>, <Buch> (*Bůh*) – i vprostřed slova – ve skupině /xk/: vždy <zlechka>; /xt/: <nechty> (8r); /xc/: <lechce> (26v); /xč/: <polechceno> (40v).¹⁰⁶

Fonémy /ž/, /z/, /d/ a /ď/ bývají až na několik výjimek zapsány grafem pro znělý konsonant, např. 2× <odtať> vs. 2× <odtaď>, 1× <tehdáš> vs. 3× <tehdáž> a 1× <kterážto>, 1× <proceš> vs. 15× <procež>, 3× předložka <bes> vs. 29× <bez>, 4× <Aufkoft>, <aufko> vs. 2× <auzkoft>. Graf pro neznělý konsonant na konci slova se píše vždy, když po něm následuje lexém začínající na graf pro neznělý konsonant nebo na sonoru – což odpovídá fonetickým zákonitostem (před neznělým konsonantem a před sonorou se vyslovuje neznělý alofon). Graf pro znělý konsonant na konci slova je – jako v dnešní ortografii – zapsán bez ohledu na to, co po něm následuje. Zajímavý je případ, kdy nezněle zapsaná hláska odporuje znělé výslovnosti: <odtať budu> (30v) – možná zde písař posuzoval lexém bezkontextově. V památce se pouze čtyřikrát objevuje zápis, který neodpovídá pravopisné zvyklosti ani výslovnosti, namísto neznělého je zapsán znělý konsonant: <Wydjž tehdy> (15r), <widjž gá> (40r), <kwald> (36v), <zwj-/řádko> (32r). Zřejmě dochází k zvrtné analogii: písař si je vědom, že zápis konsonantů neodpovídá vždy výslovnosti, a ve snaze vyhnout se chybě pak volí

¹⁰² ČJA 5, 2016, s. 550.

¹⁰³ BĚLIČ, 1972, s. 44.

¹⁰⁴ PORÁK, 1983, s. 30.

¹⁰⁵ Pojem neutralizace znělosti je širší, zahrnuje do sebe jak spodobu v rámci konsonantické skupiny, tak změnu znělosti konsonantu na konci slova (tj. polohu, kde se neovlivňují dvě hlásky), což se mi zdá přesnější i vzhledem k tomu, že v památce někdy nehraje roli, zda následující slovo začíná na znělou, či neznělou souhlásku. Viz BIČAN, 2017.

¹⁰⁶ Ke skupině /sx/ viz níže.

hyperkorektní zápis. U posledního příkladu se může jednat o připodobnění lexému *hovádko*.

6.7.1 Předložky *s/z* a předpony *s-/z-/vz-*

Neutralizace znělosti působí také při zápisu předložky či předpony *s/s-* a *z/z-* a je podle J. Poráka¹⁰⁷ důvodem, proč je především pro písaře již v 16. století jejich psaní obtížné. Mluvnice proto problému věnovaly zvýšenou pozornost a M. V. Steyer¹⁰⁸ formuloval na poč. 18. stol. pravidla, jež uplatňuje i dnešní ortografie – předložka a předpona *s/s-* se má psát ve významu dohromady nebo snímání z něčeho dolů, *z/z-* v ostatních případech a když něco z něčeho pochází. Co se týče předložek, podle Sedláčka¹⁰⁹ potíže při jejich zápisu přetrvávaly po celé 19. století.

Také naše památka vykazuje v tomto ohledu kolísání.¹¹⁰

Předpony *s-/z-* jsou zapsány ve shodě s novočeskou ortografií celkem 133×, např. <fpadlich> (10v), <fto-/cený> (53r), <zplozen> (47r), přičemž ne vždy lze lexém přiřadit jednomu ze Steyerových pravidel, př. <fpáchaneho> (30v), <ftrpeňj> (37r). Co se týče skupiny /sx/, písař ji shodně s dnešním pravopisem zapisuje jako <zh> v lexému *zhlednout/zhlídnout* a lexémech příbuzných, což je zároveň jediný lexém v památce, v němž se spojení předpony *z-* a následujícího *h* vyskytuje. Jinak však píše skupinu /sx/ jako <fch>, <Sch>¹¹¹ nebo <s ch>, a to i tam, kde dnes zapisujeme *sh*. Písař tak zaznamenává jedinou progresivní neutralizaci znělosti v češtině, kterou je možno reflektovat v písmu,¹¹² např. <fchromážděním> (22v), <fcháněl> (26r), <s chledaly> (43r).

Dále v rozporu s novočeskou ortografií je předpona zapsána 27×, např. <fkrauffenoft> (14r), <Skurwyla> (42v),¹¹³ <zkoncyll> (7v), <nezrozumitedlnau> (28r).

V památce lze vyzorovat lexémy či slovní čeledi, jež jsou vždy zapsány stejným způsobem, viz lexémy¹¹⁴ a jejich odvozeniny: 15× <fpatřit>, 18× <fpokojit>, 11× <zbořit>; 9× <ftratit>. Oproti tomu zápis některých lexémů kolísá, např. <Spráwcem> (53r) vs. <Zprávce> (30r), <z pržněno> (46v) vs. <fpržněno> (ibid.), 6× slovní čeleď <ofsprawedlnit> vs. <zprawedlnoft> (3r).

¹⁰⁷ PORÁK, 1983, s. 17–18.

¹⁰⁸ KOCIÁNOVÁ, 2017, s. 21.

¹⁰⁹ SEDLÁČEK, 1993, s. 138.

¹¹⁰ Věnuji se pouze nevokalizovaným formám.

¹¹¹ V jediném výskytu <Schowanec> (24v).

¹¹² Také foném /ř/ podléhá (vedle regresivní neutralizace) progresivní neutralizaci znělosti, avšak v českém pravopisném systému tyto varianty nelze odlišit.

¹¹³ Tých lexém uvádí jako příklad neutralizace i PORÁK, 1983, s. 17.

¹¹⁴ Uvedená slovesa se nemusí v památce vyskytovat v infinitivu.

Předložky s/z a příslovce vzniklá z předložkového spojení jsou zapsány shodně s dnešním pravopisem 214× – př. <s Wognau> (1v), 6× <[polu]>, <z Cech> (1v), 5× <zkrátka>/<z krátka> – a v rozporu s ním 37×, př. <[krátka]> (58r), <[te hufftiny]> (*s té huštiny*) (4r), <z mim mecem> (10r), <zduhjna> (44r).

Častěji je zapsána jinak než dnes předložka nebo předpona s/s- namísto z/z- než naopak. Výše uvedené příklady ukazují, že příčinou takového zápisu předložky či předpony je většinou skutečně neutralizace znělosti, ve zbylých případech se zřejmě jedná o hyperkorekci, podobně jako v případech zmíněných na konci předchozí podkapitoly.¹¹⁵

Zdá se užitečné pojednat zde též o **předponě vz-**. Podle J. Gebauera¹¹⁶ dochází k případům, kdy se z prefixu kvůli snazší výslovnosti odsouvá *v* a paralelně se mohou vyskytovat obě varianty, tj. *vz-* i *z-*. V naší památce je nezjednodušený zápis 23×, zápis s odsutým *v* 17× – v takových případech dochází ke kolísání mezi zapsaným *z-* nebo *s-*. Jak ukazuje Lucie Rychnovská¹¹⁷ na příkladu textů Bedřicha Smetany a slovníku Kottově z poslední čtvrtiny 19. stol., ještě hluboko v 19. století se objevují všechny tři varianty. Opět zde lze vyčlenit slovní čeledi s jednotným zápisem, př. 17× <wzjt>/<wzýti>,¹¹⁸ 3× <wzdálit>/<wzdalowat>, 4× <wzdechnout>; 3× <[pomenout>/<[pomnět>. Kolísá záznam příslovce, které se 3× píše <zhuru>/<z huru> a 1× nezjednodušeně <wzhuru> (27r). U slovesa *vzkřiknout*, *zkřiknout* se v památce *v* odsouvá vždy a zápis konsonantu kolísá, např. <zkřjkl> (56r) vs. <[křjknutj> (42v). Třikrát se vyskytuje sloveso <wy[křjknout>; zřejmě se jedná o kontaminaci předpon *vy-* a (*v*)*z-* spojenou s neutralizací znělosti.

6.8 Asimilace místa artikulace

Uvnitř slova může při výslovnosti dojít k tzv. měkčení, což je jev, kdy po /t/, /d/, /n/ následující /t/, /d/, /ň/ ovlivní výslovnost předchozího konsonantu k palatálnosti.¹¹⁹ V památce je tento fonetický jev zaznamenán ve třech případech: <Paradňj> (17v), <Leťňj> (45v) a <podňět> (59r).

¹¹⁵ Vzhledem k původu památky se nedomnívám, že by zde hrála roli tzv. moravská asimilace, jak o ní hovoří PORÁK, 1983, s. 18.

¹¹⁶ GEBAUER, 1963, s. 435.

¹¹⁷ RYCHNOVSKÁ, 2010, s. 408.

¹¹⁸ Gebauer uvádí, že se u tohoto slovesa až na slovácké dialekty *v* vždy zachovává.

¹¹⁹ KRČMOVÁ, 2017.

7 Zápis vokálů

Kapitola se nejprve zabývá kvantitou vokálů, pro přehlednost nejdříve v morfologickém systému a následně v kořenech a slovotvorných afixech – výjimkou je podkapitola o značení /u/ a /ú/ a diftongů, která o uvedených vokálech pojednává souhrnně. Nakonec je pozornost věnována distribuci měkkého a tvrdého *i*.

Následující tabulka přehledně znázorňuje, jak jsou které vokály zapisovány:

Tabulka č. 3 – Grafy pro zápis vokálů

Vokál	Minuskulní graf	Majuskulní graf
/a/	a	A
/á/	á	-
/e/	e, ě	-
/é/	é, e	-
/i/	i, y, ě	I, Y
/í/	j, ý	-
/o/	o	O
/ó/	ó	Ó
/u/	u, v	U, V
/ú/	u	-
/au/	au	-
/ou/	au, ou	Au

7.1 Značení vokalické kvantity v morfologickém systému

O vokalické délce v našem rukopisu lze všeobecně říci, že ji písař poměrně důsledně zapisuje, a to pomocí čárky, tj. jako <á>, <é>, <ó>, <ý>, nebo grafémem <j>. Míra důslednosti se ovšem liší u jednotlivých vokálů; nízká míra výskytu dlouhého <é> je nápadná jak z hlediska jazykového systému, tak ve srovnání s ostatními dlouhými vokály.

Výjimku tvoří dlouhý vokál /ú/, který se v kurentním písmu neodlišuje od krátkého /u/ a je tedy vždy zapisován jako <u>; jeho délka není značena ani v jiných typech písma.

Následující část podkapitoly popisuje poznatky o vokalické kvantitě vypořádané v našem rukopisu, přičemž se zaměřuje na morfologický systém.

7.1.1 Označování dlouhého /á/

V památce se vyskytuje pouze minuskulní <á> a je značeno poměrně pečlivě. V rukopisu nicméně nalezneme také několik skupin jevů, u nichž bychom oproti dnešnímu stavu očekávali kvantitu opačnou.

V substantivním skloňování a-kmenů se v D pl. f. vyskytuje 5× krátce zapsaná koncovka *-am* oproti dvěma koncovkám *-ám* s délkou, př. <přjhadam> (6r). V L pl. f. jsou 2 výskyty s krátkým vokálem *-ach* oproti 19 výskytům *-ách* s délkou (vč. jednoho a-kmenového skloňování maskulina <Statkách> 26r). Podle Pavla Jančáka¹²⁰ je krácení v těchto dvou případech nářečním jevem západočeské oblasti, je tedy možné, že se zde nářečí mírně projevuje; v L pl. se však vzhledem k nízkému výskytu spíše jedná o chybu. Na krátkost v D pl. má podle Jančáka vliv krácení, jež probíhá též v ostatních deklinačních typech (konc. *-im*, *-um*, nář. *-om*). Rovněž Karel Hádek,¹²¹ popisující kvantitu vokálů 17. století na příkladu jazyka Komenského, uvádí, že v D pl. všech rodů dochází ke kolísání kvantity.

O nářečním krácení před koncovým *-m* by se dalo také uvažovat v kmenotvorné příponě *-á(m)* v 1. os. sg. přítomnosti; v památce se krátkost vyskytuje 4× oproti dvaceti výskytům s kvantitou, což by bylo lze považovat za kolísání.¹²² Zdá se však, že se jev týká konkrétního lexému – třikrát se totiž jedná o tvar <žadam>, který se jinak s délkou v této osobě a čísle nevyskytuje. Jsem tedy nakloněna tomu, jediný další výskyt krátkosti, totiž <odewzdawam> (19r), který se navíc nalézá krátce po <žadam>, považovat za chybu.

V konjugačním systému je zajímavější nadměrná délka *-á* v nt-participiích, kterou jsem zaznamenala ve 13 případech, např. <gfá>, <nemohá>, <widá>, <wezmá>, <popadná>. V památce se přechodník s náležitou krátkostí vyskytuje 17×, z toho je 16 případů ustálené verbum dicendi <řka> a jeden případ <gfa>. Je to neobvyklý jev, vzhledem k početnosti je však omyl vyloučen. Jedná se o písarův (či autorův?) úzus, pro nějž se nabízí dvě možnosti s několika různými vysvětleními:¹²³ je zde zaznamenán odraz reálné výslovnosti; nebo písar zapisuje délku <á> nenáležitě, tj. i tam, kde není foneticky realizována.

Případná výslovnost by mohla být tím, co u dvoj- a víceslabičných (zřídka jednoslabičných) slov nazývá M. Nedvěďová v souhlasu s J. Gebauerem

¹²⁰ JANČÁK, 1970, s. 131.

¹²¹ HÁDEK, 1970, s. 52.

¹²² Jančák ovšem zmiňuje, že se jedná o „poměrně mladou vrstvu nářečních novotvarů“. Těžko ale říct, co přesně je tím myšleno. JANČÁK, 1970, s. 135.

¹²³ Za úvahy uvedené v následujících dvou odstavcích vděčím PhDr. Robertu Dittmannovi, Ph.D.

„řečnickým nezpůsobem“ čili emfatickým dloužením koncové samohlásky.¹²⁴ Jak podotýká R. Dittmann,¹²⁵ „velmi teoreticky“ by bylo možno uvažovat ještě o vlivu výrazně široké výslovnosti dlouhého /á/ v okrajových oblastech západočeské nářeční podskupiny.

Pravděpodobnější se jeví vysvětlení, že se jedná o zvyk písaře. Jak uvádí Nedvěďová, nadměrné značení délky na konci slov je pravděpodobně často pouze grafickou záležitostí založenou „na povědomí jisté lability (sklonu k dloužení) koncových slabik v proudu řeči – snad analogie k nadměrnému, pouze grafickému označování délek v násloví.“¹²⁶ V násloví se totiž často zaznamenávalo dloužení i tam, kde nemělo oporu ve výslovnosti.

Je zde ještě možnost, že by uvedená délka měla souvislost s dlouhým /á/ nt-participia v nekoncové pozici, př. <Cekáge> (11r). Zde je ovšem namísto uvažovat spíše o sekundárním dloužení před /j/ (viz níže podkapitulu 7.2.1).

Jančák¹²⁷ uvádí také možnou nářeční krátkost u osobních zájmen *nám*, *vám*. V památce se jedná o jeden výskyt s krátkostí oproti 17 s délkou, považují to tedy za písařovu chybu. Rovněž chybný zápis délky předpokládám u tvaru <nas>, kde se krátkost vyskytuje pouze jednou proti 11 výskytům <nás>, resp. <wás>.

Nakonec se v památce nalézají zápis osobního zájmena *já* s krátkostí oproti zápisům s náležitou délkou v poměru 5 : 114. Naděžda Lupínková¹²⁸ hodnotí krátkost v tomto zájmenu jako irelevantní, což se vzhledem k uvedenému poměru jeví jako plauzibilní závěr i pro naši památku.

7.1.2 Označování dlouhého /é/

Jak již bylo naznačeno, písař značí délku fonému /é/ ve velice nízké míře. Při interpretaci rukopisu tak vyvstává problém rozhodnout, nakolik neznačení odráží dobovou výslovnost a nakolik je pouze pravopisnou záležitostí daného písaře. V odborné literatuře není konstatována obecná tendence ke krácení /é/, ale byla vypořazována v některých pozicích.

Překvapivý výskyt krátkého grafému <e> namísto <é> je záležitostí především složeného skloňování tvrdého a zájmeného skloňování.

U složeného skloňování tvrdého ve všech pádech sg. i pl. a v adjektivním skloňování přivlastňovacích zájmen *můj*, *tvůj*, *svůj*, v nichž se (nezúženě) /é/

¹²⁴ NEDVĚDOVÁ, rkp., s. 7–8.

¹²⁵ V osobní korespondenci.

¹²⁶ NEDVĚDOVÁ, rkp., s. 8.

¹²⁷ JANČÁK, 1970, s. 135.

¹²⁸ LUPÍNKOVÁ, 1971.

vyskytuje, pozorujeme kolísání v kvantitě, nebo dokonce převažující krátkost,¹²⁹ v konkrétních počtech následovně: U maskulina animata a inanimata sg.: G 11 -*eho* x 12 -*ého*; D 1 -*emu* x 0 -*ému*; A 2 -*eho* x 1 -*ého*; L 2 -*em* x 2 -*ém*. U neutra sg.: N 8 -*e* x 2 -*é*; G 5 -*eho* x 3 -*ého*; D 2 -*emu* x 1 -*ému*; A 6 -*e* x 4 -*é*; L 4 -*em* x 1 -*ém*. U feminina sg.: G 7 -*e* x 0 -*é*; D 2 -*e* x 0 -*é*; A 1 -*e* x 0 -*é*; L 8 -*e* x 2 -*é*. U maskulina animata a inanimata a feminina pl. A: 15 -*e* x 2 -*é*. U neutra pl. N: 2 -*e* x 0 -*é*. U feminina pl. N: 1 -*e* x 2 -*é*.

V zájmeném skloňování tvrdém jsem v G pl. f. identifikovala 6 -*e* x 1 -*é*, v D pl. f. 0 -*e* x 2 -*é*.

Z uvedeného vyplývá, že se krátkost v pádových koncokách složeného a zájmeného skloňování objevuje bez ohledu na to, zda se <e>/<é> nachází v koncové pozici, či nikoli.

Alena Černá¹³⁰ v ediční poznámce k textu mistra Albranta z 16. stol. uvádí, že památka má zvláštní krátkost – mj. i v paradigmatu demonstrativa *ta*. Nejedná se tedy v naší památce o ojedinělý výskyt.

Ke složenému skloňování tvrdému uvádí Hádek¹³¹ kolísání kvantity v *celém* paradigmatu, přičemž krátkost hodnotí jako nenáležitou – ke krácení podle něho docházelo tam, kde se jedná o vysoce frekventované tvary (např. N sg.), dále hovoří o vlivu zájmeného skloňování (-*eho*, -*emu*) na krácení celého paradigmatu. Nakonec vyslovuje domněnku, že se krácení – nejen ve složeném skloňování – objevuje tam, kde délka není významově určující.

Domnívám se, že Hádkovy závěry vzhledem k tomu, že v našem rukopisu kolísání (značení) kvantity nepostihuje celé adjektivní paradigma, nemůžeme zcela aplikovat; značení kvantity u /á/ je poměrně důsledné a v odlišení /í/ a /i/ pozorujeme systematický zápis (viz níže). Oproti tomu v koncokách se zapsaným <é> či <e> jsem žádný systém nezaznamenala, kolísání se týká všech pádů, v nichž se dané grafy vyskytují. Totéž platí pro zájmené skloňování. Proto se přikláním k závěru, že neznačení koncokové kvantity u /é/ v adjektivním a zájmeném skloňování v našem rukopisu není odrazem reálné výslovnosti, nýbrž pouze písařovým pravopisným územ – parafrázuji-li Hádku: písař nezapisuje náležitou kvantitu tam, kde její nevyznačení nenaruší porozumění textu. Potvrzuje to i tento výskyt koordinačního spojení, kde je na prvním místě zapsána krátkost, poté délka: <vprímne, a opravdřiwé wyznáňj> (8r), a naopak:

¹²⁹ Pozorování grafému <é>/<e> v pádových koncokách adjektiv a pronomin jsem provedla na ff. 2r–11v, což je asi 1/6 celého textu. Vzhledem k vysokému počtu výskytů to považuji za dostatečný vzorek pro vyvozování obecných závěrů.

¹³⁰ ČERNÁ, 2014 [online].

¹³¹ HÁDEK, 1970, s. 47.

<byla wyfoké a filne po-/ftawy> (16v). Alena Černá¹³² cituje Marii Janečkovou, která v tomto jevu spatřuje důkaz, „že vyznačování kvantity přestává být záležitostí gramatickou a stává se jevem formálním“, a dodává, že se může jednat o stylistický jev.¹³³ Krácení /é/ v této pozici navíc nemá oporu ani v nářečí, je-li mi známo.

V substantivním skloňování se koncovka *-ové* v N pl. m. a. z 15 výskytů pouze jedenkrát zapisuje s délkou. Také v koncovce *-é* v téže pozici převažuje krátkost, např. poměr *lidé : lide* je 2 : 9, oba výskyty *nepřátelé* jsou pouze s krátkostí.

ČJA¹³⁴ uvádí, že všechny čtyři formy koncovky N pl. m. a. jsou možné, přičemž *-ove* považuje za původní koncovku u-kmenů, *-é* za původní konsonantickou koncovku od jmen na *-janin*, *-ové* a *-e* pak podle ČJA vzniklo kontaminací těchto dvou typů.

Karel Hádek¹³⁵ krácení *-ové/-é* v N pl. m. a. a m. i. pozoruje při srovnání rukopisu a tisku ve větší míře v rukopisném záznamu a dochází k závěru, že „dobová norma tyto [tj. krátké] tvary opouštěla“.¹³⁶ Na rozdíl od něj Dušan Šlosar¹³⁷ pro 17. století zřejmě nepředpokládá, že krátkost v *-ové* je projevem staršího stavu, neboť ji vysvětluje jako důsledek úženi /é/ v /í/ – když kvůli úženi v mnoha pozicích zmizelo /é/, začala se v této pozici, která nebyla úžením zasažena, ztrácet jeho délka. Šlosar rovněž zaznamenává kolísání kvantity v plurálové příponě *-é*.

Krátkost koncovky *-ové/-é* v N pl. m. je sice literaturou dostatečně doložena, navíc v naší památce převažuje, vzhledem k popsané nespolehlivosti zápisu <é> a <e> však zůstává nadále sporné, zda se zde jedná o odraz výslovnosti, nebo grafickou záležitost.

7.1.3 Označování dlouhého /í/

Foném /í/ zapisovaný grafémy <ý> a <j> patří s /á/ k velmi pečlivě zapisovaným dlouhým vokálům.¹³⁸ Díky poměrně pravidelnému zápisu /i/ a /í/ v deklinačních koncovkách a kmenotvorných příponách lze sledovat několik skupin jevů a vyvozovat závěry o morfologickém systému památky.

Podívejme se nejprve na koncovou pozici v substantivním skloňování.

V památce je běžné kolísání dlouhé a krátké kvantity v N pl. m. a., př. <Cykáňj> vs. <Cykáni>. V prvním příkladu se jedná o původní i-kmenovou

¹³² ČERNÁ, 2015, s. 291.

¹³³ Janečková i Černá uvádějí příklady pouze s krátkostí v prvním a délkou v druhém adjektivu.

¹³⁴ ČJA 4, 2014, s. 152, 154.

¹³⁵ HÁDEK, 1970, s. 46.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ ŠLOSAR, 1969, s. 342.

¹³⁸ K psaní tvrdého a měkkého *i* viz níže podkapitulu 7.4.

koncovku (typ *host*), jež je popsána ještě pro češtinu 17. století a jež se v tomto tvaru zachovala v jihozápadočeské nářeční skupině.¹³⁹ Délku pozorujeme u téhož deklinačního typu jednou ve vokativu, kde se může jednat o vliv substantiva *bratří*, jež stojí hned vedle a má tvar dle původního skloňování *ɲja*-kmenů (typ *sudí*): <Páňj Bratřj> (22r).

V L sg. m. i. je rovněž 2× psána délka: <w pokogj> (50v), <w Kragj> (58r), což je v literatuře hodnoceno jako hyperkorekce.¹⁴⁰

V G, D, A sg. f. je doložena délka, většinou se jedná o slova cizího původu s koncovkou *-cí*, jako <Obligacj>, <na regracy>, která se skloňují jako původní *ɲja*-kmeny (typ *laní*), kde historickým vývojem došlo ke sjednocení singulárového paradigmatu. V G sg. f. a v A sg. f. se nachází vždy po jednom případě zřejmě chybné, hyperkorektní délky: <od Chalupj> (57v), <Náděgj> (51r). V L sg. f. jsou další dva případy s délkou, přičemž u této realizace souhlasí Karel Hádek¹⁴¹ s Gebauerem, který ji hodnotí jako chybné připodobnění typu *stavení*.

Celkově lze pozorovat krácení v pádové koncovce *-ím/-ým* u složeného skloňování, a to jak měkkého, tak tvrdého typu, v L a I sg. maskulin a neuter.¹⁴² V instrumentálu obou skloňovacích typů lze hovořit o pravidlu – v celé památce se nachází pouze jeden zápis s délkou, a to v tvrdém skloňování. V lokálu situace již není tak jednoznačná – ve tvrdém skloňování můžeme s pouhými čtyřmi výskyty délky v celé památce stále konstatovat převažující krátkost, v L měkkého skloňování pozorujeme v celé památce kolísání (vždy po třech výskytech každé varianty). Ve zbylých pádech složeného skloňování, v nichž se vyskytuje jak původní, tak zúžené /í/, drtivě převažuje zápis s délkou a ojedinělé výskyty krátkosti tak můžeme považovat za chybu písaře. Jak uvádí Černá o krácení v koncovkách adjektiv měkkého i tvrdého typu v celém paradigmatu, „[o]becně platí, že tento typ krácení se nejvíce rozvíjí až ve století sedmnáctém a osmnáctém“.¹⁴³

Krácení /í/ v I sg. se dotýká i dalších typů skloňování. V substantivním skloňování se krácení týká 17 z 19 výskytů tohoto tvaru *ɲjo*-kmenů (typ *stavení*). U přivlastňovacích zájmen zaznamenáváme v I sg. m. i., m. a. a n. pouze krátkost, tj. *tvym*, *svym*, *mym* – tyto tvary patří k složenému skloňování tvrdému – a jedenkrát měkký tvar *vašim*. Ve tvarech tvrdého (*ten*) i měkkého (*on*) zájmenného skloňování je v památce zapsána krátkost v I 15×, resp. 16× a pouze

¹³⁹ VORÁČ, 1955; VORÁČ, 1992, s. 79.

¹⁴⁰ ČERNÁ, 2015, s. 285.

¹⁴¹ HÁDEK, 1970, s. 46.

¹⁴² U tvrdého skloňovacího typu se jedná o koncovky, v nichž došlo k úženi *é > í*.

¹⁴³ ČERNÁ, 2015, s. 291.

jednou tvar <ňjm> s délkou. Krátkost se také dotýká všech čtyř výskytů tvaru *uším*.

Již bylo zmíněno kolísání kvantity v koncovkách D pl. všech rodů. To se projevuje i zde; zkrácená koncovka *-im* má v tomto tvaru tři výskyty oproti jednomu s délkou, př. <k těmto zdim> (46v), přičemž se ve všech případech jedná o ženský rod.

Zájmené skloňování měkké pro ženský rod má v A sg. zapsánu 41× délku (*jí/ní; naší, vaší, její, tvojí, svojí*) oproti pouhým dvěma výskytům s náležitou krátkostí. V D sg. čteme 9× náležitou délku oproti jednomu výskytu s krátkostí, což lze považovat za chybu. V ostatních pádech singuláru jsem stav odlišný ode dnešního nenalezla. Lze tedy říci, že dochází k vyrovnání jediného krátkého tvaru v A sg. f. se zbytkem paradigmatu. – Délku v A sg. f. zájmena *ona* popisuje pro 2. pol. 16. století Černá,¹⁴⁴ v literatuře o jazyce 17. století je popsáno kolísání kvantity i pro všechny zbylé pády singuláru, tedy pro G, D, L, I.¹⁴⁵ Dobrovského mluvnické¹⁴⁶ uvádí pro *ona* totéž paradigma, které je dnes ve spisovné češtině. V současné češtině v *mluveném* jazyce je však distribuce *ji* proti *jí* rovněž rozkolísaná, neboť rozdíl v mluvě zaniká.¹⁴⁷ V památce se tedy zřejmě odráží mluvený stav jazyka.

V přivlastňovacím zájmenu *můj, tvůj* v N pl. m. a. je 7× ze 7 výskytů zapsána délka, např. třikrát se vyskytující kolokace *být svoji* ve smyslu „být manželé“ je pokaždé zapsána jako <fwogj>. Jedná se o měkké zájmené skloňování, kde je délka pro tento tvar doložena.¹⁴⁸

Také v osobním zájmenu N pl. m. a. pro 3. os. se projevuje různý zápis délky, avšak protože u něj má svoji důležitost také rozlišení měkkosti a tvrdosti konsonantu, je něm pojednáno níže v podkapitole 7.4.4.

Kolísání v měkkém zájmeném skloňování jsem rovněž zaznamenala u I. sg. m. a. – *níma*, popř. *ními* se v památce vyskytuje 2× proti 8 tvarům s krátkostí. Jedná se o jev v literatuře hojně popsáný, který HMČ¹⁴⁹ vysvětluje jako vliv složené deklinace na celé plurálové paradigma.

Délka v N pl. m. a. je rovněž téměř stoprocentní v zájmenu *ušickní/ušichní*, kde má pouze 1 z celkem 8 případů krátkou koncovku. Délku u tohoto zájmena dokládá A. Černá i další autoři.¹⁵⁰

¹⁴⁴ ČERNÁ, 2015, s. 292.

¹⁴⁵ LUPÍNKOVÁ, 1971; ŠLOSAR, 1969; ŠLOSAR, 1977.

¹⁴⁶ DOBROVSKÝ, 1940, s. 208.

¹⁴⁷ KOPŘIVOVÁ, 2010, s. 213. V uvedené mluvnické se hovoří o G, D, A, I sg., ne o L sg.

¹⁴⁸ GEBAUER, 1960, s. 453.

¹⁴⁹ LAMPRECHT, ŠLOSAR, BAUER, 1986, s. 184.

¹⁵⁰ ČERNÁ, 2015, s. 292. (Tam viz i odkazy na další literaturu.)

Délka /í/ se také projevuje odlišně od dnešního stavu v číslovkách *tří, čtyři* – 9× se vyskytují s délkou, a sice vždy v N pl. m. a. Ve zbylých 8 případech, kdy jsou zapsány s krátkostí, se jedná o jiný pád (A) nebo rod (f, n) či kombinaci obojího. Délku *tří, čtyři* v N pl. m. pro starší stav uvádí Gebauer,¹⁵¹ Dobrovský¹⁵² v této pozici připouští kolísání.

V konjugačním systému se v přítomném tvaru 4. třídy v 1. os. sg. pravidelně krátí kmenotvorná přípona na *-im*; z 18 výskytů v památce je zde pouze jeden výskyt s délkou. Ve 2. os. sg. převažuje zápis dlouhého vokálu – 12× oproti čtyřem záznamům s krátkostí (*-iš*). Jednou je zapsána krátkost ve 3. os. pl. (<mu^{fy}> na f. 19v), což lze považovat za chybu. V ostatních osobách a číslech se krácení nevyskytuje. Šlosar¹⁵³ uvádí, že od 16. století se objevuje tendence ke krácení vysokých dlouhých vokálů, tj. /í/ a /ú/, která v 17. století sílí. Na základě rozboru dvou spisů A. Michny z Otradovic dochází k závěru, že v dobové výslovnosti docházelo ke gramatikalizaci krátkého /i/ v kmenotvorné příponě přítomných tvarů 4. třídy; podle něho je tedy krácením zasaženo celé paradigma. V naší památce je gramatikalizována krátkost pouze v 1. os. sg., ve 2. os. sg. se spíše jedná o kolísání ve prospěch kvantity.

Co se týče (absolutního) tvaru *nt-participia*, pozorujeme zde kolísání mezi *-ic* a *-íc*, jak bylo popsáno i v literatuře.¹⁵⁴ Karel Hádek¹⁵⁵ popisuje kolísání kvantity pouze v singuláru, zatímco plurál je vždy zapisován s délkou, což naznačuje funkční rozlišení přípon pro sg. a pl. To vyžadoval např. Jan Blahoslav;¹⁵⁶ k ničemu takovému v naší památce nedochází. Ve slovech odvozených se vyskytuje pouze krátkost, př. <ftogicý> (27v).

Ve třech případech dochází k prodloužení /i/ v infinitivní koncovce: <přenocowa[tj]> (4r),¹⁵⁷ <nawfftiwitj> (19v), <fgectj> (50r). Podle Jaroslava Poráka¹⁵⁸ byl zápis jak /i/, tak /í/ ke konci slova grafémy <ij> nebo <j> písarskou zvyklostí, která později pronikla i do tiskařského úzu. Záznam dlouhého <i> v infinitivu popisují i Hádek¹⁵⁹ a Šlosar,¹⁶⁰ kteří jej hodnotí jako náhodnou odchylku nebo hyperkorekci. Jedná se tedy pouze o pravopisnou záležitost.

¹⁵¹ GEBAUER, 1960, s. 402.

¹⁵² DOBROVSKÝ, 1940, s. 532.

¹⁵³ ŠLOSAR, 1969, s. 343.

¹⁵⁴ Např. HÁDEK, 1970, s. 50.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ DITTMANN, 2016, s. 377.

¹⁵⁷ Zápis poslední slabiky, uvedený zde v hranatých závorkách, je sice poškozen, avšak podoba slabiky je dobře patrná.

¹⁵⁸ PORÁK, 1983, s. 57.

¹⁵⁹ HÁDEK, 1970, s. 50.

¹⁶⁰ ŠLOSAR, 1969, s. 343.

Podobně můžeme hodnotit jediný výskyt délky z celkových 30 v l-participiu pro plurál: <zagelj> (56v).

O pouze pravopisné záležitosti lze uvažovat též u tří výskytů <j> v 1. os. sg. přezentu sloves 3. třídy – jedná se totiž o fonologicky významnou pozici, v níž délka a krátkost odlišuje 3. os. od 1. os. Konkrétně jde o tvary <wyprawugj> (13r), <fchwalugj> (24v), <od kazugj> (52v). Ani jednou není v památce zapsána pro tuto pozici krátkost. Za konkurenční zde platí tvary na -ju, které se v památce vyskytují 4×.

Pravopisným územ psaní <j> ke konci slova bez ohledu na fonologickou kvantitu lze vysvětlit i výše popsané tvary substantiv, jež jsou hodnoceny jako chybné.

Na závěr podkapitoly se zastavím u komparativu a superlativu adverbii.¹⁶¹ Jednou se v památce vyskytuje zápis -eji s délkou – <neyrychlegj> (16v) – oproti dvěma komparativům s krátkostí. V literatuře se jedná o bohatě doložený jev kolísání.¹⁶² Vzhledem k celkově nízkému počtu výskytů v naší památce se může jednat jak o kolísání, tak o čistě pravopisnou záležitost popsanou výše.

7.2 Značení kvantity v kořenech a slovotvorných afixech

V podkapitole věnující se kvantitě vokálů v kořenech a slovotvorných afixech zaměřuji pozornost na popis stavu jazyka památky, a pouze pokud se to zdá užitečné, zmiňuji občas také případy, jež hodnotím jako písářovu nepřesnost a v transkribované edici je nakonec emenduji.

Při dohledávání lexémů s kvantitou zapsanou v památce odlišně od dnešního stavu mi byly nápomocné především Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny, Rosův slovník, Jungmannovy slovníky, Příruční slovník jazyka českého a jeho kartotéka, Český jazykový atlas a dále jednotlivé studie, jež dále cituji. Pokud se v mých zdrojích nachází dostatek dokladů dané kvantity nebo pokud se v památce daná kvantita pravidelně objevuje, považuji ji za písářem zamýšlenou variantu.

7.2.1 Označování dlouhého /á/ a krátkého /a/

Josef Vintr¹⁶³ v zásadách transkripce pro texty z doby barokní uvádí, že je záhodno ponechávat sekundární dloužení před j. V naší památce se toto dloužení možná projevuje v zápisu dlouhého <á> před <g> v nt-participiích:

¹⁶¹ Pro zjednodušení řadím kategorii stupňování k morfoložickým jevům.

¹⁶² Přehled viz ČERNÁ, 2015, s. 296.

¹⁶³ VINTR, 1998, s. 344.

<Cekáge> (11r), <ljbáge> (39v), <tak řjkáge> (45v), <nedbáge> (52r) proti krátkým formám <řikage> (1v), <cekage> (34v).

V památce kolísá zápis lexému *kraj/kráj*. Na f. 57v je zapsán s délkou ve významu *okraj*: <Vkráge>. Jinde se 2× nachází s krátkostí ve významu *správní oblast*: <w Kragi / Cáfławfkim> (56r). ČJA hodnotí dlouhou podobu jako nářeční jev, „souvisící patrně s jzč. [jihozápadočeským] dlužením jednoslabičných a dvojslabičných slov“.¹⁶⁴ Voráč¹⁶⁵ upřesňuje, že v jihozápadočeských nářečích zůstává zachována stará délka u některých dvojslabičných feminin (př. *slína*, *jískra*) a původně (tedy před zánikem jerů) dvojslabičných maskulin. Pod ta spadá i lexém *kraj*. Stav naší památky potvrzuje, že „ve slově *kraj* nastalo významové rozlišení *kraj* = krajina a *kráj* = okraj“.¹⁶⁶ Je možné, že kvantita v dvojslabičném maskulinu <Turnáge> (25v) byla tímto nářečním jevem ovlivněna.

Pod nářeční jevy se řadí také kolísání kvantity v lexému <kámen> (50r) vs. <Kamen> (57r). ČJA¹⁶⁷ uvádí, že zkrácená podoba je sice typická pro jižní polovinu Čech, avšak v Plzni zaznamenává kolísání. Vzhledem k tomu, že krátkou podobu popsal také Milan Kopecký¹⁶⁸ v textech Komenského, je možné, že daný jev dříve nebyl nářečně omezen.

Kvantita odlišná od novočeského stavu může být také výsledkem analogického vyrovnávání s kvantitou v ostatních pádech lexému. Je tomu tak v instrumentálu *práci*; doklady pro délku v uvedeném tvaru daného lexému přináší i Gebauer.¹⁶⁹ V adjektivu <Strawených> (58r) a verbu <ftrawil> (42r) možná působí analogie s krátkostí v substantivu *strava* (v památce se rovněž vyskytující, viz <ftrawě> 10r). Vyrovnání s adverbium *dál*, *dále* snad působilo i v adverbium <dálšího> (11v), pro něž se v diakorpu v6 nalézají 21 dokladů ze 14 zdrojů.¹⁷⁰

V památce je kvantita odlišná od novočeského stavu zapisována důsledně v lexému *náděje* (6×), což je varianta uváděná ve staročeských slovnících.¹⁷¹ Staročeská varianta, tentokrát krátká, je rovněž ve slově <nevftalau> (55r).¹⁷²

Pro substantiva a adjektiva uvádí Šlosar,¹⁷³ že v 16. stol. kolísala kvantita v předponě *ná-* – v naší památce je zapsáno <Naružiwoft> (25v), kteroužto

¹⁶⁴ ČJA 4, 2014, s. 78.

¹⁶⁵ VORÁČ, 1992, s. 73.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ ČJA 4, 2014, s. 48–49.

¹⁶⁸ KOPECKÝ, 1977.

¹⁶⁹ GEBAUER, 1960, s. 214–215.

¹⁷⁰ Jednoduchý dotaz *dálší*, 17. 4. 2021.

¹⁷¹ Staročeský slovník, heslo *naděje*.

¹⁷² Staročeský slovník, heslo *neustalý*.

variantu uvádí v dokladech i Jungmann.¹⁷⁴ Památka zapisuje krátký prefix *na-* rovněž ve všech pěti výskytech sloves (*pro*)*nasledovat*.

Adverbium <dokonále> (11r) má v Lexikální databázi humanistické a barokní češtiny¹⁷⁵ 18 dokladů s délkou proti 25 s krátkostí. Krátkou variantu adverbia <schwalně> (22r) uvádí vedle dlouhé podoby Jungmann.¹⁷⁶

V památce se nacházejí i lexémy, v nichž kvantita kolísá. V adverbium *snažně* čteme 2× krátkost a 2× délku: *snážně*. Délku ve své gramatice kritizoval Blahoslav jako jev moravský, zřídka se vyskytuje v Šestidílce.¹⁷⁷ V Lexikální databázi humanistické a barokní češtiny¹⁷⁸ se nachází 9 dokladů tohoto adverbia s délkou a 18 s krátkostí. Dále kolísá kvantita v adverbium *tam* 9× vs. *tám* 6×. Délku dokládá také D. Šlosar¹⁷⁹ v díle A. Michny z Otradovic a jeden výskyt se nachází také ve Středněčeské textové bance.¹⁸⁰

Kvantita v kořeni slova může být ovlivněna slovotvorbou. Je to zřejmě případ deverbativního substantiva <ochrance> (43v); Naděžda Lupínková¹⁸¹ pro tento typ tvoření v rukopisu J. A. Komenského vypožadovala pravidelné krácení v kořeni. Přímo tento lexém se v Lexikální databázi humanistické a barokní češtiny¹⁸² nachází s krátkostí 3×, s délkou 25×.

Na tomto místě připojím poznámku k dvěma jevům, jež v edici emendují, totiž k příponě *-ání* a komponentu *-krát*.

Alternace délky v příponě *-ání/-aní* byla typická pro starou češtinu, přičemž záleželo na tom, zda předcházel slabika s dlouhým, nebo krátkým vokálem – po slabice dlouhé následovala přípona s krátkým *a*, aby vedle sebe nestály tři dlouhé slabiky. „Ale už v 16. století se [alternace] začala analogií porušovat.“¹⁸³ Šlosarův¹⁸⁴ výzkum jazyka A. Michny ukazuje k rozšiřování přípony s délkou bez ohledu na předcházející slabiku, zároveň týž autor¹⁸⁵ na jazyce J. Blahoslava dokládá variantu, kdy se za sebou nacházejí dvě krátké slabiky, př. *rozvažování*. Dušan Šlosar¹⁸⁶ nakonec dochází k závěru, že krátkost tou dobou byla spíše grafickou záležitostí a všude se vyslovovalo *-ání*. V naší památce se vyskytuje 48×

¹⁷³ ŠLOSAR, 1962, s. 95.

¹⁷⁴ JUNGSMANN, 1836, heslo *náružiwoſt*.

¹⁷⁵ NEJEDLÝ, 2010, heslo *dokonale*.

¹⁷⁶ JUNGSMANN, 1938, heslo *ſchwálně*.

¹⁷⁷ DITTMANN, 2016, s. 351.

¹⁷⁸ NEJEDLÝ, 2010, heslo *snažně*.

¹⁷⁹ ŠLOSAR, 1969.

¹⁸⁰ Verze 1.11.17, 17. 4. 2021.

¹⁸¹ LUPÍNKOVÁ, 1971.

¹⁸² NEJEDLÝ, 2010, heslo *ochránce*.

¹⁸³ ŠLOSAR, 1969, s. 342.

¹⁸⁴ *Ibid.*

¹⁸⁵ ŠLOSAR, 1962, s. 94–95.

¹⁸⁶ ŠLOSAR, 1969, s. 342.

zápis s dlouhým vokálem, z toho 10× se před sufixem nachází slabika s vokálem rovněž dlouhým, př. <wyléwáňj> (47r). Ve čtyřech případech se sufix zapisuje krátce *-aní*, z toho však pouze jednou má předchozí slabika dlouhý vokál: <obýwáňj> (15v). O distribuci varianty tedy očividně nerozhoduje kořenová kvantita a i vzhledem k výše popsanému se domnívám, že se v našem případě jedná spíše o písařův omyl.

P. Jančák¹⁸⁷ uvádí možnou nářeční krátkost u komponentu *-krát/-krat*. Kolísání dokládá také D. Šlosar¹⁸⁸ pro 16. století. V památce se krátkost vyskytuje pouze jedenkrát oproti 16 výskytům s délkou. Vzhledem k nízkému počtu dokladů se dá v krátce zapsaném vokálu předpokládat písařova chyba.

7.2.2 Označování dlouhého /é/ a krátkého /e/

Krátkost v N sg. lexému *chleb*, který se vyskytuje 4×, je bohatě doložena v historické literatuře.¹⁸⁹ A. Černá¹⁹⁰ ji vysvětluje jako vyrovnávání paradigmatu, což uvádí i ČJA,¹⁹¹ jenž podobu zaznamenal přímo na Plzeňsku jako nářeční variantu. Historicky doloženou a zároveň nářeční variantou jsou dále dvoj-, resp. jednoslabičné infinitivy s uzavřeným kmenem, jež se píše s krátkým vokálem, vč. jejich prefigovaných forem: 2× (*vy/na*)*lezti*, 3× *utect*, 6× (*u/před/-*)*nest/i*. Podle Lupínkové¹⁹² byla tato krátkost v 17. stol. na ústupu. Voráč k tomu poznamenává, že „[t]ak zůstává v širším celku jihozápadních nářečí krátká samohláska, a to ve slovesných základech typu *nest*, *vest* (= vézt), *vect* (= vést), *pect* shodná se starou původní kvantitou.“¹⁹³

V památce je 18× zapsán s krátkostí lexém *jmeno*, zápis s délkou se ani jednou nevyskytuje. ČJA dokládá krátkost pro celé Čechy a uvádí, že krátkost je zde zřejmě původní.¹⁹⁴ A. Černá¹⁹⁵ naopak nesouhlasí, že by se staročeská krátkost zachovala, a pro tisk ze 16. století ji vysvětluje jako důsledek vyrovnávání paradigmatu.

Památka píše bez výjimky s krátkostí dvě adverbia, 23× *take* a 24× *tež*. Krátké podoby jsou doloženy pro starou češtinu,¹⁹⁶ nalezneme je vedle dlouhých variant rovněž v Rosově slovníku.¹⁹⁷ Krátkost obou adverbíí komentuje a v edici

¹⁸⁷ JANČÁK, 1970, s. 135.

¹⁸⁸ ŠLOSAR, 1962, s. 95.

¹⁸⁹ Přehled viz ČERNÁ, 2015, s. 286.

¹⁹⁰ Ibid.

¹⁹¹ ČJA 4, 2014, s. 50–52.

¹⁹² LUPÍNKOVÁ, 1971.

¹⁹³ VORÁČ, 1992, s. 74.

¹⁹⁴ ČJA 5, 2016, s. 240.

¹⁹⁵ ČERNÁ, 2015, s. 286.

¹⁹⁶ ČJA 5, 2016, s. 563.

¹⁹⁷ ROSA, 2008, heslo *také*, heslo *těž*.

ponechává vydání Bible kralické šestidílné.¹⁹⁸ Pro Plzeňsko se nejedná o jev nářečně doložený.

V památce nacházíme převahu krátkosti v kořenu *-hled-*, a to i tam, kde dnes máme délku, viz <zhlednuť> (2r), <pohledl> (34v), <zhledl> (37r), pouze jednou se vyskytuje délka: <zhledaly> (29r). Jungmann¹⁹⁹ uvádí vedle dlouhé i krátkou variantu (*vzhlednutí*), Rosa²⁰⁰ v l-participiu píše krátkost, což byla podle PSJČ²⁰¹ dříve jedna z možných variant.

Kolísání se v památce projevuje i při zápisu lexému *žoldněř* 3× vs. *žoldneř* 2×. Variantu s krátkostí dokládají kartotéční lístky PSJČ.²⁰²

Dlouhé <é> je ve všech 3 případech psáno ve slově cizího původu *komédie*.

Z popisu grafů <e>/<é> v předchozí kapitole, věnující se morfologickému systému památky, vyplynulo, že písař kvantitu vokálu /é/ příliš neznačí. I když je ve výše popsanych případech krátkost obhajitelná, je možné, že v některých případech zápis nekoresponduje s fonologickou reprezentací.

7.2.3 Označování dlouhého /í/ a krátkého /i/

Na začátek připomenu již zmiňovanou tendenci zkracovat vysoké vokály, jež se v jazyce projevuje od 16. století.²⁰³

V památce se nachází množství sloves s kořennou krátkostí. U slovesa *řikat* : *řikat* vč. prefigovaných forem je kolísání v poměru 10 : 5. Krátkost se projevuje v celém paradigmatu; jedná se o tvary nt-participia: <řikage> (1v), přítentu: <řiká-/me> (17v) a l-participia: <řikl> (34v). Dále nacházíme krátkost na f. 1v ve slovese <obtěžena>, vždy krátce je 5× zapsané l-participium *minil/uminil*.

M. Kopecký²⁰⁴ pro jazyk 17. století popsal kolísání kvantity v tříslabičných infinitivech. Kritérium počtu slabik v infinitivu je poměrně matoucí, neboť počet slabik záleží na tom, zda je míněn infinitiv zakončený na *-ti*, nebo na *-t*. Přepokládám, že Kopecký má na mysli infinitivy na *-ti*; proto do „tříslabičných infinitivů“ následně zahrnuji i dvojslabičné, končí-li na *-t*. – Krácení tohoto druhu se projevuje i v naší památce – vždy krátce se píše *svitat* (3×). Kolísání je pak ve slovese *pomstit* 4× vs. *pomstít* 2×,²⁰⁵ po jednom výskytu má *začit* a *začit*;

¹⁹⁸ DITTMANN, 2014, s. 25.

¹⁹⁹ JUNGSMANN, 1839, heslo *wzhled*.

²⁰⁰ ROSA, 2008, heslo *hlédnu*.

²⁰¹ PSJČ, 2007–2008, heslo *pohlédnouti a zhlédnouti*.

²⁰² PSJČ, 2007–2008, dotaz *žoldneř*.

²⁰³ Viz výše kapitolu 7.1.3.

²⁰⁴ KOPECKÝ, 1977.

²⁰⁵ Bylo by možné uvažovat, zda zde nemá na distribuci <i> a <í> vliv to, že původně byla koncovka *-t* vyhrazena pro supinum, v němž se krátil kořenný vokál. Za tuto zajímavou myšlenku

krátkost v těchto dvou slovesech vysvětluje A. Černá jako „krácení kořenného vokálu u sloves odvozených slabičnou předponou od dvouslabičného infinitivu“²⁰⁶ a N. Lupínková²⁰⁷ uvádí, že ve staré češtině bylo obvyklé tříslabičné infinitivy na *-íti* krátit.

V památce je také 3× krátkost ve slovese *jit* a prefigovaných lexémech proti 12 případům s délkou – Kopecký²⁰⁸ se vyslovuje pro emendaci takové krátkosti, protože se jedná o ojedinělé případy; k tomuto řešení se přikláním i ve své edici.

Kořenná délka odlišná od novočeského stavu je v nt-participiu na f. 38r: <procýtnauce>. Jungmann²⁰⁹ uvádí dlouhou variantu, Gebauer²¹⁰ zmiňuje i nářeční variantu l-participia příbuzného *vocejt se* (tj. *ocitl se*), což je rovněž doklad (diftongizované) délky v kořeni.

Kvantita v památce se liší od dnešního stavu také v několika příponách. Na f. 53v čteme délku v lexému <Pauftewňjcký>. Domnívám se, že je možné ji vysvětlit analogií k *poustevník*. U Rosy²¹¹ nalezneme u téhož slovtvorného typu délku v adjektivu *poutnický*. V předcházející podkapitole, věnující se vokálům /e/ a /é/, jsem zmínila lexém *žoldněř/žoldneř*. Přípona v témž lexému se v památce ještě objevuje jako *-yř*, tj. *žoldnyř*, s krátkostí ve všech třech případech.

V kořeni deminutiva *knižka* ve všech třech případech písař zapsal krátkost, což jak pro tento lexém, tak celkově pro deminutiva zaznamenal i Šlosar²¹² a rovněž Smyčková²¹³ pro texty ze 17. a 18. stol.

Kořenná krátkost se vyskytuje také v substantivech neodvozených příponou. Jedná se o lexém <křídlech> (3v), jež Smyčková²¹⁴ řadí k dvouslabičným neutřům, v nichž se často vyskytuje krátkost, a o 3× zapsaný lexém *litost*, jehož krátkost zaznamenal také P. Kosek²¹⁵ v díle barokního autora Matěje Tannera.

Také některá adjektiva jsou v památce zapsána s kvantitou odlišnou od dnešního stavu. Délku v adjektivu <ljcná> (15v) dokládá Šlosar.²¹⁶ Adjektivum *čiperný* se v památce v obou výskytech objevuje s délkou, kteroužto variantu jsem

děkuji Mgr. Andrlové Fidlerové, Ph.D. Domnívám se však, že v daném období se o vliv supina spíše nejedná.

²⁰⁶ ČERNÁ, 2015, s. 294–295.

²⁰⁷ LUPÍNKOVÁ, 1971.

²⁰⁸ KOPECKÝ, 1977.

²⁰⁹ JUNGSMANN, 1837, heslo *procjtnu*.

²¹⁰ GEBAUER, 1958, s. 244.

²¹¹ ROSA, 2008, heslo *pautnjcký*.

²¹² ŠLOSAR, 1962, s. 94.

²¹³ SMYČKOVÁ, 2017, s. 491.

²¹⁴ SMYČKOVÁ, 2017, s. 492.

²¹⁵ KOSEK, 2001, s. 183.

²¹⁶ ŠLOSAR, 1969.

ze svých zdrojů nalezla pouze v Rosově slovníku,²¹⁷ který zřejmě délku zakládá na mylné etymologii, když adjektivum odvozuje od substantiva *šíp*. V památce je zapsána krátkost v adjektivu <Cyrkewňj> (48r). V literatuře je doložena krátkost téhož kořene v substantivu *cirkev*.²¹⁸ Ve všech 6 případech v památce čteme krátkost adverbia a adjektiva *upřimný/upřimně*; tuto krátkost dokládá i Kosek.²¹⁹

Adverbium *mímo* se ve všech třech výskytech píše s délkou. Toto dloužení zaznamenává 14× i Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny (a 139× krátkost).²²⁰

Kolísání lze pozorovat v kvantitě kořene *-tich-*. Substantivum *tícho* je zapsáno 3×, *tícho* 1×, *tichost* 2×, adverbium *ztícha* 1×. Kořenový alomorf se *-š-* je vždy s délkou, a sice 2× v adverbium *tíše*. Kořenovou délku v tomto adverbium dokládá opět D. Šlosar.²²¹

Zájmenné příslovce *nikdy* je ve všech 16 případech zapsáno s délkou. Jedná se o tendenci dloužit adverbialní sufix – Dušan Šlosar²²² uvádí, že se konkrétně u tohoto adverbia jedná v 16. století o nový jev, který je doložen ve více památkách.

7.2.4 Označování dlouhého /ó/

Grafém «ó» se v památce vyskytuje čtyřikrát v citoslovci, třikrát je v této funkci zapsáno krátké <o>. Dlouhé <ó> je jinde zapsáno již jen jednou v antroponymu <Warón>.

7.3 Zápis /u/, /ú/, /ou/, /au/

V památce je foném /u/ zapisován grafémy «u» a «v», přičemž jejich distribuce je následující: Vprostřed a na konci slov se píše vždy <u>, např. <Ceftu>, <Duch>. Jedná-li se o pozici na počátku slova, píše se oba dva grafémy, např. <ufflo>, <Uffý>, <vcynil>, <Vlekl>, přičemž «v» je se svými 120 výskyty o něco málo častější než «u» s 98 výskyty. Oba grafy se užívají i po předponě, např. <neugdeš>, <nevlblžim>. Jednou je tentýž lexém zapsán dvěma způsoby: <naucyl> (43r) vs. <na vcyl> (15v). Porák²²³ uvádí přímo pro tento lexém, že první způsob psaní se vyskytuje v nejstarších tiscích, a jako výjimku z psaní <v> po předponě jej prosazuje Steyer.²²⁴ Domnívám se, že v naší památce se jedná

²¹⁷ ROSA, 2008, heslo *čjperný*.

²¹⁸ LUPÍNKOVÁ, 1971; HÁDEK, 1977.

²¹⁹ KOSEK, 2001, s. 183.

²²⁰ NEJEDLÝ, 2010, heslo *mímo*.

²²¹ ŠLOSAR, 1969.

²²² ŠLOSAR, 1962, s. 93.

²²³ PORÁK, 1983, s. 72.

²²⁴ TIMOFEEV, 2018, s. 99.

nejspíše o přiblížení se výslovnosti.²²⁵ Předložka *u* se 22× píše grafémem «u», 7× grafémem «v» bez ohledu na to, zda je předložka spojena s následujícím slovem, nebo se za ní píše mezera.

Před pravopisnou reformou z 1. pol. 19. stol. bylo zvykem psát v tiscích počáteční *u-* pomocí grafému «v»; v písařském pravopisu na rozdíl od konzervativnějšího tiskařského se často objevoval dnešní způsob zápisu, jak ukazuje výzkum T. Bergera²²⁶ na textech od 2. pol. 18. stol. do počátku 19. stol. Památka v tomto tedy nijak nevybočuje z dobového úzu.

Foném /ú/ se zapisuje grafem <u>, např. <Twug>, <Dukátu> (*dukátů*). Délka se tedy – jak již bylo zmíněno výše – v opozici /u/ : /ú/ nevyznačuje, háček nad literou má odlišit grafém od ostatních. Ve sporných případech proto z pravopisné podoby nelze vyvozovat závěry o vyslovované kvantitě. To se týká hlavně náslovného *u-* nebo *ú-*.

Do uvažování o kvantitě náslovného *u-/ú-* je nutné zahrnout i diftongizaci /ú/ v /ou/. Předpokládá se, že tam, kde diftongizace v násloví proběhla, bylo původní *ú-* dlouhé, kdežto tam, kde neproběhla, bylo dříve *u-* krátké. U některých slov však lze před diftongizací předpokládat kolísání kvantity.²²⁷ Ke konci 18. století diftongizované *ou-* v násloví převažovalo, avšak u některých slov vznikla další nestabilita zaváděním dublet, když se slova na *ou-* začala tisknout i s «v»,²²⁸ tj. nebyla zaznamenána diftongizovaná podoba. Důležitý je poznatek, že i pro sledované období „v okrajových oblastech historických Čech vedle sebe často koexistují diftongizované formy spolu s nediftongizovanými protějšky“.²²⁹ Pro Plzeňsko ČJA uvádí kolísání mezi *ou-* a (dlouhým) *ú-* a nediftongizovanou podobu hodnotí jako „starobylou podobu“.²³⁰

V památce se vyskytují čtyři tvary slov se zapsaným náslovným <V> nebo <U>, u nichž je kvantita nejednoznačná, a sice <Utocyfftě>, <Vmiřlu>, <Umyřlu>, <Uřtech>. Všechny tři lexémy jsou diskutovány v odborné literatuře a bylo u nich zaznamenáno větší či menší kolísání v kvantitě. Pro lexém *umysl* pozoruje Šimečková²³¹ v rané fázi národního obrození převahu diftongizované podoby a nediftongizovanou podobu vysvětluje západočeským nářečím; což by i odpovídalo naší památce, kde se diftongizovaná podoba *oumysl* vyskytuje 3×. Pro úplnost dodám, že v památce ve shodě s dobovým územ převažují

²²⁵ K tomu viz kapitolu 9 Celková charakteristika pravopisu památky.

²²⁶ BERGER, 1999, s. 62.

²²⁷ TRÁVNÍČEK, 1935, s. 89.

²²⁸ ŠIMEČKOVÁ, 2016, s. 113.

²²⁹ ŠIMEČKOVÁ, 2016, s. 112.

²³⁰ ČJA 5, 2016, s. 100.

²³¹ ŠIMEČKOVÁ, 2016, s. 112.

diftongizované podoby zapsané digrafémem «au» (18 výskytů v násloví), např. <aud>, <Autlá>.

Diftong /ou/ se zapisuje nejen digrafémem «au», ale cca 50× méně často i minuskulí <ou>, př. <pořlouchal dlouho> (4v). Zápis tohoto diftongu dnešním způsobem byl v ortografii definitivně prosazen roku 1849,²³² předtím bylo zvykem zapisovat jej digrafémem «au». Digrafém «ou» se – ovšem poměrně zřídka – u písařů objevuje již od 1. pol. 17. stol.²³³ Významné kolísání v zápisu diftongu zaznamenal např. již zmiňovaný výzkum Tilmana Bergera²³⁴ a tentýž autor konstatoval v kronice města Chrudimi od Josefa Ceregettiho z 18. stol. psaní «ou» jako jediný způsob zápisu diftongu.²³⁵

Digraf <au> je dvakrát užit pro foném /au/, a sice ve slově <raubýř> (14v, 45r).

7.4 Distribuce grafémů pro /i/ a /í/

V památce se pro označení fonému /i/ a /í/ užívají minuskule <i>, <y>, <j>, <ý>, <ÿ> a majuskule <I>, <Y>. Z hlediska kvantity popisují tyto grafémy výše uvedené podkapitoly 7.1.3 a 7.2.3. Zde se nejprve zaměřuji na distribuci minuskulí <i>, <j> oproti <y>, <ý>, pak zmiňuji majuskulní grafy a nakonec graf <ÿ>. Protože zápis *i* je záležitostí grafickou, výklad vychází od grafémů. Vlastními jmény se tato kapitola nezabývá, k tématu viz následující kapitola.

7.4.1 Po «h», «ch», «k», «r»

Po tvrdých souhláskách psaných grafémy «h», «ch», «k», «r» se píše jak tvrdé, tak měkké *i*. Je zde patrné kolísání s tendencí zapisovat tvrdé *y*, jež se 346 výskyty převažuje nad měkkým *i*, které je zapsáno 100×, např. <zahynuťj> (14v), <přjběhi> (35r), <druhý> (10r), <druhjm> (35v), <Hřjchy> (13v), <Chitře> (56v), <fuchým> (41r), <Německy> (2v), <welkim> (39v), <wyfoký> (4r), <Cefkjmi> (30r), <rychle> (6r), <prič> (12v), <hrýzl> (10r), <trj-/zňěnim> (30v).

Jaroslav Porák²³⁶ uvádí, že v 17. století u písařů nejsou pozorovatelné téměř žádné odchylky od psaní tvrdého *y* po uvedených souhláskách, a D. Timofeev²³⁷ dodává, že příručky 18. a počátku 19. století jednoznačně tvrdé *y* doporučují.

²³² PLESKALOVÁ, KOSEK, 2017.

²³³ PORÁK, 1983, s. 70.

²³⁴ BERGER, 1999, s. 62.

²³⁵ BERGER, 2005, s. 207.

²³⁶ PORÁK, 1983, s. 43.

²³⁷ TIMOFEEV, 2018, s. 96.

Avšak kvantitativní výzkum téhož autora pro 18. století ukazuje, že uvedenou zásadu různí písaři dodržují různě.²³⁸ Naše památka tím tedy nijak nevybočuje.

Variabilnost distribuce *i* se ukazuje v přejatém slově z f. 12v, kde čteme <z/zrichtowaly> s měkkým *i*, ale původně na konci řádky po <z> následovalo (nyní přeškrtané) <rych> s tvrdým *y*.²³⁹ Také v jiném přejatém slově pravopis kolísá; 2× čteme <Hiftorye> (2r, 16r) vs. 1× <Hyftorye> (58r). Měkké *i* je zapsáno v lexému <Matriale> (12r).²⁴⁰ Kolísání psaní *i* ve slovech cizího původu obecně je dáno již zmíněnou nerovnoměrností počešťování pravopisu.²⁴¹ Kolísání zde tedy odpovídá dobovým zvyklostem.

7.4.2 Po «g»

Po grafému «g», jenž reprezentuje foném /j/, se v památce téměř bez výjimky zapisuje měkké *i*, např. <giných> (11v), <fpokogil> (27v), <Giž> (45v). Pouze 9× je zapsáno <ý>, př. <zanechagýce> (36r), <mogý> (7v). Odchytky od očekávaného – tj. gramatikami doporučovaného – měkkého *i* popisuje pro konec 18. stol. např. T. Berger.²⁴²

7.4.3 Po sykavkách a «ř»

Po grafémech reprezentujících ostré sykavky /c/, /s/ a /z/ se v tiskařském pravopisu²⁴³ psalo <y>. Památka se ve velké většině přiklání k této zásadě, neboť po ostrých sykavkách píše tvrdé *y* v 355 případech, kdežto měkké *i* v 77 případech.²⁴⁴ Př. <chcy> (31r), <Cizim> (18v), <Cýfaři> (23v), <cjtil> (13r), <Syna> (15v), <gfý> (24v), <gfily> (*jsi-li*) (28r), <Mněfýc> (4v), <Mněfjcu> (53v), <mezy> (4v), <mezi> (32r), <přicházý> (29r), <wzjt> (26v). V jednom přejatém slově je pravopis počeštěný: <cytjruges> (11r).

Po grafémech pro tupé sykavky /č/, /š/ a /ž/ se situace různí. Po «ž» se vždy zapisuje měkké *i*, po <č> rovněž, př. <Muži> (30r), <vžjwat> (44r), <učin> (49v), <čjft> (11v). U grafému «c» označujícího /č/ zápis kolísá, přičemž pro dlouhé /í/ převažuje zápis grafem <j> (14 výskytů proti 6 výskytům s grafem <ý>), naopak krátké /i/ je v drtivé většině, tj. 108×, zapsáno pomocí <y> a pouze 19× pomocí

²³⁸ TIMOFEEV, 2018, s. 115.

²³⁹ Pro dnešní češtinu uvádí PSJČ oba způsoby zápisu jako ortografické.

²⁴⁰ Uvedený tvar jsem ve svých zdrojích nenašla, Dobrovský má *materyálie*, Jungmann *materialie*, *materyalie*, *materiálie*. Vzhledem k tomu, že tvar v naší památce se od uvedených liší nejen absencí *e*, nýbrž také *i*, nepovažuji jej za chybný a domnívám se, že písař řadí lexém k jinému skloňovacímu paradigmatu.

²⁴¹ Viz podkapitulu 6.2 Zápis /j/.

²⁴² BERGER, 1999, s. 63.

²⁴³ Tradičním termínem „bratrský pravopis“.

²⁴⁴ Z celkového počtu jsem odečetla případy, kdy «c» označuje tupou sykavku /č/, a digrafémy označující /š/.

<i>. Po <Sf> a <ff> je u dlouhého /i/ kolísání vcelku nevyhraněné s mírnou tendencí k tvrdému *y* (23× <j> a 30× <ý>), u krátkého s tendencí k měkkému *i* (38 výskytů <i> proti 14 výskytům <y>).

Z uvedeného vyplývá, že písař pocituje značení měkkosti – háček u «ž» a háček s tečkou u <č> – za směrodatný návod k zapsání následujícího měkkého *i*. Toto pravidlo potvrzuje psaní *i* po grafému «ř», protože po něm následuje – až na jedinou výjimku – vždy měkké *i*. Tímto pravidlem by se také vysvětlovalo kolísání v psaní *i* po fonému /č/ zapsaném grafémem «c» a po <Sf> a <ff> – fonémy zde nejsou zapsány svým zvláštním grafémem (po grafu <š> se *i* v památce nevyskytuje).

Soudobé gramatiky ukládají psaní měkkého *i* po «č», «ž», «ř», po grafému pro /š/ většinou také.²⁴⁵

7.4.4 Po <t'>, <d'>, <ň> a «t», «d», «n»

Pravidlo z předchozí podkapitoly o psaní měkkého *i* po grafému s měkkostí vyznačenou diakritickým znaménkem písař aplikuje téměř důsledně na záznam *i* po <t'>, <d'>, <ň> – 25× je psáno tvrdé *y* oproti 485× měkkému *i*. Příklady pro zápis *i* jako <i>: <chiřit> (8r), <poďiweňj> (6r), <ňimž> (10v); jako <j>: <řtjhá> (4v), <zďj> (12v), 2× <wyznáňj>; jako <y>: <Smrťy> (17r), 4× <zďy>, <oňy> (23r); a jako <ý>: <neřtěřťý> (6v), <zďý> (46v), <Kňýže> (2r).

O zápisu *i* po «t», «d», «n» lze s jistotou říci dvě věci.

Zprv, tvrdé *y* je téměř vždy užito jako neměkkící, viz př. <za ploty> (41v), <Patnáctý den> (4r), <Hofpody> (22r), <Clo-/wěk mladý> (15v), 3× <hodiny>, <pěkný Tuzér> (22r), a je tudíž možné považovat je za celkem spolehlivého ukazatele tvrdosti. Pouze 8× zastupuje <y> měkkící variantu, např. <proty> (9v), 2× <porodyla>.

Zadruhé, měkké *i*, jakkoli je častěji užito jako měkkící – např. <Latinlke> (23v), 3× <Rodice>, 7× <nikterak>; 3× <chtjce>, 17× <djtě>, 11× <Knjže> – zastupuje nejednou i variantu neměkkící. Ve většině případů je zřejmé, zda má před *i* stát měkký, či tvrdý konsonant. Písař zřejmě u vysoce frekventovaných slov nepovažuje za nutné vyznačovat měkkost konsonantu – např. pouze jedenkrát zapisuje <ňic> a ve zbylých 25 případech <nic> – ani tvrdost konsonantu (pomocí tvrdého *y*) – např. zapisuje pouze <niňj> nebo <ninj>, převážně píše <njbrž>, <ti> pro osobní zájmeno *ty*, velice často <kdiž> atd.

J. Porák²⁴⁶ uvádí, že v humanistické češtině byla poměrně důsledně dodržována zásada, že měkké *i* značí palatálnost konsonantu. Z výše řečeného

²⁴⁵ TIMOFEEV, 2018, s. 96–97.

²⁴⁶ PORÁK, 1983, s. 44.

vyplývá, že v naší památce se nejedná o zásadu, jako spíše o tendenci; písař si značení měkkosti před měkkým *i* často „pojišťuje“ psaním háčku u konsonantu.

Problematickou se polyfunkčnost měkkého *i* ukazuje (a je zpochybněna jednoznačnost tvrdého *y*) v koncovkách adjektivního jmenného, zájmenného a zvláště adjektivního tvrdého skloňování – zjednodušeně řečeno tam, kde lze podle dnešních měřítek počítat jak se spisovnou, tak s nespisovnou variantou. Uvedu několik příkladů.

Ve jmenném skloňování se jedná o tvary přičestí trpného: <fprawenygfte> (*spraveni jste*) (43r), <Lapeni budeme> (31v), <prozrazeni být ocekáwaly> (32r), <toho hodni gfte> (58v). Jedná se vždy o plurál mužského životného rodu; Gebauer²⁴⁷ pro participia v N pl. m. a. neuvádí kolísání mezi měkkým *i* a (krátkým) tvrdým *y* – z toho důvodu se přikláním k názoru, že zapisované *i* je měkčí. Jediný zbývající výskyt n-participia s vyznačenou měkkostí to potvrzuje: <my gfme / Kryftyně naffý krew i život dlužni> (35r).²⁴⁸

Nejasnosti dále vznikají u osobního zájmena pro 3. os. pl., jež se 53× zapisuje jako <oni>, 10× jako <oňi> nebo <oňy>, 3× jako <oný> a 1× jako <onj>.

V zájmenu s krátkým <i> bez zapsané měkkosti fonému /ň/ považuji <i> za měkčí – již bylo uvedeno, že u lexémů s vysokou frekvencí písař čtenou měkkost nevyznačoval; domnívám se, že je tomu tak i zde, což podporuje i výskyt variant se značeným <ň> (podobně uvažuji u <dňi> a <dni>, kdy obě varianty mají po třech výskytech – druhou variantu, stejně jako první, hodnotím jako *dni*). Platí to pro mužský rod; tři výskyty, kdy zájmeno zastupuje ženský rod, např. <oni 4 Ofoby>, se podle mne čtou jako *ony*.

Zájmeno s dlouhou samohláskou vždy v památce zastupuje mužský rod životný v nominativu, dvakrát stojí samostatně a dvakrát v přívlastku shodném. Myslitelná jsou dvě řešení: Gebauer²⁴⁹ uvádí pro N pl. m. a. zájmena *oni* zdloženou variantu **oní**, pro A a N pl. m. a. tvar *oné* se zúženou variantou **oný**. O něco pravděpodobnější se jeví varianta, že se jedná o neměkčí *i*, tj. o tvar zájmena *oný*, a to ze dvou důvodů. Zaprvé není v dlouhé variantě zájmena ani jednou zapsáno <ň> a zároveň převažuje zápis s tvrdým <ý>. Zadruhé se

²⁴⁷ GEBAUER, 1960, s. 276.

²⁴⁸ Při jediném dokladu měkkosti nesmíme zapomínat, že se může jednat o písařskou chybu, jako je tomu v N sg. m. a. tvrdého složeného skloňování na f. 45r <nebezpe-/cňj Chlap>. Proto mi zde doklad neslouží za jediný, nýbrž za podpůrný argument.

²⁴⁹ GEBAUER, 1960, s. 453.

v památce jednou vyskytuje i nezúžená podoba zájmena *oné* v N pl. m. a. na f. 49v: <když one we wffý poceftnofti pochowaný by-/ly>.²⁵⁰

Zájmena *ten* a *tento*, skloňovaná dle tvrdého zájmenného skloňování, jsou zapisována s oběma *i* a nejsou tak rozlišeny tvary *ty*, *ti*, *tyto* a *tito*. Ve shodě s dosavadním pozorováním je zápis s měkkým *i* častější (35×) a zastupuje oba druhy *i*, zatímco tvrdé *y* (7×) je v 5 případech bezpochyby neměkčící. Podle Gebauera²⁵¹ jsou pro N pl. f. a A pl. f., m. i., m. a. přípustitelné pouze varianty *ty* a *tyto*, např. <ti 3 dobré duffe> (29v), <na ti zdě> (4v), <wyděl ti fpicý> (46r). Problematickým je pouze N. pl. m. a.,²⁵² kde jsou možné také varianty s měkkícím *i*, např. <ty mužowé> (12r), <ti vteceny> (32r), <tito dvě Manžele> (55r), <tito dobřj lide> (38r). Vzhledem ke stavu jazyka památky a tomu, že se ani v jednom z 18 výskytů tohoto tvaru nezapisuje <ť>, naopak dvakrát se vyskytuje zápis s <y>, považují za mírně pravděpodobnější, že je *i* neměkčící.

V adjektivním tvrdém skloňování je nejednoznačná interpretace v N pl. m. a., např. <ukritj Lide> (32r), <zahan-/bený a zloftj rozhořcenj> (21r), <ocytý Swědkowe> (50r), <čtiřj ftráž-/ný> (9v). Zdá se pravděpodobnější, že je zde jak při psaní <j>, tak <ý> myšlena neměkčící varianta. Kromě již uvedené spolehlivosti tvrdého *y* mne k tomuto závěru vede i fakt, že koncovka složeného adjektivního skloňování v daném rodě a pádě zapisovaná jako <ňj> vždy označuje měkké skloňování – v kontrastu k tomu stojí tvrdé skloňování bez značené měkkosti. Je ovšem důležité zmínit, že čtení, k němuž se zde přikláním, nevyklučuje možnost čtení s měkkým *i* nebo kolísáním, což je vidět i z tvarů nominativu <někteřj> (12r) vs. <některý> (55v), kde pozorujeme alternaci. – V ostatních tvarech pravopisné kolísání nečiní při čtení problémy, např. <pátj den> (19v), <ten mladj domnělý / Knjže> (16v), <zaklenj Kolomaznj> (58v), <Cerný Duch> (56v).

Na závěr poznámka k slovům cizího původu. Nejen měkké *i*, ale i humanistické písmo a z většiny původní pravopis zdůrazňují cizost lexému <Quartiru> (22r).^{253 254} V slovesech <Sftudyrowal> (20v, 21v), <cytjrugeš> (11r),

²⁵⁰ Tvar *oné* je v památce ještě dvakrát, jednou v A pl. m. a. <spatřjce one Cykání> (36v) a jednou v A pl. f. <na one Tři děwcata> (37v), což se shoduje s uvedenými poznatky Gebauera; pro femininum platí totéž, co pro A a N pl. m. a.

²⁵¹ GEBAUER, 1960, s. 445–446.

²⁵² Gebauer uvádí pro N pl. i příklady měkkosti pro maskulina, jež dnes považujeme za neživotná. Domnívám se však, že měkkost v N. pl. m. i. je v tvrdém zájmenném skloňování pro sledované období téměř vyloučena, protože je plně ustálena kategorie životnosti – viz užívání plurálové přípony *-ové* v naší památce pouze pro životná maskulina. Proto považují za jednoznačně správné číst zápis nominativu <Peňjze ti> (26v) jako *peníze ty*.

²⁵³ Nemusí to ovšem znamenat, že by lexém v té době nebyl začleněn do českého jazykového systému; písaři si často cenili latinského nebo německého pravopisu více a „často se můžeme setkat například s vlivem cizí grafiky na slovo již částečně zdomácnělé“. MARTÍNEK, 2010, s. 344.

<ffpendj-/rowat> (22r) se jedná o rozšiřující sufix *-ír-*, který pochází z němčiny a připojoval se před kmenotvorný sufix *-ova(t)* výlučně u přejatých sloves.²⁵⁵ Zde se po <d> nebo <t> píše obojí *i*.

7.4.5 Po obojetných souhláskách

V písařském pravopisu bylo obvyklé kolísání měkkého a tvrdého *i*, „největší variabilita se vyskytovala po obojetných souhláskách /b/, /l/, /m/, /p/ a /v/“.²⁵⁶ Tomu by odpovídala situace v naší památce. Na deseti foliích²⁵⁷ je téměř třetina zapsaného *i* zvolena neetymologicky nebo bez ohledu na morfologickou analogii a často lze pozorovat kolísání zápisu v jednom lexému či morfému, např. <Oblycege> (2r) vs. <oblicege> (6v), <millic> (4r) vs. <Pomyflit> (11r), <mluwila> (2v) vs. <pozdrawyl> (6v), v celé památce 44× <mjfto> vs. 6× <mýfto>.

Nicméně v kolísání se na určitých pozicích projevuje mírná tendence k psaní <y>: v koncovce *-mi*, ve tvarech slovesa *být*, v l-participiu pro pl. m. a., v komponentu *-li*, např. <pakly>, <gefily> (ostatně spojka *-li* se v celé památce píše vždy s <y>, bez spojovníku), v předponě *vy-*.

Grafém «f» se vyskytuje v památce v přejatých slovech a je po něm vždy zapsáno měkké *i*. Ve třech lexémech se jedná o zachování původního pravopisu, viz <Oficjr> (2v), <Figuru> (5v), <Krucyfix[em]> (53v), v tvarech slovesa *treftit* a jeho odvozeninách je zapsána kmenotvorná přípona.

V ostatních slovech cizího původu se situace po obojetných souhláskách různí lexém od lexému – <Familie> je 4× vždy s měkkým *i*, <Obligacj> (26v) / <obligacy> (27r) též, naopak kolísá <wynflowane> (6v) vs. <winflowanau> (57v). Jednou je zapsán nepůvodním pravopisem tvar <Termýnu> (27r).

7.4.6 Na počátku slova

Spojka *i* je zapsána jak pomocí tvrdého *y*, tak pomocí měkkého *i* v přibližně stejném počtu případů. Jediný výskyt majuskule <Y> zaznamenává právě tuto spojku (59v). Příslovce *ihned* je jednou zapsáno <ihned> (46r), 3× <y hned>.

Cizí slova jsou vždy zapsána s majuskulí <I> na začátku – jedná se o lexémy <Interefy> (27r dvakrát, 40v) a <Ingauft> (40r). Majuskule <I> v ostatních případech zastupuje konsonant /j/.²⁵⁸

²⁵⁴ Do češtiny se dostal přes německé *Quartier*, kam přešel z francouzštiny. REJZEK, 2001, heslo *kvartýr*.

²⁵⁵ KAMIŠ, 1981.

²⁵⁶ FIDLEROVÁ, 2020, s. 156. Vlastní překlad.

²⁵⁷ Průzkum pro obojetné souhlásky jsem provedla na ff. 2r až 11v, tj. asi 1/6 celého textu.

²⁵⁸ Viz podkapitolu 6.2 Zápis /j/.

7.4.7 Graf <ÿ>

V památce se desetkrát, tedy marginálně, vyskytuje graf <ÿ>. Má zřejmě původ ve splynutí <y> a <ij>.²⁵⁹ Vysvětlení pro jeho výskyt v naší památce můžeme hledat u vlivu předlohy nebo staršího tiskařského úzu.

Tento grafém nemá v památce žádnou vyhraněnou funkci. Je užíván jak pro označení dlouhého vokálu, jako v těchto pěti případech: <Sfÿpy> (6r), <ozÿwal> (10v), <wÿ-/ce> (13v), Albÿně (17v), bďÿ (18r); tak čtyřikrát pro zapsání vokálu krátkého: <Prahÿ> (3v), <naproťÿ> (4v), <ze zemÿ> (*ze zemi*, tj. *ze země*) (12v), <bez/pomftÿ> (23v). Jak již bylo zmíněno, jednou je zapsán v tautosylabickém *ej*: <ozeÿwá> (11v).

Graf <ÿ> zastupuje stejnou měrou tvrdé a měkké *i*, ale píše se vždy po konsonantech, po nichž distribuce *i* kolísá. Viz např. totožné lexémy – v památce je pravopisná podoba <wjce>/<wjce> i <wÿc>, <Prahi> a <Prahy>.

7.4.8 Shrnutí

Pro písarský pravopis se uvádí nejednoznačná distribuce měkkého a tvrdého *i* vůbec,²⁶⁰ resp. ještě větší kolísání než v tiskařském pravopise. V našem rukopisu se kolísání vyskytuje, nicméně do jisté míry lze v distribuci písmen pro *i* vysledovat systém.

Po konsonantických grafémech s vyznačenou měkkostí se píše vždy («ž», «ř», graf <č>) nebo téměř vždy («ť», «ď», «ň») měkké *i*.

Po grafému «g» se téměř vždy píše měkké *i*.

Po «t», «d», «n» zapisované tvrdé *y* téměř nikdy neznamená měkkost předchozího konsonantu, měkké *i* naopak zastupuje jak měkkící, tak neměkkící variantu.

Po grafémech «c», «f», «z» a grafu <S> je tendence k psaní tvrdého *y*.

Po digrafech <ff> a <Sf> je kladení *i* v podstatě libovolné.

Po grafémech pro obojetné souhlásky je silné kolísání, nicméně v některých pozicích existuje tendence k zapisování <y>.

²⁵⁹ BERGER, 1999, s. 59.

²⁶⁰ FIDLEROVÁ, 2020, s. 156.

8 Poznámka k propriím a majuskulím

V této kapitole se nejprve podívám na specifika psaní proprií, v návaznosti na což velice stručně shrnu zjištění o psaní majuskulí. Není-li v této kapitole uvedeno, z jakého folia transliterované příklady pocházejí, jedná se o tvar jména v nominativu, jenž se v památce nemusí vyskytovat.

8.1 Propria

Pro zápis proprií vyskytujících se v památce platí výše popsané poznatky, např. o psaní *i/y*, psaní <f> vprostřed slova nebo zápisu konsonantických grafémů s diakritikou. Zdá se přesto užitečné pojednat o této sémanticky vymezené skupině substantiv zvlášť.

Z předchozích kapitol vyvstává, že pravopis sledované památky je do jisté míry variabilní. Tato variantnost je pro dnešního čtenáře zvláště nápadná u antroponym, především proto, že je dnes kladen velký důraz na stejné psaní jména jedné osoby ve všech dokumentech, a také proto, že se zástupci této kategorie vyskytují v porovnání s jednotlivými apelativy v textu častěji.

V památce jsou některá antroponyma zapisována pravidelně jedním způsobem, viz 25× <Honza>, 9× <Bořiwog>, 2× <Liworyus>, 4× <Pawel>, 6× <Kothar>. Jindy se však vyskytuje zápis jednoho antroponyma ve dvou a více variantách. Může se jednat o varianty, které mají bezpochyby totožnou fonologickou reprezentaci: 9× <Radauff> vs. 8× <Radauš> vs. 2× <Radauss>; 60× <Iohann> vs. 27× <Iohan>.

Kolísání v dalších antroponymech teoreticky může vést k nejistotě ohledně výslovnosti, avšak je téměř jisté, že se jedná pouze o kolísání v zápisu a čtenář si zamýšlenou výslovnost vyvodí. Je tomu tak v základu jména *Franěk*: 31× <Fraň> vs. 4× <Fran>, vč. genitivního tvaru <Franka>, <franka> (obojí 44v) – z převažující formy lze odvodit, že se čte *Fraňka*; a v antroponymu *Stanislav*: 2× <Staňflaw> vs. 13× <Staniřlaw> vs. 2× <Stanyřlaw>.²⁶¹

A konečně zaznamenáváme kolísání v psaní tvrdého a měkkého *i* a v jeho kvantitě, jakož v kvantitě ostatních vokálů, např. 9× <Waron> vs. 1× <Warón>;²⁶² 39× <Wilim> vs. 10× <Wiljm> vs. 3× <Wyljm> vs. 2× <Wilým> vs. po jednom výskytu <Wylim>, <Wylým>, <Wylým>; podobně u antroponym *Kristýna*, *Slavík* a *Viktorín*. V jediném vlastním jméně osobním je zapsán také jeden z nečetných digrafů (spřežek): 2× <Wiczal> vs. 2× <Wičtál> a 1× <Wičtal>.

²⁶¹ Viz také podkapitulu 7.4.4 o značení měkkosti před *i*.

²⁶² Grafém «ó» se v památce vyskytuje už jenom v citoslovci, viz také podkapitulu 7.2.4 Označování dlouhého /ó/.

Zároveň v tomto propriu pozorujeme důsledné značení fonému /č/ použitím nejen digrafu, ale i grafu <č>, jenž je v památce poměrně vzácný.²⁶³

Uvedená variantnost není ničím neobvyklým – např. R. Adam²⁶⁴ ještě v korespondenci Boženy Němcové popisuje kolísání v zápisu proprií, především příjmení, ale i rodných jmen cizího původu a jejich hypokoristických podob; v denících Bedřicha Smetany se rovněž vyskytují různé pravopisné podoby jmen týchž osob.²⁶⁵ Domnívám se, že můžeme na celou skupinu antroponym aplikovat Adamovu poznámku, že „[i]dentita příjmení byla dána vyslovovanou podobou“²⁶⁶ a že tedy nezáleželo tolik na sjednocení psané formy.

8.1.1 Jméno hradu

U toponym, která se v památce vyskytují méně často než antroponyma, se pravopisné kolísání neprojevuje, až na jméno hradu. Protože se jedná o ústřední bod celého dění povídky, podíváme se na něj podrobněji.

Hrad, resp. zřícenina hradu se dnes jmenuje **Radyně**. Tato varianta odpovídá etymologii jména hory, podle níž hrad nese jméno – znamená buď *Radova (hora)* a bylo utvořeno příponou *-yně* ke jménu *Rad*, nebo *milá, příjemná (hora)* z praslovanského **radъ*.²⁶⁷

V pramenech se objevují i jiné varianty jména – *Radina*, *Hradina* a *Radiná*.

Podobu **Radina** dokládá Jaroslav Schiebl ve své sbírce pověstí: „Tu sobě vystavěl Radouš pevný a veliký hrad, jemuž dal jméno Radyň, neb jak se u nás praví Radina.“²⁶⁸ Stojí tu vedle sebe etymologická podoba jména, tedy *Radyň* – sufix *-yně* je variantou pro *-yně*²⁶⁹ – a podoba *Radina*. Obojí zmiňuje i August Sedláček, když ve svém monumentálním díle o českých hradech a zámcích píše: „Nad Plzencem vypíná se vysoko výšina horská, na jejímž nejvyšším skalnatém bodu spatřují se zříceniny starého hradu Radyně, chybně i Radina zvaného.“²⁷⁰

Domnívám se, že v další variantě, **Hradina**, se projevuje lidová etymologie: *Hradina* podle *hrad*. Tuto podobu dokládá úryvek ze Schieblovy sbírky pověstí: „Na hoře Radině (...) jest pobořený hrad toho jména Radina (Hradina).“²⁷¹

V německých zdrojích se hrad nazývá *Radina*,²⁷² v deníku Karla Krameria dokonce čteme „Radina oder Hradina“.²⁷³

²⁶³ Viz také podkapitulu 6.1 Zápis /c/ a /č/.

²⁶⁴ ADAM, 2010, s. 396.

²⁶⁵ Za tento postřeh vděčím Mgr. Tomáši Bernhardtovi.

²⁶⁶ ADAM, 2010, s. 396.

²⁶⁷ LUTTERER, ŠRÁMEK, 2004, heslo *Radyně*.

²⁶⁸ SCHIEBL, 1931, s. 77.

²⁶⁹ GEBAUER, 1960, s. 205.

²⁷⁰ SEDLÁČEK, 1905, s. 66.

²⁷¹ SCHIEBL, 1931, s. 9.

Jaroslav Schiebl dále zaznamenal v ústním vyprávění adjektivizovanou podobu jména **Radiná**: „vo nějakejch pokladách na Radinej“ a „k samý Radinej“.²⁷⁴

V naší památce je zápis jména hradu nejednotný. Pro všech 7 výskytů jména lze však konstatovat toto: Podoba s počátečním *H-* se nevyskytuje, což vylučuje podobu *Hradina*. Dále /i/ není ani jednou zapsáno jako <y>, které vyznačuje tvrdost předchozího konsonantu,²⁷⁵ a zároveň je jméno 4× zapsáno s grafem <d'>, což vylučuje variantu *Radyně*. Co se týče koncovky jména – tj. *Radina* vs. *Radiná* –, varianta *Radina* je jednoznačně doložena na f. 59v: <Sfly k Radiňě>. 5× se jméno hradu vyskytuje ve spojení *v/k zámku/hradu* + *jméno hradu*, jež na první pohled vypadá jako nominativ jmenovací: <k Zámku Raďině> (46r). Pak by nominativ jména zněl *Radině*, což však není doložená podoba, musí se tedy jednat o dativ (příp. lokál) jména *Radina*. Šestkrát se tedy v naší památce používá podoba **Radina**. Jeden doklad je adjektivní variantou jména, tj. **Radiná**: <do tohoto Hradu neb *Rad'iny*> (14v).

8.2 Psaní majuskulí

V památce se na první pohled vyskytuje více majuskulí, než by dnešní ortografie připustila.

Pro utřídění poznatků o psaní majuskulí v naší památce si posloužím výzkumem A. A. Fidlerové, R. Dittmanna a V. S. Vladimírové²⁷⁶ zabývajícím se psaním velkých písmen v raněnovověkých biblích, který užívá mírně modifikovanou metodu německých badatelů R. Bergmanna a D. Neriuse. Ti zkoumali psaní velkých písmen podle textových, syntaktických a lexikálních kritérií. Čeští výzkumníci se zaměřili na lexikální stránku, konkrétně na substantiva, která se třídí podle sémantických kritérií,²⁷⁷ v návazné studii totéž třídění na tomtéž materiálu využívá Alena A. Fidlerová pro zkoumání majuskulí u adjektiv.²⁷⁸

Následující poznatky se dotýkají problematiky jen velice zběžně a výběrově, v podstatě pouze proprií, z nichž nejsou zohledněna víceslovná pojmenování jako <Krag Cáfławfký> nebo <zem Cefká>.

²⁷² HEBER, 1844.

²⁷³ KALAŠOVÁ, 2010, s. 79.

²⁷⁴ SCHIEBL, 1931, s. 38.

²⁷⁵ Viz podkapitulu 7.4.4.

²⁷⁶ FIDLEROVÁ, DITTMANN, VLADIMÍROVÁ, 2010.

²⁷⁷ Ibid., s. 294.

²⁷⁸ FIDLEROVÁ, 2013.

Podle třídění v uvedených studiích se antroponyma, o nichž zde byla dosud řeč, řadí do kategorie *vlastní jména osobní*. Výše uvedené příklady z této kategorie jsou zapsány s iniciální majuskulí – v ojedinělých případech, přesněji řečeno 5×, se píše s minuskulí, př. <diroljna>, <fraňěk>, <kryftýna>. Zde je namístě upozornění, že u některých grafémů je obtížné rozpoznat, zda se jedná o minuskuli, nebo majuskuli, což platí nejen pro «d» a «f», ale také pro grafémy «b», «l», «t» a «z»; názorně to ukazuje Tabulka č. 1 v podkapitole 2.1. Proto není vždy zcela jisté, kterou podobu měl písař na mysli.

S majuskulí na počátku píše památka vždy substantivum *Bůh*, viz 4× <Buch>, 4× kořenný alomorf <Boh> a 1× <Bož>, a rovněž adjektivum od něj odvozené, viz 6× <Božlký> a 3× <Božj>. Tyto výrazy spadají do podkategorie apelativ zvané *nomina sacra*.

V předchozí podkapitole jsem mluvila o toponymech; metoda uvedeného výzkumu je třídí do kategorie *vlastní jména geograficko-politická a geograficko-topografická* a do kategorie *vlastní jména staveb*. Druhou kategorií se zde nebudu zabývat. Slova spadající do první jmenované skupiny se v památce shodně s dnešní ortografií zapisují s iniciální majuskulí, př. 12× <Trnawa>,²⁷⁹ 4× <Racyce>, 5× <Brno>. Psaní majuskulí v adjektivech od těchto slov odvozených mírně kolísá, ale převažuje zápis s velkým písmenem, př. 10× <Celký> vs. 1× <celký>, 6× <Německý> vs. 1× <německý>.

Skupina apelativ z kategorie *označení osob odvozená od geografických jmen a příslušníků národů* je rovněž vždy zapsána s majuskulí, př. 14× <Cykán>, 10× <Afrykán>, jediné dvě výjimky tvoří po jednom výskytu <afrikán> a <němkyně>. Odvozené přídavné jméno <Afrykánfský> se píše také s majuskulí.

A. A. Fidlerová píše, že se nejvíce lexikálně motivovaných majuskulí u adjektiv objevuje „primárně u adjektiv odvozených od vlastních jmen, vlastních názvů a označení posvátných entit a dále u adjektiv odvozených od dalších substantiv,“²⁸⁰ což se nám zde ve zkoumaných kategoriích (tj. vlastní jména, vlastní názvy a označení posvátných entit) potvrdilo.

Co se týče syntaktického a textového kritéria pro psaní velkých písmen, jen stručně zmíním, že nadpisy a tituly jsou psány s velkým počátečním písmenem a po tečce se píše téměř vždy velké písmeno – avšak vzhledem k tomu, že písař častěji větné celky odděluje čárkou, bylo by dále potřeba zkoumat psaní na počátku větných celků podrobněji. Naprosto ojediněle se po tečce nepíše velké

²⁷⁹ Pro psaní grafému «t» platí výše řečené.

²⁸⁰ FIDLEROVÁ, 2013, s. 169.

písmeno, a sice pokud se jedná pouze o jakési vyčlenění z větné struktury za účelem zdůraznění, viz <**Iohan.** byl ftarý 1 Rok a 12 Neděl.> (18r).²⁸¹

Uvedené nahlédnutí do psaní majuskulí v památce má spíše posloužit jako upozornění na další směr výzkumu – nebyla zde vůbec řeč o substantivech, jež dnes píšeme s malým písmenem, např. apelativní kategorii *označení titulů a postavení* (v památce se píše vždy <Cýfař>) či ostatních konkrét – bylo by bezpochyby velice zajímavé tuto oblast blíže prozkoumat, neboť se ve vývoji české ortografie různě proměňovala a není ještě dopodrobna probádána. Bez zajímavosti by nebylo ani zkoumání majuskulí u sloves, jež v památce rovněž (i vprostřed věty) pozorujeme. Výzkum předchozích pravopisných jevů také ukázal, že písař je systematictější, než se na první pohled může zdát – a tak bychom možná i zde mohli vypátrat nějaká pravidla a tendence. Protože se však jedná o veliké téma a časově náročný výzkum, nemohu se mu zde blíže věnovat.

²⁸¹ Je možné, že zde má tečka podobnou funkci jako pomlčka za jménem na f. 53r, viz podkapitolu 5.3 Interpunkce.

9 Celková charakteristika pravopisu památky

Již byla učiněna zmínka o tiskařském a písařském pravopisu a popsány i některé jejich prvky. Na tomto místě shrnu jejich charakteristiku a jejich vzájemný vztah. Na závěr kapitoly, a tím i pravopisného rozboru posoudím, čemu odpovídá pravopis naší památky.

Tiskařský, nebo také tradičním termínem **bratrský pravopis**,²⁸² ustálený během 16. století, píše «au» pro /ou/, náslovné /u/ jako «v», konsonant /v/ jako «w», zapisuje grafy <ě> a <ů>, dlouhé /í/ značí jako <j>, po grafémech označujících ostré sykavky píše <y> a jinak zapisuje měkké a tvrdé *i* dle podobných pravidel jako dnes, tedy podle etymologie či morfologické analogie. „[B]ratrský pravopis byl svou povahou kompromisní – obsahoval jak prvky pravopisu diakritického, např. označování vokálního kvantitu pomocí čárky n[ebo] měkkosti pomocí háčku, tak také prvky pravopisu spřežkového, např. š se označovalo jako <ff> n[ebo] na konci slova jako <fs>.“ V tiscích se od konce 16. do konce 18. století projevovala vyšší míra kolísání než v dnešní ortografii – např. konsonant /j/ bylo možné zapsat jako <g> nebo <y> a v majuskulích se běžně, původně z technických důvodů kvůli nedostatku liter,²⁸³ projevoval spřežkový pravopis. „Na dodržování pravidel měla také vliv mentalita uživatelů spisovného jaz[yka] – dobový úzus se vyznačoval zřejmou benevolencí a vyšší mírou tolerance kolísání.“

Ve 2. pol. 16. století již byly etablovány dvě pravopisné tradice – tiskařská, realizující v různých menších obměnách výše popsaný tiskařský pravopis, a písařská tradice. **Písařský pravopis** se vyznačuje ještě vyšší variabilitou než tiskařský,²⁸⁴ uvádí se, že jsou v něm ve velké míře užívány spřežky pro záznam konsonantů, jakož i slabik, v nichž dnes píšeme po konsonantu <ě>, záznam měkkého a tvrdého *i* je nesystematický, kvantita vokálů není značena či jen v nízké míře,²⁸⁵ dále se vyšší variabilita než v tiskařském pravopisu projevuje v distribuci majuskulí, předložky a spojky se častěji píše dohromady se sousedním lexémem, naopak prefixy zvlášť a užívá se užší repertoár interpunkčních znamének.²⁸⁶

Nedávný výzkum A. A. Fidlerové na tiscích a opisech knih městských a zemských práv od konce 16. do počátku 18. stol. existenci dvou ortografických

²⁸² Není-li uvedeno jinak, informace čerpám z KOSEK, 2017.

²⁸³ FIDLEROVÁ, 2009, s. 56.

²⁸⁴ FIDLEROVÁ, 2020, s. 156.

²⁸⁵ PORÁK, 1983, s. 104.

²⁸⁶ FIDLEROVÁ, 2009, s. 52.

systémů potvrzuje. Zároveň ze srovnání obou systémů plyne, že variabilita pravopisu mezi jednotlivými rukopisy je vysoká a „některé z nich [tj. rukopisů] se od tiskařského pravopisu vzdalují více než jiné“:²⁸⁷ některé např. značí kvantitu vokálů, jiné jen u určitých vokálů a další výjimečně či vůbec.²⁸⁸ Každý rukopis tedy v minulosti nemusel být nutně psán písařským pravopisem. Do jisté míry to také záleželo na zvoleném druhu písma – „tiskařský pravopis s největší pravděpodobností nalezneme v rukopisech psaných knižním písmem, naopak i rukopisy vzdělaných písařů mohou být psány písařským pravopisem, pokud jsou zároveň psány polokurzívou nebo kurzívou.“²⁸⁹

Náš rukopis je, jak plyne z pravopisného rozboru, dílem pečlivého písaře, jehož pravopis není tolik rozkolísaný, jak by se na první pohled mohlo zdát.

Kromě spřežek běžných i v tiskařském pravopisu (tj. pro zápis *ch* a *š*) rukopis píše spřežky jen v jednotkách případů – jedná se o spřežky pro /c/, /č/ a ve slabikách /řa/, /ňe/, /vje/. Systémově památka zapisuje slabiku /mňe/ třemi grafy namísto dvou. Zajímavé je, že v nadpisu zapsaném frakturou se vyskytují dvě z těchto nečastých spřežek – majuskule <CŽ> a slabika <ÑIE>. Písař si tedy kreslené písmo s tiskařským pravopisem zřejmě nespojuje. Jinak platí, že měkkost konsonantů se značí téměř vždy diakritickým znaménkem – tremmatem nebo háčkem nad konsonantickým grafémem nebo pomocí <ě> –, což odpovídá tiskařskému pravopisu.

Ve shodě s poznatky o písařském pravopisu v památce dosti kolísá zápis měkkého a tvrdého *i* po obojetných konsonantech. Klazení *i* v ostatních pozicích není libovolné, ačkoli různou měrou kolísá – po grafémech pro ostré sykavky existuje tendence k psaní tvrdého *y*, po konsonantických grafémech s vyznačenou měkkostí a po «g» se až na pár výjimek píše měkké *i*. Tvrdé *y* téměř vždy značí tvrdost předchozího konsonantu.

Značení délky vokálů se blíží spíše tiskařskému pravopisu, neboť délka je zapsána ve všech vokálech – kromě /ú/, což úzce souvisí s tím, že kurentní «u» již je s jedním znaménkem (háčkem) zapisováno. Kvantita fonému /é/ se však zapisuje dosti nespolehlivě, zato fonémy /á/ a /í/, jak se zdá, jsou zapisovány natolik pečlivě, že z nich lze vysledovat nářeční a mluvenou kvantitu vokálů v určitých pozicích.

²⁸⁷ FIDLEROVÁ, 2020, s. 162. Vlastní překlad.

²⁸⁸ Ibid., s. 164.

²⁸⁹ FIDLEROVÁ, 2009, s. 57. Knižním písmem má autorka na mysli to, co ve své práci nazývá kresleným novogotickým písmem neboli frakturou. Viz kapitolu 5.1.2 Vertikální členění – druhy písma a podtržení.

K potvrzení domněnky o nesystematičnosti v psaní majuskulí není můj výzkum dostatečný, ale psaní majuskulí v propriích a od nich odvozených adjektivech, jež jsem v této souvislosti zkoumala, je až na nemnohé výjimky důsledné.

Rovněž další rys písařského pravopisu – psaní předložek, spojek a prefixů zvlášť, respektive společně s následujícím lexémem – nelze s plnou určitostí potvrdit, neboť psaní mezer je v našem rukopisu často nesnadno rozpoznatelné. Zdá se však, že písař uplatňuje oba způsoby psaní (zvlášť nebo dohromady).

K písařskému pravopisu se rukopis řadí omezeným repertoárem interpunkčních znamének, přesněji řečeno užíváním čárky mnohem častěji než psaním ostatních znamének.

Nakonec bych dodala, že psaní <ou> namísto <au>, psaní náslovného «u» vedle «v» a psaní <mně>/<mňě> spolu s poměrně často zaznamenanou neutralizací znělosti jsou projevem něčeho, co Tilman Berger²⁹⁰ nazývá „fonetizací“ pravopisu – tedy psaním blízcím se realizaci ve výslovnosti, což úzce souvisí s tendencí k odstranění historicky podmíněných pravopisných pravidel.²⁹¹ Výše jsem ukázala, že se dobově nejedná o ojedinělý prvek. Jan V. Pohl²⁹² usiloval ke konci 18. stol. v podobném duchu o pravopisnou reformu, František J. Tomsa²⁹³ ve své příručce z r. 1800 radí psát «u» místo náslovného «v»; Bergerův výzkum dokazuje, že „takové nápady tehdy ‚byly ve vzduchu‘“²⁹⁴ – rukopisný úzus našeho rukopisu to jen potvrzuje.

Na závěr lze shrnout, že náš rukopis vykazuje prvky, jež jej řadí k písařskému pravopisu, ale téměř postrádá jeho nejvýraznější prvek, tj. spřežky, a tím se blíží tiskařskému pravopisu. Je pravděpodobné, že na písaře již měly vliv rakouské školské reformy, jež započaly v 2. pol. 18. stol. a pokračovaly ještě v prvních desetiletích 19. stol.; podle Fidlerové²⁹⁵ reformy vedly k postupné uniformitě pravopisu a k zániku písařského pravopisu a celé kultury s ním spojené.

²⁹⁰ BERGER, 1999, s. 61.

²⁹¹ Ibid.

²⁹² Ibid., s. 64

²⁹³ TOMSA, 1800, s. 8.

²⁹⁴ BERGER, 1999, s. 64.

²⁹⁵ FIDLEROVÁ, 2020, s. 174.

Edice

10 Transkribovaná edice

[1r] **Černej Honza aneb v starym zbořenym zámku Radině nad
Plzencem zaklený kolomazník**

[1v] **Předmluva**

5 Když za času prajského krále Fridricha zem česká armádou jeho tak říkáje
přikrytá a celých sedm let s vojnou obtížena byla, ku konci téhož sedmého roku
od obojí strany armád množství *deserterů* sem a tam se protulujíc, Čechům velké
nebezpečenství činilo. Po vytáhnutí z Čech prajské armády nalezl se v oným
10 zbořeným zámku Radině jeden mrtvý prajský *deserter*. Po vyšacování šatu jeho
byla v kapse jeho kabátu jedna velmi stará, v jazyku slovanském tisknutá knížka
nalezená; kterážto knížka od času toho až dosaváde skrytá, nyní však od slova
k slovu v tento spis uvedená jest.

[2r] Český kníže Bořivoj měl při svém dvoře jednoho drabanta jmenem Vilím, a ten
15 samý byl Němec, rodič z Litoměřic, o kterymž knížka neb historie tato jiného nic
nepřednáší nežli to, že skrze oného Vilíma tento příběh kolomazníka zakleného
najevo vyšel, a to sice:

Kníže Bořivoj když viděl drabanta svého Vilíma dobré chování, šikovnost a
ke všemu schopnost, učinil jej hejtmanem nad dvorskou stráží neb drabanty. On
20 Vilím byl postavy vysoké, spanilého obličejce, římský nos a ostrého zhlednutí.
Poněvadž těch časů řeč německá bývala v zemi české něco neobyčejného a zřídka
[2v] k slyšení, pročez na žádost knížete musel on, hejtman Vilím, celou knížecí familii
řeč německou učit.

Byla tehdáž při dvoře knížecim jedna uherská princezna s krve krále
25 uherského jmenem Dirolína. Tato princezna byla všim právem koruna a ozdoba
jejího pohlaví. Ona jinou řečí nemluvila než její vlastenskou, totiž uherskou, a
latinskou. Pročez poručil kníže Bořivoj, aby Vilím tu Uherku každý den dvě hodiny
učil řeč německou. Vilím jakožto ctnostný a zdvořilý oficír vynakládal všemožné
péči svou, aby ta královská princezna řeč německou brzo pochopit mohla.
30 A skutečně, ona již v půl letě velmi bystře a dobře německy mluvila, tak jako by
Němkyně rozená byla! Čemuž se dvůr celý nemálo obdivoval; to ale se všecko stalo
skrze Vilíma práci a veliké vynasnažení, nebo on ne dvě hodiny, nýbrž když jeho
povolání a služba připouštěla, on pět i šest hodin u Dirolíny zůstal a jí stále v řeči
[3r] německé cvičil.

35 Toto časté navštívování a při ní zůstávání brzo jiný oučinek způsobilo. Vilím
byl tehdáž starý dvacet let a Dirolína šestnáct. Oba měli dar krásného těla
od matky natury a dobře spořádaný *temperament*. Slovem, Dirolína po vyjití roku
stěžovala sobě Vilímovi, že užitek jejich lásky již dva měsíce pod srdcem nosí, čehož
se Vilím nemálo ulekl. On sobě nyní, když se mu oči otevřely, představoval
40 převelikou nemilost knížete Bořivoje a ještě větší nebezpečství své, v kterém nyní
postaven jest. Pročež ustanovil u sebe ode dvora prchnouti v tajnosti, by pomsty
a trestu ušel. On Dirolíně předsevzetí své zcela zamlčel, neb ta ouzkost a
nebezpečství, do kterého se on sám uvrhl, odňalo mu najednou lásku od té
Uherky, on jí v duchu proklínal. Vilím znal dobře Bořivoje zpravedlnost a náhlou
[3v] prchlivost, on take znal svůj trest, který na něj očekává; poněvadž byl tehdejších
časů podle ustanovení práv knížat českých na přestupníky jich, kdokoliv by ze stavu
nizkého královskou neb knížecí krev zprznil, takovému přestupníku byl předně
jeho tajný oud odňat a on za živa zazděn. To take Vilímovi smrtečný pot po celém
těle vyráželo. On tehdy bez dalšího rozmejšlení opatřil sobě šaty myslivecké
50 a v témž oděvu z města Prahy šťastně vyšel. Jak brzo bránu Strahovskou za sebou
viděl, jako by na křídlech nešen byl, odtud' pospíchal, jenom by té tak hrozné
pokutě a trestu ušel.

Vilím tehdáž nešel ještě půl hodiny od Prahy a již byl v lesích. On nabyl lepšího
srdce. V těch tak hlubokých lesích bloudil celých patnácte dní při velikém hladu,
55 neb mu ta ouzkost ani tolik času nepřipustila, aby sobě byl v městě nějaký chleba
na cestu koupil. On přicházel vzdy do větších a hlubších lesů, skrze všeliké marasty
[4r] břednouti musel, však ale vzdy veselejšího ducha nabýval, že se od města Prahy
vzdaluje. Kdyby jej byl jen hlad přehrozně netrápil! On musel zatím přijmout
zavděk s bukvicema a žaludy a jinými bylinami.

60 Patnáctý den kvečeru, již všecek od chůze a hladu umdlený, vyšel najednou
z velikých huštin a proti němu stály vysoký starý zdě, podoba nějakého
rozbořeného zámku starého. Vilím se zarazil a z velikým podivením na ty zdě patřil.
On sobě netroufal vylezti s té huštiny, myslic, jestli že v tomto rozbořenym starém
stavení předc nějaký lidé zůstávají, že by jej snadno zradit a Bořivojovi zase dodat
65 mohli. Zkrátka, on sobě uminil tu noc v tom houští přenocovati a skoumat, jestli se
[4v] tu lidé vidět neb slyšet nenechají. On sobě nanosil mechu a listí, způsobil sobě, jak
nejlépe mohl, lůžko, položil se obličejem naproti těm zděm, svojí zbraň vedle sebe,
tíše a bedlivě pozoroval. Mimo všeliké zvěře, jenž okolo něj sem a tam se
potulovala, žádné lidi neznamenal.

70 Okolo jedenácté hodiny začal měsíc vycházet a ty strašlivé staré zdě osvěcovat.
Vilím z nich oči nespouštěl. Asi po půl hodině, když byl měsíček vejš vystoupil a to

zbořeniště docela osvítil, Vilíma obklíčily dřímoty. Když najednou mezi těma zdi vykřikl silný lidský hlas: „Kolomast, kolomast!“

75 Vilím, z dřímoty najednou vytržen, zchopil se a posadil se, poslouchal dlouho a bylo ticho. On po nějaké chvíli pomyslel sobě: „Milý Bože, když člověka svědomí stíhá, každý sen mu strašlivý jest.“

[5v] On spokojen na tom zůstal, že se mu to jen zdálo. Však sotvaže tak mysliti přestal a na ty zdě stále hleděl, když najednou slyšel hřmot na těch zděch a on při jasném měsíčku spatřil jednu černou figuru s trakařem jedoucí kolem okolo nahoře
80 po zdi, stále volající: „Kolomast, kolomast!“

Vilím se dlouho na to s užasnutím díval, nikterak toho pochopiti nemohá, aby v tom tak neobyčejným půlnočním čase, v tom tak pustém místě taková komédie hrána byla. On před strašidly žádného strachu neměl, nýbrž tomu silně věřil, že se v tom zbořeném zámku nějaký lidé zdržovat musejí. Protož jej nová ouzkost
85 napadla, aby od nich vyzařen nebyl. On teď na svém místě ve vsí tichosti jako bez ducha ležel a pozoroval, co se dále dít bude.

Když tu černá figura s tím trakařem několikrát po těch zděch dokola objela, vykřikla zase silným hlasem: „Kolomast kupte!“ A v tom slově spustila se s tím trakařem po těch vysokých zděch dolů a více se vidět ani slyšet nedala a pak až
90 do rána všechno ticho zůstalo.

[6r] Vilím již nyní věřil, že to žádný sen nejní, nýbrž u sebe zavřel, jak začne svítat, toto místo, tak nebezpečné, ihned opustit a dále bloudit, až by zase štěstí jeho přítelem bylo. On se tehdy, jak málo svítat začalo, s toho místa rychle hnul a všem příhodam se odevzdal. Dral se spátky skrze houští, on se skrze celé tři hodiny skrze
95 něj škrabal. Posledně vyšel ke konci téhož, a tu s podivením spatřil, že opět na tom místě vedle svého lože stojí, které před třema hodinama opustil. On se spěšně před sebe podíval a tu před nim stál onen rozbořený zámek. Však ale uleknutí jeho bylo daleko větší než podivení, když najednou viděl od těch tak strašlivých zdí jednoho
100 nadmíru velkého obra k sobě kráčet. On měl oslovské uši, v pravé ruce železnou hůl a po straně luk a šípy. Vilím chtěl utect a nemohl, on stál trpělivě, celý strápený, až
[6v] se ten obr k němu přiblížil a takto Vilíma pozdravil: „Kdo si, lotře, a co tady pohledáváš?“

Vilím ale nic nemluvil a třásl se po celém těle.

105 On obr: „Ty mně neodpovídáš. Co ze mě tak veliký strach máš? Neboj se nic a dej mně odpověď. Jestliže sem tebe nějaký neštěstí zahnal, tobě neublížím, pakli si sem z nějaké všetečnosti přijít se opovážil, tak trestu neujdeš.“

Vilím k sobě přišel a pravil: „Pane, mě veliké neštěstí pronasleduje, a kdybych zde zahynouti musel, bude mně vinšované, nežli abych měl upadnout do rukouch knížete Bořivoje.“

110 Obr: „V čom si se u něj stratil, že takový strach máš?“

Vilím, již nyní sobě docela přítomný jsá, začal celé své živobytí vypravovat tomu obrovi až do této hodiny, kterýž jej velmi pozorně poslouchal bez jednoho slova promluvení. Jenom když Vilím na ten punkt přišel, co se mezi nim a Dirolínou přihodilo, obr ten dostal najednou velmi zuřivý obličej, zubami [7v] 115 strašlivě skřípal a oči v hlavě kroutil, však ale předc nic nemluvil, dokud' Vilím řeč neskončil. Když Vilím zkončil své vypravování, onen obr popadl jej za ramena, s nim zatřásl, div že se nerozsypal, a pak k němu takto pravil:

„Dirolína jest s krve mojí a ty, zrádce, si se tak daleko osmělil, tu nevinnou královskou krev v takovou ohavnost a lehkost uvedst. Domníváš se, že si vyvázl 120 z rukouch Bořivoje. Nyní si vpadl do mých, ještě se tobě zde hůř povede, než abys od Bořivoje trestán byl. Jestli se však přede mnou nějak ospravedlnit můžeš, tehdy tobě ještě čas zanechám. Pakli ale k ospravedlnění tvému nic přednest nemůžeš, tak jsem tvym hroznym mstitelem. Já s tebe na loty maso od těla řezat budu, až pustíš duši. Nu tehdy mluv a sebe s této nepravosti vyved'.“

125 Vilím: „Pane, já k mému ospravedlnění jiného nic přednesti nemohu než toliko [8r] to, když jsem princeznu Dirolínu řeči německé cvičil, ona mně tak přivykla, že jí nelze bylo být beze mě. Abych zkrátka řekl, byl jsem od její krásy a jejího se mnou jednaní jako řeka opojený, neb láska žádného rozdílu nečiní. A k tomu všemu ona mně sama denně příležitosti dávala; považ to sám, pane, že když plamen na síru 130 šlehá, ona se chytit musí. A přes to všecko já jsem jí žádné násilí neučinil. To jest mé upřimné a opravdivé vyznání. Jestliže ono k mému ospravedlnění nestačuje, tehdy suď mě podle vůle tvé.“

Obr ten, stojic chvilku v přemýšlování, pak čerstvě uchopil Vilíma za ruku, až mu krev za nehty stříkala, řka k němu:

135 „Tvoje převeliké štěstí jest, že si mně pouhou pravdu přednesl a v žádné lži jsem tebe nepostihl, sice bych byl na tobě vyplnil to, co sem předpověděl, neb již [8v] o všem vím, dříve nežli jsi sem přišel. Nyní buď bez starosti, já tobě neublížim ani ublížit nedám. Jsi hladový?“

Vilím krčil rameny a vzdechl sobě. Ten obr poručil čekat zde Vilímovi, pak se 140 od něj do těch starých zdí stratil a v malé chvilce vyšel opět ven a podal Vilímovi košíček naplněný s těmi nejlepšími fíkami, aby jedl. Vilím volně uposlechl. Když hlad a žízeň spokojil, pravil onen obr k němu:

„Poněvadž jsi mně tak věrně s pravdou předešel a mě jsi k sobě docela naklonil, vyjevím tobě tajnosti, které posaváde před každym smrtedlnym člověkem skryté 145 jsou. A pak budoucně se o tebe starat chci.“

Onen obr sednul sobě vedle Vilíma na zem a takto mluvití se jal.

Obr:

Já jsem již před 600 lety tělo moje zemi odevzdal. Jak mě teď vidíš, jsem duch.
150 Jmenoval sem se za mého živobyetí Radouš. Byl jsem rodič z Dalmácie. Mou vlast
jsem opustil skrze mé oslovské uši, které až dosaváde na znamení nosit musím.
[9r] Toho byla moje vlastní matka příčina, ona jedním slovem prohřešila, když se mnou
obtížná chodila. Moje již tehdaž v životě jejím velikost učinila jí netrpělivou, když
jsem se jednou v životě jejím silně pohnul tak, že do mdloby upadla. Když sobě zase
155 přítomná byla, řekla s hněvem: „Já snad tenkrát nějakého osla porodim!“
A skutečně, když mě porodila, viděla užitek její netrpělivosti, za kterouž potupu
jsem já nic nemohl. Moje uši byly těž v málo dnech její smrt.

Já byl šťastně vychovaný. Můj otec byl možný kníže dalmátský, a protož mně
nikdy dovoleno nebylo z mého pokoje ven vyjít. Já byl vzdy pod stráží až
160 do osmnáctého leta. Ovšem jsem se tomu divíval, proč jiný lidé nemají takové uši
jako já, o tom jsem ale nic nevěděl, že otec můj skrze mé oslovské uši mě zavřeného
nechává. Posledně jsem se ale všechno dozvěděl skrze jednu starou paní, která mě
[9v] kojila. Já byl od naturey velmi zuřivý a náhlý, čekal sem na příležitost. Když ke mně
otec můj kníže jednoho dne přišel, rozhorlil jsem se proti němu nanejvyš, odhodil
165 jsem na stranu dětinskou čest a velmi nezdvořilé předházky jsem mu činil, což otec
můj sprvku ode mě trpělivě snesl, neb on sám měl nade mnou outrpnost. Když ale
mou nadobyčejnou výtržnost pozoroval a viděl, že mě rozum můj opustil, zavolal
některé strážné, poručil, by mě svázali a do jedny komory hodili a zamkli. Já jsem
se sebou nechal všechno dělat.

170 Když oni čtyři strážný dovlékli mě do té komory, najednou sem provazy
přetrhl, skočil zhůru a těm čtyrem chlapům krky zakroutil. Jednoho meč vzal jsem
do ruky a šel sem z mého osmnáctiletého vězení a z mojí vlasti do dalekého
a širokého světa, jež jsem ještě nikdy předtim neviděl. Otec můj ovšem poslal
za mnou lidu mnoho, aby mě chytili a nazpátek přivedli, však ale žádný z nich
[10r] netroufal sobě nablízko ke mně, neb jsem se jenom na ně obrátil, všechno nazpátek
utíkalo a já pořád vyhrával. Já tehdy šel pořád a nevěděl sem, kam zacházim, vzdy
do hlubších lesů.

Druhý den se u mě hlad ohlásil. Z mym mečem rejpal jsem ze země kořínky
a takové sem hrýzl. Ať zkrátka mluvím, o takové stravě jsem celých třidceti dní
180 chodil, takže sem již na tisíckrát litoval, že sem neostal ve vlasti mé.

Třidcátý den vyšel jsem z těch huštin do řídkého stromoví. Já šel skrze takové
až k jedné louce, při které potok tekl. Mezi tou loukou a potokem ležel na černém
plášti jeden velmi starý muž, majíc dlouhé šedivé fousy a hlavu holou. Když sem jej
bedlivě pozoroval, viděl jsem, že tvrdě spí. Vedle jeho hlavy ležela jedna velká černá
185 kniha. Dlouho sem se nerozmejšlel, takovou zlehka zvedl, dal pod páždě a odtud

příč pospíchal. Já sem opět celých deset dní bloudil, aniž sem se do té knihy podíval, a kdybych se byl nikdy do ní nepodíval, nebyl bych zbaven božské tváře spatření tak dlouhá leta.

[10v] Desátý den přišel jsem pod jeden vysoký vrch porostlý hustým stromovím. Já
190 jsem naň z velikou práci vylezl, celý unavený a zemdlený posadil se do té trávy, knihu odhodil, řka sám sobě: „Co sem se tebe již nanosil, přec mně platná nic nejsi aniž s tebou hlad můj spokojiti mohu.“

Já sem usnul a spal, až mělo zacházet slunce. Hlad mě opět probudil, ježž sem zas, kterak možné bylo, krotil. Stál zde jeden vysoký starý dub, pod nimž leželo
195 mnoho spadlých žaludů. S těmi sem hlad můj poněkud' spokojil, vrátic se opět na to místo, kde jsem prv spal. Najedenkrát mně připadlo, co to as za knihu jest. Zvedl jsem jí opět ze země a počal sem v ní dalmátskou řečí čísti, však ale velmi nesrozumitedlné a zatmělé bylo to písmo. Za mnou se hlas ozýval: „Jaké jest tvoje poručení?“

200 Spěšně jsem se ohlídl a za mnou stál muž šeredné postavy. Připadlo mně hned,
[11r] kdo on bude, pročež zavřel sem knihu, ptajíc se jej, proč by sem byl přišel.

Ten muž: „Ty mě sem citýruješ, tehdy mně poruč, co mám dělat.“

Já mu odpověděl: „Tehdy mě poslechneš, když tobě poroučet budu?“

Ten muž: „Já musim činit, co rozkážeš.“

205 Já jsem tehdy k němu pravil: „Můžeš mně pomoct s nejakym jídlm a pitím?“

On: „Musíš poroučet.“

Já: „Když mám poroučet... Opatř mně tehdy jídlo a pití.“

Po tom slově zmizel se jako střela a v malé chvíli přinesl stůl i s jídlm a nápojem, postavil jej přede mě a ostal stát, čekáje opět na moje poručení.
210 Pomyslit sobě můžeš, Vilíme, kterak mně ve čtyrydceti dnech vařené a pečené jídla chutnaly, na tom nejlepším víně tež nic nescházelo. Když sem byl dokonále nasycen, ptal sem se oného muže, jestli že budoucně to vzdycky mít můžu.

On pravil: „Vzdycky, ale tenkrát, když poručíš.“

Na poručení nebude scházet, pomyslil jsem.

[11v] Noc tu byla a víno mě učinilo ospalého. Tázal sem se jej, jestli by o žádné posteli nevěděl.

„Poruč,“ byla jeho odpověd. Dlouho jsem nečekal, řka: „Tehdy mně dobrou postel opatří.“

On ukázal prstem na stranu a řekl: „Zde jest.“

220 A skutečně hned podle mě v houští stála postel vystlaná pod baldachynem. Vzchopíc se a bez dalšího rozmyšlení do té sem se položil. Spal sem sladce až do druhého dne skoro do polodne.

Když jsem se probudil, ten muž stál pořád na tom místě, kde včera. Abych jedním slovem řekl, on mně tak stejně sloužil celé čtyry dni. Pátý den vzal jsem opět
225 tu knihu do ruky a počal číst. Najednou volal zase je hlas: „Co nám budeš poroučet?“

Já na to nepozoroval, poněvadž sem myslel, že onen muž se ozejvá. Četl jsem dále. Když sem ale mnoho jiných slyšel hlasů, ohlídl jsem se a přenáravně ulekl, neb tu po tom celým vrchu stálo mnoho set takových mužů, všickní stejné podoby,
[12r] jenž neustále volali, co budu poroučet. K mému velikému štěstí napadla mě dobrá
230 věc. Já dostal najednou smělé srdce, knihu sem zavřel a před ně sem se postavil a takto řekl:

„Poněvadž já vám poroučet můžu a vy k mojim službám ste hotovi, tehdy nařizuju a poroučím, byste mně na tomto vrchu jeden pevný a dosti prostranný hrad se všemi přináležejícími věcmi a příležitostí postavili, a to tak důkladně
235 a opatrně, by jej nikdy žádná ruka lidská dobýt neb zkazit nemohla.“

Po tomto poručení hned se ty mužové rozdělili, jedny dělali rovinu, jedny zas grunty kopali, někteří kamení, jiný zase vápno a jiný k tomu všecky přináležející matriále a potřeby v jednej hodině opatřili a snesli. Než minuly čtyry hodiny, stál
[12v] již pevný, převeliký hrad na vrchu tom, takže mě s toho tak velkého stavení hrůza
240 pošla a já na to jako bez ducha patřil. Když ten zámek stál již vyhotoven, ihned zase v půl hodině bylo všecko uklizeno a vrch ten čistý stál jako před stavenim. Ty mužové stáli zase přede mnou, očekávající mého rozkazu. Já když sem k sobě opět přišel, pravil sem:

„Já bych rád při tom hradu nějakou zahradu měl. Pročež mně takovou
245 vyhotovte a vysokou zdi ohražte.“

Ihned v tom okamžení popadali stromy, ze zemi je vytrhovali, pryč odnesli a v jednej hodině byl zase je plac pro velikou zahradu. Oni ten plac rychle skopali a zrychtovali, vysokou zdi v několika minutách obehnali, takže již tu na ničemž nescházelo. Já byl tehdy pánem na jednom pevném hradu, do něhož vejdá, všecko
250 k pohodlí mému jsem nalezl. Když sem sobě spomenul, jakou moc kniha ta v sobě
[13r] obsahuje, vzal sem ji a na dobré místo položil, tak abych jí vzdy při ruce měl.

Pohleď, Vilíme, nahoru na tyto zdi a pustiny. Toto byl tak pevný a převeliký zámek, o kterým tobě nyní vypravuji, nebo žádná lidská ruka nebyla v stavu tak jej postavit ani zbořit. Ale moci Nejvyššího nic neujde. Abys všecko lepší pochopit
255 mohl, v krátkosti tobě povídám:

Já jsem zdet v tomto hradu sedmdesát let královské živobyetí vedl, všecko se mi po vůli vedlo. Já jsem všecky ty leta žádného člověka nikdy neviděl ani sem po žádným ženským pohlaví netoužil, neb jsem jak živ k tomu pokolení velikou odvrácenost cítil. Já bez toho měl sem jenom co hrdlo ráčilo, neb ty duchové
260 na moje pokynutí všeliké kratochvíle museli mně provozovati. Lesní honby,

komédie, muziku a jiné těm podobné rozkoše bylo dní moje obírání až do osumdesáti osmi let.

[13v] Poslední z těchto rok začalo mně být ouzko okolo srdce a všechny rozkoše, které
265 sem miloval, najednou mě tak omrzely, že mně za ošklivost byly. Svědomí se mně
otvíralo a bez přestání trestalo, mojí služebníci již mně na oči nesměli, a když se
který ukázal, hned sem jej zahnal, že ještě nic nepotřebuju. Do knihy jsem se již
více nepodíval, nýbrž sem jí do ohně hodil; však ale k mému zármutku ona
neshořela. Já sem jí tehdy více do ruky nevzal, duši mou a srdce k Bohu obrátil
a za smilování žádal. Zlí duchové to dobře pozorovali, však ale žádné překážky mně
270 dělat nesměli, poněvadž jim nade mnou moc celá dána nebyla.

Já jsem tehdy ve dne v noci volal k milosrdenství božímu, celých čtrnácte dní
sem se postil a hříchy moje srdečně oplakával. Čtrnáctý den v noci klečel jsem
na zemi, plačíc nad mýma hříchy. Najednou byla komora ta, kde sem byl, celá
osvícena a najednou stál kněz v bílém rouše přede mnou. Držíc v ruce kalich,
[14r] ke mně promluvil: „Vyznej přede mnou hříchy své, abys byl hoden přijmout tělo
Páně.“

Já jsem se upřímně ze všech hříchův vyznal a znovu nad nimi dokonalou litost
zbudil. Kněz ten mně udělil rozhřešení a s velebnou svátostí mě zaopatřil. V tom
okamžení bylo dobře duši mé. Onen duchovní, když viděl mojí opravdovou
280 skroušenost, příjemnou tváří ke mně promluvil: „Trvej na modlitbách, ve třech
hodinách k soudu povolán budeš,“ a se stratil.

Já jsem sobě vyvolil jedno místo pod zemí v jednom kvelbu. Do něho jsem
všel, aby tělo mé po smrti ochráněno bylo, v tom kvelbu sem se chystal a k smrti
připravoval. Po třech hodinách na mě smrtné mdloby padly a duše moje v tu
285 chvíli od těla se oddělila a od neviditelné moci k božskému soudu vedena byla.
Z jedné velké jasnosti tento hlas proti mně vyšel:

[14v] „Tvoje upřímná litost nad hříchy a pravé pokání odvrátily od tebe zahynutí
věčné. Na božskou tvář tak dlouho patřiti nemůžeš, dokudž z rodu tvého na stoličce
papežskou nedosedne ten, jenž se Livorius Druhý jmenovat bude. Až do toho času
290 budeš pozůstávat v tvém nepravém hradu Radině; který tobě skrze sedmdesát let
k marnosti sloužil, nyní tobě za očištec bude.“

Vtom se ta jasnost stratila. Já jsem od neviditelné ruky opět zpátky veden byl
až sem, do tohoto hradu neb Radiný, mého očištee, kdežto již 615 let na moje
vysvobození očekávám.

295 Co se tejece tohoto zboření hradu neb zámku, všickni jednotejně smejšlejší, že
by byl od raubíře Žižky zbořen a splundrován, ale v tom se mejlejší, neb žádná lidská
ruka moc jej neměla zbořit. Po mé smrti, když viděli zlí duchové, že darmo

pracovali, rozhněvali se a tento hrad až na tyto zdě opět rozbořili, neb jich pro věčnou památku stát nechat museli a bourat dále moci neměli.

[15r] 300 Vidíš tehdy, milý příteli Vilíme, papež Livorius ještě nebyl a snad ani za sto let nebude, za mě žádný člověk žádné dobré skutky nekoná, ačkoliv v tomto očištcí jiného mě nic netrápí, jenom zbavení božské tváře. Ta ale jediná nádej, na Boha někdy patřit, mně sílí a potěšení uděluje a mně můj očištec činí snesitelný.

305 Vilím: „Pane Radouš, příhody tvoje jdou mně velmi k srdci a velkého podivení hodné jsou. Však ale o jednu věc prosím, bys mně vysvětlil, totiž co sem dnešní noc viděl. Neb to nikterak pochopit nemohu, by někdo v neobyčejnou, totiž v půlnoční hodinu po těchto vysokých zděch s trakařem jezdil a volal: Kolomast! Neb kdo by zdet v těch pustinách kolomast potřeboval?“

310 Radouš: „O tom bych byl tobě beztoho zprávu dal. Poněvadž mě sám s prosbou [15v] předcházíš, tehdy tobě všecko vyjevím a vysvětlím. Pozoruj tehdy pilně na moje vypravování, tak aby budoucně příběh tento zakleného kolomazníka u všech lidí v známost přišel...“

315 Jeden polský kníže neb vývoda jmenem Podolinský poslal svého jediného syna jmenem Stanislava do východních krajin světa na zkušenou, by se cizím řečem naučil. On se po šesti letech šťastně navrátil. S sebou s Afriky přivezl jednoho mouřenína. Onen mouřenín byl člověk mladý a velmi šikovný, takže Stanislavova jako pravá ruka byl. Ten Afrikán mluvil mnohé řeči.

320 V krátkém čase umřel starý kníže. Stanislav byl pánem několika statků. Po roce svého panování oženil se a pojal sobě za manželku dceru podolinského hospodára. Její jméno bylo Albína. Ona byla vysoké a silné postavy, přitom ale velmi slíčná a frejovná.

[16r] 325 Šest let již ušlo jejich v manželstvu obývaní a žádná familie nenasledovala, nad čímž ten dobrý manžel velmi se rmoutil.

Po čtyrech opět jiných letech byla kněžna v nádeji. Nyní na celém dvoře radostí všecko plesalo a kníže Stanislav velmi mnoho peněz mezi chudé rozdal. Slovem, když kněžna Albína porodila, všecko knížete plesání a celého dvoru radost v jakousi zatmělost a trpkost bylo obrácené. Kněžna tehdy porodila, však ale co? Jednoho 330 nadmíru černého chlapce.

Tato byla smutná historie pro Stanislava. Všickní s kabinetu utekli, jediný Stanislav ostal při kněžně, neb on jí velice miloval, každý myslíc, že kněžna prašivce porodila. Zkrátka ať řeknu, Stanislav byl jako bez sebe. Kněžnu pak z jejích mdlob probudil. To dítě silně křičelo, ona ale jak svůj plod a Stanislava spatřila, bez všeho 335 zármutku a zmatení k svému manželovi takto pravila.

[16v] Albína: „Vidíš, milý Stanislave, jak nebezpečno jest v domě takové černé lidi neb mouřeníny přechovávat! Já jsem to dobře hned pomyslila, co sem v nádeji byla, a se nanejvejš vystříhala, abych se na tom mouřenínu nezhlídla. Ale nyní již vidim, že jsem toho přec neušla. Toto dítě naše vlastní jest, ale že jsem se na tom škaredym Afrikánu zhlídla, dostalo tež jeho podobu.“

Stanislav byl docela jak s kněžnou, tak i z jeho familií spokojen. On co nejrychleji svolal ženy ku kněžně a vezmouc toho mouřenínka na ruce je sám přesvědčoval, že se kněžna jen zhlídla na tom mouřenínovi. Ženy se hned ku kněžně chápaly a jí nanejvejš jak patří opatrovaly, takže v málo dnech zas docela zdráva byla. Dítě to dle dobrého platu jedné kojné chůvě odevzdáno bylo. Ten mladý domnělý kníže dostal jméno při křtu svatém Johann. On byl čerstvý a zdravý, rostl dokonale, takže v roce již chodit začínal. Hned brzo po porodu jeho zavolal Stanislav svého mouřenína, řka k němu:

[17r] „Milý Varón, já jsem si tebe vyvolil v Africe za služebníka a s sebou až sem do Polska přivezl. Já tebe tež do tvé smrti na mém dvoře jakožto věrného mého chovat chci. Doufám, že mně nijak za zlé pokládat nebudeš, co tobě nyní řeknu. Jest ti povědomo, že kněžna nedávno porodila jedno černé pacholátko, jako ty jseš, poněvadž se na tobě zhlídla. Pro uvarování budoucně takové příhody, by kněžna na tebe hledět nemusela, a opět kdyby v nádeji byla, se nezhlídla na tvé osobě, ustanovil jsem pro tebe jeden dosti prostranný dům vedle mého paláce – když tebe potřebovat budu, bys mně vzdy při ruce byl. Já tobě v ničem scházet nenechám a tvoji službu zlepším. Jen to jediné, bysi se budoucně vzdy kněžně vyhnul a jí před oči nechodil.“

Varón se všim zavděk přijmul a knížeti přislíbil ve všem tak se zachovati.

[17v] Po roce zvěstovala Albína knížeti, že by opět těhotná byla. Nyní Stanislav všemožně usiloval a Varónovi přísně zapovídal, by nikde kněžně před oči nechodil, by se na něm zas nezhlídla, a sám Stanislav na to nejvejš pozoroval. Však ale jak říkáme, že nic nejni tajného, by nebylo zjeveno.

Kníže Stanislav měl obyčej, každého dne po jídle dvě hodiny v své parádní zahradě se procházet. On se tám pokaždé zamkl a pokaď dvě hodiny neminuly, žádný k němu přístupu neměl. Jednoho dne, když dle obyčeje v zahradě chodil a všeliké květiny rukami přebíral, v jednom jahodovém listí našel nad obyčej velikou jahodu, jakouž jak živ žádný neviděl. On takovou opatrně utrhl, na lupen položil a pospíchal s ní k Albíně, by jí ten nevidaný dar obětoval a nějaké zalíbení jí způsobil.

[18r] Když přišel ke dveřim jejího pokoje, zaslechl, že se tam ztícha mluví. On čerstvě vytáhnul s kapci hlavní klíč, který vzdy při sobě nosil, otevřel a do pokoje vešel. On ostal jako hromem omráčený, když viděl Varóna, an u kněžny v posteli v takovém

zaneprázdnění, které nesluší oznámit. Stanislav až posavád nevěděl, jestli jest
375 ve snách, neb bdí. Posledně, když viděl, že Varón z postele od kněžny se ubírá,
skočil spěšně do svého pokoje pro pistoli. Když se ale navrátil, Varón byl již skrze
skryté dveře prchnul. Stanislav když více mouřenína nenatrefil, v té zlosti zpustil
pistoli na kněžnu v posteli a jí zastřelil. Pak poslal hledati Varóna. Služebníci
po dlouhém hledání našli jej v jednom záchodu ukrytého a k svému pánu přivedli.
380 Stanislav když viděl Varóna, takto k němu řekl: „Kněžna se zhlídla na tobě a ty se
zhlídneš na šibenici.“ Odevzdal jej hned k soudu a v několika dnech jej nechal
oběsit.

Johann byl starý jeden rok a dvanáct neděl. Stanislav nyní viděl patrně, že to
[18v] dítě jest panchart od Varóna, pročež sobě za potupu pokládal, s cizim pankchartem
385 dům svůj nechat špinit. On sobě rozmejšlel, co s nim dělat. Brzo byl ale rozmyšlen,
posadil se a napsal cedulku těmito slovy: „Jest jedno mouřenínské dítě v jistym
domu jeden rok a dvanáct neděl staré. Kdo by jej za své vlastní vzíti chtěl, obdrží
na jeho vychování a opatření 30 000 zlatých, však ale by jej vychoval v bázni boží
a k křesťanskému životu vedl. Jeho jméno jest Johann.“

390 Služebníci tuto cedulku v radním domě přibíli a Johann byl ještě tu hodinu
z paláce vynešen do vzdálenýho jistého domu a odevzdán k opatrování jedné staré
paní.

Jistý kupec brněnský vedl obchod do města Krakova s vínem. On přijel
náhodou druhý den po počtě, z Krakova se vracujíc, do toho místa, kde Johann
395 přebýval. Jdá k večeru okolo domu radního, tu ceduli četl. Hned se ohlásil
u místapředstaveného, chtěje to dítě vidět. On byl veden do toho domu, kde byl
[19r] Johann. To dítě se mu hned zalíbilo. Když se vrátil zpátky, žádal toho pána, by mu
dítě to odevzdané bylo. Pán ten řekl k němu: „Oni musejí mít strpení, až od knížete
přijdu, neb se ta věc bez jeho vědomosti stát nemůže.“

400 On tehdy odšel ke knížeti a jemu žádost tu přednesl. V malé chvíli poslal kníže
pro toho kupce, tážíc se jej, co by s tím dítětem začít minil.

Kupec: „Jejich osvícenost, žádným lepším rukam to dítě svěřit nemůžou. Můj
oumysl jest předně jej nechat cvičit v literním umění a pak na studiá neb bych jej
učil kupectví. Takový jest můj oumysl. Byť by to dítě žádných peněz nedostalo, já
405 bych z něj radost měl.“

Kníže: „Já jsem tehdy spokojený, však ale toto jim oznamuju: oni jsou
cizozemec, a když to dítě v své moci míti budou, žádam jich snažně, by s nim
otcovsky nakládali. Ať jest jim známo, že toto dítě z knížecí matky narozené jest.
Zdet vezmou třicet tisíc zlatých na jeho vychování a to samé dítě jim spolu
410 odevzdávám.“

[19v] Služebníci přinesli Johanna. Když na něj kníže pohlídl, slzel, vzal jej za ručičku a podal tomu kupci s těmito slovy: „Přijmou tehdy z ruky mé tohoto sirotka jako jejich vlastní plod a dají mně častěji o něm zprávu, neb já teč nepřestanu být jeho dobrodincem.“ A s těmi slovy od kupce odešel.

415 Kupec ten vzal Johanna a peníze, pak druhý den odjel a pátý den šťastně se do Brna navrátil. Manželka kupcova když vyrozuměla, jaké toto černé dítě jest, přijala jej teč za své vlastní a se všim spokojená byla. Pomyslit sobě může jeden každý, že to černé dítě mnohý žádostiv viděti byl. Když tato novina k uším místadržicímu přišla, odebral se osobně toho kupce navštíviti, by to černé dítě take
420 spatřil. Vidá, že to dítě velmi čiperné jest, k tomu kupci řekl: „Na jaký způsob oni k tomu dítěti neobyčejnému přišli?“

Kupec ten vypravoval celý ten příběh a kterak jej dostal. Ten pán sobě velmi hluboce vzdechl a pravil:

„Dítě toto a jeho rodiče musí jedna veliká tajnost být. Já jich tehdy snažně
425 žádam, dopřejou mně dítě toto a ty peníze, jenž na něj obdrželi, sobě zanechají. Mímo toho jim ještě 4 000 zlatých zaplatim na hotovosti. Toto dítě, jestli by ostalo
[20v] při živobyti, bude pánem mých statků, poněvadž žádného dědice nemám. Jsou s tím spokojený? A tu radost jestli mně přát budou.“

Kupec pánu takovému odepřiti nesměl, nýbrž na všem zavděk přijal. Pán ten
430 neb místodržicí s radostí mladého mouřenínka do svého domu odvedl a snázně cvičit nechal, by někdy z něho šikovný a umělý muž býti mohl. Zkrátka, když Johann let dospělejších dosáhl a dobrodinec jeho mnoho dobrého a radost sobě z něho předpovídal, dal jej do Trnavy v uherské zemi, by se tām ve vysokých školách v umění cvičil.

435 Johann sotva nejaký čas v Trnavě študýroval, již vtípem a poslušností u svých představených sobě velikou lásku a vážnost způsobil, takže v celém městě o jeho vtipu a schopnosti se mluvilo. Což bylo take příčinou veliké nenávisti u spolužáků, neb když některý z nich sobě uložené povinnosti zanedbal a nevykonal, již mu byl
[21r] Johann za příklad představen. S toho povstalo, že jej ze zášti obyčejně Černý Honza
440 nazývali, neb se osmělili jej tím jmenem před celým shromážděním nazvat, když jedenkráte opět jej, Johanna, představený několika uherským studentům za příklad přednesli. Tyto zahanbený a zlostí rozhořčený takto svým představeným neb profesorům odpověděli: „Černej Honza ať se černým kravám za příklad staví, ale né študentům.“

445 Johann to snesl trpělivě skrze čest pro jeho představené, však ale rozlil se jed v srdci jeho proti těm nezdvořilým študentům a on od té hodiny čekal na příležitost pomstit se nad nimi. Ta se však nato v krátkém čase vyskytla. On znal dobře ty a věděl, který jeho nepřátelé jsou, a těch bylo šest.

[21v] Johann sobě udělal známost hned prvního roku do Trnavy svého přijetí z jedním českým studentem jmenem Slavík. Onen student byl chudých rodičů a z milosti studýroval. Když Johann dostal z Brna peníze a pomoc, on se s tím Čechem dělival, poněvadž Slavík byl velmi přívětivý a veselý člověk, a protož Johann si jej velmi oblíbil. Slavík ale Johannovi vzdy k službám byl a jemu všelikou uctivost a poslušnost prokazoval. A tak byl Slavík Johannovi nejvěrnější přítel.

455 Pátý den po tom nezdvořilým nástupu s těmi uherskými studenty poručil Johann Slavíkovi jeho všecky věci spakovat a počtu opatřit, pravíc k němu:

„Ty zde nemáš beztoho co stratit, já sem od mých rodičů domů povolaný, pročez jestli se mnou chceš ject do Brna, rozmysli se. Já se tám chci o tebe starat a budoucně o tvoje štěstí.“

460 Slavík ochotně svolil a s sebou jít připověděl.

„Nu tehdy jdi na počtu, opatři jízdecký koně, dnes v noci v deseti hodinách aby stáli připravený.“

Slavík tak učinil.

[22r] Johann k večeru když s jinejma studenty ze školy se ubíral, velmi přívětivě obzvláště s těma šesti jeho nepřáteli jednal, řkouc k nim:

465 „Dnes sem z Brna zasejc obdržel pěkný tuzér, jenž v dvadcti dukátech pozůstává. Pání bratří, já dnes v oumyslu jsem, polovic na regrací špendýrovat. Již sem muzikanty opatřil za město do hospody na ostrov, a pak na jinym nám scházet nic nebude, pročez vás zůvi. V osmi hodinách se u mě sejdete.“

470 Uhrové s radostí neopatrně na tom svolili. Poněvadž jich jenom těch šest bylo pozváno, v určitou hodinu dali se všickní najít u Johanna v *quartiru*. On se schvalně všelijak okloumal a zdržoval, až odbilo devět hodin. Johann vzal peníze, připjal okolo sebe kord, řka: „Nyní máme čas pást černé krávy.“

[22v] Oni na ty slova nepozorující, šli vesele až za město. Když přišli mezi ostrovy a Johann viděl místo příležitosté, zůstal stát a řekl: „Zde toto místo rozsoudit musí, z jakých příčin onehdejšího dne vy šurkové před celym shromážděním mě ste ke kravám přirovnali.“

Študentí se dívali jeden na druhého, nevědouce hned, co na to odpovědít mají, neb jim ta náhlá proměna velmi divná přicházela.

480 Johann: „Dejte odpověď a s toho se vyvedte, nebo sem ustanovil nad vámi se pomstíti.“

Namísto odpovědi ihned ty náhlí Uhrové kordy své ven vytrhli, chtějíce dáti poslední rest Johannovi. On je ale předešel a než oni pomyslili, on již dva z nich probodnuté na zem položil. Ostatní čtyři když tento kvalt viděli, teprva sebrali sílu a zuřivost dohromady a na Johanna doráželi, myslíce, že jej tu na kusy rozsekat musejí. Však ale Johannovo bystré oko, silné rameno, celého těla šikovnost

[23r] a obratnost jim na překážce byla. On zase v tom okamžení třetího probodl a čtvrtému do polovic rozťal krk. Ostatní dva když to viděli, dali se na outěk. Johann se za nimi spustil a je brzo dohonil. On popad oba za vlasy a je do řeky shodil, kdež
490 oba utunout museli. Johann vyhrál a trestal své protivníky.

On nemeškal a to místo hned opustil. Na počtu pospíchal, kdežto Slavík již s jeho pakáží jej očekával. Oni tehdy, rychle sednouce na poštovské koně, v malé chvíli město Trnavu opustili a za sebou daleko zanechali, ve dne v noci bez ustání od štací k štací na čerstvých koních kalupírujíce. Čtvrtý den k večeru již Johann jest
495 skrze bránu do města Brna. S velikým podivením přijal jej místodržící, tážíc se: „Co má tento příchod tvůj po počtě znamenat?“

[23v] Johann když sobě drobet oddechnul, celý svůj příběh v pravdě a upřímně pánu svému přednesl a doložil: „Já bych raděj sobě život odňal, než bych takovou potupu bez pomsty zanechal.“

500 Místodržící napřed již viděl, že jeho Johann ještě nevyhrál a že ta věc zlý následek za sebou táhne. V jednom měsíci přišlo poručení od císaře Rudolfa, aby místodržící mouřenína svého pod stráží do Vídně odeslal. Místodržící sedl sám do vozu počtovského a Johanna s sebou do Vídně odvezl. Když Johann stál před císařem, on řekl k němu: „Afrikáne, ty si v Trnavě nešlechetných skutků se dopustil.
505 Kdo tobě to právo dal, zamordovat šest studentů?“

Johann učinil před tím monarchem jeho studentskou reverencí a v řeči latinské tuto dal odpověď:

„Velikomocný císaři a pane můj. Já jsem ovšem zamordoval v Trnavě oných
[24r] šest studentů, však né z mého a snad nepravého umyslu. Předně: Oni mně nikdy
510 na můj stav rovný nebyli, já však sem jim nikdy nedal k tomu příčinu, aby se mně snad kořit museli, a přec byli nepřátelé mojí. Za druhé: Celá trnavská vysoká škola o mně vysvědčení dát může, že sem mnoho *examenů* přestál a při všech bez nejmenšího pochybení obstál. Kdežto představený mojí mě všem studentům za příklad představili, oný ale šest ode mě zamordovaných studentů mě veřejně
515 před celym shromážděním k černým kravám přirovnali, což jsem velmi bolestně nesl. Za třetí: Já jsem žádného zrádně nezabil, nýbrž sem jim přednesl, že skrze to potupení, které mně učinili, nad níma se pomstit a je potrestat chci. Pročež oni měli k tomu času dost, sebe přede mnou dostatečně se bránit. Není-li pro celou uherskou zem hanba, že jeden jejich šest z tak slavného národu přemohl? Slavný
[24v] císaři a pane můj, toto jest moje před tebou ospravedlnění a jiné přednesti nemohu.“

Císař: „To poslední tebe přede mnou ospravedlňuje, sice v takových a těm podobných rozepřech neplatí u mě žádný rozdíl stavu. O tvym bystrém učení a velikém vtipu již z Trnavy zpraven jsem. Nyní mně vysvětlit musíš, pro jakou

525 příčinu tobě oný študentí rovný nebyli, neb já přec nevidím nic jiného, než že jeden Afrikán jsi.“

Tohoto slova ujal se místodržící sám. Poněvadž již byl z Polska zpraven o jeho rodu a příběh Albíny a Varóna se již byl dozvěděl, vypravoval všecko císaři a doložil: „Já jsem jej učinil po mé a manželky mé smrti tohoto Afrikána dědicem statků
530 mých, když toho hoden bude.“

Císař naproti tomu nebyl, nýbrž odpověděl: „Tvoje ustanovení schvaluji, však
[25r] ale tento tvůj černý schovanec bez trestu nebude. Abys věděl, že již si se velmi mnoho dopustil, a kdyby tě byli Uhrové do své moci dostali, byli by tobě touž měrou odměřili, náhrada se jim stát musí, a to taková: Jak dlouho živ budeš, žádný kord ani jiné zbraně užívati nesmíš pod pokutou stracení hrdla.“ A s tím je od sebe propustil.

Když se byl místodržící se svym schovancem domů navrátil, již jej do Trnavy neposlal, nýbrž jej na jeden svůj statek k hospodářskému ouředníkovi dal, by se věcem hospodářským vyučoval, tak aby schopný byl, někdy těch statků držitelem
540 být.

Celé dvě leta cvičil se Johann věcem hospodářským a řízení, když najedenkrát místodržící život svůj dokonal a Johanna plnomocnym dědicem a držitelem svých statků v testamentu učinil. Ve čtvrt letě umřela tež paní. Johann byl nyní pánem
[25v] na Habrovanech a Račicích. On byl již starý dvadcet šest let, však ale ženit se ousmyslu neměl žádného. Študent Slavík byl jeho pravá ruka.

Johann začal dobře řídit statky své až do let třidceti. Po třidceti letech počaly jeho mravy a ctnostný život hasnout. On věděl, že nemá nad sebou žádného ředitele, pročež ta afrikánská naruživost začala se v něm zahřívati. Jeho omrzelo hospodářské zpravování a zanepráždnění, zavrhl všecku starost a pečování. Počal
550 k sobě hosty zvat, což předtim jemu sůl v očích bylo. On svým hostům vymejšlel rozličné kratochvíle, komédie, bály, honby, turnáje a jiné mnohé radovánky, takže jim nikdy na ničem nescházelo. Slavík měl vyhledávat a vyšetřovat neb vyštourat
[26r] hezké dívky, čemuž Johann tak v krátkym čase přivykl, že na svých statkách mnoho kuběn choval k svému vyrazení.

Sloužící když viděli, jaký život pán jejich vede, každý do svého pytlíka sháněl a na všechny strany jej mistrně okrádali a jemu dosti pochlebovali. Tu Johann samými šmajchlíři a pochlebníky obklíčen byl. Domníval se být za živa v nebeskym ráji. Však ale zkušenost nás učí, že na světě nic stálého nejni, a to bylo pro našeho Afrikána největší neštěstí, že byl časně pánem pro sebe, neb on ani jednoho opravdového přítele neměl, nýbrž samý podvodníky a šmajchlíře. On padl z jedné
560 hlubiny do druhé.

Když ředitelové statků jeho žádných peněz víc odvádět nemohli, poněvadž se s Johannem upřímně dělili, on viděl, že pomoci žádné není, a peníze být musely. [26v] Poradil se o to se svým Slavíkem. Onen ale byl s dobrou radou hned hotov, řka:

565 „Milý pane, k čemu se s dvěma statky a s tuplovanou starostí obtěžovat máte? Když vy jeden prodáte, ostanete přec na druhém pánem a tak sobě lehce k penězům pomůžete.“

„Kut, Slavíku, hledej kupce,“ a Slavík jej ve dvou dnech poctivě přivedl. Statek Habrovany byl v jedné minutě za poloviční peníze prodán a peníze ty byly 570 na kapitál složené u kurev, vína prodavačů a muzikantů. Vše hodovalo opět na měsíc Johannovo, v krátkém čase však bylo v studnici dno vidět. Johann do ní dřív nenahlídl, až když neměl co vážit.

„Hola! Slavíku, kde vzít peníze?“

Slavík byl s odpovědí hned hotov: „Pane, na váš bohatý statek každý pučí 575 peněz, co jenom chcete.“

Johann radostí vyskočil a řekl: „Ty mně víš hned jak pomoci, opatří jenom [27r] peníze, vystav obligací, jakou chceš, jen by už tu byly.“

Slavík to zčerstva opatřil, přinesl pánu svému od jednoho brněnského zemana proti obligací a termínu 15 000 zlatých. Vyhraná; všecko opět s Johannem obživlo. 580 Ty peníze ve čtyřech nedělech vzaly skončení a Slavík opět z jiné strany světa musel se 15 000 zlatými na statek vydlužit. Oni se tehdy čtyřikrát na statek Račice po patnácti tisících vypůjčili.

První věřitel dostal o tom zprávu a žádal u soudu buďto jeho sumu s interesy, aneb ujmout statek Račice. O té rozepři zvěděli druzí tři věřitelové a to samé žádali. 585 Johann byl k zemskému soudu povolán, a poněvadž s kapitálem ani s intereseem vzhůru přijít nemohl, byl jeho statek Račice prodán a každý věřitel jeho s nějakou částkou spokojen být musel. Johann byl dán do vězení, až by ostatní dluh odseděl.

[27v] Slavík když viděl, že pán jeho již v kleci jest, v čerstvosti chapnul, co lepšího bylo, a poradiv se s Vaňkem utekl.

590 Johann nyní po veselém masopustě odbejvá dlouhý půst. My jej tám nechme po jeho marnostech odpočívat a podíváme se, kam ten liška Slavík vandruje.

Jeho tehdy největší starost byla, by se mu jako pánu jeho nepříhodilo. On bez odpočínutí celé čtyry dni a noci po lesích bloudil, aniž věděl, kde by byl. Celý strápený a unavený hodil sebou pod jeden starý veliký dub, a tu jej teprv hlad začal 595 upomínat, by jej s něčím spokojil, ale tu nebylo s čím. Sen se k němu přiloudal a jej přemohl. Spaním poněkud' občerstven, po několika hodinách opět se probudíc, velmi se ulekl, když před sebou čtyry muže ozbrojené stojící spatřil.

Jeden z nich: „Nu, již jsi se vyspal, Slavíku?“

[28r] Slavík to nikterak pochopit nemohl, že jej jmenem jmenuje, a kterak jej znát
600 může.

Druhý: „Ty se tomu snad divíš, kterak tebe známe?“

Ale Slavík vzdy mlčel.

Třetí: „Nu, pročpak jsi tak němý a najednou se s tebe učinil bázlivý zajíc?“

Slavík: „Mně nemůže nikterak do hlavy přijít, kterak vy mě zde v těch
605 pustinách znát můžete.“

Čtvrtý: „O to ty žádné starosti neměj, jenom řekni, jsi-li hladový.“

Slavík: „Já již v těchto lesích čtyry dni bloudím, teč i noci, beze všeho pokrmu,
tak sobě můžete pomyslit, že bych nezahodil.“

„Máš dobře,“ pravili oni. „Tehdy vstaň a půjdeš s námi.“

610 Slavík uposlechl a jich nasledoval. Oni šli dobrou hodinu skrze všeliké okliky,
křoví a skály, až konečně skrze velikou huštinu prodrali se k jedné díře, skrze
kterou prošli pod jeden zbořený zámek do velikého podzemního sklepu.

„Zde,“ pravili oni, „sobě odpočinout a se posilnit můžeš.“

[28v] Oni mezi sebou nezrozumitedlnou řečí mluvili. Jeden z nich odešel a přinesl
615 Slavíkovi pokrm a nápoj. On sobě šmakovat nechal, přitom hleděl z jednoho
na druhého neustále, poněvadž ty čtyři lidé měli tváře rozličně zmalované, a protož
z nich žádného poznati nemohl. Když se byl Slavík již najedl a napil, děkoval uctivě
svým dobrodincům. Mezi těmi čtyry muži padl předc jeden Slavíkovi do oka,
jehož nízká outlá postava, velmi příjemný temný hlas velmi jemu známé přicházely.

620 On nic neříkal, ale v tajnosti toho muže vzdy pozoroval a všelijak přitom rozmejšlel.

Oni když viděli, že by se byl Slavík již občerstvil a k sobě přišel, jeden z nich
takto promluvil: „Bratře Slavíku, řekni nám, která příhoda tě sem do těchto
pustých lesů přivedla.“

Slavík: „A já můžu sobě divením všecku hlavu rozlámat, kterak vy mě znáte
[29r] i jmenujete a vašim bratrem nazýváte.“

Ten muž: „O tom ovšem máš vědět, jenom hled' napřed nás spokojit, neb nám
takřka nadpřirozené přichází, že se mezi náma vynacházíš.“

Slavík: „Já musím s barvou ven, jenom bych brzo věděl take od vás to, čeho teč
žádostiv sem,“ a tu jim počal všecko obšírně vypravovat, co se s nim a s jeho pánem
630 Afrikánem v těch časech přihodilo. Mezi jeho povídáním muží ty často jeden
na druhého s jistým znamením dávaním zhlédali. Když Slavík vypravování své
dokonal, všecko za dlouhou chvíli tícho bylo. Však ale ten jeden z nich, který
Slavíkovi hned zprvu do oka padl, plakal velmi hořce v soukromnosti, což Slavík
dobře pozoroval. A tu s nemalým podivením as po dobrý čtvrt hodině vyvstal jeden
635 s toho společenství, přistoupil k Slavíkovi, uchopíc jej za prsa takto řekl:

[29v] „Ó, ty přebídný padouchu, zdali nezasluhuješ skřípec a šibenici neb kolo! Vidíš, vlastní tvoje vyznání činí tebe trestu hodného. A zrádce Afrikána zbujnost a hovadské chování bylo příčina jak tvého, tak i více lidu neštěstí.“

On se obrátil ke svým třem kamarádům, řka: „Bratří, my již víme, komu máme
640 odpustit. Aneb neodpustíte mu?“

Všichni tři: „Odpustíme.“

„Nu dobře,“ pravil onen, „já mu těž odpustim. Tehdy, Slavíku, jak pravíš, byl jsi v uherské Trnavě na vysokých školách; za těch časů neznal jsi tam tři český študenty, z nichž se jeden jmenoval Franěk, druhý Viktorín a třetí Vičtál?“

645 Slavík sobě hluboce vzdechl a pravil: „Ach! Ty tři dobré duše a já byli sme jedno přátelstvo. Oni tři mně mnohokrát velké dobrodiní prokázali a jako chudému študentu žádnou nouzi trpět nenechali.“ Tu Slavík velmi hořce zplakal.

[30r] Onen: „A hled', za to všechno si je nešťastné učinil, jakkoliv bez tvého vědomí, nýbrž vinou pána tvého Afrikána.“

650 Slavík toto přednešení nikterak pochopiti nemohl a byl jako bez ducha. Onen muž pravil dále: „Take-li jsi znal zprávece nad aresty jeho krásnou dceru Kristýnu?“

Slavík: „Dobrý muži, ty mně činíš předivné upamatování. Kristýna byla velmi drahá srdci mému. Ona mě milovala bez falše, pro mou postavu, mně však stála chudoba v cestě, že sme svojí být nemohli. Předobry přáteli a muži, prosim tebe,
655 vysvětli mně tyto podané pohádky.“

„Ony budou brzo vysvětlené,“ řekl onen. „Pozoruj tehdy a přestaneš se divit.“

Po zamordování oných šesti študentů v Trnavě byli hned od práva ty tři český študenti, totiž Franěk, Viktorín a Vičtál, do vězení vzati. Poněvadž jistý svědkové se
[30v] vynášli, že je nedlouho před jich zamordováním s onými českými študenty u velké
660 rozepři spatřili, tehdy byli u velikém podezření a hned do vězení uvedeni.

Hned první noc přišla Kristýna k nim do vězení s tou novinou, že všichni tři na ráno budou k mučení odsouzený, pro vyznání toho spáchaného mordu trýzněním nucený. Všichni tři se té noviny náramně ulekli a Kristýnu snázně žádali, zdali by ona jim nějak pomoci nemohla.

665 Kristýna řekla: „Pomoci vám mohu, však ale se strátou mého neb mého otce života.“

Študenti se nad tím velmi zarmoutili a v radu vešli s Kristýnou. Ona k nim posledně řekla:

670 „Když vám otda' budu chtit pomoci, tehdy i já s vámi prechnout musim, abych skrze ten outěk take život můj zachovala. Já jsem již šaty mužské s sebou přinesla, které oblíct musim, neb jináče otda' nevyjdeme.“

[31r] Ona to take bez prodlení učinila. Šaty mužské obleknouc, oným třem, by jí v tichosti nasledovali, velela, vedouc je skrze tajné podzemní průchody, které jí

dobře povědomé byly, až k jednomu železnému dveřím. Zde vytáhla s kapsy velký klíč,
675 by oni s ním dveře ty otevřeli. Když ven vyšli, řekla k nim:

„Nyní sme na svobodě, pročez toto první jest, k čemu vás zavazuju a od vás
žádam: Byste čest a panenství mé jak sami, tak i před jinými vzdycky šanovali
a zastávali. Pamatujte stále na to, že jsem vám z velikého nebezpečnosti pomohla,
moje rodiče skrze vás a vaše živobytí opustila, vám jsem se do rukou odevzdala,
680 doufajíc, že mně zlym neodplatíte. Za druhé, byste mě nikdy světu nevyzradili, že
já ženská osoba jsem, neb já cíle mého od Boha očekávati chci.“

Študentí ty s přísahou se na místě zavázali, Kristýně všecko to nanejvětš
[31v] vyplnit, cokoliv od nich žádá. A tak ve vši čerstvosti odtud' pospíchali, až přišli
k řece. Oni dobře věděli o rybářské lodi, tu odvážali a na druhou stranu se
685 přeplavili. Než svítat začalo, již byli v lesích. Když viděli, že sou něco bezpečnější,
radili se, co činit mají.

Kristýna: „Moje rada jest tato – abychom dnes celý den na nejakym stromě
zůstali, neb já již napřed vim, že nás všudy s psema hledati budou a my na zemi
brzo lapeni budeme.“

690 Tato rada študentům se velmi líbila a hned procházeli a hledali takového
příhodného stromu. Oni brzo jeden vysoký a hustý buk vynašli a uznali na něm
ukryté pozůstatí. Kristýna před jejich odjítí opatřila čtyry nože. A tak oni, zbraní
zaopatřený, na ten hustý buk vylezli, na něm, jak nejlépe mohli, se ukryli.

[32r] Okolo poledne bylo všechno ticho, když najednou pod nima velký pes štěkat
695 začal a od stromu toho nechtěl. Ubozí ukrytý lidé, smrtdlnou ouzkostí obklíčený,
každé okamžení své neštěstí, prozrazení být, očekávali. Vyslaný žoldněři, slyšíce
psa štěkat, šli po hlasu k tomu buku. Ke všemu štěstí těch nahoře ztrápených
přeskočila veverka z jiného stromu na onen buk, bojíce se psa, a ty žoldněři, vidíce
to zvířátko, na psa se rozhněvali, jemu vypraskali a pravili:

700 „My sme již za to měli, že ty utečenci dojistá na tom stromě budou, neb tento
pes nikdy neštěká nadarmo. A nyní nás s veverkou podvedl.“

Jeden z nich pravil: „Jenom sobě pod ten strom všichni sedněte, já tam vylezu
a té veverce se pomstit musím.“

705 Těch osum žoldněřů okolo buku po zemi si sedlo a onen nahoru lezl. Kristýna
mezi študenty omdlévala, takže jí študentí držet museli, by hned předc vyzrazený
[33r] nebyli. Tak najednou ostatní psi nedaleko od nich štěkat začali. Žoldněři odtud'
jako střela za psím hlasem běželi a onen, jenž na buk lezl, né tak skočil, jako spadl
a druhé nasledoval. V malé chvíli počali psi náramně křičeti, jsouce praskaný.
Nepochybně museli je tež na nejaký způsob ošidit. Psi umlkli a ta celá rota odtud'
710 se najednou zmizela. Oni ještě plný strachu až do večera na tom stromě zůstali.

Když již více žádné nebezpečnosti nepozorovali, dolů slezli a do hlubokých lesů dále šli. Slovem, abysme jejich těžkosti a nedostatky, jež v těch pustinách vystát museli, [přednesli]. Dvacátý osmý den k večeru, když slunce zacházelo, vyšli najednou k převelikému zbořenému hradu, takže všechny hrůza pojala. Oni na
715 to dlouho hledíce, pak když nic od lidí neviděli ani neslyšeli, posledně na tom ostali,
[33v] to zbořeníště prohlídnout, což take hned skutečně vyplnili. Oni ale tu jiného nic neviděli, jen samý rum, kamení a staré zdi. Všecko obešli a prošli, však ale nic tu pro jejich pohodlí a schránku nenalezli, pročez tu noc v huštinách přeležet museli.

Na ráno velmi časně počali oni tři študentí mezi těma zdi kamení a rum
720 odvalovati, chtějí tady nějaké obydlí neb schránku připraviti, neb jim Kristýna nejvíce na srdci ležela, poněvadž ona skrze ně do této bídy se uvrhla. Sotvaže pracovati začali, probořili se do jednoho podzemního kvelbu. Jejich uleknutí se rozmnožilo, když tu viděli na zemi jednoho nadmíru velkého mrtvého obra ležeti. Když od téhož leknutí něco spamatovali, na kolena padli a za toho mrtvého
725 modlitbu vyřikali. Oni se radili, co nyní začít mají. Posledně se na tom snesli, aby jej odtud na jiné místo pochovali. Ve vši čerstvosti, jak mohli, v těch rumech hrob
[34r] pro toho obra vyhrabali a jej s velikou teskností do něho připravili a zahrabali. Pak za něj modlitbu společně vykonajice, uctivě pohřbili.

Nyní všechny pracovali, aby to místo vyčistili a pro jejich budoucí obydlí nějak
730 připravili. Ten kvelb byl dosti prostranný. Oni tehdy si v něm příležitou schránku zřídili, až by se štěstí jejich přítelem zase ukázalo; tak dlouho na tom místě před lidským okem ukryté přebývat sobě usmyslili.“

Tu přestal onen mluvit a Slavík s pláčem takto řekl: „Ó, kdybych já tak šťastným být a ty dobré ubohé duše najíti mohl! Chtěl bych se skrze moře za nima
735 pustit a jejich otrokem ostat.“

Onen odpověděl: „Tak velké práce k tomu potřebovat nebudeš.“

On vyjmul čerstvě ze svojí kapsy houbu, přiskočil k onýmu, jenž v jednom koutě plačící seděl, a tvář jeho utřel, pravíc: „Nu, Slavíku, podívej se sem na tohoto, jestli tobě známý jest.“

[34v] Slavík vstal a sotvaže na něj pohledl, skřikl: „Ach, moje drahá Kristýna!“ chtíc ji padnouti okolo krku. Ale ostatní jej odtrhnouce pravili: „Nikdy se to stát nemá a příčinu toho take máš vědět.“

Onen sobě utřel obličej a tu stál osobně študent Franěk, an utřel teč druhého a třetího tvář – ty byli Viktorín a Vičtál. Slavík zde stál jako bez duše. On žádné slovo promluvit nemohl, ale hleděl z jednoho na druhého, jako by vytržen byl. Franěk jej spamatoval a řekl:

„Bratře Slavíku, nás všechny tři můžeš obejmout, ale Kristýnu šanovat musíš, neboť jsme jí při našem utečení všecku poctivost s přísahou stvrditi museli. Pročež i ty to samé učiniti musíš, neb tato dobrá, srdečná panna toho hodna jest.“

750 Slavík se k noham Kristýny uvrhl, žádajíc za odpuštění, a jeho slib splnil.

[35r] Nyní přestal Radouš mluvit a pozoroval na Vilíma, čekaje na otázku jeho.

Vilím: „Pane Radouš, ovšem jsou příběhy tyto podivení hodné, ale prosím tebe, řekni mně předce, kterak těchto pět lidí v těch tak pustých lesích živi byli, jsouce
755 ode všeho společenství lidského oddělený.“

Radouš:

Kristýna před jejich utečením opatřila se ovšem s nejakými penězi, ale nikdy nic za ně koupit nemohla, poněvadž oni vzdy lidem se vyhýbat museli. Oni s sebou
760 žádnou střelnou zbraň neměli, by sobě nejakou zvěř zastřelit mohli. Sprvku oni tři študentí lezli po stromech a vybírali mladý ptáky, veverka. Oni sobě k ohni předce pomohli, takové vařili a pekli k jejich pokrmu. Oni v potocích chytali ryby a raky, sbírali plané jablka a hrušky po lese, tež i bukvice a tak, jak mohli, hlad bídne zahnali a spokojili.

765 Po půl letě padla Kristýna do velké nemoci, nad čímž se oný velmi zarmoutili, pravíce mezi sebou: „My jsme Kristýně naší krev i život dlužni a tomu nikterak
[35v] připustiti nemůžem, aby tu mezi náma tak bídne zahynout měla.“

Franěk byl mezi nimi nejstarší a moudrý člověk. On k druhým takto řekl: „Jeden ostane u Kristýny a dvě se pudem starat o ní.“

770 Viktorín ostal doma, Franěk a Vičtál šli jako slepí jejich štěstí naproti. Oni šli ten celý den v lesích, měli s sebou několik pečených rybiček pro zachování jejich života a znamenali sobě na stromech, aby zase zpátky trefit mohli.

Druhý den odpoledne vypadli na velký houf cikánů. Oni všelijaké masa pekli, stojíce okolo ohně. Cikáni se divili, co to za lidi k nim přichází, jich se ptajíc.

775 Študentí: „Jsme bloudící lidé v těchto lesích, a poněvadž se z nás jeden rozstonal, nemůžem dále jíti.“

S toho houfu povstala stará cikánka, ptajíc se, jak dlouho by ten v nemoci byl.

„Třetí den,“ odpověděl Franěk.

[36r] Ona v malé chvíli přinesla jeden velký kořen a řekla: „Až váš nemocný tento
780 kořen sní na třikrát, tak může mít nemoc, jakou chce, opět zdrav jak jindy bude.“

Starý cikán velel se jim posaditi a s nima zvěřinu jísti. Oni sobě šmakovat nechali. Pak ještě s sebou takové, co unest mohli, obdrželi a zas, když odtud odcházeli, k nim vzdy, kdy se jim líbí, pozvaný byli, kdežto je vzdy s pokrmem ty

cikání zaopatřit slíbili. Načež poděkujíc studentí odtud' pospíchali. Skutečně
785 po užívání kořenu toho Kristýna své předešlé zdraví nabyla.

Oni tehdy celý půl leta od těch dobrých cikánů dobrodiní požívali. Oni dali
študentům dva luky, aby sobě zvěř stříletí mohli. Po půl letě cikání se najednou
odtad' stratili, jedné boudy po sobě zanechajíce, v které přebývali. Študentí a
Kristýna jich velmi litovali. Oni sice nyní lehčeji živi býti mohli než předtim,
[36v] poněvadž sobě sami mohli zvěř střílet, však ale po chlebě se jim nejvíce stejskalo.

A tak celých sedm let ony čtyry osoby ve vši přátelské svornosti na těch
pustinách živy byly, než se k nim Slavík přitovaryšil. Nyní tehdy jejich společnost
v pěti osobách pozůstávala. Pročež ustanovili na nejakej způsob chleba hledat.
Kristýna měla z domu ještě osum dukátů. Oni vzali peníze, nechali opět Viktorína
795 u Kristýny a ostatní tři šli hledat chleb.

Když již dva dni chodili v lesích, najednou zaslechli jakýsi hřmot a hlasy lidské
bylo slyšet. Študentí se k tomu blížili, a najednou spatříce oné cikány, kteřížto
majíce mezi sebou nějakého černého muže, na kterého starý cikán spurně dorážel,
však ale tři mladý cikání jeho meč zdržovali a toho starce za něj prosili. Študentí
[37r] když ten kvalt viděli, najednou vystoupili a k tomu starému řkouce: „Dobrý otče,
tvůj hněv, jak se nám zdá, bude spravedlivý, však ale co ten člověk zavinil, že má
život stratit?“

Starý cikán zhledl na ně zuřivě a vtom je poznal. On pustil meč na zem
a jednomu jak druhému padl okolo krku, je vítal a řekl ke svým synům: „Tohoto
805 lotra držte, až já mojí mstu na něm vyleju.“

On se posadil s těmi študenty a předložil jim pokrm a nápoj, řka: „Mějte malé
strpení. Až se posilníte a já od mé zuřivosti sobě oddechnu, tohoto vraha zkázu
máte zvědět.“

Asi po půl hodině jal se stareček ten takto mluvit:

810 „Já, již osumdesát šest let starý muž, co sem dočkal. Tento chlap jest jeden
kolomazník. Já sem jej před pěti lety vytrhl s mejma synami z rukouch třech
[37v] sedláků, kteří ho – poněvadž jedné dívce násilí učinil – oběsit chtěli. On když viděl,
že sme jej od smrti vysvobodili, na kolena padl a děkoval. Tež prosil, bysme jej pod
ochranu přijali, řkouc:

815 „Moje jmeno jest Johann, však v tomto okršku mě všude Černej Honza
nazývají. Otec můj býval za těmito lesy dvanácte let kolomazníkem a již umrdlý
jest. Já žádného nemám, tak sem se s kolomastí bídne dost obživoval.“

Já sem jej přijal do naší společnosti a Honza byl docela spokojený. On celých
pět let svojí povinnost bedlivě zastával a s námi se srovnával. Patřte ale, mládenci,
820 na oné tři děvčata, jenž moje dcery jsou. Ony od toho zrádce všechny obtěžkané,
před osmi dnima všecky tři slehly a každá jej chce za muže, on ale žádnou nechce.

Může-li na světě větší ohavnost býti! Já se tehdy nad nim pomstím a jemu smrti odplatím.“

[38r] Na to Franěk řekl: „Předobry otče, ovšem ten padouch smrti hoden jest, že tobě
825 a tvým dcerám tak velký zármutek učinil. Však ale bídny stav jeho duše, která tež zamordovaná bude, poněvadž on bez litosti nad svéma hřích s tohoto světa sejde. Protož radim tobě jako přítel: Odpusť mu jeho provinění, Bůh take tobě i tvým odpustí a onen se polepšit může.“

Cikán najednou jako ze sna procítnouce pravil: „Odplať tobě Bůh, synu dobré
830 matky, ty si moje oči otevřel, ať se tak stane, jakož pravíš.“

Předvolal Honzu, řkouce: „Poslyš, zrádce, tyto dobří lidé ti milost vyprosili, tehdy odejdi, kam chceš, by tě mé oko více nespatriilo.“

Franěk: „Víš-li co, Honzo, my sme tobě život vyprosili, pročez vezmi tvůj trakař a pojedeš s náma.“

[38v] Starý cikán poručil chleba a zvěřiny jim na trakař naložiti. Pak jich od sebe propustil. Když přišli domů, Kristýna a Viktorín divili se, kde tu černou potvoru vzali. Franěk jim všecko v řeči uherské vypravoval, Kristýna pravíc: „Mně jest ten chlap velmi povědom a zdá se mně, že sem jej někde viděla.“

Když jsou něco pojedli, Franěk se jej tázal, řka: „Honzo, odkud jsi rodem?“

840 Honza: „Já sem se narodil mezi kolomazníky v lesích.“

Franěk: „A což kdyby se tobě dokázalo, že pravdu nemluvíš?“

Honza: „Hm, jestliže pravdu nemluvim, tak lžu a vy máte s toho stejný užitek.“

Franěk: „A kdybych tobě řekl, že z Polska pocházíš?“

845 Honza: „Kterak já to vědět můžu, kde mě rodiče moji nosili, když jsem malý byl?“

[39r] Franěk: „A což kdybych tebe přesvědčil, že Afrikán jsi, že si již velkým pánem byl a dvoje panství promrhal?“

Honza: „Anebo sobě chcete ze mě posměch dělat neb se o jiného mejlíte?“

850 Franěk: „A co bysi na to odpověděl, kdyby se tobě řeklo, že si v uherské zemi, Trnavě městě, šest študentů zamordoval?“

Na toto přednešení Honza jako lev zařval, řka: „Vy žádné lidi nejste, vy ste samí zlí duchové, jenž se mnou vaší hru chcete držet!“

Franěk: „My jsme lidé dobrý. Přece máš vědět, žes nás vseckny nešťastné učinil.“

855 Honza: „Já vás vsecky zaklínám skrze moře a svět, byste ze mě dýle rozum netahali a vyjevili, v jakých rukouch se vynacházim.“

[39v] Franěk: „Ó, bídny Afrikáne! Tebe již musí trestat samo svědomí tvoje a ty cítit musíš slova mé jako ohnivé šípy.“

On Franěk nemeškal, vezmá houbu otřel obličej Slavíkovi, řka: „Knížecí
860 kolomazníku, kdo jest tento?“

Honza chtěl z díry ven, neb jak spatřil Slavíka, velice se ulekl. Druzí mu cestu zastoupili a on utect nemohl. Slavík šel k němu s rukou a pravil: „Bratře Johanne, nyní mně řekni, kterak si se z tvého brněnského arestu dostal.“

Honza když se viděl být docela přesvědčen, spamatoval se jak z hlubokého sna
865 probuzen, líbáje všechny, kterýž ostatní tváře své tež utřeli. A tu když oni všechno, co se jim přihodilo, jemu vypravovali, tež on takto mluvit počal:

[40r] „Já sem byl od práva na deset let k vězení odsouzen a již sem celý rok seděl a špatné pohodlí měl, pak po svobodě velmi toužil, která se mně potom přede vyskytla.

870 Ke mně chodil třikrát za den žoldnyř, jenž mně chleb a vodu přinášel. Jednou večer pravil sem k němu: ‚Příteli, my bysme se obá dobře mít mohli.‘

Na tuto řeč mou špičatil uši a ptal se, co bych s tím minil.

Řekl sem: ‚Vidíš, já peníze mám a sám sobě k nim pomoct nemůžu, ale skrze tebe je dostat můžeme.‘

875 Žoldnyř: ‚Ven z barvou a já tobě chci ve všem posloužit.‘

Honza: ‚Já v tomto městě mám u jednoho pána 4 000 zlatých. Ještě když sem
mých statků pánem byl, já sem při právu tento kapitál zamlčel, bych sobě někdy
v nouzi s tím pomoci mohl. Opatři mně péro, papír a ingoust, já tomu pánu pošlu
[40v] cedulku skrze tebe. Budu za všecko žádat jen dva tisíce zlatých a druhé dva jemu
880 odpustim. Jestli k tomu nesvolí, tak bude přinucen kapitál i s interesem věřitelům odevzdat. Poněvadž obligací skovanou mám, tak on to rád učiní, že se se mnou napolovic zdělí. A já dám tobě jeden tisíc a druhej tisíc pro sebe podržim, a tak nám bude oboum polehčeno.‘

Žoldnyř ten se staral a přines, co sem žádal. Já mu řekl, by mně pravou ruku
885 železa zbavil, bych psát mohl, poněvadž sem přikován byl. Neopatrný strážný vezmá klíčů to učinil. Já popadná jej za krk na tom místě uškrtil, pak želez se zprostíc a jeho šaty oblekná, arest sem zamkl, pak držíc šátek na ustech z města ven
[41r] vyšel. Pak druhý den ráno ty šaty s jedním chudým člověkem sem prohandloval, vezmá ještě deset zlatých s kabátu žoldneřovo.

890 Já jsem neustále pospíchal. Druhý den k večeru sem přišel již do hustých lesů, až patnáctý den vypadná na lidi, který tu kolomast pálili. Jich sem se tázal, jestli žádné cikány neviděli, které já již půl leta hledám. Oný kolomazníci divili se mému pohledu a černosti. Vešli v radu, pak pravil ten starý: ‚Inu, chceš-li pracovat a poslouchat, zůstaň u nás, každý den tvůj chleb dostaneš.‘

895 Já jim děkujic, s radostí sem ostal. Oni mě nechali ten den odpočinout, druhý den mě ale zapřáhli a já musel na trakaři parezy k peci vozit, kolomazní sudy čistit

a kolomast po všech rozvážet. A to o suchým chlebě. Když sme se na noc domů
[41v] vrátili, vařili sme sobě houby neb z chleba polívku.

V málo časech sem byl známý u sedláků, poněvadž sem se mezi ně přišíkovat
900 uměl a žádné nouze sem více netrpěl. Já dostal více za moje špásy než mnohý
za peníze. Já sem složil píseň o kolomaznících v tomto smyslu:

1. Kolomazníci si sedli
a volali jak posedlí:
905 Kolomast! Kolomast!
Sedláče si kola mašť!

2. Hned radosti plné oči,
když se kola pěkně točí.
910 Koníčky hned lehce jdou,
když tak kola tancujou.

3. Kola když jsou nemazané,
děvče od všech oblízané:
915 to sou dvě roboty,
ať leží za ploty!

[42r] Celých pět let sem s těma kolomazníky stravil a s nima dobře byl. Cera Lída,
šestnáctileté děvče číperné, mě ráda viděla, já jí taky. Jednoho dne žádal jsem toho
920 starce, aby mně svou Lídu za manželku dal, že dobře hospodařit budeme. Starec
ten otevřel na mě hubu dokořán a velmi zlostně zařval, řkouce: ‚Nežli bych dal
dceru jednomu cikánu, raděj bych přál, by se skurvila!‘

Na této odpovědi měl sem již dost a jemu více o Lídu neříkal, nýbrž sem u sebe
ustanovil, nad ním se pomstít, k čemuž se mně příležitost ve čtyrech dnech
925 vyskytla. Já naložil soudek s kolomastí na můj trakař a jel sem do vsi. Když sem
zajel do lesa, čekal sem na Lídu, kdež ona na trávu chodila. Když přišla na plac, kde
[42v] chtěla trávu trhati, vylez jsem z houští a k ní přívětivě řekl:

‚Milá Lído, vidíš, kterak je ten tvůj otec bezbožný. Když sem jej žádal o tebe,
odpověděl, že by přál, bys se skurvila, než abys byla mojí ženou. Musíme mu tehdy
930 vykonat, co chce.‘

Popadl sem Lídu vejpůlky, zanes do houští. Ona sprvku uleknutá vyskříkla,
však potom umlkla, já nevím proč, a v tu chvíli se proroctví otcovo vyplnilo. Bratří
její šli za ní do lesa kopat pařezy a to první skříknutí zaslechli. Hned po hlasu
známém pospíchali a na mě ještě vleže připadli, hned svázali, pak k onému dřevu

935 vedli, kde mě oběsit chtěli, kdež dvá cikáni, přijdouce náhodou. Tyto myslili, že
[43r] k onim patřím, utekli a mě, jak vám již povědomo, tyto cikáni přijali. A co se dále
stalo, již od starého cikána spraveni jste.

Já sem nikdy jméno moje nezapřel, a protože každý mě Černej Honza jmenoval.
Vy ste mezi sebou uhersky mluvili, než ste mě poznali, poněvadž ste se domnívali,
940 kde by se český kolomazník uherské řeči naučil. Já sem ovšem rozuměl všecko,
protož sem to nepochopil a vás za zlé duchy držel.“

Nyní bylo mezi všemi veliké podivení, kterak se oni všichni v jednom tak
zdáleném místě podivně shledali.

Franěk: „Poněvadž společenství naše v šesti osobách pozůstává a mě ste sobě
945 jednostejně za vašeho ředitele zvolili, tak tehdy já to právo mám, naše budoucí
[43v] hospodářství v dobrý pořádek uvedsti. Já tehdy, Vičtál a Johann budeme
obstarávat venkovské živobyčí. Kristýna a Viktorín budou se o domácí věci starat.
Tehdy jste-li s tím spokojený?“

Všichni byli spokojeni, až na Johanna, který by byl ráděj s Kristýnou doma
950 ostal. Však kterak Franěk poručil, tak se stát muselo a Johann byl odsouzen
k trakaři, aby na něm zvěř a dříví vozil. Viktorín byl velmi ctnostný a zdvořilý
mládenec, a protože jej učinil Franěk za ochrance Kristýny, což Johann bolestně
nesl.

Celý jeden rok již prošel a Johann byl bedliv. Jejich všecko hospodářství dobře
955 spořádaný bylo. Jedno ráno chystali se na lov. Franěk velel Johannovi jeho trakař
[44r] připravit a s nima jít – Johann byl najednou nemocen. Franěk jej nechal doma ležet
a sám vezmouc trakař a luk, z druhýma na lov se odebral.

Sotvaže oni tři byli odešli, Johann žádal Kristýnu, by mu nějaké dobré koření
uvařila, by jej užívat mohl, což Kristýna s ochotností učinila. Šla do houští hledat
960 nějaké. Když Johann již merkoval, že ona takové hledá a Viktorín z jinou práci
zaneprázdňený jest, vyloudal se ven a hledal Kristýnu. On jí brzo našel. Když jej tu
samotného spatřila, ulekla se a chtěla utect domů, ale již bylo pozdě. On se jí hned
chopil a chtěl zas o jednoho v společenství rozmnožit, tak jakož s Lídou
kolomazníka rozmnožil.

V této případnosti Kristýna křičela silně na Viktorína o pomoc. Johannovi
965 tenkrát chybilo, místo Viktorína stál tu Franěk s trakařem, neb oni hned při jejich
[44v] vyjití srdce položili a Franěk, jenž z nich nejsilnější byl, hned jej sám v tu chvíli zas
domů vezl. On najednou slyšel hlas Kristýny volat na Viktorína. Spěšně po tom
hlasu pospíchal a v minutě ty dva v houští natrefil, jenž spolu zápasili. Franěk
970 najednou vyskříkl: „Johann, co činíš!“

Po tomto slově ohlídl se Johann a viděl zde Fraňka stát. Franěk: „O, ty lotře,
taková jest tvoje nemoc!“

Johann leknutim ani mluvit nemohl. Kristýna se Fraňka chytila, třesouc se po celém těle, ani se jej spustit nechtěla. Franěk nyní poručil Johannovi, by toho
975 srnce domů vezl, však ale Johannovi nic více neřekl, nýbrž čerstvě poslal Viktorína do lesa pro druhé. Oni v malé chvíli přišli. Franěk jim hned tento příběh oznámil a
[45r] s nima se radil, kterak toho přestupníka potrestat mají. Oni se brzo uradili a Franěk zavolal Johanna, by se před ně postavil. Johann poslechl a Franěk tuto řeč učinil:

„Ty vlku v ovčí kůži, slyš ortel tvůj! Předně přestoupil si přísahu. Za druhé chtěl
980 si být raubíř nevinnosti. Za třetí z nás všech si blázný učinil, když si se nemocným učinil. Ty si celému světu nebezpečný chlap, za tvoje činy trestu neujdeš.“

Oni jej vyslídli, přivázali ke stromu a metlami sešlehali až do krve. Franěk naložil na jeho trakař něco masa a chleba. Johann musel ject a oni s nim šli několik hodin cesty, až jej daleko zavedli a docela od sebe zahnali.

Johann jezdil dlouho s trakařem po lesích a byl opět pánem sám pro sebe. On po dlouhém čase natrefil zas jiné kolomazníky, a tak jako u těch prvních zas byl
[45v] zjednán a po vsích kolomast vozil, poněvadž on tomuto obchodu již byl tak říkáje nejlépe přivykl. Však pomsta v srdci toho zhovadilého Afrikána hořela proti Fraňkovi a ostatním i Kristýně a on přemejšlel ve dne v noci nad nima takovou
990 vyvedsti.

Již byl opět celý rok ušel a Johann ještě svou pomstu nikterak vykonat nemohl. Mezi ně sobě netroufal jíti, neb k tomu žádné příčiny nalezti nemohl a napřed již věděl, že by s celou kůží neodešel. Pročež bez ustání přemejšlel, jak by svojí mstu
995 a to na způsob tento:

Jeden letní parný den Franěk a ostatní i Kristýna vyšli z jejich podzemního obydlí a po lesích mladé ptáky hledali, chtějíce Kristýně nějaké obveselení učinit. Oni lezli se stromu na strom a mnoho ptáků vybírali, až posledně jak horkem, tak tím
[46r] lezením unavení sedli všichni do chládku a co s sebou z domova vzali, zde pojedli.
1000 V tom tak příjemném chládku obklíčil je sen a oni všichni položíce se usnuli, mimo Viktorína – on vešel do houští a hledal Kristýně jahody.

Poněvadž odtad' nedaleko jeden malý stežník vedl a právě v tu chvíli vracoval se Johann ze svého obchodu se svym trakařem, viděl ty spící skrze řídké stromoví zdaleka. On nechal stát svůj trakař a loudal se k nim blíže a je ihned poznal. On
1005 nečekal, ale přišel tíše k Fraňkovi, jeho meč zlehka vytáhl a jednoho po druhém v jednej minutě zamordoval. Kristýna tím hřmotem probuzena, vidouc to tak náhlé krveprolití, do veliké mdloby upadla. Johann ale když tyto pomordoval, popadl v mdlobách ležící Kristýnu, přivázal jí na svůj trakař a pospíchal s ní k zámku Radině aneb k obydlí Kristýny, myslíc ouplně spokojit své žádosti hovadské.

1010

[46v] „Nyní, Vilíme,“ řekl Radouš, „tvoje trpělivost poslouchání konec brát bude, pozoruj, co se stalo.“

Když ten zhovadilý afrikánský vrah s Kristýnou se k těmto zdím přiblížil, jí
1015 s trakaře polomrtvou odvázal, chtíc jí vecti dolů do jejího obydlí. Najednou sem
proti němu s těchto zdí vyšel. On když mě zhlídl, chtěl utíkat, a nemohl. On stát
zůstal a já k němu takto promluvil.

Radouš: „O, ty prachzlořečený zlosynu, nenasytil jsi se ještě na pomstu volající
krve, že ani nevinnost nešanuješ?! Abys věděl, že místo toto posvátné jest, an od lidí
1020 ještě takovou ohavností sprzněno nebylo, na jakou ty nyní myslíš. Míra tvých
nešlechtností až do vrchu naplněná jest. Já pravím: toto místo třikráte posvěcené
[47r] jest. Prvně, když jsem zde činil svaté pokání. Po druhé, když oni čtyři, dnes od tvých
d'ábelských rukou zmordovaný, při jejich sem příchodu tělo moje zde ležící
uctivě pohřbili. Po třetí, když zde více nežli deset let ve vsí počestnosti a čistotě, v
1025 bázni boží život svůj vedli a se křesťansky srovnávali. A protože místo toto posvěceno
jest a jak dlouho já zde na rozkaz boží můj očištec odbejvat budu, nikdy místo toto
žádnou takovou ohavností, na kterou si myslil, zprzněno nebude.

Ušel si oku světa a soudu. Nyní si do rukou svých upadl. Já sem
od Nejvyššího moc nad tebou dostal. Za tvoje bohaprázdné živobyetí a vylévání
1030 nevinné krve slyš tehdy osud tvůj.

Ty si zplozen od jednoho cti zbaveného Afrikána, jsi narozen z matky nepravé,
[47v] podolinský kněžny Albíny, a sám zlořečený pankhart si. Juž deset lidí nevázně jsi
zamordoval. Od tvého dobrodince místodržícího dva statky marně a nevděčně jsi
promrhal a hovadský život vedl. Ty si počestnému děvčeti násilí učinil a ona skrze
1035 tebe souc nešťastná, od svého otce ve velké nenávisti a tejrání chovaná sobě zoufala
a těhotná do studnice skočíc se utopila. Ty si nikdy v tvém oplzlém živobyetí na Boha
nespomněl. Posledně si tvému dobrodinci cikánovi starému jeho dni poslední
velmi hořké učinil, když si jeho tři dcery o jejich poslední klenot, panenství,
připravil. On tobě odpustil, ale Všemohoucí pomstu tobě zachoval. Ty tři sestry
1040 po jejich vyležení šesti neděl byly od jejich bratrů zahnané i s těma černýma
pankharty. Dvě z nich v lesích hladem i s dětma zahynuly, třetí dostala se mezi lesní
[48r] lotry a zlý život vede. Otec jejich, jsa velikou žalostí přemožen, mečem sobě život
odňal.

Tehdy těch všech skrze tebe nešťastných lidí hříchy Bůh spravedlivý přenesl
1045 na tebe a jich míra již do vrchu naplněná jest. Dnes na hlavu tvojí vysypané budou,
slyš tehdy vyřknutí moje nad tebou.

Trakař tento, jež si dnes k tomu tak nešlechtnému skutku minil potřebovat,
když tuto ovčíčku tvýma vlčíma pazoury si chytil a jí opanovat chtěl, ten tobě

ustanoven jest za nástroj pomsty tvoje. A jak dlouho svět bude stát, bez odpočínutí
1050 budeš s nim po těchto starých zděch dokola jezdit neviditedlně, v polední
a v půlnoční hodinu však viditedlně. Trest tento tvůj a pomsta trvat bude až do dne
soudného. Pročež tobě žádné, ani církevní, ani lidské pomoci neb skutky dobré
[48v] platné nebudou, neb ty sám za sebe odbývat musíš. Po dnu soudném budeš hoden
vjíti do slávy nebeské. Při tom všom ale moc tato zanechaná jest tobě, kdyby se
1055 někdo osmělil a přišel na toto místo, chtěje se tobě všetečně posmívat, můžeš jej
trestat takovou pokutou, jakou sám neseš.“

Kristýna ten celý čas seděla na zemi, dívajíc se mezi bázní a nádejí na všechno
a plačíc. Viktorín jahody trhající když toto mordování svých kamarádů spatřil,
zalezl hlouběji do houští, neb by byl Johann ani jemu neodpustil. Když ten zrádce
1060 Kristýnu na trakař naložil a ji vezl, Viktorín skrze houští pozdaleku se bral až sem.
[49r] Když mě spatřil, ostal v tom houští ukrytý. Já sem jej dobře pozoroval a řekl jsem:

„Tvojiho trestu a pomsty dvě svědkové budou. Viktoríne, vyjdi sem na tento
plac a ostaň vedle Kristýny. Vy dvě ctnostný lidé nemáte se tu ničeho zlého co
obávati, vám se nic protivného státi nemá.“

1065 Viktorín když viděl Kristýnu, nabyl srdce a vylezl ven. Kristýna myslila, že on
tež zamordovaný jest. Když jej tu najednou spatřila, padla mu okolo krku a jej
na své srdce tiskla. Z hlubokým vzdechnutím pravila: „O, můj drahý Viktoríne! Já
sem již věřila, že tebe ten vrah take s druhýma na věčnost odeslal.“

Já jsem jim (řekl Radouš) radost nějakou chvíli popřál, pak sem jim znamení
1070 dal, aby na mě pozorovali, a k Johannovi sem řekl:

[49v] „Především ještě vezmi tento trakař a jeď pro ty, které jsi zrádně zamordoval,
neb jsem jim mezi těmato zdi připravil hroby, aby každý obzvláštěně pochován býti
mohl.“

Johann tehdy pro každého obzvláštěně jecti musel, každého na větvema ustlaný
1075 trakař uctivě položil, k hrobu přivezl a uctivě pochoval, kdežto Viktorín a Kristýna
při nich modlitbu s pláčem vykonali. Když oné ve vši počestnosti pochovaný byli,
pravil jsem:

„Tak jako najdouce zde tělo mé, ve vši vážnosti jej pohřbili, tak take
mnohonásobnou pomstu nad tebou se všim právem zasluhují. Nyní, Johanne,
1080 od tebe jest lidská citedlnost odňatá. Moc má nad tebou panuje. Učiň začátek
pomsty tvé!“

Johann popadl trakař a v tom okamžení jezdil s nim po zdích nahoře. A když
[50r] nekolikrát dokola objel, poručil jsem mu zase dolů sjecti a takto sem k němu řekl:

„Poněvadž Viktorín a Kristýna tvého až do dne soudného trestu a pomsty očitý
1085 svědkové jsou a skrze tebe dvakráte nešťastný byli, ještě nežli do toho trakaře
navždycky zapřažen budeš, poslední službu jim prokázat musíš. Předně, jejich

nejlepší věci, bez kterých býti nemohou, na tvůj trakař naložíš. Druhé, pojeděš s trakařem před nimi až hodinu cesty od Nepomuku, kdež bydlí onen poustevník nábožný, Pavel jmenem a kněz. Tam jejich věci složíš a sem se bez meškání
1090 navrátíš. Johann,“ pravil sem, „zvedni tento kámen.“

Pak sem pravil k Viktorínovi: „Cokoliv pod tímto kamenem najdeš, to sobě vezmi za odplatu tvé stálé věrnosti a ctnostného života.“

Viktorín vytáhl ven kožený měšec naplněný s dukáty.

[50v] „Nu tehdy,“ pravil jsem, „odejděte odsud ve jmenu Nejvyššího v pokoji. Onen
1095 bohobojný poustevník spojí vás do svazku svatého manželstva. Spomeňte na mě
tež někdy s modlitbou, by se moje vysvobození přiblížilo.“

Johann jel napřed a oni dvě, mnoho slzí mně obětující, v neustálém děkování a srdečném loučení ode mě se vzdálili. Oni ve třech hodinách již stáli u jeskyně onoho poustevníka Pavla. Johann tu složil věci jejich a v rychlosti zas u mě byl. Já
1100 jej hned zase s trakařem poslal na tyto zdě, na kterýchžto on do dnešního dne
kolem okolo jezdí.

Poustevník ten když tyto dva spatřil, ptajíc se jich, odkud by přicházeli a co by jejich žádost byla.

[51r] Viktorín: „Předobry otče, my sme až od saských hranic. Naši otcové jsou velmi
1105 možný kupci, však ale spolu ouhlavní nepřátelé, a my dva se zas srdečně milujeme
a nádeji sme doma žádnou neměli, bysme svojí být mohli. Pročež sme se na tom
snesli, odejít v tajnosti do ciziny a ráděj na poušti v lásce manželské život náš
dokonat. Já sem otcí mému a tato panna take svému naše spravedlivé podíly
s sebou odnesli. My tehdy tebe, nábožný otče, skrze našeho Vykupitele žádáme,
1110 bysi nás v stav manželský spojil, neb věrný katolíci jsme.“

Poustevník Pavel na toto přednešení zůstal v přemýšlování nějakou chvíli, pak se k nim obrátíc řekl:

[51v] „Vy můžete být, kdo chcete, a mně pravdu říct, neb né, vaší žádosti protenkrát
1115 zadost učinit nemohu a sice ze dvouh příčin. Předně, já žádný řádně posvěcený
kněz nejsem, tak take vám svátost manželstva na žádný způsob udělit nemohu.
Za druhé, vy jste se svých rodičů zbavili, jak sami pravíte, a jim ste se nevěrný
a neposlušný prokázali. Nápodobně tež požehnání jejich zbavený a zlořečení hodný
jste, a kdybych i take skutečně kněz byl, nikdy bych vás na takový způsob spojit
nemohl. Tehdy se o to starejte, kde chcete, a mně zde v té samotnosti žádný nepokoj
1120 a překážky nečiňte.“

Viktorín na tuto neočekávanou odpověď nemohl slova říct, nýbrž velkou chvíli jeden na druhého zhlídající promluvit nemohli.

„Radou vám nápomocen být mohu,“ řekl poustevník, „jestliže jí přijmout chcete.“

1125 Viktorín a Kristýna s radostí slíbili dle rady jeho všechno učinit.
 „Nu dobře,“ vece on. „Jest za těmito lesy jedno nevelké město jmenem Pomuk.
 [52r] Tam bydlí jeden nábožný děkan. Vemte k němu utočiště, jděte tam, zjevte ale upřímněc pravdu a příhody vaše, než ste mně svěřili. Doufám, že obdržíte to, co ste ode mě žádali.“

1130 Viktorín a Kristýna žádali poustevníka horlivě, by jim u sebe jejich věci uchránil, až by se opět navrátili, čemuž ten dobrý poustevník přivolil a jim místo k schránění popřál. On je až z lesa vyvedl, ukázal jim to městečko a oni se s nim rozžehnajíc odešli.

Děkan ten jejich žádost vyplnil, je v stav manželský spojil a s věřicim listem
 1135 od sebe propustil. Při jejich se navrácení k tomu dobrému poustevníkovi natrefili jej velmi hořce plačícího. Oni jej nejak těšit chtěli, ale on nedbáje mnoho na jejich řeč, až po dobré hodině spokojil se a řekl: „Děti mé, kterak se vám vedlo u děkana?“

[52v] Viktorín podal mu list věřící a řekl: „On naší žádost vyplnil.“
 Poustevník po přečtení listu, položic křížem ruce na hlavy jejich, řekl:
 1140 „Přijměte poslední otcovské požehnání. Vy mně dnes vaší poslední službu take prokážete. Hodina moje vypršela a já po dvouch hodinách k soudu Nejvyššího povolán budu. Tělo moje do země Páně po křesťansku připravte a s modlitbou na mě pamatujte. Ty, panno, když moje oči zavřeš, sáhni do této mé kapsy, najdeš papír – ten tobě odkazuji jako dědictví za tvou mně posledně prokázanou službu.
 1145 Nyní mně již málo času k připravení na věčnost pozůstává. Vyjděte ven na chvílku, a když čas přijde, já vás zavolám.“

Oni vyšli ven a v převelikém podivení jsouce, neb řeči poustevníka nikterak
 [53r] pochopit nemohli. Po půl hodině slyšeli hlas: „Kristýno!“

Oni rychle vešli k poustevníkovi, ale on klečic před krucifixem na zemi, majic
 1150 křížem ruce na prsech a byl již mrtvý. Kristýna plačíc srdečně a pravila: „Milý Viktoríne, odkud' on věděl jmeno moje? Poněvadž sme jemu naše jmena neoznámili!“

Viktorín to take rozhodnouti nemohl. Oni jej tehdy vezmouc uctivě ze země, na lože položili. Po nejaké chvíli pravil Viktorín: „Kristýno, on tobě v kapce papír
 1155 nějaký odevzdal!“

Kristýna vyňala z kapci hábitu jeho stočený papír. Oni jej hned rozvinuli a bylo psáno v uherském jazyku takto:

„Pavel Kothar byl v uherské Trnavě správcem nad aresty. Jeho dcera Kristýna utekla se třema studenty, jenž byli ve vězení. Když otec její Kothar o tom byl
 [53v] zpraven, z velikého uleknutí chtěl sobě život odejmout, z vnuknutí božského byl ale ochráněn. By však velikému odpovídání ušel, nočním časem, vezmá manželku svojí a peníze, opustil to nebezpečné místo a zem. Bral se se svou chotí bez ustání dále,

nevědá kam. Pátý den umřela jeho manželka hořem a nepohodlim v jednom lese a tam od svého manžela pohřbená jest. On, Kothar, tehdy sám bloudil. Posledně
1165 oblíbil sobě v zemi české nedaleko městečka Pomuk jedno lesní místo a tam devět
let a pět měsíců poustevnický život vedl. Před jeho smrtí přišla náhodou dcera jeho
Kristýna k němu a s ní student Viktorín. On jich na první zhlednutí poznal a jim
všecko rozuměl, co spolu tajného v řeči uherské mluvili. On ale od nich poznán
nebyl, poněvadž byl velmi zarostlý. Kdyby oni byli pravdu vyznali a jej tak ošemetně
[54r] nepřelhal, byl by se Kristýně otec její znát nechal. Protož on jí za to potrestal a tu
radost odepřel, by jej živého nepoznala. K lepšimu toho potvrzení ona v této modlicí
knížce najde obrázek matky její Veroniky.

Vinšuje vám spolu štěstí, zdraví a božské požehnání

Pavel Kothar.“

1175 Po přečtení tomto pustila Kristýna papír na zem a mluvit nemohla. Viktorín
když z listu vyrozuměl, že onen mrtvý poustevník skutečně otec Kristýny jest,
přistoupil s pláčem k mrtvému a jeho ruku uctivě líbal. Kristýna jako z nejhlubšího
snu probuzená uvrhla se na tělo otce jejího a jako v zoufání sobě počínala. Viktorín
pln jsa ouzkosti se obával, by mu zde hořem nezahynula. Po dobré chvíli bylo první
1180 její slovo:

[54v] „Ach, mé předražené rodiče, já sem vás tehdy oba až do smrti nešťastné učinila!
Ó, proč take já zahynouti nemám?“

Viktorín, vezmá do náručí Kristýnu, připravil jí od mrtvého otce, řka: „Ani
tomu dobrému otci pospati nepřejješ. On nás žádal, bychom na chvíli poodešli. Než
1185 usnul, žádal mě, bych mu opatřil sklenici vína, že již dávno žádného neokusil.“

Kristýna jako ve vytržení patřila na Viktorína, řka: „Ty zrádce, co si povídal?“

„Že náš dobrý otec spí,“ pravil on, „a já mu nyní do onoho městečka pro víno
půjdu. Nechtěla bys se mnou jít, by se tobě zde nestejskalo?“

Kristýna jako střela byla zhůru, pravíc: „Poběhněme, poletme, by se můj drahý
1190 otec posilnil, až se prospí.“

Viktorín zamkl poušť, vzal Kristýnu za ruku a pospíchali k městečku Pomuku.
[55r] Na té cestě jí všechno radostné a veselé vypravoval a jí často k smíchu přivedl. On
s ní zrovna šel k tomu starému děkanovi a v nepřítomnosti Kristýny jemu ten celý
příběh s poustevníkem vypravoval a snažně žádal toho otce, by se Kristýny ujal
1195 v jejím tak zoufanlivém stavu. Ten dobrého srdce duchovní vzal Kristýnu
do společnosti a jí zase k zdravému rozumu a na dobrou cestu přivedl. On děkan
byl umyslu, aby otec její v Pomuku mezi jinými křesťany pochován byl, však ale
na neustalou prosbu Kristýny šli duchovní do té pouště, to místo posvětili
a Kothara pochovali ve vši uctivosti.

1200 Poněvadž Radouš Kristýnu a Viktorína při jejich odchodu zlatem obdaroval,
po pohřbu otce jejího tyto dvě manželé na tom se snesli a na té poušti sobě
[55v] prostranný dům a pěknou kapli vystavěli, v kteréžto otec jejich uprostřed pochován
byl a každého dne podle fundací tu mše svatá sloužená byla. Kristýna nazvala to
místo podle jména otce svého Kotharov. Nyní jej Čechové Prádlo nazývají, kdežto
1205 až posavád písmo Čechům nepovědomé se nachází.

Rod neb familie Viktorína a Kristýny stkvěl se více než dvě stě let v zemi české,
z nichžto některý velmi udatně po časech proti českým nepřátelům bojovali a vlast
svojí hájili.

1210 Radouš nyní dokonal své vypravování a celý příběh, řka k Vilímovi: „Ty již nyní
všechno víš, a ještě mnohem více, nežli si ode mě žádal. Měj strpení, já se k tobě
opět brzo navrátím.“

[56r] Nyní Radouš odšel mezi ty zdě a v malé chvíli opět přišel a přinesl zase Vilímovi
košíček s fíkami, řkouce: „Vilíme, posilň se, neb odtud' dále jíti musíš. Nebo věděti
1215 máš, že Dirolína tebe hledá. Ona v tajnosti z Prahy odešla a tebe najíti žádostivá
jest.“

Po tomto slově vyskočil Vilím zhůru, ruce roztáhl a co hrdla měl, zkříkl: „Drahý
pane, okažte mně Dirolínu a já opět obživnu!“

1220 Radouš se zasmál a pravil: „Zde jí vidět nemůžeš. Ale dříve pojez a já tobě
potom řeknu, kde jí najdeš.“

Vilím poslechl, ale s jídlem velmi brzo hotov byl. Pak pravil: „Pane, já jsem se
již dosti najedl, odpláť tobě všemohoucí Bůh za všecko mně prokázané dobrodiní.
A prosím tě, pane, o Dirolínu.“

1225 Radouš: „Tu nalezneš odtud' dvacet tři mil v kraji Časlavském. K hranicům já
tobě dám vůdce, kterýž tě tám dobře dovede.

[56v] Dirolína tebe hned na druhý den pohřešila a čtvrtý den, když zaslechla, že jsi
prchl a kníže tebe hledat nechal, ona se velmi chytře vyloudila v šatech mužských
z hradu a z města ven, kdež reitknecht její s dvěma osedlanými koňmi na ní
očekával. Ona sedla na jednoho a Uher její na druhého a do lesa zajeli. Oni s sebou
1230 na několik dní vzali potravu, na penězích těž jim nic nescházelo.

Oni bloudějí od místa k místu, z lesa do lesa a po tobě se všude ptají. Za čtyry
dny přijde Dirolína na to místo, o kterém jsem tobě pověděl. Ono se jmenuje
Hájkovice, stojí na něm pět chalup a mlejn. Od dneška čtvrtý den k večeru tam být
musíš, aby ona dále neušla a ty jí nezmeškal.

1235 Johann!“ vyskříkl Radouš. Johann se tu jako černý duch postavil, jehož se
[57r] Vilím náramně lekl.

Radouš: „Neboj se, Vilíme, on tobě nic neublíží, nýbrž bude tvůj vůdce až na to místo, kam sem již pověděl. Poněvadž Viktorín a Kristýna proti vůli mé příběh tento zakleného kolomazníka zamlčeli, chci tehdy, aby skrze tebe u všech lidí v známost přišel, tak jak jsem jej tobě oznámil. Johann, vyval tento široký kamen!“

Což když se stalo, Radouš pravil: „Vilíme, v této díře leží zlato, vezmi jej sobě k tvému budoucímu pohodlí a jej s Dirolínou potřebuj.“

Vilím vyhrnul množství dukátů ven. On je napakoval do svého šnobsoku. S Radoušem se rozžehnajíc, odtud s Johannem spíchal. Johann ten šnobsok na poručení Radouše nesti musel, však ale tu celou cestu ani jedno slovo nemluvil.

[57v] Čtvrtý den odpoledne ve tři hodiny již stál Vilím v Hájkovicích, ale Dirolínu ještě tu neviděl. Johann učinil hlavou poklonu neb pokynutí a od Vilíma odšel.

Vilím chodil tady smutně od chalupy k chalupě, ptajíc se na takové lidi, ale žádný jej s vinšovanou odpovědí spokojit nemohl. Po cestě unaven položil se u kráje lesa pod jeden strom a usnul.

Zatím se Dirolína přiblížila a jela až k těm chalupám a nocleh tady obdržela. Ona se po chvíli tázala v řeči slovanské, také-li tu nějakého Němce neviděli. Žena jedna, ukážíc prstem: „Tamto pod stromem leží myslivec Němec,“ pravila.

[58r] Dirolína bez meškání šla k tomu stromu. Její uleknutí a radost byla veliká, když v tom myslivci jejího Vilíma poznala. Ona jej zlehka zbudila a onen byl ještě více uleknutý, když tu najednou spatřil Dirolínu.

Tuto radost prozatím zanechám milým čtenářům k rozhodnutí a já skrátka jen přednesu, že Vilím a Dirolína v málo dnech svojí byli a na tom místě, kde se tak šťastně sešli, když jej sobě za vlastní koupili, nechali pro sebe k obydlí vystavěti zámek a kostel. Dirolína místo to jmenem manžela svého nazvala Vilímov. A jest nyní městečko dosti prostranné v kraji Čáslavském.

Dirolína po prvním porodu opustila ten bídný svět, povolajíc nemluvnátko těž za sebou. Vilím po šedesáti nábožně stravených letech odebral se těž za svou milovanou manželkou bez dědice těž na věčnost.

1265 Konec historie.

[58v] **Příklad**

Černému Honzovi neb zaklenému kolomazníkovi byla moc zanechaná, pomstit svoje posměvače, co se take vskutku vyplnilo tímto způsobem:

1270 Roku 1652. dne 20. měsíce dubna přivandrovali dvě mlynářský chasníci do mlejna v Starém Plzenci v devět hodin před polednem. Oni dva byli veselí ptáci. Mlečové mezi sebou rozmlouvali právě o zaklenym kolomazníkovi. Tyto dvě přespolní všecko vysmáli a tu celou věc s potupou vyvraceli. Domácí tovaryš byl člověk horlivý, trestal je s toho, řka:

1275 „Vy obá z lehké váhy být musíte! Kdybych já viděl, že toho hodni jste, chtěl
bych vám dokázat, že ten tak nešťastný zaklený kolomazník v tomto starém zámku
již mnohokrát skrotil všeliké opovážlivce, jenž se mu posmívali. Ale já ráděj
[59r] pomlčím, poněvadž bych metal hrách na stěnu.“

1280 Tyto dva vandrovní z řeči toho dobrého tovaryše dostali ještě větší podnět
k smíchu, až posledně pravil jeden k domácímu tovaryši:

„Bratře, co vsadiš? Já sem toho Černého Honzu přivedu i s tím trakařem,
poněvadž on tak dobře jezdit umí. A vy beztoho ve mlejně takové lidi potřebujete,
tak on vám zde na škodu nebude.“

1285 Z toho rouhání všichni jej ve mlejně trestali. On ale s největším posměchem
řekl: „Já jsem již uminil a slovo své take držet budu! Poď, kamaráde,“ pravil
k druhému, „abysme dokázali, že žádné baby nejsme.“

Všickní je od toho zrazovali, aby tam nechodili, že sobě něco utržit mohou.

[59v] „Šašky frašky,“ pravili oni a se smíchem odtud odešli. Oni pospíchali, by
1290 nezmeškali polední hodinu. Po jedenácté hodině přiblížili se k zámku Radině.
Sotvaže stát ostali, již ten posměvač křičel nahoru: „Černej Honzo, nech se vidět,
kterak umíš s trakařem jezdit!“

Sotvaže to poslední vyřkl, již měli Honzu za zádami i s trakařem. On popad
toho všetečku vejpůlky, mrštíł s nim na trakař a v okamžení byl s nim na zděch
nahore a okolo jezdil.

1295 Druhý když to spatřil, přenáramně uleknutý, když k sobě přišel, více po hlavě
než na nohách od zámku k Plzenci utíkal.

„Oho! Co jest to?“ řekl mlynář. „Dva šli k Radině a jeden se vrací.“

[60r] Onen sotva ducha popadal a vypravoval jejich přivítání. I sešlo se hned mnoho
sedláků a jiného lidu. Houfem šlo všechno k tomu zbořeništi, kdyby tomu ubohému
všetýčkovi předce nějak pomoci mohli. Bylo však již pozdě, neb když tam přišli, již
onen ležel umrdlý na tom místě, kde jej Honza Černej na trakař naložil. On měl
kosti všecky přetlučené a černě krví zalitý tělo.

Take mnoho jiných příkladů před rukama jest, kterak všetečkové od Honzy
Černého trestaní byli.

1305 Černej Honza své rouhače
umí tejrát, posměvače.

11 Ediční poznámka k transkribované edici

Transkribovaná edice zprostředkovává fonetické, gramatické a lexikální kvality původního textu při užití dnešního pravopisného systému, zpřístupňuje text dnešnímu čtenáři z řad odborné veřejnosti i laickým zájemcům. Je vedena lingvistickým zájmem o text, chce umožnit poznání dobového jazyka památky a jejího obsahu a uplatňuje zjištěné skutečnosti o dobovém jazyce, jak jsou popsány v jazykovém úvodu; zároveň pamatuje na komfort čtenáře.¹ Tyto dvě do jisté míry protichůdné tendence se různou měrou promítají do úprav textu, které níže vysvětlují.

Součástí ediční poznámky jsou transkripční zásady, soupis emendací a slovníček.

11.1 Transkripční zásady

Transkribovaná edice podává text *in continuo* a nově jej člení do odstavců, které v památce téměř chybějí. Po straně se nachází číslování řádků po pěti a pro snazší porovnání s transliterací také značená foliace. Aby nebylo narušeno plynulé čtení, nevyskytují se v předkládané edici poznámky pod čarou; veškeré změny a poznámky jsou uvedeny na odpovídajících místech ediční poznámky. Edice nezachycuje různé druhy písma, kromě slov cizího původu, zapsaných v památce humanistickým písmem, v nichž ponechává původní pravopis² a jež odlišuje kurzívou, a kromě nadpisů, které zaznamenává tučným písmem.

Edice provádí **plošné pravopisné úpravy** bez dalšího komentáře tam, kde se jedná pouze o grafickou, nikoli fonetickou aj. záležitost, a sice u následujících jevů. Psaní *i/y*, *mě/mně*, *di*, *ti*, *ni*, *dě*, *tě*, *ně*, velkých písmen, hranic slov u předložek, předpon, slovesných tvarů (např. *jako by*, *byste* m. <by gfte>, *bysí*) a spojky, psaní spojky *-li*, psaní háčku nad č. Dále odstraňuje projevy neutralizace znělosti, asimilaci místa artikulace a projevy německého a spřežkového pravopisu (vč. digrafu <tc>, jež edice přepisuje jako *c*). Z ohledu na čtenáře dochází ke sjednocení zápisu vlastních jmen, aby mu byla usnadněna jednoznačná identifikace osob. Zkratka <fl.> se rozepisuje jako *zlaté*. Edice také upravuje poměrně jednoduchou interpunkci památky podle dnešních zvyklostí při vědomí, že se tím nevyhne určité míře interpretace v nejednoznačných případech,³ a zavádí dvojité a jednoduché uvozovky pro vyznačení přímé řeči. Vzhledem

¹ Vzhledem k tomu, že součástí diplomové práce je i transliterovaná edice, s níž čtenář může onu transkribovanou kdykoli porovnat, může si transkribovaná edice dovolit vyjít čtenáři vstříc.

² Ale transkribuje je s minuskulí, ne s původní majuskulí.

³ SMYČKOVÁ, 2017, s. 493.

k nesnadnému určení hranic slov transkribovaná edice zapisuje složeniny a příslovečné spřežky podle dnešního pravopisu.

Bez zásahu ponechává edice psaní předložek *s/z* a předpon *s-/z-*, předponu *vz-/z-*, tvary slovesa *být* na *js-/s-*, souhláskové skupiny jako *vedst*, *-tedlný*, *pomocti* atd.

V edici nedochází k úpravě slovesných ani jiných syntaktických vazeb, kromě dvou případů. Zaprvé je pro lepší srozumitelnost na ř. 713 doplněno v hranatých závorkách sloveso. Zadruhé se v textu se doplňuje předložka *ke* a *s(e)*, jež pak stojí před slovem začínajícím na stejnou souhlásku, z níž je utvořena, a v památce není zapsána; jedná se o případy *s sebou*, *ke křesťanskému* a *se smíchem*.

11.1.1 K psaní *i/y*

Ve vlastních jménech osobních a v přejatých slovech je zapsáno *i* podle dnešních zvyklostí, tj. *Fridrich, Afrika, Livorius, Albína, historie*.

Jméno hradu ponechávám podle památky, tedy *Radina*.

V případech, kdy památka nedává vodítko, zda je souhláska před <i>, <j>, <y>, <ý> nebo <ÿ> měkká, či tvrdá, se edice řídí následujícími pravidly:

- v první řadě zohledňuje morfologický a lexikální systém (<Ti peníze> jako *ty peníze*, <Tifýcech> jako *tisícech* etc.);
- pokud je na jiném místě památky ve stejném tvaru u předcházející souhlásky zapsána měkkost (háček či tremma), zapisuji s měkkostí i tvary s nevyznačenou měkkostí (*oni, dni*);
- <y> a <ý> napsané po souhlásce bez vyznačené měkkosti považuji za celkem spolehlivý ukazatel tvrdosti předcházející souhlásky, není-li to v rozporu s předchozími dvěma pravidly.

11.1.2 Ke kvantitě vokálů

V úpravě kvantity vokálů se snad nejvíce projevuje deklarovaná snaha o přístupnost textu dnešnímu čtenáři. V podkapitolách 7.1, 7.2 a 7.3 v pravopisném rozboru lze nalézt podložení provedených úprav.

V celé památce normalizuji kvantitu fonému /ú/ vprostřed a na konci slova podle dnešního jazykového stavu, a to i tam, kde by podpora našla krátkost. Náslovné *u-* přepisuji vždy krátce.

Normalizace fonému /i/ a /í/ sleduje popsany **morfologický systém** památky – kvantitu normalizuji ve všech pádových koncovkách kromě následujících pozic, v nichž ponechávám krátkost či kolísání:

- L a I sg. m. a n. složeného skloňování *-ym, -im*;
- I sg. n. substantivního skloňování *-im*;

- I sg. m. a n. zájmenného skloňování *-im*;
- D pl. f. substantiv (*k uším*);
- N pl. m. a., V pl. m. a. substantiv (*šudentí, bratří*);
- A sg. f. zájmenného skloňování měkkého (*jí*);
- N pl. m. zájmenného skloňování (*svojí, všickní, oný*);
- I sg. m. zájmenného skloňování měkkého (*níma*);
- číslovky *tří, čtyři*.

Dále kolísání či zvláštní kvantita zůstávají zachovány zde:

- D pl. f. a-kmenů *-am/-ám*;
- 1. a 2. os. sg. přítentu 4. třídy *-im/-ím, -iš/-íš*;
- přechodníkové přípony *-ic/-íc, -á/-a* (*nemohá, jsa*);
- adverbialní přípona stupňování *-eji/-ejí*;
- sekundární dloužení před *-j* ve slovesech (*čekáje*).

Naopak normalizují na dnešní stav:

- N zájmena *já*;
- L pl. f. a-kmenů *-ách*;
- /é/ ve všech pádových koncovkách složeného a zájmenného skloňování;
- N pl. m. a. *-ové, -é*;
- infinitivní koncovku *-ti*;
- 1. os. sg. přítentu 3. třídy *-uji*;
- jednotlivé případy: 1. os. sg. přítentu 5. třídy *odevzdávám*, 3. os. pl. přítentu 4. třídy *musí*, imperativ *odplat'*, D zájmena *vám*, A zájmena *nás*, l-participium *zajeli*.

Kořennou kvantitu, kvantitu nesklonných slov a slovtvorných afixů v co největší možné míře ponechávám, pokud je dostatečně doložena v literatuře, odpovídá hláskovým změnám či nářečí a pokud její výskyt v památce není marginální. V ostatních případech upravenou kvantitu uvádím v soupisu emendací.

11.1.3 K psaní číslovek

Základní, řadové a násobné číslovky do sta zapsané původně číslicemi jsou rozepsány slovy, nejedná-li se o datum. Aby kvůli tomu nedošlo k nechtěnému zkreslení celkové představy o jazyku památky – někdy je totiž podoba číslovky z dnešního hlediska neobvyklá – uvádím zde úplný seznam rozepsaných číslovek

s řádkami, na nichž se transkribovaná číslovka nachází. Zvolená podoba číslovky vychází ze znalosti číslovek rozepsaných na jiných místech památky slovy.

1 – jeden: ř. 383, 387; **2 – dvě, dva:** ř. 365, 483, 541, 1033, 1271; **3 – tři, třema:** ř. 645, 870, 1159, 1224, 1246; **3 – tři:** ř. 719, 795, 799, 958, 1039; **4 – čtyry:** ř. 593, 607, 791, 1231; **4 – čtyří:** ř. 1022; **4 – čtvrtý:** ř. 1226, 1233; **5 – pět, pátý:** ř. 33, 455, 754, 793, 811, 819, 918, 1166, 1233; **6 – šest:** ř. 33, 317, 324, 448, 465, 470, 509, 514, 519, 544, 657, 810, 850, 944, 1040; **7 – sedm:** ř. 6, 791; **8 – osum:** ř. 704, 794; **9 – devět:** ř. 472, 1165, 1271; **10 – deset:** ř. 186, 461, 867, 889, 1024, 1032; **11 – jedenáctý:** ř. 70; **12 – dvanáct, dvanácte:** ř. 383, 387, 816; **14 – čtrnácte:** ř. 271; **15 – patnácte, patnáctý:** ř. 54, 891; **16 – šestnáct:** ř. 36, 919; **18 – osmnáctý:** ř. 160; **20 – dvadcet:** ř. 36, 466, 544, 1224; **30 – třidcet:** ř. 546, 546; **40 – čtyrydctet:** ř. 210; **60 – šedesát:** ř. 1263; **70 – sedmdesát:** ř. 256, 290; **80 – osumdesát:** ř. 810; **100 – sto:** ř. 300

11.2 Soupis emendací

Zde uvádím opravy písařských chyb, jako je vynechání grafémů, záměna znaků a opakování. Dále jsou zde uvedeny jednotlivé výskyty upravené kořenné kvantity, opravy zápisu jednoho grafému namísto dvou na morfematickém švu (např. *nevinou* m. <newinaw>) a naopak. V soupisu jsou zaznamenány i zdvojené grafémy a slabiky, jež vznikly na hranici řádek (nikoli stránek); konec řádky je vyznačen lomítkem /. Škrty jsou již ošetřeny v transliteraci, není jim tedy více věnována pozornost.

Emendace jsou uvedeny ve formátu: {č. řádku} výsledný výraz] emendovaný transliterovaný výraz.

9 zámku] Zamku, 9 Radině] Raďine, 16 kolomazníka] Kolomaz-/zňjka, 27 Pročež] Procez, 29 péci] peci, 47 nízkého] ňjzlkého, 79 spatřil] fpat-/třil, 81 díval] diwal, 87 několikrát] něko-/likrat, 118 nevinou] ne-/wynau, 128 rozdílu] rozdil, 129 denně] deňě, 137 buď] bud, 155 přítomná] přítomná, 165 předházky] předhazky, 166 trpělivě] trpěliwe, 197 však] wak, 198 nesrozumitelné] nefrozumi-/tedně, 200 ohlídl] ohlidl, 227 ohlídl] ohlidl, 229 štěstí] Stěťj, 233 prostranný] proftraný, 234 přináležejícími] přináležegicými, 238 matriále] Matriale, 248 zrychovali] z/zrichtowaly, 253 zámek] Zamek, 254 Nejvyššího] Neywifšýho, 258 ženským] ženřkim, 270 dělat] delat, 299 stát] ftat, 301 žádný] zádny, 312 u všech] Vwšřfech, 324 obývání] obywaňj, 339 že] fe, 340 zhlídla] zhlidla, 341 kněžnou] Kněžnau, 341 familií] Familji, 355 prostranný] proftra-/ný, 364 parádní] Paraďňj, 374 posavád] podawád, 374 nevěděl]

něvěděl, 385 On] od, 386 těmito] temito, 402 nemůžou] nemuzau, 438 povinnosti] powynofti, 471 najít] nagit, 495 místodržící] Mjfto drzicý, 500 Místodržící] Mifto drzicý, 503 počtovského] Podřftow-/fkeho, 515 shromážděním] fchromáž-/deňim, 516 přednesl] přednefl přednefl, 551 kratochvíle] kratochwile, 553 mnoho] mno-/mnoho, 559 neštěstí] Neřtětřtj, 581 tehdy] těchdy, 583 buďto] budto, 598 jsi se] fy gfe, 619 přicházely] přichazely, 621 viděli] widely, 631 vypravování] wyprawowaňj, 639 obrátil] obratil, 654 být] byt, 658 vězení] Wezeňj, 667 Študentí] řftudetj, 677 panenství] Pan-/nenřtwý, 693 nejlépe] neylepé, 711 žádné] zádne, 722 jednoho] ged-/dnoho, 730 prostranný] proftraný, 749 panna] Pana, 750 odpuštění] odpufřteňj, 777 cikánka] Cykanka, 804 jednomu] ged-/dnomu, 811 kolomazník] Kolomaznik, 815 okršku] Okřřku, 819 povinnost] powinořt, 827 Odpustř] odpuft, 830 ať] at, 833 pročež] přočež, 860 kolomazníku] Kololomaznjku, 864 být] byt, 868 špatné] řpatne, 880 kapitál] Kapital, 899 sem se] fe fe, 910 lehce] leche, 918 sem s těma] femřřemu, 920 manželku] Man-/zelku, 928 bezbožný] Bežbožnj, 936 dále] dale, 943 zdáleném] zdaleném, 980 nevinnosti] newinořti, 981 nebezpečný] nebezpe-/cňj, 999 lezením] leřnim, 1000 chládku] Chladku, 1019 nevinnost] newinořt, 1021 posvěcené] pořwecene, 1028 rukouch] Rukauh, 1036 utopila] utopoila, 1045 Dnes] Dnes Dnes, 1052 církevní] Cyrkewňj, 1057 nádějí] Nádegj, 1063 nemáte] ne-/mate, 1074 obzvláště] obzwlářřně, 1094 Nejvyššího] Neywřřřjho, 1098 vzdálili] vzdalili, 1107 odejít] odegit, 1108 panna] Pana, 1110 katolíci] Katolici, 1117 požehnání] Požehnaňj, 1123 být] byt, 1131 uchránil] vchranil, 1137 mé] né, 1141 Nejvyššího] Neywřřřjho, 1143 panno] Pano, 1145 málo] malo, 1156 hábitu] Hábjtu, 1159 řtudenty] řtudenti, 1175 přečtení] precteňj, 1183 náručí] narucý, 1188 jít] git, 1202 prostranný] proftraný, 1246 Čtvrtý] Ctwtý, 1251 k těm] ktem, 1254 meškání] meřř-/kaňj, 1257 Tuto] Tuho, 1258 přednesu] predneřu, 1261 prostranné] proftrané, 1276 dokázat] dokazat, 1280 k smíchu] křmichu, 1280 až] až až, 1281 vsadiř] wřřadiř, 1285 své] we, 1290 posměvač] pořmňewadž

11.3 Slovníček

Heslová slova jsou uvedena v základních tvarech v abecedním pořadí. Víceslovné výrazy jsou uvedeny v hesle pod dnes nesrozumitelným lexémem nebo, pokud spojení takový lexém neobsahuje, pod prvním substantivem slovního spojení.

Vyskytuje-li se v památce daný výraz vícekrát v různých významech, jsou mezi /lomítky/ uvedena folia, na nichž má lexém či slovní spojení popisovaný význam; ve svých zbylých výskytech nese výraz význam dnešní.

C		<i>kvalt</i>	násilí
<i>cityrovat</i>	vyvolávat zlého ducha	<i>kvelb</i>	klenutá místnost
Č		L	
<i>časně</i>	příliš brzy, předčasně	<i>list</i>	<i>věřící list</i> – <i>zde</i> : oddací list
D		<i>literní</i>	týkající se vzdělání v humanitních a přírodních vědách (oproti manuálním dovednostem)
<i>Dalmácie</i>	země na chorvatském pobřeží Jaderského moře	<i>lot</i>	stará jednotka váhy, 17,5 g
<i>dalmátský</i>	pocházející z Dalmácie	M	
<i>doložit</i>	dodat	<i>marast</i>	mokřina
<i>drabant</i>	panovníkův osobní strážce	<i>merkovat</i>	pozorovat, všímat si
F		<i>mouřenín</i>	člověk tmavé pleti
<i>frejovný</i>	záletnický	<i>možný</i>	bohatý, zámožný
<i>fundací</i>	zřízení, kterým se trvale uskutečňuje věnování určitého majetku k nějakému společenskému účelu	<i>milost</i>	<i>z milosti študýroval</i> – mohl studovat, neboť dostával nějakou formu podpory pro chudé studenty
Ch		N	
<i>chápat se k</i>	<i>zde</i> : vydat se k	<i>náhlý</i>	unáhlený, prchlivý
<i>chapnout</i>	popadnout, vzít	<i>natrefit</i>	přistihnout
<i>chybit</i>	nepovést se	<i>nepravý</i>	nejsoucí dle práva; neřestný
I		<i>nevážně</i>	hanebně
<i>interes</i>	úrok	O	
K		<i>obligací</i>	dlužní úpis
<i>kalupírovat</i>	spěchat	<i>obtěžkaná</i>	těhotná
<i>kapitál</i>	<i>peníze ty byly složené na kapitál u kurev</i> – (iron.) peníze byly utraceny za služby prostitutek	<i>obtížná</i>	těhotná
<i>kolomast</i>	kolomaz, dehet získaný z pryskyřice k mazání náprav dřevěných vozů a impregnaci kůže	<i>odbývat</i>	konat, odbývat si /27v, 47r/; odpykávat si /48v/
<i>kolomazník</i>	člověk vyrábějící nebo prodávající kolomaz	<i>okloumat se</i>	otálet, zdržovat se
<i>kuběna</i>	souložnice, konkubína	<i>ostat na</i>	usnést se na /33r/
<i>kut</i>	dobře	<i>ošemetně</i>	lstivě, zrádně

P

<i>pakáž</i>	zavazadla
<i>plac</i>	místo
<i>počta</i>	pošta; úřad zajišťující dopravu zásilek i osob
<i>pohled</i>	vzhled, vzezření
<i>položít</i>	zastřelit (zvěř) /44v/
<i>popadat</i>	chytat, prudce uchopovat
<i>posledně</i>	nakonec
<i>postava</i>	osobnost /30r/
<i>potřebovat</i>	užívat, využívat /48r, 57r/
<i>potupa</i>	pohrdání /58v/
<i>poušť</i>	odlehle místo; poustevna
<i>pozdaleku</i>	zdálky, zpovzdálí
<i>pozorovat na</i>	věnovat pozornost čemu
<i>prajský</i>	pruský
<i>prašivec</i>	člověk stížený kožní chorobou
<i>protenkrát</i>	protentokrát
<i>předházka</i>	<i>předházky jsem mu činil</i> – vyčítal jsem mu
<i>příležitost</i>	příslušenství /12r/
<i>příležitý</i>	vhodný
<i>případnost</i>	událost
<i>připravít</i>	doprovést /34r (1. výskyt), 52v, 54v/
<i>přišikovat semezi</i>	<i>zde: přizpůsobit se komu</i>
<i>punkt</i>	<i>když na ten punkt přišel</i> – když se dostal k tomu bodu vyprávění

Q

<i>quartir</i>	[kv-] byt
----------------	-----------

R

<i>rada</i>	<i>v radu vešli</i> – začali něco probírat, řešit
<i>raubíř</i>	<i>být raubíř nevinnosti</i> – oloupit, připravit o nevinnost
<i>regrací</i>	odpočinek, zábava
<i>reitknecht</i>	[rajt-] čeledín od koní
<i>rest</i>	<i>dáti poslední rest Johannovi</i> – zabít Johanna
<i>reverencí</i>	<i>učinil reverencí</i> – poklonil se
<i>rodič</i>	rodák
<i>ruka</i>	<i>před rukama</i> – k dispozici, blízko po ruce

S

<i>schránka</i>	útočiště, obydlí
<i>slehnout</i>	porodit
<i>srovnávat se</i>	žít ve shodě
<i>stežník</i>	stezka
<i>suma</i>	<i>zde: celková částka půjčených peněz</i>

Š

<i>šanovat</i>	chránit, šetřit
<i>šmajchlíř</i>	pochlebovač, lichotník
<i>šnobsok</i>	tlumok, batoh
<i>špendýrovat</i>	darovat

<i>štací</i>	zastávka, stanoviště
<i>šurk</i>	darebák, lotr

T

<i>tamto</i>	tam, tamhle
<i>tehdy</i>	tedy
<i>tenkrát</i>	tentokrát /9r, 44r/
<i>trestat z</i>	kárat za, domlouvat kvůli
<i>tuplovaný</i>	dvojitý, dvojnásobný

U

<i>umělý</i>	dovedný, zručný
<i>umění</i>	znalost, vědění
<i>určitý</i>	<i>v určitou hodinu</i> – ve stanovenou hodinu
<i>utunout</i>	utonout
<i>uznat</i>	<i>zde</i> : rozhodnout (záznam je zřejmě neúplný)

V

<i>Vaněk</i>	<i>poradit se s Vaňkem</i> – utéci
<i>vážít</i>	vytahovat ze studny
<i>vinšovaný</i>	žádaný, vítaný
<i>vystříhat se</i>	vyhýbat se
<i>vyšetřovat</i>	hledat, vyhledávat
<i>vytrhnout</i>	uvést do vytržení

Z

<i>zalíbení</i>	radost, libý pocit
<i>zavřít</i>	rozhodnout /6r/
<i>zhlednout, zhlídnout</i>	uvidět, pohlédnout
<i>zhlednutí</i>	<i>byl ostrého zhlednutí</i> – měl bystrý pohled
<i>zhlídnout se</i>	porodit potomka s vlastnostmi podobnými někomu či něčemu, co nebo koho žena během těhotenství viděla
<i>znamenat</i>	všímat si /4v/
<i>zrovna</i>	rovnou
<i>zrychtovat</i>	upravit
Ž	
<i>život</i>	tělo, břicho /9r/

Závěr

Vedena lingvistickým zájmem jsem v diplomové práci představila rukopisnou povídku z konce 18. století, jež do velice spletitého příběhu rozpracovává pověst poutající se k hradu Radyně. Připravila jsem dvě kritické edice, transliterovanou, která mi následně posloužila k pravopisnému rozboru památky, a transkribovanou, díky níž jsem památku zpřístupnila širšímu okruhu čtenářů.

Ačkoli je památka dílem neznámého písaře, podařilo se mi stanovit několik jeho charakteristik – pocházel zřejmě z plzeňských patriotů a psal velice pečlivě a úhledně. Z analýzy škrťů v památce vyplynulo zajímavé zjištění: naše památka je s největší pravděpodobností opisem jiného, bohužel neznámého, rukopisu.

Složitému příběhu představenému v památce neodpovídá členitost textu, především proto, že písař skoro neznačí odstavce ani kapitoly a z interpunkčních znamének píše především čárku, méně pak tečku. Památka je psána novogotickou kurzívou neboli kurentem, písař dále pro zdůraznění používá humanistické písmo a podtržení, čímž např. uvádí mluvčího či vyznačuje cizí slova. V neposlední řadě písař v titulu užívá kreslené novogotické písmo.

Pravopis památky je poměrně promyšlený a v mnoha ohledech vykazuje vysokou ustálenost – psaní měkkého a tvrdého *i* výrazně kolísá pouze po obojetných souhláskách a grafému pro /š/, ve zbylých pozicích pozorujeme kolísání mírné až téměř žádné. Písař značí délku samohlásek (kromě «u», což je dáno zvoleným druhem písma) poměrně spolehlivě, pouze délku /é/ zřejmě nezapisuje vždy. Pro značení měkkosti souhlásek užívá písař diakritických znamének, spřežky se vyskytují pouze sporadicky – pravidelně je užívána jen spřežka pro zápis konsonantů *š* a *ch*. V konsonantických skupinách se relativně často projevuje neutralizace znělosti, což platí především pro zápis předložek a předpon *s/s-*, *z/z-*. Písař používá graf <ě> způsobem, jakým je užíván v dnešní ortografii.

Díky zjištěné spolehlivosti pravopisu lze v textu najít několik málo nářečních jevů, jež řadíme do jihozápadočeské nářeční skupiny. Ze způsobu zápisu lze např. vyvodit, že jméno hradu v památce zní *Radina*, což je jedna z místních variant jména.

Ze srovnání ortografie památky s dobovým pravopisným územ lze říci, že rukopis se od tohoto úzu žádným způsobem výrazně neodchyluje. Pouze připojování koncovek pomocí horního indexu k číslicím, což je výrazný rys rukopisu, se mi v mých zdrojích nepodařilo dohledat.

Pravopis památky jsem rovněž porovnala s písařským a tiskařským pravopisem, dvěma vzájemně odlišnými pravopisnými systémy raného novověku.

Ze srovnání vyplynulo, že náš rukopis vykazuje známky obou skupin – nejvýraznější rys písařského pravopisu, totiž psaní spřežek, rukopis téměř postrádá, čímž se přibližuje k úzu tiskařského pravopisu. Zřejmě se tak v naší památce projevují habsburské školské reformy, vedoucí k zániku písařského pravopisu a k unifikaci pravopisu tak, jak ji známe z dnešní doby.

V památce se projevuje progresivní tendence pravopisu, vedoucí k odstraňování historicky podmíněných pravidel a fonetizaci pravopisu. Ukazuje se to v zápisu neutralizace znělosti a v dalších rysech pravopisu památky, jako je užívání digrafu <ou> vedle tradičního digrafu <au> nebo častého psaní «u» na začátku slov namísto tradičního «v». Některé tyto tendence byly v první polovině 19. století kodifikovány.

Ve výkladu jsem se nevěnovala psaní mezer, neboť jsou v naší památce často obtížně určitelné. V transliterované edici jsem mnohdy volila zápis na základě poučeného odhadu. Větší pozornost by jistě zasluhoval výzkum psaní velkých písmen. Kvůli náročnosti takového výzkumu jsem se omezila pouze na popis psaní velkých písmen u některých proprií a adjektiv od nich odvozených a zjistila jsem, že písař zde téměř vždy volí velké písmeno.

Transkribovaná edice představuje památku v dnešním pravopisu, který je však v určitých případech pozměněn, aby odrážel pravopisné zvláštnosti originálu, především psaní s/s- a z/z-. Po straně uvedená foliace má posloužit jazykovědcům ke snazšímu porovnání s transliterovanou edicí, a slovníček na konci pomáhá čtenářům s porozuměním textu. Práci na edici mi vedle pouze přibližné datace vzniku rukopisu znesnadňoval také fakt, že přímo k období tvořícímu přechod mezi tzv. barokní a obrozenskou češtinou neexistuje mnoho studií ani edic či edičních zásad. Proto jsem využívala zdroje věnující se starší, v menší míře mladší fázi jazyka a dialektologické studie.

Zdroje

Primární zdroje

Cžerneg Honza a neb. w Starim zboženim Zámku Radšiie. Nad Plzencem Zaklenj Kolomaznjk. Národopisné muzeum Plzeňska, NMP 42 167.

CEREGETTI, Josef. „Pohádky“, resp. historie z konce 18. stol. Regionální muzeum v Chrudimi; sign. 1 K 101, přír. č. 24 228. Viz in: LINDA, Jaromír, STICH, Alexandr, FIDLEROVÁ, Alena, ŠULCKOVÁ, Martina a kol. *Repertorium rukopisů 17. a 18. století z muzejních sbírek v Čechách, I/2, H–J.* Praha: Karolinum, 2003. S. 682.

Studie o pověsti a její vydání

HEBER, Franz Alexandr. Radina. In: *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser. Erster Band.* Prag: Druck und Verlag des Artistisch-typographischen Institutes von C. W. Meda und Comp., 1844 [cit. 2020-04-06]. S. 127–148. Dostupné na: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/handle/ABA001/21276443>.

KALAŠOVÁ, Marcela. Fenomén putování po hradních zříceninách v první polovině 19. století. Edice a obsahový rozbor tří cestovních deníků Karla Krameria. Praha: 2010. Rigorózní práce. Dostupné na: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/24740>.

KRAUSOVÁ, Milada. Za panem Radoušem: Interpretace pověsti v průběhu staletí. *Memo. Časopis pro orální historii*, 2011, č. 2. S. 121–147. Dostupné na: <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/6153/1/Krausova.pdf>.

SCHIEBL, Jaroslav. *Hrad Radyně. Pověsti a staré tradice.* 2. vydání. Plzeň: Spolek pro záchranu Radyně a Hůrky v Plzni, 1931.

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Plzeňsko a Loketsko.* 13. díl. 3. vydání. Praha: Knihotiskárny Františka Šimáčka, 1905.

Jazykové studie a monografie

Dialektologické práce

BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie.* Praha: SPN, 1972.

Český jazykový atlas 4. Druhé, elektronické, opravené a doplněné vydání. Brno: Dialektologické oddělení ÚJČ AV ČR, 2014. Dostupné na: <https://cja.ujc.cas.cz/CJA4/>.

Český jazykový atlas 5. Druhé, elektronické a doplněné vydání. Brno: Dialektologické oddělení ÚJČ AV ČR, 2016. Dostupné na: <https://cja.ujc.cas.cz/CJA5/>.

JANČÁK, Pavel. K jazykovému zeměpisu Čech. Některé případy západočeského krácení v koncovkách. *Naše řeč*, 1970, roč. 53, č. 3. S. 129–137.

KŘEPELOVÁ, Gertruda. Německý jazyk v západních Čechách. In: KLIMEŠ, Lumír et al. *Západočeská vlastivěda. Jazyk*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1992 (sv. 2). S. 255–268.

VORÁČ, Jaroslav. *Česká nářečí jihozápadní I. Studie jazykově zeměpisná*. Praha: ČSAV, 1955.

VORÁČ, Jaroslav. *Česká nářečí jihozápadní II. Studie jazykově zeměpisná*. Praha: Academia, 1976 (Česká nářečí, sv. 8).

VORÁČ, Jaroslav. Nářečí. In: KLIMEŠ, Lumír et al. *Západočeská vlastivěda. Jazyk*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1992 (sv. 2). S. 67–104.

Pravopis

ADAM, Robert. Grafická stránka korespondence Boženy Němcové. In: ČORNEJOVÁ, Michaela, RYCHNOVSKÁ, Lucie, ZEMANOVÁ, Jana (eds.). *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902). Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dějiny českého pravopisu (do r. 1902) 23.–35. září 2010, Brno, Česká republika*. Brno: Host – Masarykova univerzita, 2010. S. 386–401.

BERGER, Tilman. Užívání češtiny jako úředního jazyka v druhé polovině 18. století na příkladě města Chrudimě. In: PETRBOK, Václav, LUNGA, Radek, TYDLITÁT, Jan (eds.). *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 27.–29. 5. 1999 v Rychnově nad Kněžnou*. Boskovice: Albert, 1999. S. 43–73.

FIDLEROVÁ, Alena A., DITTMANN, Robert, VLADIMÍROVÁ, Veronika S. Užívání velkých písmen v českých tištěných Bibliích raného novověku. In: ČORNEJOVÁ, Michaela, RYCHNOVSKÁ, Lucie, ZEMANOVÁ, Jana (eds.). *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902). Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dějiny českého pravopisu (do r. 1902) 23.–35. září 2010, Brno, Česká republika*. Brno: Host – Masarykova univerzita, 2010. S. 285–308.

FIDLEROVÁ, Alena. Ke vztahům mezi písařským a tiskařským pravopisným územ v raně novověkých rukopisech. *Bohemica Olomucensia 3 – Philologica Juvenilia 1*, 2009. S. 52–59.

FIDLEROVÁ, Alena A. Orthography and Group Identity: A Comparative Approach to Studying Orthographic Systems in Early Modern Czech Printed and Handwritten Texts (c. 1560–1710). In: CONDORELLI, M. (ed.). *Advancements in Diachronic Spelling Variation: 1500–1700*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2020. S. 154–175

FIDLEROVÁ, Alena A. The fate of the letter <g> in the history of Czech orthography. *Beiträge zur Geschichte der Sprachwissenschaft*, 2018. S. 217–262.

FIDLEROVÁ, Alena. Uplatnění lexikálního principu v užívání velkých písmen v českých tištěných biblích raného novověku. In: *HOP – Historie – Otázky – Problémy. Česká bible. Kulturní, ideový a politický fenomén v proměnách staletí*, 2013, roč. 5, č. 2. S. 159–174.

JANEČKA, Martin. Písmenné koncovky číslovek v elektronické komunikaci: kontrastivní pohled. *Studia Slavica*, 2019, roč. 23, č. 2. S. 39–47.

KAŠPAR, Jaroslav. Úvod do novověké latinské paleografie se zvláštním zřetelem k českým zemím. Praha: SPN, 1975.

KOCIÁNOVÁ, Tereza. *Ortografie rukopisné verze Slávy svatoprokopské Fridricha Bridla*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2017. Bakalářská práce.

KOSEK, Pavel. O grafické stránce českých exulantských listů. In: *A cseh barokk új interpretációi (Nové interpretace českého baroka)*. Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2004. S. 91–105.

MAREČKOVÁ, Marie. *Přehled vývoje písma*. Brno: Masarykova univerzita, 2005.

MARTÍNEK, František. Pravopis starších textů versus textový korpus k lingvistickým analýzám. In: ČORNEJOVÁ, Michaela, RYCHNOVSKÁ, Lucie, ZEMANOVÁ, Jana (eds.). *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902). Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dějiny českého pravopisu (do r. 1902) 23.–35. září 2010, Brno, Česká republika*. Brno: Host – Masarykova univerzita, 2010. S. 449–465.

PORÁK, Jaroslav. *Humanistická čeština. Hláskosloví a pravopis*. Praha: Univerzita Karlova, 1983.

RYCHNOVSKÁ, Lucie. Korespondence Bedřicha Smetany z hlediska pravopisného. In: ČORNEJOVÁ, Michaela, RYCHNOVSKÁ, Lucie, ZEMANOVÁ, Jana (eds.). *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902). Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dějiny*

českého pravopisu (do r. 1902) 23.–35. září 2010, Brno, Česká republika. Brno: Host – Masarykova univerzita, 2010. S. 402–412.

RYSOVÁ, Kateřina. K přepisu německých přejímek do češtiny doby střední. In: ČORNEJOVÁ, Michaela, RYCHNOVSKÁ, Lucie, ZEMANOVÁ, Jana (eds.). *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902). Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dějiny českého pravopisu (do r. 1902) 23.–35. září 2010, Brno, Česká republika*. Brno: Host – Masarykova univerzita, 2010. S. 218–223.

SEDLÁČEK, Miloslav. K vývoji českého pravopisu. Část 1. *Naše řeč*, 1993, roč. 76, č. 2. S. 57–71.

SPINKOVÁ, Stanislava. K pravopisu českých textů z konce 18. století (vybrané texty J. Rulíka). In: ČORNEJOVÁ, Michaela, RYCHNOVSKÁ, Lucie, ZEMANOVÁ, Jana (eds.). *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902). Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dějiny českého pravopisu (do r. 1902) 23.–35. září 2010, Brno, Česká republika*. Brno: Host – Masarykova univerzita, 2010. S. 376–385.

TIMOFEEV, Dmitriy. *Jazyk českých knih historiografických zápisků „dlouhého“ 18. století*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2018. Disertační práce.

TOMSA, František Jan. *Naučenj, gak se má dobře čeſky pſát. Pro čeſké ſſkoly*. Praha: Cís. král. normální škola, 1800. Knihopis K16248.

Ostatní jazykové studie

BERGER, Tilman. Die älteste tschechische Übersetzung von Märchen aus *Tausendundeine Nacht*. *Zeitschrift für Slawistik*, 2018, roč. 63, č. 2. S. 212–235.

ČERNÁ, Alena. Vokalická kvantita v rukopise T *Starých letopisů českých*. *Listy filologické*, 2015, roč. 138, č. 3–4. S. 269–298.

DITTMANN, Robert. Samohlásková délka v Kralické bibli šestidílné. *Listy filologické*, 2016, roč. 139, č. 3–4. S. 341–381.

HÁDEK, Karel. Ke kvantitě samohlásek v češtině 17. století. *Listy filologické*, 1970, roč. 93, č. 1. S. 44–53.

KAMIŠ, Adolf. Citovat x citýrovat, pauzovat x pauzírovat. *Naše řeč*, 1981, roč. 64, č. 3. S. 162–163.

LUPÍNKOVÁ, Naděžda. Obraz kvantity kořených slabik v raném díle J. A. Komenského. *Listy filologické*, 1971, roč. 94, č. 1. S. 41–50.

NEDVĚDOVÁ, Milada. *Kvantita samohlásek ve starší češtině*. Rukopis.

NĚMEC, Igor. *Vývojové postupy české slovní zásoby*. Praha: Academia, 1968.

ŠIMEČKOVÁ, Marta. *Hláskosloví v češtině 16.–18. století*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2016. Disertační práce.

ŠLOSAR, Dušan. Příspěvek k poznání české kvantity v 16. století. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná*, 1962, roč. 11, č. A10. S. 91–98.

ŠLOSAR, Dušan. Samohlásková kvantita v době Adama Michny z Otradovic. *Listy filologické*, 1969, roč. 92, č. 4. S. 340–345.

Mluvnice

BLAHOSLAV, Jan. *Grammatika česká (1571)*. Ed. Mirek Čejka a Dušan Šlosar. 2015. Dostupné na: <https://mirekcejkaa.wordpress.com/2015/01/28/jan-blahoslav-grammatika-ceska-1571-edice-2015-editor-mirek-cejka/>.

ČECHOVÁ, Marie et al. *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozšířené a upravené vydání. Praha: SPN, 2011.

DOBROVSKÝ, Josef. *Podrobná mluvnice jazyka českého v redakcích z roku 1809 a 1819*. Ed. M. Weingart, 1940.

GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého. Díl I, Hláskosloví*. Praha: ČSAV, 1963. Dostupné na: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/literatura/seznam-edic/datace-asc/strana>.

GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého. Díl III, Tvarosloví. I. Skloňování*. 2., doplněné vyd. Praha: ČSAV, 1960. Dostupné na: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/literatura/seznam-edic/datace-asc/strana>.

GEBAUER, Jan. *Historická mluvnice jazyka českého. Díl III, Tvarosloví. II. Časování*. Praha: ČSAV, 1958. Dostupné na: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/literatura/seznam-edic/datace-asc/strana>.

KOPŘIVOVÁ, Marie. Zájmena (pronomina). In: CVRČEK, Václav a kol. *Mluvnice současné češtiny 1. Jak se píše a mluví*. Praha: Karolinum, 2010. S. 210–225.

LAMPRECHT, Arnošt, ŠLOSAR, Dušan, BAUER, Jaroslav. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: SPN, 1986.

TRÁVNÍČEK, František. *Historická mluvnice československá*. Praha: Melantrich, 1935.

Ediční poznámky a ediční zásady

BERGER, Tilman. Ediční poznámka. In: CEREGETTI, Josef. *Historia Chrudimska w niź se wipisuje počátek Města Chrudimě*. Sv. 2. Ed. Tilman Berger. Chrudim: Regionální muzeum, 2005. S. 207–210.

ČERNÁ, Alena. Komentář editora k textu. In: ALBRANT, mistr. *Lekařstvie konska jistě a dokonále zkušena...* [online]. Ed. Alena Černá. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka, 2014 [cit. 2020-11-23]. Dostupné na: <https://vokabular.ujc.cas.cz/modules/edicnipoznamka.aspx?id=LekKonT1>.

HÁDEK, Karel. K transkripci česky psaných památek 16.–17. století. *Studia Comeniana et historica*, 1977, roč. 17, č. 7. S. 28–37.

KOPECKÝ, Milan. K vydávání literárních památek 16. a 17. století. *Studia Comeniana et historica*, 1977, roč. 17, č. 7. S. 7–22.

KOSÁK, Michal, FLAIŠMAN, Jiří a kol. *Editologie (Od náčrtu ke knize)*. Praha: ÚČL AV ČR, 2018 (Varianty, sv. 9).

KOSEK, Pavel. Transkripční poznámka. In: TANNER, Matěj. *Hora Olivetská*. Ed. Jan Malura a Pavel Kosek. Brno: Host, 2001. S. 181–189.

SMYČKOVÁ, Kateřina. Ediční úprava českých rukopisných textů ze 17. a 18. století. *Listy filologické*, 2017, roč. 140, č. 3–4. S. 485–497.

ŠLOSAR, Dušan. Edice. In: RVAČOVSKÝ ZE RVAČOVA, Vavřinec Leander. *Massopust*. Ed. D. Šlosar. Praha: NLN, 2008 (Česká knižnice). S. 561–570.

ŠLOSAR, Dušan. Poznámky ke dvěma edičním otázkám. *Studia Comeniana et historica*, 1977, roč. 17, č. 7. S. 65–69.

VINTR, Josef. Zásady transkripce českých textů z barokní doby. *Listy filologické*, 1998, roč. 121, č. 3–4. S. 341–346.

Slovníky, lístkové kartotéky, korpusy, encyklopedie a slovníková hesla

BIČAN, Aleš. Neutralizace znělosti. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 2021-04-05]. Dostupné na: https://www.czechency.org/slovník/NEUTRALIZACE_ZNĚLOSTI.

Diakorp v6 [online]. Český národní korpus, verze 0.15.2 [cit. 2021-05-06]. Dostupné na: https://www.korpus.cz/kontext/query?corpname=diakorp_v6.

DOBROVSKÝ, Josef. *Deutsch-böhmisches Wörterbuch* [online]. 6. 4. 2008 [cit. 2021-04-29]. Dostupné na: <https://bara.ujc.cas.cz/slovníky/dobrovsky/dbsearch.php?database=gbsgb653sd>

Duden [online]. Bibliographisches Institut GmbH, 2021 [2021-05-06]. Dostupné na: <https://www.duden.de/>.

Encyklopedie knihy [online]. Knihovna AV ČR, 2020 [cit. 2020-04-06]. Dostupné na: http://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Hlavn%C3%AD_strana&oldid=16242

GRIMM, Jacob, GRIMM, Wilhelm. *Deutsches Wörterbuch* [online]. Digitalizovaná forma, Trier Center for Digital Humanities. Verze 01/21 [cit. 2021-04-16]. Dostupné na: <https://www.woerterbuchnetz.de/DWB>.

KOTT, František Š. *Česko-německý slovník Fr. Š. Kotta* [online]. 2011 [cit. 2021-04-29]. Dostupné na: <http://kott.ujc.cas.cz/index.php?vstup=&způsob=seznam&hledat=&popis=&heslo=>.

JUNGMANN, Josef. *Slovník česko-německý. Díl I., A–J*. Praha: 1835. Dostupné na: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/slovníky/>.

JUNGMANN, Josef. *Slovník česko-německý. Díl II., K–O*. Praha: 1836. Dostupné na: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/slovníky/>.

JUNGMANN, Josef. *Slovník česko-německý. Díl III., P–R*. Praha: 1837. Dostupné na: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/slovníky/>.

JUNGMANN, Josef. *Slovník česko-německý. Díl IV., S–U*. Praha: 1838. Dostupné na: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/slovníky/>.

JUNGMANN, Josef. *Slovník česko-německý. Díl V., V–Z*. Praha, 1839. Dostupné na: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/slovníky/>.

KOPŘIVOVÁ, Marie. Asimilace [online]. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2017 [cit. 2021-04-05]. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/ASIMILACE>.

KOSEK, Pavel, ANDRLOVÁ FIDLEROVÁ, Alena. Dějiny českého písma [online]. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2017 [cit. 2020-04-07]. Dostupné na: https://www.czechency.org/slovník/DĚJINY_ČESKÉHO_PÍSMÁ.

KOSEK, Pavel. Bratrský pravopis [online]. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2017 [cit. 2020-04-07]. Dostupné na: https://www.czechency.org/slovník/BRATRSKÝ_PRAVOPIS.

LUTTERER, Ivan, ŠRÁMEK, Rudolf. Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje. 2. vydání. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2004.

NEJEDLÝ, Petr et al. *Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online]. Praha: ÚJČ AV ČR, 2010 [cit. 2021-04-30]. Dostupné na: <https://madla.ujc.cas.cz>.

NEWERKLA, Stefan Michael. *Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch*. 2., přepracované vyd. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2011 (Schriften über Sprachen und Texte, sv. 7).

PLESKALOVÁ, Jana, KOSEK, Pavel. Obrozenský pravopis [online]. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2017 [cit. 2020-04-07]. Dostupné na: https://www.czechency.org/slovník/OBROZENSKÝ_PRAVOPIS.

Příruční slovník jazyka českého a Kartotéka lexikálního archivu [online]. 2007–2008. Dostupné na: <https://psjc.ujc.cas.cz/>.

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Voznice: LEDA, 2001.

ROSA, Václav Jan. *Thesaurus Linguae Bohemicae* [online]. 10. 4. 2008 [cit. 2021-04-29]. Dostupné na: https://bara.ujc.cas.cz/slovníky/rosa/rosa_uvod.html.

Slovník spisovného jazyka českého [online]. 2011. Dostupné na: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>.

Staročeský slovník. Praha: Academia, 1968–2008 (seš. 1–26).

Středněčeská textová banka [online]. Vokabulář webový, verze dat 1.11.17 [cit. 2021-05-06]. Dostupné na: <https://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx?idz=SDTB>.

ŠEFČÍK, Ondřej. Graf [online]. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2017 [cit. 2021-04-24]. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/GRAF>.

ŠEFČÍK, Ondřej. Grafém. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2017 [cit. 2021-04-24]. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/GRAFÉM>.

ŠIMEK, František. *Slovníček staré češtiny*. Praha: Orbis, 1947. Dostupné na: <https://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx>.

ŠRÁMEK, Rudolf, LUTTERER, Ivan. *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Havlíčkův Brod: Nakladatelství Tobiáš, 1997.

VUSÍN, Kašpar Zachariáš. *Dictionarium bohemo-latino-germanicum* [online]. 13. 9. 2017 [cit. 2021-04-29]. Dostupné na: <https://vokabular.ujc.cas.cz/nezapojene.aspx?idz=VusSlovBLG1729>.

Reálie

JIRÁSEK, František. Staré míry, váhy a peníze [online]. In: *Bílý Újezd – Dějiny obce*. 1953, 2007 [cit. 2020-04-06]. Dostupné na: <https://www.bilyujezd.cz/bu/kronika/pro3.html#doe1384>.

MALÝ, Tomáš. Josef Ceregetti. In: CEREGETTI, Josef. *Historya Chrudimska w niž se wipisuje počátek Města Chrudimě*. Sv. 2. Ed. Tilman Berger. Chrudim: Regionální muzeum, 2005. S. 193–196.